Наукові перспективи
Видавнича група

MODERN ASPECTS OF THE MODERNIZATION OF SCIENCE: STATE, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

у рамках роботи Видавничої групи
"Наукові перспективи"

Матеріали LIII Міжнародної науково-практичної конференції (07 лютого 2025 року, м. Кордова (Іспанія) дистанційно)

Мирного неба!
Вільної України!

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління (Київ, Україна)
Асоціація науковців України (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)
Європейський ліцей «Наукові перспективи» (Київ, Україна)
Міжнародна консалтингова компанія «Сідкон» (Київ, Україна)

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Матеріали LIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції

07 лютого 2025 року, м. Кордова (Іспанія) (дистанційно)

2025 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences (Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration (Kyiv, Ukraine)
Association of Scientists of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
European Lyceum "Scientific Perspectives" (Kyiv, Ukraine)
International Consulting company "Sidcon" (Kyiv, Ukraine)

within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

Materials of the 53th International Scientific and Practical Conference
February 7, 2025, Cordoba (Spain)

2025

DOI: https://doi.org/10.52058/53

УДК 001.3-048.35:0/9](06)
С91

Схвалено до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення № 1/2-25, від 03.02.2025)

Матеріали конференцій індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; *Є.О. Романенко* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; *О.М. Непомнящий* - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; *О.І. Дацій* - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України*; О.М. Макаренко* - доктор медичних наук, професор; *Маркета Павлова* – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); *Юрій Кійков* - доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); *Володимир Бачишин* - доцент кафедри економіки (Словаччина); *Гумеїр Гусейн Ахмедов* – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); *Петер Ошват* - доцент юридичного факультету (Словаччина); *Л.С. Ахметова* - доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); *Бадрі Гечбаія* - доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук* - здобувач ступеня доктора філософії (PhD).

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Кордова (Іспанія): ВАДНД, 07 лютого 2025 р. 318 с.

У матеріалах LIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2025
© Видавнича група «Наукові перспективи», 2025
© Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління, 2025
© Асоціація науковців України, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О., Гурковський В.І., Дмитрук С.Ф. 14
Проблеми ефективності роботи Верховної Ради України IX скликання в контексті державного управління: сучасні виклики

Романенко Є.О., Гурковський В.І. 21
Вища освіта в Україні: баланс між реформами та соціальною відповідальністю

Chumakova H.V. 27
Public administration priorities in the light of the world economic forum agenda in Davos-2025: challenges and opportunities

Gruzd M., Dokuchaieva A. 31
Innovative approaches to increasing the efficiencyof public administration

Єрмак А.П. 35
Особливості публічного управління інвестиційною діяльністю в сучасних умовах

Ігнатенко В.О. 38
Ключові напрями розвитку управління публічними ресурсами в умовах повоєнного відновлення

Корнієнко О.С., Колтун В.С. 40
Модернізація науки як основа регіонального розвитку в умовах євроінтеграції

Мартишин Д.С. 44
Сучасні аспекти християнської теології і державного управління: актуальні питання конструктивного діалогу

Таран Є.І., Попов М.О. 48
Трансформація НАТО в глобального актора сучасної системи міжнародних відносин

СЕКЦІЯ 2.
ПРАВО

Романенко Є.О., Гурковський В.І. 51
Соціальна підтримка прокурорів з інвалідністю та реформування спеціальних пенсій: огляд законодавчих ініціатив

Романенко Є.О., Гурковський В.І., Дмитрук С.Ф. 56
Соціальна справедливість і національна безпека: обмеження пенсій для осіб, засуджених за зраду України

Бугера О.І. 58
До питання реалізації стратегії боротьби з організованою злочинністю

Гараєва З.Е. 63
Гарантії та реалізація прав пацієнта: правові аспекти та етика

Давиденко В. 67
Ефективність тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні ухилення від сплати податків

Лу Юн 71
Соціальна взаємодія як детермінанта формування правової культури студентства Китаю

Науменко А.В., Оніщенко Н.М. 74
Ціннісні виміри забезпечення права на мир

Петриченко О.П. 78
Енергетична безпека України крізь призму адміністративно-правового регулювання ринку природного газу

Свирид Т.С. 82
Цифрові технології у протидії домашньому насильству

СЕКЦІЯ 3.
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Alisoy Tarana Guseyin 85
Forming creative thinking starting from early school age

Borzenko O.P. 90
Professional competence of a foreign language teacher as a basis for his ethical improvement

Zelenska O.P. 94
The necessity of multicultural education in modern world

Андрощук К.М. 99
Компонентний склад іншомовної професійної компетентності майбутніх інженерів-будівельників

Бондар Г.О., Павлюк В.І. 102
Особливості цифрового портфоліо викладача іноземних мов

Вакулович Л.Л. 106
Роль тестового контролю як методу діагностики навчальних досягнень студентів

Гайдар В.П. 109
Зв'язок між когнітивною присутністю і мотацією студентів у вивченні іноземної мови

Гао Чжен 112
Китайська стратегія реформування інженерної освіти

Дворська А.О. 115
Цифрові технології у формуванні громадянської культури майбутніх фахівців авіаційної галузі

Зарудняк Н.І. 118
Особливості детективу Марії Карась «Небоже творіння»

Іванов Є.В., Майєр Н.В. 121
Формування франкомовних рецептивних лексичних навичок майбутніх філологів у змішаному навчанні

Ісаков А.П. 124
Фантастика жахів як літературний жанр

Курчатова А.В. 126
Процес вступу до престижних шкіл США: етапи, вимоги та рекомендації для іноземних студентів

Майнаєв Ф.Я. 129
Використання SCRATCH-проєктів при вивченні алгоритмів

Музика Я.В. 131
Методи та моделі професійної підготовки майбутніх педагогів ЗДО у США

Набокова А. 133
Ціннісний аспект розвитку ромадянської компетентності здобувачів вищої освіти засобами філософії

Переверзєва В.А., Дригач Т.Г. 138
Розвиток математичної грамотності в учнів початкової школи

Погребняк О.О. 141
Основи графічного дизайну як спосіб розробки наочності для занять з української мови

Самусь Т.В. 145
Інноваційні методи навчання як спосіб розвитку професійних здатностей майбутніх педагогів професійного навчання

Сюй Пей 148
Взаємозвязок метакогнітивних та когнітивних стратегій в процесі вивчення іноземної мови в технічних коледжах

Топорівська Я.В., Кирея М.В. 152
Роль штучного інтелекту у розвитку акторської майстерності: нові горизонти творчості

Форостюк І.В. 155
Новітні технології у процесі викладання іноземних мов у ЗВО: можливості і проблеми

Чабан А.В., Майєр Н.В. 158
Використання штучного інтелекту для роботи з автентичними матеріалами у процесі формування іспанськомовної лінгвосоціокультурної компетентності в діалогічному мовленні

Шао Чао 161
Професійний розвиток викладачів фізичного виховання в Китайській Народній Республіці

Якименко П.В. 165
Концептуальні засади підготовки до творчої діяльності вчителів початкових класів

СЕКЦІЯ 4.
ПСИХОЛОГІЯ

Аквілова Н.О., Максимов М.В. 168
Психологічні аспекти адаптації біженців та вимушених мігрантів: виклики та стратегії подолання стресу

Гладкий Ю.Д. 171
Ефект неоднозначності в поведінці споживача (психологічний аспект)

Гончарук Т.О. 174
Психологічні механізми інформаційного впливу на особистість людини

Лупанов К.В. 178
Психологічне відновлення ветеранів: формальні та неформальні джерела підтримки

Ляшенко О.М., Охріменко І.М. 181
Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій курсантів ЗВО системи МВС України

Мизенко В.В. 185
Взаємозв`язок самооцінки та професійної діяльності особистості

Мішеніна А.В., Чебикін О.Я. 187
Вплив жіночої атрактивності на ефективність соціальної взаємодії

Пуліч О.А. 190
Соціальна компетентність лікарів акушер-гінекологів як основа позитивної професійної взаємодії з пацієнтами

Скаржинець А.В. 193
Етапи сегментації цільової аудиторії в інтересах планування інформаційної операції

Шевченко Т.В. 195
Роль психологічного впливу у вирішенні завдань правоохоронної діяльності

СЕКЦІЯ 5.
МЕДИЦИНА

Slobodian K.V. 199
The value of prostaglandin e2 in the urine under the 3% of sodium chloride solution loading in intact sexually mature rats

Бичко А.В. 203
Підходи до регуляції клітинного поділу біологічно активними сполуками

Дудар М. В., Погоріла І.О. 206
Медико-біологічні аспекти бабезіозу

Коник Б.А., Погоріла І.О. 209
Медико-біологічні аспекти гіпоплазії емалі

Сергета І.В. 212
Особливості формування провадних показників соціально-психологічної адаптації сучасних учнів шкільного віку

Яценко К.Є., Погоріла І.О. 216
Артеріальна гіпертензія: медико-біологічні аспекти

СЕКЦІЯ 6.
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Зінченко М.О., Сайко В.Г., Комаров В.О. 219
Щодо питання вирішення проблем спостереження екіпажем танка за полем бою в умовах бойових дій

Михайловська О.В. 225
Сучасний стан пошукових робіт на девонські відклади дніпровсько-донецької западини

Плекан А.І. 228
Використання нейронних мереж для виявлення пропаганди у новинах: етап отримання та опрацювання даних

Русанов Р.А., Дегтярьов К.Г., Крютченко Д.В. 232
Концепція модернізації парової турбіни серії К-300 для роботи з ультра-суперкритичними параметрами пари

Тарадай О.М., Дяченко С.В. 235
Квартирні прилади обліку теплової енергії – стимул для економії тепла в багатоповерхових житлових будинках забудови другої половини XX століття

СЕКЦІЯ 7.
ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дикий Ю.О., Юрик Н.Є. 238
Вплив цифровізації на стратегічні підходи інноваційного розвитку підприємства

Дмитришин В.С. 242
Щодо моделі управління інтелектуальною власністю та інноваціною діяльністю

Закорко В.В., Самодай В.П. 248
Тенденції розвитку HR – менеджменту в умовах діджиталізації

Коритник О.Б. 252
Проблеми забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства в умовах війни

Лисий І.С., Самодай В.П. 256
HR - тренди ефективного управління персоналом

Приймак В.О. 260
План сталої міської мобільності (на прикладі м. Харкова)

Самодай В.П., Ященко Ю.В. 263
Інноваційні підходи в HR – менеджменті

СЕКЦІЯ 8.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гетьман А.В., Бондаренко О.Є., Мальцева І.Р., Шугалій О.О. 266
Аналіз основних ключових тенденцій та показників функціонування мереж 6G в галузі телекомунікацій

СЕКЦІЯ 9.
МЕНЕДЖМЕНТ

Shevchuk A. 273
The impact of artificial intelligence on the changing trends of SEO optimization in 2025

Sukhomlyn l.v., buturlym t.e. 276
Transformation of decision-making process under the influence of digital technologies and artificial intelligence

Піскун А.В. 279
Виклики та перспективи розвитку хлібопекарської галузі в Україні

Пономарьов О.В., Поліщук О.В. 281
Гнучкі підходи в адміністративному управлінні

Терлецька Ю.О., Бурлака Г.В. 287
Управління організаційними змінами у сучасному інформаційному суспільстві

СЕКЦІЯ 10.
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Гут Л.В. 291
Вплив факторів на диверсифікацію банківських послуг

Корягін В.М. 295
Фінансовий і економічний розвиток інтегрованих структур бізнесу в будівельній галузі

СЕКЦІЯ 11.
КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Храмова-Баранова О.Л., Іщенко Ю.П., Суржиков І.В. 298
Художній образ фешн-ілюстрації та його інтерпретація у візуальній творчості

СЕКЦІЯ 12.
ПОЛІТОЛОГІЯ

Березанський І.В. 302
Глобальні виклики та політичні практики

Гученко Р. Р. 306
Роль політичних інститутів у забезпеченні стабільності політичної системи

Лясота А.Є. 310
Гендерні аспекти політики: порівняльний аналіз

СЕКЦІЯ 13.
ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Глухова В.І. 315
Податкові пільги як нереалізована складова потенціалу доходів місцевих бюджетів

Дорогі колеги, любі друзі!

У рамках роботи Видавничої групи "Наукові перспективи", вийшли матеріали LIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Кордова (Іспанія)).

Щомісячні конференції є важливою основою професійного удосконалення, позитивно впливають на характер взаємодії між вченими, освітянами і сприяють розвитку критичного мислення.

Спілкування на сторінках міжнародного видання – це багатоплановий процес організації, встановлення і розвитку позитивної та успішної комунікації, взаєморозуміння і взаємодії.

Дякуємо всім учасникам заходу за активну співпрацю!

З повагою,
директор Видавничої групи
«Наукові перспективи»,
директор Європейського ліцею
«Наукові перспективи» **Ірина Жукова**

СЕКЦІЯ 1.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Гурковський В.І.
доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Дмитрук С.Ф.
кандидат наук з державного управління,
експерт,
Центр досліджень проблем публічного управління

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Ефективність роботи парламенту є одним основних індикаторів демократичності та дієвості державного управління. Верховна Рада України IX скликання, обрана в умовах значних суспільно-політичних очікувань та викликів, мала можливість стати прикладом прогресивного законодавчого органу, здатного оперативно реагувати на потреби суспільства. Однак аналіз діяльності народних обранців, зокрема дані аналітичного руху ЧЕСНО та інших дослідницьких організацій, свідчить про наявність суттєвих проблемних аспектів, які ставлять під сумнів ефективність виконання ними своїх обов'язків.

Серед таких проблем – низька відвідуваність пленарних засідань, обмежена участь у голосуваннях, втрата зв'язку з виборцями, кнопкодавство, поправковий спам, також зниження довіри громадян о законодавчого органу. У контексті повномасштабної військової агресії, економічних викликів та необхідності структурних реформ, парламенту відводиться надзвичайно важлива роль. Відповідно виявлення та аналіз недоліків у роботі Верховної Ради IX скликання є необхідним кроком для вдосконалення діяльності майбутніх парламентарів.

Як повідомили аналітики руху «ЧЕСНО» 13 січня 2025р., під час презентації результатів дослідження: «Рада-9. Підсумки» - упродовж п'яти років роботи Верховної Ради IX скликання 53 народні депутати достроково склали мандат. За її словами, Рада скоротилася до «найменшої рекордної кількості депутатів» і працює у складі 401 обранця (Конституційний склад 450 народних депутатів - ред.). Вона зазначила, що цей процес відбувався на початку каденції IX скликання, коли частина обраних народних депутатів перейшли працювати в новосформований Кабінет міністрів, а також після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Упродовж п'яти років на шести округах були проведені довибори, але, за її словами, є 13 округів, де проведення довиборів неможливе через воєнний стан, і ці округи лишаються без свого представника у Раді.

Народні депутати не брали участі у голосуваннях (втрачені голоси) 2,2 мільйона разів, що становить 31,5% від усіх голосувань. Втрачені голоси — це коли народний депутат не натискав жодну з кнопок «за», «проти» або «утриматись»: він просто не голосував або був відсутній з будь-яких причин.[1] Побільшало народних депутатів, які не голосують або не ходять у сесійну залу, саме після повномасштабного вторгнення. За його словами, це пов'язано з пленарним засіданням, які проводилися не регулярно, можливістю брати участь в роботі комітетів онлайн, відсутністю журналістів у кулуарах, які можуть поставити «незручні» питання. Говорячи про вплив повномасштабної війни на роботу Ради то у 2022 році парламент ухвалив найбільшу кількість законів і 61% з них були новими.

Щодо динаміки голосування, за п'ять років роботи в парламенті було 414 засідань. Це майже 17 000 голосувань. Якщо врахувати, що на кожне голосування витрачали по 10 секунд, то на ці 17 000 голосування витратили 47 годин.[1]

Перший заступник Голови Верховної Ради Олександр Корнієнко під час презентації заявив, що на роботу Верховної Ради України дев'ятого скликання загалом вплинули три важливі фактори: скасування недоторканності народних депутатів, подолання кнопкодавства та такого ганебного явища, як переголосу-

вання питань. Зокрема, за його словами, збільшилася порівняно з минулим скликанням кількість повторних других читань і відхилених законопроєктів. «Якщо ж законопроєкт відхиляється, то далі його не можна вносити на цій сесії. Це те, що спонукає суб'єктів законодавчої ініціативи краще працювати над якістю проєктів та їх наповненням», – сказав Корнієнко.

Скасування недоторканності він назвав одним із ключових чинників, що справили вплив на роботу парламенту цього скликання. «Я думаю, що наслідки скасування недоторканності ми ще довго будемо бачити. Як мінімум 50 народних депутатів з підозрами – це показник. Він напевно важкий для сприйняття, адже це 8,5% складу. Я не думаю, що в будь-якому іншому прошарку суспільства є такий відсоток корупціонерів. Ні, такого немає такого. Тобто є питання, і суспільство має робити висновки. Це чисто політична історія», – заявив Корнієнко.[1]

Перший віцеспікер також відзначив чимало викликів, що випали на долю парламенту дев'ятого скликання, зокрема, повномасштабне вторгнення РФ. «Був і «турборежим», і Covid-19, і поправковий спам. Були і законопроєкти, які сильно затягували роботу парламенту з погляду процедури… Та попри те, що ця «технологія» повертається час від часу, закони приймаються», – наголосив перший віцеспікер.[1]

Цікаві зміни відбулися всередині владної фракції «Слуга народу», яка сформувала свого часу монокоаліцію і змогла завести в парламент 254 народних депутатів. Формально «Слуга народу» зберігає коаліцію. В її склад все ще входить 232 нардепи, але 41 депутат покинув лави фракції з різних причин. Частина — через втрату мандату, інші — стали позафракційними або перейшли до інших депутатських груп. Шестеро «Слуг народу» опинилися в групі «Відновлення України». Тільки ця фракція може надати достатню кількість голосів, щоби ухвалити ініціативу. Однак лише в 14 % випадків вони надавали 226 голосів. Після початку повномасштабного вторгнення «слуги» самостійно дали 226 або більше голосів у 16 випадках. Останній був у 2023 році, коли головою СБУ призначали Василя Малюка.[1]

Як вказувалося раніше щонайменше 54 депутати Верховної Ради IX скликання отримали підозри у кримінальних злочинах. Такими є дані лише від НАБУ. Фактично це кожен восьмий обранець. Водночас ДБР розслідує справи щодо 19 нардепів, яким було повідомлено про підозру. І це не враховуючи проваджень СБУ, Офісу генпрокурора та інших правоохоронних органів. Це скликання ВРУ стало першим офіційно "доторканним", що значно спростило притягнення нардепів до відповідальності. Проте точна кількість та імена нардепів, яким висувались підозри у кримінальних правопорушеннях не відомі. Головна причина — ім'я підозрюваної у вчиненні злочину особи не може

оприлюднюватись до вироку суду. Нараховано загалом 58 повідомлень про підозри нардепам за 26 різними статтями ККУ, найбільше депутатів отримали підозри в недостовірному декларуванні, держзраді та хабарництві.[2]

Рух ЧЕСНО виявив 25 нардепів, які мають підозри у корупційних злочинах. Серед них представники всіх фракцій, окрім "Голосу". Найбільше підозрюваних серед нардепів від монобільшості. Найбільша група підозр — недостовірне декларування. За цією статтею підозрюються 13 нардепів. Восьмеро з них були визнані винними, але звільнені від відповідальності.

Ще щонайменше шестеро нардепів підозрюються у пропозиції чи прийнятті хабарів, двоє — у зловживанні впливом, ще двоє — у службовому підробленні.

Щонайменше щодо 20 нардепів було розпочато кримінальні провадження, але наразі публічно не повідомлялось про висунення їм підозр. Зазначимо, що відкриття кримінального провадження не завжди означає висунення підозри — це може статися лише після проведення досудового розслідування. Крім того, депутатів ловили й на адмінправопорушеннях. Так, НАЗК склало щонайменше 70 адмінпротоколів щодо нардепів IX скликання через ймовірні корупційні правопорушення — невчасне декларування, конфлікт інтересів та інші.

За підрахунками Руху ЧЕСНО, 12 нардепів IX скликання мають підозри у злочинах проти нацбезпеки. Найбільше серед них — представники забороненої проросійської партії ОПЗЖ, але також підозри мають двоє обранців від "Слуги народу" і самовисуванець Андрій Деркач. Крім того, п'ятий президент і лідер партії ЄС Петро Порошенко підозрюється в державній зраді та сприянні діяльності терористичної організації у справі про постачання вугілля з окупованого Донбасу.

До слова, у 2021-му суд зобов'язав ДБР відкрити справу щодо можливої держзради чинного президента Володимира Зеленського через "справу вагнерівців". Однак у цьому матеріалі йдеться лише про нардепів ВРУ.

Усі з 12 перелічених депутатів мають підозри в держзраді, а дехто одночасно підозрюється у посяганні на територіальну цілісність України, колабораціонізмі та намірах повалення влади. Вісім ймовірних зрадників наразі втратили депутатські мандати, а п'ятеро до того ж були позбавлені українського громадянства. Водночас Нестор Шуфрич, Олександр Пономарьов та Олександр Дубінський лишаються чинними нардепами попри підозру й перебування в СІЗО.

Першими нардепами IX скликання, які отримали підозру в держзраді, стали колишній лідер ОПЗЖ і кум Путіна Віктор Медведчук та його бізнес-партнер Тарас Козак. У травні 2021-го їм оголосили про підозру за допомогу росії у видобутку ресурсів в окупованому Криму, передачу спецслужбам рф інформації про ЗСУ та вербування українців для поширення російської пропаганди.

Козак після цього втік з України й був оголошений у розшук, а Медведчука суд відправив під цілодобовий домашній арешт.

У жовтні того ж року Медведчуку оголосили про другу підозру у держзраді, а також у сприянні діяльності терористичних організацій у справі про постачання вугілля з окупованих територій. Після втечі й повторного затримання у 2022 році Медведчука врешті обміняли в рф на 215 українських військовополонених.

У грудні 2021 року підозру у так званій вугільній справі отримав і колишній президент Петро Порошенко. За версією слідства, у 2014–2015 роках вони разом із Медведчуком організували купівлю вугілля на держшахтах Донеччини та Луганщини, коли ці підприємства були під контролем російських терористів. У лютому 2024 року ДБР завершило досудове розслідування щодо Порошенка.

Ім'я п'ятого президента фігурує і в десятках інших кримінальних проваджень, але точна їхня кількість невідома. Наприкінці 2021-го Порошенко казав, що стосовно нього відкрито 130 кримінальних справ — 40 із них закрили, а 90 ще розслідують.

Більшість підозр у злочинах проти нацбезпеки депутатам було оголошено вже після початку повномасштабного вторгнення. Так, після 24 лютого підозри у держзраді отримали дев'ятеро нардепів, серед них шестеро представників ОПЗЖ. Це, зокрема, Ілля Кива — єдиний, щодо якого вже є судовий вирок. У листопаді 2023 року суд визнав його винним за чотирма статтями: держзрада, публічні заклики до повалення конституційного ладу, а також використання комуністичної символіки та пропаганда війни. Його засудили до 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна. 6 грудня 2023 року Кива був двома пострілами ліквідований у Підмосков'ї.

Підозри у держзраді також отримали колишні члени ОПЗЖ Вадим Рабінович, Ренат Кузьмін та Олег Волошин. Їх звинувачують у поширенні антиукраїнської пропаганди. Всі троє наразі переховуються за кордоном. Суд заочно заарештував Рабіновича та Кузьміна. Крім того, вони були позбавлені громадянства.

А от їхній однопартієць Нестор Шуфрич таки потрапив у СІЗО. У вересні 2020 року СБУ повідомила йому про підозру в держзраді за антиукраїнську діяльність, а у лютому 2023-го Шуфричу оголосили нову підозру — у фінансуванні росгвардії в Криму. Попри арешт, він поки зберігає депутатський мандат, але був знятий з посади голови Комітету ВР з питань свободи слова.

Ще один нардеп від колишньої ОПЗЖ Олександр Пономарьов отримав підозру за співпрацю з росіянами в окупованому Бердянську.

За колабораціонізм отримав підозру й колишній "слуга" Олексій Ковальов, який активно допомагав росіянам на захопленій Херсонщині та обійняв посаду

в окупаційному "уряді". Його заочно заарештували й оголосили в розшук, а в серпні того ж року Ковальова було вбито у Голій Пристані.

Ще один обранець від "Слуги народу" Олександр Дубінський (нині позафракційний) має підозру в держзраді та участі у злочинній організації. За даними слідства, він входив до складу злочинної організації, створеної ГРУ рф, під позивним "Буратіно". За російські гроші нардеп поширював кремлівські наративи, зокрема про втручання України у вибори в США. З листопада 2023 року Дубінський перебуває в СІЗО.

У цій же справі фігурує й екснардеп Андрій Деркач, який напередодні повномасштабного вторгнення втік за кордон. Деркач, крім того,підозрюється в незаконному збагаченні. За даними слідства, він отримав щонайменше 567 тис. доларів від росії за підривну діяльність проти України. У вересні 2022-го Деркач був оголошений у міжнародний розшук, а у січні 2023-го позбавлений громадянства та депутатського мандата.

Кілька нардепів також стали фігурантами кримінальних справ щодо нацбезпеки, хоча наразі не мають офіційних підозр. Це, зокрема, обранець від Опоблоку Вадим Новинський, який склав мандат після початку повномасштабного вторгнення. У грудні 2022 року РНБО наклала на нього санкції в рамках так званого церковного пакета. А навесні 2023-го СБУ наклала арешт на частину майна Новинського за намагання вивести ці активи з-під санкцій. У зв'язку з цим було відкрито провадження за пособництво державі-агресору.

СБУ також проводила обшуки у столичного забудовника й нардепа від ОПЗЖ Вадима Столара у справі про відмивання коштів Віктора Медведчука та інших підсанкційних осіб. [3]

Досі без підозри лишається екслідер ОПЗЖ та керівник депутатської групи ПЗЖМ Юрій Бойко. Також він усе ще має звання Героя України. Раніше Рух ЧЕСНО проаналізував, як Бойко роками лобіював інтереси ворога у Верховній Раді.[4]

Спеціальний Реєстр Зрадників (Платформа "Реєстр зрадників" була розроблена Рухом ЧЕСНО**)** поповнився іменами 29 народних обранців поточного скликання, які систематично транслювали наративи ворожої пропаганди. Рішення про включення їх до Реєстру було прийнято після ретельного аналізу їхньої діяльності та виявлення фактів відкритого сприяння антиукраїнським інтересам. Загалом 22 нардепи-зрадники балотувались від забороненої партії ОПЗЖ, четверо — від партії "Слуга народу". По одному від: "Опозиційного блоку , партії "Порядок" та самовисування. За період роботи парламенту 9-го скликання 14 нардепів, які є в реєстрі зрадників, достроково припинили повноваження. Восьмеро написали заяви на складання депутатського мандата, ще п'ятеро були позбавлені українського громадянства. Нардеп Олексій Ковальов втратив мандат внаслідок смерті. Його вбили влітку 2022 року

на окупованій Херсонщині. Більша частина потенційних державних зрадників продовжує працювати в парламенті. Експівголова ОПЗЖ.[5]

Аналіз відкритих джерел виявив низку викликів, що супроводжують діяльність Верховної Ради України IX скликання. Зокрема, значна кількість пропущених голосувань, низка відвідуваність пленарних засідань, недостатня залученість народних депутатів до законодавчого процесу, поправковий спам та слабка комунікація з виборцями створюють загрозу для ефективності роботи парламенту. Нажаль попри законодавчі заборони та суспільний осуд, практика голосування за інших депутатів залишається поширеною, що ставить під сумнів легітимність ухвалених рішень. Значна кількість технічних, часто штучно створених поправок гальмує законодавчий процес, затримуючи розгляд важливих законопроектів. Ця проблема ускладнює роботу парламенту, особливо в умовах війни. Отримання підозр деякими окремими народними депутатами у корупційних та інших кримінальних правопорушеннях суттєво підриває довіру громадян до представницького органу державної влади.

Ці недоліки вказують на необхідність системних змін у роботі парламенту та посиленні механізмів моніторингу та контролю за діяльністю народних депутатів, запровадження більш дієвих санкцій за кнопкодавство та зловживання правом на подання поправок. Відкриті джерела надають важливу інформацію для оцінки для оцінки реального стану виконання ними своїх обов'язків, що є важливим для підвищення довіри суспільства до представницького органу. Переконані, що лише через поєднання ефективного громадського контролю, законодавчих змін та політичної волі можна підвищити якість роботи Верховної ради України.

Список використаних джерел:

1. Втрачені голоси та «унікальний феномен»: рух «Чесно» назвав особливості Ради IX скликання https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3947995-za-pat-rokiv-roboti-radi-deputati-ne-brali-ucasti-u-315-vid-usih-golosuvan-cesno.html

2. Мінімум 50 нардепів дев'ятого скликання Ради отримали підозри https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3947990-minimum-50-narodnih-deputativ-devatogo-sklikanna-radi-otrimali-pidozri-kornienko.html

3. Доторканні нардепи: які підозри отримали депутати цього скликання ВРУ https://www.chesno.org/post/5929/

4. Герой росіян: як Бойко роками лобіює інтереси ворога у Верховній Раді https://www.chesno.org/post/5784/

5. До реєстру зрадників внесено 29 нардепів поточного скликання https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/179569

6. Досягнення, провали, рекорди і міфи Верховної Ради IX скликання https://parlament.org.ua/analytics/dosyagnennya-provaly-rekordy-ih-sklykannya

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник
Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Гурковський В.І.
доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЛАНС МІЖ РЕФОРМАМИ ТА СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Вища освіта є одним із важливих чинників формування інтелектуального капіталу нації, що забезпечує соціально-економічний розвиток держави, її конкурентоспроможність на міжнародній арені та інтеграцію в глобальні економічні та освітні процеси. Проте питання фінансування здобуття вищої освіти та механізмів державної підтримки її здобувачів в Україні залишаються одними з найактуальніших, особливо в контексті економічних і соціальних викликів, спричинених воєнними діями та потребами адаптації до сучасних умов.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та Стратегії розвитку вищої освіти на 202-2032 роки, перед державою стоїть завдання забезпечити доступність освіти, підвищити її якість та ефективність використання бюджетних коштів. У цьому контексті важливим є пошук нових підходів до фінансування, що включають як удосконалення державного замовлення, так і впровадження механізмів грантової підтримки та пільгового кредитування. Водночас необхідно враховувати соціальні аспекти, зокрема надання цільової підтримки для здобувачів з числа соціально вразливих категорій.

Відтак 10 січня 2024 р. у Верховній Раді було зареєстровано за №10399 проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам [1], який був розроблений відповідно до операційних цілей щодо забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансування, що дає змогу здобути якісну вищу

освіту на конкурсній основі (ціль 1.1), а також підготовки затребуваних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях (ціль 1.3), передбачених Стратегією розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286.[2]

У пояснювальній записці до законопроекту визначено, що в умовах воєнного та повоєнного відновлення України, що характеризується суттєвим зниженням платоспроможності населення – падіння реальних доходів населення за 2022 рік склало 15,8%, а зростання безробіття – 25,8%, спроможність громадян оплачувати здобуття освіти за рахунок власних коштів має прогнозовану тенденцію до зниження. Відповідно будуть втрачати свої доходи і заклади вищої освіти, які за рахунок цього джерела не тільки забезпечують освітній процес, але і формують потенціал для розвитку закладів, в тому числі для модернізації та відновлення їх матеріально-технічної бази.[1]

У 2022 році Кабінетом Міністрів України було затверджено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні, що визначає основні пріоритетні напрями її розвитку до 2032 року.[2][3] Серед ключових проблемних питань, на які спрямовано стратегічні заходи, є недофінансування системи вищої освіти та неефективність самого механізму фінансування із позиції його спроможності забезпечити якісний рівень підготовки фахівців, модернізацію закладів освіти. Ця проблема супроводжується ситуацією обмеженої дії принципу «гроші ходять за студентом» в контексті вільного вибору ним закладу освіти за формою власності, форми здобуття освіти та освітньої програми із відповідним державним фінансовим забезпеченням, а саме, неможливістю відповідно до діючого механізму для здобувачів вищої освіти обирати інструмент фінансування оплати за навчання внаслідок фактичної відсутності диверсифікованої пропозиції з боку держави. Єдиним повноцінно діючим механізмом сьогодні є механізм державного (регіонального) замовлення, який дозволяє особі здобути певний освітній рівень безоплатно (повністю за кошти державного або місцевого бюджету). Такі особи отримають також право на академічну стипендію, а в разі приналежності їх до певних пільгових категорій – державну цільову підтримку. На початок 2022-2023 н.р. на умовах державного замовлення навчалися 418,3 тис. здобувачів, що складало 39,7% контингенту, за кошти фізичних та юридичних осіб – 635,5 тис. осіб або 60,3%. Недостатньою та неефективною із позиції механізму реалізації залишається фінансування за рахунок надання здобувачам пільгових довгострокових кредитів – 34 тис. осіб, які відповідно до Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 р. № 673, надаються через заклади вищої освіти. За рахунок ваучерів здобувають наступний рівень

освіти або ступінь магістра за іншою спеціальністю деякі категорії громадян (2 тис. осіб) відповідно до Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 207.

Зазначене формує чіткій запит на перегляд моделі та механізмів фінансування системи вищої освіти із розширенням (диверсифікацією) інструментів державного фінансування для здобуття освіти шляхом виділення певних інструментів, що будуть базуватися на принципах співфінансування оплати навчання з боку держави та фізичних (юридичних) осіб.

На необхідність фінансової підтримки в частині реалізації механізму співфінансування також вказує низький обсяг як державних, так і приватних інвестицій у вищу освіту на одного здобувача у порівнянні із іншими країнами світу саме в абсолютному вимірі. В умовах повільного зростання ВВП та доходів громадян, збереження частки доходів Державного бюджету, що спрямовується на підготовку кадрів з вищої освітою, не дозволить суттєво змінити ситуацію із інвестиціями в освіту на одного здобувача. В той же час цінова конкуренція між закладами вищої освіти за здобувачів, які навчаються за кошти фізичних осіб, (навіть із відновленням ціноутворення на основі індикативної собівартості) буде призводити до пропозиції «низької» ціни на освітні послуги з боку закладів вищої освіти, виходячи з обмеженого платоспроможного попиту.

Разом із тим розширення кола здобувачів, яким забезпечується доступ до різних інструментів державного фінансування для оплати навчання та, відповідно, розширення доступу до фінансування здобуття освіти, дозволить підвищити платоспроможний попит на ринку освітніх послуг, та, відповідно, потенціал підвищення ціни на платні освітні послуги з боку закладів вищої освіти. Це у свою чергу збільшить обсяги фінансування, залучені у сферу вищої освіти.

Розширення можливостей закладів вищої освіти залучати кошти в оплату за навчання від здобувачів, враховуючи грантову підтримку та кредитування, дозволить збільшити обсяги власних коштів, забезпечивши тим самим потенціал фінансування розвитку закладів.

Недосконалими є і чинні механізми формування та розподілу держзамовлення. Відповідно до рішення Комітету з питань освіти, науки та інновацій від 9-10 серпня 2023 року «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» формування обсягів державного замовлення у 2023 році не враховує пріоритетів уряду та Плану відновлення, не сприяє зменшенню дисбалансу між попитом на затребувані спеціальності та пропозицію, та навпаки характеризується розпорошенням державних коштів. Відповідно

визначено необхідність пошуку нових принципів та порядку формування і розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку.[1]

01.02.2024 Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглянув проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам» (реєстр. № 10399 від 10.01.2024), поданий Кабінетом Міністрів України, та рекомендував його розгляду в першому читанні та прийняти за основу.

20.03.2024 Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України № 10399 із доопрацюванням положень.

Законопроєкт передбачає зміну механізму формування державного замовлення, а також пропонує диверсифікувати бюджетне фінансування вищої освіти, зокрема шляхом запровадження державних грантів паралельно з державним замовленням. Крім того, вдосконалюється механізм пільгового кредитування, забезпечується право та обов'язок першого робочого місця для здобувачів вищої освіти за державним та регіональним замовленням.

Основне, що передбачає законопроєкт:

- Пропонується сутнісно новий підхід до бюджетного фінансування вищої освіти в частині планування і прогнозування потреб ринку праці. Застарілість чинної системи державного замовлення фахівців зрозуміла: її дизайн базується на припущенні, що держава прогнозує і планує потреби ринку праці за всіма спеціальностями на роки вперед. В сьогоднішніх умовах таке прогнозування можливе (і бажане), але не ефективне для всіх без виключення спеціальностей.
- Законопроєктом передбачено нову систему державного замовлення фахівців для ключових професій (зокрема лікарів, вчителів, військових, інженерів деяких спеціалізацій тощо), і також механізм максимального забезпечення бюджетного фінансування здобуття вищої освіти всіх охочих вступників.
- Наголошуємо, що в законопроєкті не говориться про зменшення бюджетних асигнувань на підготовку фахівців із вищою освітою. Натомість передбачається більш цільовий та справедливий розподіл бюджетних коштів. За новою системою, сьогоднішній жорсткий розподіл бюджет/контракт, межа якого часто може залежати від тисячної конкурсного балу ЗНО чи НМТ – має відійти в минуле.
- Норми законопроєкту передбачають збільшення частки вступників, які отримують фінансову підтримку свого навчання від держави. Цю підтримку, абітурієнти здобуватимуть у формі гранта – чіткої суми

грошей, яку зможуть використати на покриття вартості контракту із закладом вищої освіти.

- Сума гранту визначатиметься урядом, але в сьогоднішніх умовах передбачається діапазон між 15 і 50 тис. грн, які розподілятимуться за результатами ЗНО/НМТ з коригуванням на коефіцієнт спеціальності. Найбільш здібні вступники отримають грант, який покриватиме всю вартість навчання, а для інших залучатиметься механізм співфінансування.

Також законопроєктом передбачено трансформацію механізму пільгового кредитування. На відміну від чинної системи такого кредитування, оператором видачі кредитів та їх повернення передбачено не ЗВО, а банк. Пільги для здобувачів вразливих категорій населення зберігаються: вони переважно навчатимуться на місцях державного замовлення.

Законопроект викликав критику з боку правозахисних організацій та студентських об'єднань. Зокрема, висловлюються занепокоєння щодо можливого обмеження права студентів на безоплатну вищу освіту через скасування гарантій мінімального обсягу державного замовлення та обмеження вільного місця працевлаштування після закінчення навчання.[4]

Крім того, існують побоювання, що впровадження нових механізмів фінансування може негативно вплинути на доступ до освіти для вразливих категорій населення, таких як мешканців тимчасово окупованих територій, внутрішньо переміщені особи та діти загиблих захисників України. [5]

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на своєму засіданні 19 квітня 2024 року опрацював порівняльну таблицю з пропозиціями та поправками до законопроекту. За результатами розгляду пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи підготовлено порівняльну таблицю законопроекту до другого читання, яка містить 1121 пропозицій і поправок народних депутатів України, у тому числі пропозиції народних депутатів України – членів Комітету, з яких відхилено 313 пропозицій, враховано 497 пропозицій, враховано частково 132 пропозицій, враховано редакційно 179 пропозиції

Таким чином, хоча законопроект №10399 спрямований на модернізацію системи фінансування вищої освіти та підвищення її ефективності, важливо ретельно врахувати можливі ризики та забезпечити, щоб реформа не призвела до обмеження прав студентів та зниження доступності освіти для соціально вразливих груп.

22.04.2024 Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій надав ВР порівняльну таблицю до другого читання. З тих пір тисячі абітурієнтів та їх батьки чекали в 2024 році і чекають в 2025 році прийняття Закону. Враховуючи кількість пропозицій до другого читання та майбутнє обговорення в сесійній залі прогнозувати текст майбутнього Закону складно.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам: проект Закону від 10.01.2024 №10399 https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43517

2. Стратегія розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

3. Романенко Є.О., Жукова І.В. Візія майбутнього вищої освіти і науки України //Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Стамбул (Туреччина): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2023 р. - с.15-22.

4. Законопроект №10399: ризики обмеження права студентства на отримання безоплатної вищої освіти https://uacrisis.org/uk/announce/vyslovlennya-spilnoyi-pozytsiyi-ta-zasterezhen-vidnosno-zakonoproektu-10399.

5. Позиція щодо деяких положень проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам»(р.н.10399) https: //east-sos.org/publications //pozycziya-shhodo-deyakyh-polozhen-proyektu-zakonu-10399/

Chumakova H.V.
candidate of sciences in public administration,
associate professor of the Department
of public management and administration,
Odessa National University of Technology,
Odesa, Ukraine

PUBLIC ADMINISTRATION PRIORITIES IN THE LIGHT OF THE WORLD ECONOMIC FORUM AGENDA IN DAVOS-2025: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

The World Economic Forum in Davos is a global platform where the key challenges of our time that affect public administration, business and society as a whole are discussed. In 2025, the theme of Davos is "Cooperation in the Age of Reason." [1] The program of the forum focuses on five interrelated priorities: rethinking economic growth, transforming industry, investing in human capital, protecting the planet and restoring trust. These aspects are important to consider through the prism of public administration and administrative challenges facing governments in the post-crisis period.

Modern geopolitical realities dictate the need to find new models of economic growth. In particular, digitalization is becoming a key driver of the global economy, providing up to 70% of new value in the next 10 years. For public administration, this means the need to formulate new development strategies that integrate digital technologies into socio-economic life, and to develop new visions and policies.

The priority is to create a regulatory framework that promotes the development of digital infrastructure, stimulates innovation and ensures equal access to digital technologies for all segments of the population. Successful implementation of this direction requires intersectoral partnership, active cooperation of governments with business and the scientific community.

Technology, as a driver of change in business, also requires the adaptation of public administration to new challenges. Changing technological paradigms (in particular, the spread of artificial intelligence, automation and the Internet of Things) require governments to modernize their regulatory mechanisms [2].

The main objective is to support the innovation environment through stimulating research and development, developing innovation clusters and attracting investment. In this context, it is important to create mechanisms for assessing the impact of new technologies on labor markets, which will allow state bodies to be flexible and respond quickly to economic and social changes.

At the same time, technological progress puts forward new requirements for the professional competencies of the population. For governments, this means the need to create policies that promote retraining and skills development.

Investment in human capital should be the basis of public policy. This involves reforming the education system, modernizing and implementing lifelong learning programs and promoting public-private initiatives that will allow employees to adapt to new economic conditions. To do this, governments need to maintain partnerships with businesses, which are the main beneficiary of the skills development process.

Climate challenges today are one of the most urgent priorities of state policy. Davos 2025 highlights the importance of deploying new climate technologies through partnership and dialogue. States should not only raise environmental standards, but also invest in renewable energy and climate innovation.

Achieving the goals of sustainable development and "net zero" emissions requires the integration of the environmental component into all areas of public administration. In particular, it is necessary to stimulate the development of "green" technologies, create preferential conditions for environmental innovations and attract international funding for their implementation.

Social differences, exacerbated by the pandemic, economic crises and geopolitical conflicts, highlight the task of restoring trust between the state, civil society and business. Governments need to develop policies that ensure transparency, citizen participation in decision-making and accountability of public institutions.

Trust is a key factor for effective public administration. Therefore, states should promote dialogue within society, develop inclusive decision-making mechanisms and involve citizens in the formation of strategic plans [3].

The lessons of Davos can help Ukraine form an effective public administration strategy adapted to the challenges of our time. The key directions for 2025 are:

1. Rethinking economic growth (the modern economy depends on digitalization and innovations that create new value on a global scale): integrating digital technologies into all areas, including public administration, agriculture, industry and services; development of the startup ecosystem, support of innovative enterprises through tax incentives and grant programs; reforming the regulatory framework to promote transparent business conditions and attract investment.

2. Transformation of industry in the age of reason (technology is the driving force behind the development of industries that require adaptation to new realities): the creation of industrial hubs focused on high-tech sectors, such as the production of drones, robotics, artificial intelligence; implementation of support mechanisms for enterprises that modernize their equipment and processes in accordance with Industry 4.0 standards; strengthening public-private partnerships to attract investment in new technologies.

3. Investment in human capital (skills development and professional development of citizens is the key to success in the future economy): reforming the educational system, in particular its focus on STEAM disciplines (sciences, technology, engineering, art, mathematics); the introduction of retraining programs for workers who have lost their jobs due to war or changes in the economy; development of the concept of lifelong learning through the introduction of national platforms for distance learning; formation of a cohort of leaders-public managers with relevant competencies.

4. Protecting the planet (sustainable development is impossible without environmental responsibility and partnership in the field of climate change): large-scale introduction of "green" technologies in the restoration of infrastructure and energy; creating a transparent environmental policy that encourages the use of renewable energy sources; active participation in international initiatives to combat climate change, which will attract funding for relevant projects.

5. Restoration of trust (trust between the state, business and citizens is the basis for progress): transparent implementation of reforms with the maximum involvement of civil society; the use of digital technologies to increase openness and accountability of government agencies; restoring social cohesion through citizen participation in strategic decision-making.

Tasks for Ukraine in the above context are:

1. Implementation of the digital recovery strategy (development of national e-governance platforms, promotion of e-commerce and support for small and medium-sized businesses through digitalization).

2. Development of an industrial modernization plan.

The government should provide financial support and tax incentives for enterprises willing to invest in high-tech equipment. The creation of centers of technological excellence will allow Ukraine to remain competitive in the global market.

3. Investing in training for the future economy.

Education of citizens should take into account the requirements for digital competencies, critical thinking and adaptability. To do this, the state should stimulate partnerships with educational institutions and technology companies.

4. Development of sustainable energy. The priority should be to increase the share of renewable energy sources in the national energy balance. The government should attract grant funds and investments for the development of "green" energy.

5. Restore confidence in the state. Increasing the efficiency and transparency of public administration through the introduction of electronic services, public reports and open data will increase the level of trust in institutions.

So, the Davos 2025 agenda reflects the key priorities that should be the basis for the transformation of public administration. Rethinking economic growth, adapting to new technologies, investing in human capital, environmental policy and restoring trust are the areas that will ensure sustainable development in the post-crisis world.

For Ukraine, these challenges are of particular importance in the post-war recovery. Successful implementation of these priorities will depend on the government's ability to innovate, attract international resources and promote cross-sectoral cooperation. Cooperation in the age of reason should be the basis for the formation of a new paradigm of public administration that will meet modern global challenges.

References:

1. Davos delegates to address geopolitics. (2025). Retrieved from https://www.mckinsey.com/featured-insights/themes/davos-delegates-to-address-geopolitics

2. Spotlight on gen AI at Davos. (2025). Retrieved from https://www.mckinsey.com/featured-insights/themes/spotlight-on-gen-ai-at-davos

3. Davos 2025: Creating tomorrow’s leaders today. (2025). Retrieved from https://www.mckinsey.com/featured-insights/themes/creating-tomorrows-leaders-today

Gruzd M.
PhD, Associate Professor at the Department of Public Management,
Public Administration and Economic Policy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

Dokuchaieva A.
4th year bachelor degree student
specialty «Public administration»,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

INNOVATIVE APPROACHES TO INCREASING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Reformation systems public management in Ukraine by innovative development provides transparency and openness activities organs public authorities on all levels, formation trust to them, implementation effective mechanisms interactions state, business and institutes civil society. Formation states public welfare causes necessity use innovative methods set-up effective interactions between institutes public management, implement state public innovation, improvement style state – administrative activities under time solution public problems for increase efficiency functioning organs public authorities and software their functioning as the only one systems. It is innovative management in the public sphere that has a formative influence on the processes of public relations, contributes to the streamlining of management activities and the creation of an innovative environment for the functioning of public authorities.

To fulfill its functions regarding social orientations of transformational changes civil society, public administration constantly introduces innovations in the public sphere that provide fundamentally qualitative changes, the basis of which are new strategies for innovative development of the public administration system, oriented towards the needs of society and the population. To increase the efficiency and effectiveness of public administration, strengthen the responsibility of public authorities for providing quality services to the population, it is necessary to constantly adapt public innovations, which will entail the use of a wide range of innovative methods, technologies and tools of public administration.

Numerous researchers, including: M. Andrienko, A. Dorosh, A. Kolodiy, V. Solovykh, L. Lukashuk, K. Kravchenko, and others, have devoted their attention to the urgent problems of increasing the efficiency of the modern public administration

system at various levels of government. The directions of introducing innovations in the public sphere are considered in the works of modern Ukrainian scientists: V. Bakumenko, Ya. Dybchynska, K. Pollitt, S. Popok, T. Mamatova, G. Panchenko, G. Pylypenko, O. Fedorchak, I. Shovkun, and others. However, the need to accelerate the modernization of the existing public administration system and constant changes in social processes require new research in the field of studying and implementing innovative approaches to increasing the efficiency of public administration.

The purpose of this study is to identify priority innovative approaches to increasing the efficiency of public administration based on the integration of advanced innovative practices and their adaptation to the realities of Ukraine to improve governance at all levels, from local communities to the national government, while ensuring that management decisions meet modern requirements of citizens.

The prospects for increasing the efficiency of public administration in Ukraine, by using the most optimal experience of introducing public innovations of leading countries in the world, require taking into account the problems that the country's public administration is facing today. The list of problems should include security challenges, existing economic disparities between regions regarding sustainable development, reforming local government when implementing changes in political decentralization, insufficient transparency in the activities of state authorities, and the influence of information technologies and rapid digitalization in society.

The modern development of public administration is influenced by the public administration of European countries, moderate European integration, decentralization of government bodies, information openness, new personnel policy, focus on performance, and martial law, which forced public administrators to reorganize towards performing additional functions with cost minimization [1, p. 558].

Any analysis of tools and strategies in the field of public administration, which claims to be systematic, requires, first of all, the identification and systematization of advanced practices and innovative approaches in public administration, which have already been adapted or could be adapted to improve the living conditions of the population and effectively solve regional problems in Ukraine. In addition, the analysis of modern approaches allows us to assess the possibilities and limitations of their application in the context of Ukrainian specificity [2, p. 145]. Innovation management in Ukraine is carried out on the strategic principles laid down in the National Innovation System. The latter is a document that covers a set of legislative, structural and functional components (institutions) that are involved in the process of creating and applying scientific knowledge and technologies and determine the legal, economic, organizational and social conditions for ensuring the innovation process [3, p. 66].

The following main directions of implementing innovations in the public administration system can be distinguished, which are associated with the

reorientation of public administration to the regulation of social modernization processes and the formation of socially oriented market relations: constitution, as the main management principle, of human sovereignty as a citizen and a subject of socio-economic relations; public authorities acquire the status of subjects of socially oriented market relations, which leads to the elimination of the monopoly position of authorities; bureaucratic mechanisms are changed to mechanisms of market orientation in the process of making and implementing management decisions; replacement of efficiency criteria, during which there is a transition from the cost principle to the effective one; shifting the priorities of the management process; change of control mechanisms (priority should be given to external, public forms of control over internal ones). Implementing innovations taking into account the above will not only strengthen Ukraine's resilience to current and future external challenges, but will also contribute to the development of more sustainable and effective public administration.

This highlights the need to integrate innovative approaches into strategic planning in the public administration sector, thereby ensuring effective implementation of tasks in emergency situations. It is important to note that the ability to quickly adapt and transparency of decisions in public administration are crucial for maintaining the stability and development of the state during martial law and during the reconstruction.

The active use of digital tools for monitoring and analyzing data will help the government respond more flexibly to changes in citizens' needs, as well as increase the transparency of government actions. Strengthening ties between the state and the population through social media and other online platforms can contribute to increasing public trust in public authorities and improving the quality of public services. Therefore, with the aim of further effective integration of Ukrainian society into the European one, including by improving the system of providing public services, it is necessary to form a new model through the use of appropriate scientifically based and normatively defined tools based on the introduction of modern technologies of network interaction, in particular information and communication technologies. The use of the latest information and communication technologies in the process of providing public services contributes to the development of open and transparent public administration. Despite the wide implementation and high popularity of e-services in the world, there are still differences between different countries in the approaches to implementing electronic governance in their activities. Any assessment of the development and effectiveness of the application of management technologies of electronic government in the process of providing public services is subjective and based on assumptions, because the receipt of electronic services is uneven and does not involve the receipt of profit.

The implementation of innovative technologies requires a comprehensive approach that takes into account not only technical aspects, but also socio-economic

factors that affect the effectiveness of public administration. Given the challenges facing Ukraine, it is important to continue developing digital infrastructure and improving professional competencies of public servants. Innovative technologies such as artificial intelligence, blockchain, and the Internet have the potential to significantly improve the quality of public services, but this requires systemic changes in public sector management processes.

References:

1. Tykhonchuk L. Kh. Modern trends in the development of public administration in Ukraine / L. Kh. Tykhonchuk, N. S. Tokarets, S. O. Levytska // Scientific Perspectives. − 2024. − № 2(44) . − P. 550 – 560.
2. Yarovoy T. S. Modern approaches and innovations in public administration in Ukraine: through the prism of regional development / T. S. Yarovoi // State and Regions. − 2024. − № 1. − P. 144 – 148.
3. Modern approaches and directions of development of public management and administration / A. O. Naumenko, O. V. Smigunova, O. V. Dudnik, S. I. Minenko. Kharkiv: Maidan, 2022. 280 p.

Єрмак А.П.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Скрутна економічна ситуація, зумовлена військовим вторгненням російської федерації привела до занепаду інвестиційної діяльності в Україні. На даному етапі багато сфер життя суспільства або фінансуються не у повному обсязі, або взагалі багато державних програм «заморожено», тому сучасні реалії вимагають від органів державної влади прийняття ефективних управлінських рішень для вирівнювання економічної ситуації в країні, яка напряму залежить від залучення інвестицій.

Зростання інвестиційних вкладень в будь-яку сферу господарювання, зважаючи на світовий досвід, залежить від ефективності інструментів стимулювання інвестицій. Інструменти стимулювання інвестицій формують сукупність передумов інституціонального характеру, фіскального та фінансово-кредитного щодо підвищення зацікавлення інвестора-резидента та інвестора-нерезидента щодо нарощення фінансового забезпечення і розширювання виробничих потужностей та впровадження інноваційних технологій. Система стимулювання інвестицій повинна орієнтуватися на диверсифікації форм, методів та інструментарію публічного управління у сфері інвестиційної діяльності, розбудову національних фондових ринків, що залучатимуть портфельні інвестиції, а також впровадження державно-приватного партнерства.

Як зазначає Лученко Ю.М., інвестиційна діяльність є важливою передумовою для розвитку національної економіки та підвищення рівня внутрішніх доходів країни. В контексті розвитку сировинної спрямованості економіки активізація інвестиційної діяльності може забезпечити розширення диверсифікації та поглиблення спеціалізації країни на світовому ринку, що позитивно відзначиться на позиціях національної грошової одиниці та платіжному балансі країни [1].

Інвестиційна діяльність є одним із найважливіших аспектів функціонування будь-якого суб’єкта господарювання. Для державного управління інвестиція як економічна категорія означає відносини між суб’єктами інвестиційної діяльності з приводу довгострокових вкладень капіталу у виробництво з метою отримання прибутку та задоволення індивідуальних, колективних та суспільних потреб [2].

Для ефективного публічного управління інвестиційною діяльністю важливим є дієве інвестиційне середовище і інвестиційний потенціал країни загалом, її територій та суб'єктів господарювння.

З огляду на те, що державне управління інвестиційною діяльністю передбачає системність, інвестиційне середовище можливо визначити як сектор взаємодії суб'єктів інвестиційного процесу, зважаючи на соціальні, правові, економічні, фінансові, екологічні, духовно-моральні фактори. Під час ефективного перерозподілу ресурсів з метою забезпечення фінансами державних інвестиційних програм відповідно до названих вище факторів утворюється синергетичний ефект взаємодії об'єктів та суб'єктів процесу вкладання капіталу. Беручи до уваги те, що інвестиції держави переважно обов'язкові, фінансуються ті галузі життя соціуму, що вважаються життєво необхідними. Безумовно, що віддача від подібних інвестицій у виді реального прибутку є можливою не завжди. Через це синергетичний ефект може мати як позитивне, так і негативне значення. Проте загалом кумулятивна величина цього ефекту збільшуватиметься, коли інвестиційне середовище функціонуватиме як єдина цілісна система.

Інвестиційні можливості держави в нинішніх обставинах світової економічної інтеграції відіграють особливу роль для становлення її економічного середовища. Національна економіка держав стає значно відкритішою, що інтенсифікує зовнішньоекономічне функціонування вітчизняних підприємств, допомагає покращити співробітництво з іноземними партнерами. В таких передумовах збільшується потік інвестиційних фінансів з одних держав у інші. Інвестиційні можливості держави відображають змогу їх вдалого залучення у формі довгострокових фінансових внесків, а їх втілення визначає реальне використання згаданого інвестиційного потенціалу, що потрібний для ключових, нових та перспективних галузей держави. Для України утворення інвестиційного потенціалу відіграє особливо значущу роль в ході відновлення економіки після того, як завершиться російсько-українська війна, оскільки якраз за рахунок інвестицій від партнерів проходитиме перша фаза реконструкції значущих галузей інфраструктури держави. Потрібне правильне визначення пріоритетів для секторів залучення інвестицій, що допоможе наступному пришвидшеному й інноваційному становленню держави в окреслених галузях.

Отже, можливо окреслити такі вектори зростання інвестиційної діяльності в Україні на тлі нинішніх обставин:

відновлення потужностей, що зруйновані. Так, за значущістю головними мають стати сектори промисловості (особливо переробної), а також наукомісткі й інноваційні галузі, потужності котрих не були досить значними і до війни. Слід наголосити, що результат функціонування останніх можна впровадити в роботу

промислових підприємств, що покращить їхню конкурентоздатність, а також інвестиційну привабливість;

введення пільг для тих підприємств, що зазнали матеріальних втрат через війну, а саме звільнення їх від сплати ПДВ, а також ввізного мита на куплене обладнання;

покращення умов роботи в межах держави. Доречно ввести державне страхування іноземних інвестицій, аби вкладення партнерів не стали дуже ризикованими для них, а війна не була інвестиційним ембарго для України. Крім того, має бути організоване інформаційне сприяння інвесторам, в тому числі збільшена робота державних інституцій, які здійснюють залучення іноземних інвестицій;

зростання індустріальних парків України. Індустріальні парки – це державний інструмент залучення іноземних інвестицій в державу, котрий передбачає велику кількість позитивних прикладів використання в усьому світі. Зокрема, доречним вважається забезпечення діяльності індустріальних парків, що зумовить додатковий стимул для розвитку й інвестиційної привабливості переробної промисловості держави й інноваційної галузі.

Список використаних джерел:

1. Лученко Ю.М. Стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України: диверсифікація методів та інструментів URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2018/10.pdf

2. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: [Монографія]. Київ: НАДУ. 2005. 296 с.

Ігнатенко В.О.
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України завдала масштабних руйнувань, які створили виклики для державного управління, особливо у сфері управління публічними ресурсами. За оцінками Київської школи економіки [1], прямі збитки країни на початок 2024 року перевищили 157,2 мільярда доларів США. Найбільших втрат зазнали житловий фонд, транспортна інфраструктура, енергетика та промисловість. У цих умовах ефективне управління публічними ресурсами стає критичним чинником для забезпечення відновлення країни, досягнення стабільності та сталого розвитку.

Публічні ресурси включають фінансові, матеріально-технічні, кадрові, правові та інформаційні засоби, що забезпечують виконання державою її функцій. Особливість цих ресурсів полягає як у їх здатності забезпечувати досягнення короткострокових цілей (наприклад, відновлення критичної інфраструктури та соціальне забезпечення), так і сприяти реалізації довгострокових цілей (зокрема, модернізація економіки, розвиток державного управління та зміцнення суспільних інституцій).

Однак, існуюча система управління публічними ресурсами стикається з низкою проблем, які ускладнюють досягнення цих цілей. Як зазначено у «Дорожній карті реформування системи управління публічними інвестиціями» [2], серед основних викликів варто виділити відсутність стратегічного планування, слабку інституційну спроможність органів влади, відсутність ефективних систем моніторингу та оцінки, недостатню прозорість. Усі ці проблеми потребують комплексного підходу до їх вирішення.

Для ефективного управління публічними ресурсами необхідно посилити синхронізацію між плануванням бюджету і фінансуванням проектів відновлення. Таке планування дозволить забезпечити раціональне розподілення обмежених фінансових ресурсів, враховуючи реальні потреби населення та стратегічні пріоритети держави як на національному, так і на місцевому рівнях. Реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2014 році, відкрила нові можливості для підвищення спроможності місцевих органів влади, що є важливим інструментом для ефективного управління ресурсами, особливо в умовах регіональної специфіки відновлювальних процесів.

Цифровізація є ще одним важливим напрямом реформування системи управління. Створення інтегрованих цифрових платформ, таких як DREAM (Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням), сприятиме прозорості у розподілі ресурсів та забезпечить моніторинг реалізації проектів. Електронні системи створюють можливість забезпечення відкритого доступу до інформації про витрати, що підвищує довіру до органів влади та дозволяє громадськості брати активну участь у процесах моніторингу та контролю.

Кадрова спроможність державних інституцій є ще одним ключовим аспектом ефективного управління. Недостатня кваліфікація кадрів обмежує можливості для впровадження реформ та реалізації проектів відновлення. Інвестиції в навчання, професійний розвиток та підвищення кваліфікації службовців мають стати пріоритетом для держави.

Прозорість і підзвітність є ключовими елементами ефективного управління публічними ресурсами. Активна участь громадянського суспільства у моніторингу та оцінці використання ресурсів дозволяє забезпечити раціональне їхнє розподілення та уникнути нецільового використання та корупції. Прозоре управління публічними ресурсами також забезпечує довіру міжнародних партнерів, співпраця з якими, зокрема через отримання фінансової та технічної допомоги, забезпечує додаткову підтримку для процесів відновлення та сприяє впровадженню найкращих світових практик.

Ефективне управління публічними ресурсами є основою для успішного відновлення України у післявоєнний період. Інтеграція цифрових технологій, зміцнення інституційної спроможності, розвиток людського капіталу та активне залучення громадськості сприятимуть забезпеченню раціонального розподілу ресурсів. Системний підхід до управління публічними ресурсами дозволить Україні подолати наслідки війни, досягти стабільності та створити умови для сталого економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська Школа Економіки. Київ, с. 4. Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

2. Дорожня карта реформування управління публічними інвестиціями. Міністерство фінансів України. Режим доступу: https://www.mof.gov.ua/storage/files/дорожня%20карта%20реформування%20управління%20публічними%20інвестиціями.pdf

Корнієнко О.С.
аспірант кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Колтун В.С.
завідувач кафедри регіональної політики
доктор наук з державного управління, професор
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАУКИ ЯК ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток науки безпосередньо пов'язаний з потребами людини та вимогами часу. Суспільним територіальним системам характерні регіональні особливості та відмінності, що зумовлені просторовою структурою (адміністративно-територіальний поділ), функціональними відносинами, багатовекторністю цілей задля забезпечення територіального розвитку, підвищення якості життя населення. До того ж в умовах обмеженості ресурсів є доцільним залучення наукової, фахової, академічної та експертної спільноти задля своєчасного та ефективного вирішення важливих питань. Водночас, негативні тенденції, що наразі спостерігаємо в Україні породжують ще одну масштабну проблему, маємо на увазі міграційні процеси на фоні війни, для яких характерні прояви тенденції до зниження наукового потенціалу. З метою «пом'якшення» названих викликів, важливим є розробка механізмів та заходів щодо повернення громадян України та відповідно покращення кількісних показників кадрових фахівців. Ці зусилля повинні відповідати прагненням українського народу, зокрема, його продемонстрованим намірам до європейської інтеграції. «Реалізація стратегій сталого розвитку, включаючи впровадження екологічно безпечних матеріалів і мінімізацію промислових відходів, забезпечує відповідність підприємств суворим екологічним нормам ЄС» [1]. У зв'язку з цим, регіональний розвиток повинен розглядатися в контексті модернізованих наукових підходів, оскільки така модернізація є необхідною для вирішення сучасних викликів і розвитку потенціалу територій.

Наукова діяльність є фундаментальною рушійною силою для розвитку, вдосконалення та модернізації процесів і методологій, у тому числі тих, що стосуються управлінських практик. В даному контексті під модернізацією науки розуміємо сукупність заходів, зорієнтованих на розвиток та підвищення ефективності наукової діяльності, активності та створення сприятливих умов для інновацій, що можуть бути реалізовані у випадку консолідації освітніх установ, бізнес структур, органів державної та місцевої влади, міжнародними організаціями, вкладаючи інвестиції у розвиток даного напряму тощо. Успішна імплементація таких процесів нерозривно пов'язана зі структурою та динамікою взаємозв'язків. У сфері державного управління ці взаємодії охоплюють кілька рівнів управління і мають значний вплив на конфігурацію владних структур. Інноваційні кластери створюють умови для модернізації наукових досліджень та впливають на збалансований регіональний розвиток [2]. Розвиток регіональних інноваційних екосистем залежить в певній мірі від ступеня згуртованості, координації та узгодженості в системі багаторівневого управління. Даний взаємозв'язок вказує на важливість взаємодії між науковим прогресом і регіональним розвитком, особливо в рамках процесів європейської інтеграції. Зокрема, мова йде щодо такої ініціативи, як «Horizon Europe», що надають значне фінансування, сприяють інтеграції європейських стандартів у національні наукові структури, тим самим сприяючи приведенню вітчизняних дослідницьких практик у відповідність до європейських норм. Не менш важливою є роль міжнародного співробітництва, партнерства та спільної взаємодії, сприяючи трансляції та трансферу знань.

Автори публікації наголошують на ще одному важливому аргументі щодо забезпечення стійкості економічних екосистем, який слід обумовлювати з безпековими та оборонними заходами від зовнішніх агресорів [3].

Процеси децентралізації, на нашу думку, мають значний потенціал для приведення наукової діяльності у відповідність до конкретних потреб місцевого розвитку. Крім того, наявність європейських грантів і програм фінансування для підтримки дослідницьких зусиль є одним з факторів у сприянні такому узгодженню. Тому особливу увагу слід приділяти розвитку та вдосконаленню інноваційних екосистем на місцевому, регіональному та національному рівнях, що своєю чергою спонукає до активної співпраці між зацікавленими сторонами з наукової спільноти, приватного сектору, міжнародних організацій та органів місцевого самоврядування, що уможливить синергетичний підхід до інновацій та розвитку.

Варто згадати про успішність цифрових інструментів в сфері публічного управління. Україна, незважаючи на великі труднощі, пов'язані з повномасштабним вторгненням, зуміла досягти значного цифрового прогресу, і не лише

теоретично, а й практично втілити теоретичні надбання. Більше того, транслювати нові знання інших країнам, ділитися власним досвідом та інсайтами. «Говорячи про здобутки у сфері цифровізації, доцільно також згадати, що Україна стала першою країною у світі, яка запровадила цифровий паспорт, який має таку ж юридичну силу, що й паперовий. Україна стала також однією з перших країн, чий цифровий COVID-сертифікат був визнаний ЄС» [4].

Згідно дослідження [4], проведеного українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, на запитання «які сфери співробітництва ЄС мають бути пріоритетними найближчими роками» отримано такі результати: «безпека і оборона» – 80,4 %, «промисловість і підприємництво» – 54,1; «енергетика» – 48,5; «сільське господарство» – 44,9; «охорона здоров'я» – 37,2; «свобода і права людини» – 36,2; «наука і технології» – 35; «освіта, навчання» – 31,9; «цифрова економіка» – 28,3; «екологія» – 24,1; «транспорт» – 12,6; «не змогли дати відповідь» – 4,6 % громадян. Звідси випливає, що більш ніж третина респондентів вважає, що пріоритетними тенденціями є освіта і наука у контексті співробітництва та інтеграції з ЄС.

Підсумовуючи, слід зазначити, що наукова діяльність виступає однією з основних точок зростання регіонального розвитку, сприяючи створенню передових технологій, інноваційних підходів, ефективних механізмів та інструментів в економіці, зокрема створення нових кластерів, індустріальних парків, екопарків, технопарків та інших інноваційних структур. Крім того, наука сприяє розвитку висококваліфікованої робочої сили через динамічну взаємодію та взаємовплив між вищими навчальними закладами, підприємствами, дослідницькими центрами та різними громадськими організаціями тощо.

У контексті євроінтеграційних процесів, на нашу думку, Україна повинна використовувати наявні можливості, включаючи співпрацю з країнами Європейського Союзу, брати активну участь у проєктних ініціативах та реалізаціях різновекторних програм, використанні грантових можливостей для відновлення власного наукового та технологічного потенціалу, що своєю чергою призведе до позитивних суспільних змін.

Таким чином, в тезах окреслено виклики та перспективи, що вказують на актуальність інтеграції наукових підходів в процеси регіонального розвитку. Зазначено, що стратегічні заходи щодо модернізації наукової діяльності в умовах євроінтеграції є важливими та своєчасними. Пояснюємо дане твердження нерозривним взаємозв'язком регіонального розвитку з досягненнями та надбаннями в науковій сфері. Акцентовано увагу на складні виклики сьогодення, зокрема, нерівномірність розвитку регіонів, недостатність фінансових ресурсів, необхідність нарощування кадрового потенціалу в сфері публічного управління, що потребує подальшого ґрунтовного аналізу, відповідно прийняття

висновків та ефективних публічно-управлінських рішень. Саме тому, змістовне наповнення основної тези полягає в тому, що інноваційна, сучасна наука є стимулом для розвитку регіонів, який необхідно корелювати з інтеграцією в європейський простір.

Список використаних джерел:

1. Європейський досвід діджиталізації виробництв – рекомендації для українських підприємств. URL: https://appau.org.ua/gdt-textile/digitalization-of-eu-manufacturing-recommendations-for-ukraine/
2. Інноваційні кластери в центрі уваги на Форумі EU4Digital з ІКТ-інновацій – 2024. URL: https://eufordigital.eu/uk/innovation-clusters-in-focus-at-eu4digital-ict-innovation-forum-2024/
3. Українська спільнота практик Індустрії 5.0 – базові положення. URL: https://appau.org.ua/news/community-indusrty-5-0/
4. Україна на шляху до ЄС: реалії та перспективи. Національна безпека і оборона. 2022. №1-2. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf

Мартишин Д.С.
доктор наук з державного управління,
кандидат наук з богослов'я, доцент,
завідувач кафедри теології та християнської комунікації
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ

Наукові дослідження історії, соціології, філософії і релігієзнавства доводять, що питання християнської віри і теології окреслюють не лише вектори розвитку внутрішнього релігійного світу людини, а також і її суспільно-політичні погляди та психологію [1]. У полі зору державного управління завжди перебувають складні питання історії держави, народу, християнства, релігійної філософії, культури та літератури. Особливе місце дослідники відводять осмисленню питань філософії історії та духовних цінностей християнства. Однак проблема свободи і творчості є центральною темою для більшості представників релігійно-філософської думки. Це відомо багатьом дослідникам політичного життя і творчої спадщини видатних політиків та лідерів громадської думки. Культура, філософія, релігія, творчість наповнюють соціальну реальність держави, суттєво збагачують історію людства [6]. Саме духовні ідеї та творчість надають справжньої цінності життя людини. Усі глобальні проблеми світової духовної культури й творчості аналізуються, розуміються та успішно осмислюються багатьма сучасними вченими у світлі духовних ідей світових релігій. Історія релігії стає дослідницьким шляхом, способом, інструментом розуміння світу та людини.

Вплив теологічного інструментарію (теологічні доктрини, релігійно-філософські теорії, теологічні підходи) значною мірою сприяв прогресивному, і, водночас, поступальному розвитку культури, суспільства і держави (наприклад, протестантизм у Європі і США) [1–4]. Розвиток університетської науки й академічної теології допомагає християнським громадам усього світу долати історичні наслідки шовінізму, радикального націоналізму, фундаменталізму, імперіалізму, екстремізму та тероризму. З цієї причини вивчення питань історії та теорії християнської теології, взаємодії церкви, держави й громадянського суспільства надають можливості фахівцям у галузі державного управління, політології, філософії і релігієзнавства знайти взаємокорисні форми співпраці світської й церковної науки, а також досягти певного консенсусу між наукою та релігією.

У своїх дослідженнях вчені намагаються конкретизувати суть релігійних традицій у контексті світової історії, політики, економіки та культури, і тим самим підкреслити особливу роль і місце релігії в житті людства. У цій найважливішій темі сходяться багато релігійних понять, філософських ідей побудови держави та розвитку суспільства. Отже, найважливіші питання людського буття важко вирішити поза межами актуальних проблем релігії. Ця вічна та актуальна значимість релігії для сучасної людини знайшла своє вираження у тому, що практично усі монографії західних соціологів, істориків і культурологів просякнуті прагненням осягнути величний світ історії релігії та творчості людства, а саме духовної культури, літератури, поезії. На нашу думку, еволюція людини, творчість, прогрес формують весь культурний простір людства та багатьох процесів державотворення. Зазначимо, що на сьогодні важливим для християнської теології та державного управління є більш уважне ставлення до питань свободи, творчості, культури та духовної еволюції людства. Без осмислення специфіки, постановки і вирішення проблеми значення релігії в житті людства навряд чи можна говорити про адекватне осягнення світової історії, культури та політики. Вивчення релігії, теології збагачує сучасну академічну науку і спонукає дослідника до філософської рефлексії [3; 5]. Реальна практична користь для вченого полягає в тому, що запозичуючи у релігійних мислителів минулого духовні інструменти, він конструює реальне сучасне життя. З нашої точки зору, втрата сучасним суспільством актуальності і неперехідної цінності релігії призводить до духовного зубожіння сучасної науки, яке неможливо заповнити дослідженнями з нейрофізіології, фізики та астрономії.

Доречно зауважити, що повне ігнорування сучасною політикою історії, теорії християнства, релігійно-етичних, нормативних регуляторів, духовних цінностей (гуманізму, справедливості, істини, добра) в управлінні державою і суспільством та застосування державою каральної машини обіцяє сумні наслідки насамперед для сьогодення та майбутнього людства. У свою чергу, політизація релігії, сакралізація церквою політичної пропаганди та насильства правоохоронної системи перетворює церкву на «міністерство», а її церковних ієрархів — практично на чиновників управлінської бюрократії держави. Звісно, у довгостроковій перспективі це не принесе користі ні церкві, ні державі, ні громадянському суспільству.

Цілком очевидно, що вчені, які відстоюють право релігії та християнської теології впливати на суспільство, захищають не релігію та церкву, не церковних ієрархів, а суспільство з його духовною спадщиною — історією, культурою, етикою, філософією, релігійною психологією, звичаями, міфологією, обрядами, традиціями, з розвитком яких формувалося суспільство. Отже, духовні цінності, закладені в основу християнської теології, мають об’єктивний характер. Деякі

духовні традиції християнства і теологічні концепти цілком можуть бути визнані нормативними з боку держави і світських науковців. І таким чином, держава реалізує своє головне завдання в державному управлінні — забезпечить збалансований захист інтересів усіх груп населення.

Наголосимо, що конструктивна і справедлива критика церковної історії, спотворених моделей церковного буття не повинна рухатись шляхом загального заперечення ролі та значення християнських цінностей та утвердженням цінностей нігілізму, атеїзму в сучасному суспільстві. Державне управління як наука перебуває у пошуку найефективніших державних і публічних механізмів щодо захисту інтересів всіх членів суспільства (як віруючих, так і невіруючих громадян). Сьогодні сучасна людина вимагає не лише визнання її права на свободу совісті, політичних поглядів та приватного життя, а й обов'язкового визнання цінностей гуманізму, добра і свободи. Обмеження прав і свобод громадян, руйнація духовних цінностей «згори» (держава, президент, парламент) мають не тільки негативні наслідки, а й докорінно змінюють ціннісні кордони демократії, плюралізму, оскільки такі секулярні «реформи» впроваджуються в життя сучасного суспільства, виходячи з інтересів міжнародних політичних, фінансових, олігархічних еліт або суто абстрактних, спекулятивних ідей окремих науковців.

У світлі цього постає питання щодо переосмислення основних філософських і богословських проблем, духовного досвіду соціальної та історичної релігійної думки християнства, загального теологічного мислення різних конфесій і теологічних шкіл України, Європи і США, діалогу християнської віри й науки, релігії й культури, церкви й держави.

Досліджуючи актуальні питання збереження свободи, демократії, ціннісних і духовних ідей, науковці мають постійно враховувати методологічні відмінності історико-культурних горизонтів минулого світу і сьогодення, часові і соціально-політичні дистанції, що відокремлюють наш час від глибокої церковної давнини. Важливо інтегрувати тексти святих отців, церковних ієрархів, богословів і релігійних мислителів в реальність сьогодення й актуалізувати теоретико-методологічні соціологічні, політологічні, філософські, публіцистичні, ціннісні та світоглядні складові у соціальному вченні християнської церкви.

Список використаних джерел:

1. Богданенко А. І. Релігієзнавство і християнська теологія як сфера гуманітарного знання / А. І. Богданенко, Д. С. Мартишин. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 72 с.

2. Богданенко А. І. Християнська комунікація з сучасним світом / А. І. Богданенко, Д. С. Мартишин. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 48 с.

3. Богданенко А. І. Християнська теологія як теоретична форма релігійного світогляду в державному управлінні / за ред. Д. С. Мартишина. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 80 с.

4. Богданенко А. І. Християнська теологія як церковна комунікація / А. І. Богданенко, Д. С. Мартишин. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 80 с.

5. Богданенко А. І., Мартишин Д. С. Християнські концепти державного управління: українське православ'я. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 96 с.

6. Мартишин Д. С. Соціальна доктрина православної церкви в державо-творчих процесах України: теоретико-методологічні засади: монографія. Київ: Видавничий дім «Персонал», 2019. 514 с.

7. Мартишин Д. С., Богданенко А. І. Соціальна присутність християн у сучасному світі. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 72 с.

Таран Є.І.
доцент кафедри глобальної та національної безпеки,
Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Попов М.О.
заступник генерального директора з охорони та оборони
ТОВ «МАСТЕР-АВІА»
(міжнародний аеропорт Київ імені Ігоря Сікорського)

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАТО В ГЛОБАЛЬНОГО АКТОРА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

На сьогоднішній день НАТО перебуває на шляху очевидної трансформації з регіональної структури по забезпеченню безпеки в глобального гравця сучасних міжнародних відносин. Прогнозування подальшої трансформації НАТО й глобалізації його діяльності на найближчу перспективу полягає в існуванні двох основних сценаріїв.

З одного боку, Північноатлантичний альянс активно нарощує співробітництво з державами, що лежать далеко за межами Європи, використовуючи механізми Ради Євроатлантичного партнерства й Партнерства заради миру, Середземноморського діалогу й Стамбульської ініціативи по співробітництву, а з іншого, реалізовує сценарій «інституціональної глобалізації» [1]. У рамках Альянсу розвиток даного сценарію спостерігається з 2006 року й пов'язаний з концепцією «альянсу демократій». Головна суть цієї концепції полягає в розширенні кількості членів шляхом приєднання, що залишилися поза рамками НАТО європейських держав регіону, а також поглиблення партнерського зв'язку за рахунок демократичних держав усього світу.

Проте, співробітництво НАТО з державами Центральної Азії має майбутні перспективи. Особливо розглядається Казахстан, як дієздатний партнер. Також, активізувалася співпраця НАТО з Вірменією, де після «антитерористичних заходів» з повернення контролю над територією Карабаху і відсутності підтримки росії, вірменський прем’єр-міністр дав зрозуміти, що його країна більше не може покладатися на росію як на основного оборонного та військового партнера [3].

У реаліях сучасної міжнародної системи окремі держави вже не в змозі вирішувати питання безпеки поодинці через розширення масштабів міжнарод-

ної діяльності по врегулюванню криз при одночасному скороченні оборонних бюджетів, що змушує їх співробітничати у складі різних коаліцій. Слід зазначити, що основне військово-політичне співробітництво в обраному для аналізу регіоні відбувається на рівні наступних організацій: ОБСЄ, ЄС, НАТО, Рада Європи, ОДКБ, а також ООН і ряду структур, орієнтованих на розвиток субрегіонального співробітництва. Це говорить про те, що в регіоні вже існує перевантаженість різнобічними структурами, конкуренції держав між собою та спостерігається зниження ефективності системи євроатлантичної безпеки.

Однією з таких структур є партнерство по лінії НАТО-ЕС. Це означає, що безпека альянсу прямо пов'язана з безпекою країн Європи, а безпека в Європі – один із пріоритетів НАТО. Інституціональне співробітництво між ЄС і НАТО регулюється підписаною в грудні 2002 року Декларацією про європейську політику в сфері оборони й безпеки. Наголошується, що розвиток консультацій і співробітництва між ЄС і НАТО повинен мати місце з повною повагою до автономності ухвалення рішень ЄС. Але саме такий підхід зустрічає опір у НАТО, де все-таки сподіваються мати більше впливу на європейські структури [4].

Також, історично складалося так, що відношення США до європейської оборонної політики носить двоїстий характер. З одного боку, американці підтримують ЄС у реалізації захисту своїх інтересів, з іншого – виникають побоювання, що подібне посилення ЄС може розколоти НАТО політично або відволікти ресурси від основних завдань і підірвати атлантичний компонент у зовнішній політиці США.

Щодо України, то на початку 2000-х років у НАТО говорили, що Україна була б бажана для альянсу, але українська суспільна думка була налаштована, м'яко кажучи, негативно. Більша частина громадян країни думала про НАТО приблизно те ж, що й переважна більшість росіян або білорусів. За ці роки українська суспільна думка кардинальна змінилося. Перш за все, це пов’язано з повномасштабним вторгненням. За даними соціологічних опитувань, уперше більшість опитуваних висловлюється за приєднання України до НАТО. Зате ентузіазм західних країн якось зменшився.

Досвід країн Центрально-Східної Європи, таких як Польща, Чехія, Угорщина, Болгарія, Румунія, а також Балтійських держав (Естонія, Латвія, Литва), показує, що інтеграція до НАТО і ЄС відбулася після значних політичних, економічних та військових реформ. Ці країни, які стали членами обох організацій після закінчення холодної війни, мають спільні риси в процесі адаптації до стандартів безпеки і демократії. Для більшості країн, що вступали до НАТО, необхідним було приведення своїх збройних сил до стандартів Альянсу, що включало модернізацію армії, сумісність озброєння та забезпечення високого рівня оперативної готовності. Для вступу до ЄС країни

повинні були реалізувати велику кількість реформ, включаючи правосуддя, боротьбу з корупцією, захист прав людини та демократичні практики [2].

Україна опинилася в умовах війни, що змусило її переглянути свої стратегічні пріоритети. Ця ситуація ускладнює інтеграцію України до НАТО, оскільки росія активно протидіє розширенню Альянсу та ЄС на Схід, створюючи додаткові політичні і безпекові ризики для України.

У випадку України інтеграція до НАТО передбачає не тільки військову адаптацію, а й необхідність протистояти реальним загрозам з боку Росії. Ці фактори ускладнюють інтеграційний процес, оскільки НАТО не завжди готове брати на себе зобов'язання щодо захисту України без виконання всіх стандартів і умов.

Досвід інших країн показує, що інтеграція до НАТО вимагає комплексних реформ у військовій, політичній та економічній сферах. Для України інтеграційний процес є складним через геополітичні чинники, зокрема війна з росією. В той же час, ці виклики відкривають нові можливості для розвитку і посилення національної безпеки. Застосування досвіду інших країн, враховуючи українські специфіки, може стати основою для успішного інтеграційного процесу в міжнародні безпекові структури.

З метою зміцнення співробітництва, а також об'єднання сил для боротьби з новими загрозами, НАТО і Європейський Союз повинні зробити основний наголос на зміцненні найважливіших сил і засобів, підвищенні оперативної сумісності й координації доктрини, планування, озброєнь і військової техніки, тільки тоді держави-учасниці будуть в безпеці.

Тому сьогодні, спираючись на викладений аналіз процесу трансформації НАТО та приєднання до Альянсу ряду держав, має сенс говорити про НАТО як про актора сучасної системи міжнародних відносин у глобальному масштабі.

Список використаних джерел:

1. Bunde T., Noetzel T. Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2010.491380

2. Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. URL: https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm

3. Вірменія узгодила програму співпраці з НАТО на 2024 рік. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3859100-virmenia-uzgodila-programu-spivpraci-z-nato-na-2024-rik.html

4. Організація Північно-Атлантичного договору. Країни-члени. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm

СЕКЦІЯ 2.
ПРАВО

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Гурковський В.І.
доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРОКУРОРІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА РЕФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕНСІЙ: ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

На виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 жовтня п.р. щодо протидії корупційним та іншим правопорушенням під час встановлення інвалідності (рішення введено в дію Указом Президента України від 22 жовтня 2024 року № 732/2024), яким передбачається впровадження низки оперативних змін на центральному та регіональному рівнях, зокрема щодо ліквідації Центральної медико-соціальної експертної комісії Міністерства охорони здоров'я України у Верховній Раді України 14.11.2024 було зареєстровано за №12209 проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо формування комплексної та справедливої соціальної підтримки (виплат та послуг) для осіб, в яких обмежена працездатність, зокрема осіб з інвалідністю», поданий Кабінетом Міністрів України.[1][2].

Причиною внесення змін до Закону «Про прокуратуру» слугувало те що, 5 жовтня працівники Державного бюро розслідувань затримали та повідомили про підозру у незаконному збагачені керівниці Хмельницького обласного центру медико-соціальної експертизи Крупі. Перед цим, 3 і 4 жовтня, правоохоронці провели низку обшуків у службових кабінетах та за місцем проживання

фігурантки і її близьких родичів. У керівниці хмельницької медико-соціальної експертної комісії Тетяни Крупи вдома знайшли понад 6 млн. доларів. 16 жовтня ЗМІ поінформували про те, що майже всі прокурори Хмельницької області виявилися інвалідами 2 групи - згідно з рішенням Крупи, і багато років отримували та продовжують отримувати від держави пенсії за інвалідність. Зокрема, за даними журналістів, інвалідність отримали 49 прокурорів разом з очільником Хмельницької обласної прокуратури Олексієм Олійником. Після цього тодішній Андрій Костін підписав наказ про проведення службового розслідування щодо отримання прокурорами на Хмельниччині групи інвалідності.17 жовтня керівника Хмельницької обласної прокуратури Олексія Олійника звільнили з посади за власним бажанням. Костін після історії з виявленням фальшивих інвалідностей заявив, що вважає правильним звільнитися з посади генпрокурора. Також він повідомив, що за результатами комплексних заходів із протидії та запобігання зловживанням в органах прокуратури шестеро керівників обласних і спеціалізованих прокуратур написали заяви про звільнення. 31 жовтня глава держави звільнив генпрокурор Андрія Костіна.[3]

Як зазначено у пояснювальній записці до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо формування комплексної та справедливої соціальної підтримки (виплат та послуг) для осіб, в яких обмежена працездатність, зокрема осіб з інвалідністю» (далі - проект № 12209), він розроблений з метою модернізації системи соціального страхування, та забезпечення ефективної підтримки осіб, які частково або повністю втратили працездатність. Проект закону має на меті створення правових засад для створення умов, за яких особа, яка отримала травмування чи професійне захворювання, може повернути собі працездатність і фінансову незалежність, а у випадку, якщо це неможливо - надання таким особам достатньої і гідної підтримки.

Окрім того пропонується внести зміни до Закону України «Про прокуратуру». У проекті пропонується викласти в новій редакції ч. 9 ст. 86 Закону. Зокрема, у ній скасовується можливість призначення прокурорам, визнаним особами з інвалідністю I або II групи, пенсії по інвалідності на особливих умовах за цим Законом, та передбачається, що прокурорам, яким встановлено стійке обмеження працездатності, здійснюються страхові виплати на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

При вирішенні порушених у проекті № 12209 питань доцільно врахо-вувати також і те, що на розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

загальнообов'язкового державного соціального страхування» (реєстр. № 10017), в якому також пропонується низку змін до Закону України "Про загально-обов'язкове державне соціальне страхування". На розгляді Верховної Ради України також знаходиться проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пенсійного забезпечення окремих категорій працівників (службовців)» (реєстр. № 12165), яким також передбачається упорядкувати норми Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». 21.11.2024 проект Закону визначено Парламентом як невідкладний та прийнято за основу.[1]

В інтерв'ю Укрінформу 16 січня перша заступниця міністра соціальної політики України Дарія Марчак розповіла, що проєкт закону, який нараз готується до другого читання, пропонує нараховувати страхові виплати по інвалідності для прокурорів на загальних підставах, - так, як і для будь-якої іншої людини в країні. Крім того, документ наразі виключає саму можливість для працівників органів прокуратури одночасно отримувати пенсії по інвалідності у випадку, якщо вони продовжують працювати. «Виключається сама можливість для прокурорів одночасно отримувати пенсії по інвалідності й працювати в органах прокуратури, бо це єдина категорія серед усіх держслуж-бовців, які мали таке право.

Ця надмірна пільга, на жаль, існує через те, що наше законодавство про пенсійне забезпечення дуже децентралізоване», - зазначила Марчак.[4] Вона підкреслила, що уряд має намір консолідувати пенсійне законодавство, яке наразі має галузеві відмінності. «Умовно, у кожній галузі своє окреме законодавство, в яке вносяться зміни на свій розсуд. Зараз у нас є вимога з боку Міжнародного валютного фонду припинити таку практику й забезпечити консолідацію усього пенсійного законодавства, щоб не було ось таких викривлень. Тому надалі прокурорські пенсії по інвалідності будуть призна-чатися за загальними правилами», - зауважила заступниця міністра.[4]

Зважаючи на те, що пенсійна система має забезпечити виплату пенсій всім без виключення українцям в умовах дуже обмеженого через війну фінансового ресурсу, Законом «Про державний бюджет на 2025 рік» було затверджено норму про застосування у 2025 році обмежувальних коефіцієнтів до пенсій, які в 4 чи більше рази перевищують середню пенсію по країні, або 10 прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб. Зокрема, мова йде про обмеження пенсій, які на сьогодні можуть становити 60, 80 чи навіть 100 тис. грн і вище.

Відтак, під дію норми підпаде близько 17,6 тис. «спеціальних» пенсіонерів.[] Кабінет міністрів Постановою від 3 січня 2025р. «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану» встановив, що пенсії, які призначені за окремим законодавством і

перевищують 10 прожиткових мінімумів, будуть виплачуватися із застосуванням понижувальних коефіцієнтів.

Згідно із постановою, для тієї частини пенсійних виплат, розмір яких перевищує 10 розмірів прожиткового мінімуму, будуть встановлюватися коефіцієнти до відповідних сум перевищення: від 10 до 11 прожиткових мінімумів - 0,5, від 11 до 13 пм - 0,4, від 13 до 17 пм - 0,3, від 17 до 21 пм - 0,2. Для виплат, які перевищують 21 розмір прожиткового мінімуму, встановлено коефіцієнт 0,1. До розрахунку братимуться пенсійні виплати, призначені особам, які втратили працездатність, з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством.

Обмеження стосуватиметься громадян, яким пенсії призначені (перераховані) згідно із Митним кодексом України, законами України "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про статус народного депутата України", "Про Національний банк України", "Про Кабінет міністрів України", "Про дипломатичну службу", "Про службу в органах місцевого самоврядування", "Про судову експертизу", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", постановою Верховної Ради України "Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України".

Уточнюється, що обмеження не застосовуватимуться до пенсій осіб, які брали безпосередню участь в АТО та забезпеченні її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також до пенсій в разі втрати годувальника, призначених членам сім'ї загиблих (померлих, зниклих безвісти) таких осіб. Постанова набула чинності з дня опублікування та застосовується з 1 січня 2025 року.[5]

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо формування комплексної та справедливої соціальної підтримки (виплат та послуг) для осіб, в яких обмежена працездатність, зокрема осіб з інвалідністю: проект Закону від 14.11.2024 №12209 https://itd.rada.gov.ua/billinfo/bills/card/45246

2. Романенко Є.О., Гурковський В.І. Законодавчі ініціативи щодо скасування спеціальних пенсій для прокурорів та суддів: аналіз та перспективи// Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LI-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Нікосія (Кіпр): ВАДНД, 07 грудня 2024 р.- с.54-60.

3. ЦПК: Офіс генпрокурора засекретив, скільки звільнили прокурорів після скандалу із МСЕК на Хмельниччині https://www.ukrinform.ua/rubric society/3943585-cpk-ofis-genprokurora-zasekretiv-skilki-zvilnili-prokuroriv-pislaskandalu-iz-msek-na-hmelniccini.html.

4. Пенсії для прокурорів: у Мінсоцполітики розповіли про новий законопроєкт https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3949335-pensii-dla prokuroriv-u-minsocpolitiki-rozpovili-pro-novij-zakonoproekt.html

5. В Україні тимчасово обмежили розміри спецпенсій https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3944817-v-ukraini-timcasovo-obmezili_rozmiri-specpensij.

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Гурковський В.І.
доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м.Київ, Україна

Дмитрук С.Ф.
кандидат наук з державного управління,
експерт
Центр досліджень проблем публічного управління

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ОБМЕЖЕННЯ ПЕНСІЙ ДЛЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ЗРАДУ УКРАЇНИ

Вторгнувшись до України, володимир путін розв'язав найбільшу з часів Другої світової війну в Європі. В Україні вже десять років йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування.

Повномасштабне вторгнення в Україну росія офіційно називає «спеціальною військовою операцією. Країна-агресор з першого дня війни зосередила значні зусилля на руйнуванні об’єктів цивільної, критичної інфраструктури, виробництв та промислових комплексів, відновлення яких потребує значних інвестицій, зусиль та часу. Багато підприємств призупинили свою роботу через безпосередню військову загрозу або через заблокований доступ до ринків збутучи сировини. Вже біля трьох років наші воїни захищають країну від російських окупантів, борючись за незалежність та свободу для нинішнього та наступних поколінь.[1]

Повномасштабна збройна агресія актуалізувала необхідність посилення правових механізмів протидії посяганням на основи державного устрою України. Умисні кримінальні правопорушення є посяганнями на державну безпеку громадську безпеку, безпеку людства, мир, міжнародний правопорядок,

обороноздатність, незалежність країни, її конституційний лад. Без належної кримінально-правової охорони цих соціальних цінностей неможливе функціонування держави як гарантадотримання прав людини та її відповідних інститутів.Але на випадки зради і колаборації будь-яка держава, що хоче зберегтися, має жорстко реагувати.

Визначення юридичного поняття колабораціонізму та відповідальність за цю діяльність визначені Законом України 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність».[2]

Разом з тим в умовах коли зрада державних інтересів та сприяння агресору ставлять під загрозу життя громадян і територіальну цілісність країни, суспільство потребує не лише адекватних санкцій, а й справедливого підходу до соціального забезпечення осіб, які вчинили такі злочини.

В Україні в першому читанні 08.01.2025р. ухвалено законопроєкт №10355 який дозволить кардинально знизить пенсії тим, хто засуджений за державну зраду та інші злочини, направлені проти країни. Законопроєкт № 10355 був підтриманий 233 голосами депутатів, [3]

Виплати скоротять до мінімального рівня – 2361 грн. При тому взагалі не платити зрадникам на пенсії заборонено Конституцією (всі мають право хоча б на прожитковий мінімум).

Як йдеться в пояснювальній записці до законопроєкту, пенсії знизять тим, хто засуджений за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення держвлади, посягнення на територіальну цілісність. Також, без високої пенсії залишать тих, хто засуджений за:

• фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (стаття 1102);
• державну зраду (стаття 111);
• колабораційну діяльність (частини третя – восьма статті 1111);
• пособництво державі-агресору (стаття 1112);
• диверсію (стаття 113);
• шпигунство (стаття 114);
• перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (стаття 1141);
• терористичний акт (стаття 258);
• публічні заклики до вчинення терористичного акту (стаття 2582);
• створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 2583);
• фінансування тероризму (стаття 2585);
• створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (стаття 260);

• планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни (стаття 437);
• порушення законів та звичаїв війни (стаття 438);
• екоцид (стаття 441);
• геноцид (стаття 442);
• найманство (стаття 447)

Виплата пенсій у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, особам, засудженим за вчинення умисного кримінального правопорушення, буде додатковим превентивним заходом для захисту державної, громадської безпеки, безпеки людства, міжнародного правопорядку та миру, обороноздатності, незалежності країни, її конституційного ладу, що на сьогодні є особливо необхідним. Додатково виражатиметься негативна оцінка державою вчинених проти неї дій, а також осуд таких дій українським суспільством, яке відстоює свою незалежність та свободу.[3]

Ця законодавча ініціатива спрямована на посилення соціальної справедливості та національної безпеки, оскільки обмеження пенсійних виплат для осіб, які вчинили злочини проти держави, виступає додатковим превентивним заходом. Водночас, законопроект враховує конституційні гарантії, не позбавляючи засуджених права на пенсійне забезпечення повністю, а лише обмежуючи його розмір під час відбування покарання. Таким чином, законопроект балансує між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням принципів соціальної справедливості, встановлюючи обмеження пенсійних виплат для осіб, засуджених за злочини проти держави, без повного позбавлення їх соціальних гарантій.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О., Жукова І.В., Підсумки російсько-української війни у 2023році //Moderní aspekty vědy: XXXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. - str. 11-23

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо особливостей виплати пенсій особам, які вчинили кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки, громадської безпеки, миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку від 18.12.2023 №10355 https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4341

Бугера О.І.
професор кафедри конституційного та адміністративного права,
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Метою Стратегії боротьби з організованою злочинністю [1] є: формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю шляхом запровадження міжнародних стандартів; побудова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю, що складається з підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва. Передбачається, що Стратегія буде реалізовуватися в три етапи: 1) оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна); 2) визначення обмеженої кількості стратегічних цілей згідно з висновками проведеної оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) і розроблення комплексних планів заходів; 3) виконання комплексних планів заходів.

При цьому одним з основних напрямків реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю є удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю; формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю; запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю; запобігання організованій злочинності та боротьба із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву; інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю; міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Необхідно зазначити що, відповідно до Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю [2] передбачається суттєве удосконалення саме інформаційно-аналітичного, наукового та кадрового забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю шляхом: розроблення та впровадження методики проведення кримінального аналізу та аналізу ризиків організованої злочинності, що відповідає стандартам ЄС; розроблення та впровадження системи проведення моніторингу, оцінки ефективності діяльності та контролю за реалізацією

державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю; розроблення та впровадження єдиної захищеної інформаційної системи суб'єктів боротьби з організованою злочинністю; забезпечення прямого безпосереднього доступу суб'єктів боротьби з організованою злочинністю до державних інформаційних ресурсів; підготовка рекомендацій за результатами проведення моніторингу та узагальнення судової практики щодо розгляду кримінальних проваджень за ознаками організованої злочинної діяльності; проведення інженерно-технічних, дослідно-конструкторських робіт та створення апаратних і програмних комплексів з метою виконання завдань щодо боротьби з організованою злочинністю; розроблення та запровадження процедури підбору кадрів, що ґрунтується на рівних можливостях, прозорості, об'єктивній оцінці та особливих вимогах до досвіду і кваліфікації; розроблення заходів із підвищення рівня спеціалізації, фахової підготовки та перепідготовки кадрів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із протидією організованій злочинності; розроблення заходів із підвищення рівня соціального захисту кадрів, забезпечення їх професійного зростання та просування по службі.

При цьому, інформаційно-аналітична діяльність та аналітичні дослідження є новітнім напрямком діяльності правоохоронних органів. Сфера застосування аналітики не охоплюється лише прийняттям управлінських рішень. Результати аналітичних досліджень мають суттєве значення для оцінювання стану законності, прогнозування криміногенності, розшуку осіб та знарядь вчинення злочинів. Продукти аналітичної роботи все більше використовуються в цілях стратегічного планування, підвищуючи ефективність та оптимізуючи діяльність правоохоронних органів, їхніх посадових та службових осіб [3, С. 104].

Зокрема, відповідно до ст. 25. Закону України «Про Національну поліцію» [4] поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності формує реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користується реєстрами та базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями. Поліція також може створювати власні реєстри та бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону, та інформаційно-аналітичні системи (у тому числі міжвідомчі), необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [5] результатом роботи інформаційно-аналітичних підрозділів Бюро економічної безпеки України є аналітичні продукти та інформаційні документи. Аналітичний продукт – це результат аналітичного дослідження, складений у письмовій формі, з використанням інформації, що міститься в інформаційних системах Бюро економічної безпеки України та інших джерелах, у тому числі інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення. Висновки, що містяться в аналітичних продуктах, повинні ґрунтуватися на всебічному, повному і неупередженому дослідженні всіх ризиків у сфері економіки, у тому числі на матеріалах кримінальних проваджень та оперативно-розшукової діяльності.

При цьому, інформаційно-аналітичне забезпечення є ключовим елементом у діяльності слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з економічними злочинами. Ефективне застосування аналітичних методів дозволяє підвищити точність та оперативність виявлення злочинних схем і фінансових порушень. Результати аналітичних досліджень відіграють важливу роль у прогнозуванні криміногенної ситуації, виявленні та розшуку осіб, причетних до економічних злочинів, а також у визначенні методів, використаних для їх здійснення. Інформаційно-аналітичний підхід забезпечує підвищення ефективності стратегічного планування в правоохоронній діяльності. Подальший розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення в діяльності правоохоронних органів є необхідним для успішної протидії складним та динамічним викликам, пов’язаним з економічною злочинністю. Це вимагає не тільки технологічного удосконалення, але й міжвідомчої співпраці та обміну інформацією на національному та міжнародному рівнях [6, С. 396].

Отже, для ефективної реалізації положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю важливим є належне інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронних органів відповідно до рівня розвитку сучасних інформаційних технологій, зокрема, технологій великих даних, хмарних технологій, штучного інтелекту та ін.

Список використаних джерел:

1. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text.

2. План заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80#Text.

3. Терехов В. Питання інформаційно-аналітичних досліджень у сфері правоохоронної діяльності. С. 103–109. *Актуальні проблеми правознавства.* 2021. 3 (27). URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1266.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

5. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради.* 2021. № 23. Ст. 197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text.

6. Биков І. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності слідчих та оперативних підрозділів у боротьбі з економічними злочинами. *Право і суспільство.* 2024. № 1. Т. 2. С. 392–396. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/ 2024/1_2024/part_2/61.pdf.

Гараєва З.Е.
аспірант,
Інститут держави і права
імені В.М.Корецького
м. Київ, Україна

ГАРАНТІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПАЦІЄНТА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЕТИКА

Сучасна медична практика є невід'ємно пов'язаною із забезпеченням прав пацієнтів, що вимагає узгодження правових, етичних і соціальних аспектів. В Україні, як і в багатьох країнах світу, є необхідність системного підходу до гарантування цих прав та їх реалізації в умовах реформування системи охорони здоров'я [8].

Правові гарантії прав пацієнтів

Законодавча база, що регулює права пацієнтів в Україні, включає Конституцію України, Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", міжнародні договори, ратифіковані державою, а також підзаконні акти [6]. Основними правами пацієнта є:

Право на охорону здоров'я та медичну допомогу — фундаментальне право, що гарантується державою. Його реалізація передбачає доступність медичних послуг, належну та відповідну якість медичної допомоги, а також забезпечення пацієнтів інформацією про стан їхнього здоров'я.

Право на інформовану згоду — пацієнт має право бути поінформованим про діагноз, методи лікування, ризики, прогнози, можливі ускладнення та альтернативи. Інформована згода є обов'язковою умовою проведення медичних втручань та початку лікування.

Право на конфіденційність — захист персональних даних пацієнта регулюється національним та міжнародним законодавством, зокрема Загальним регламентом про захист даних (GDPR) [5].

Право на захист від дискримінації — медичні послуги повинні надаватися незалежно від статі, віку, раси, релігії, соціального статусу або інших ознак [4].

Етичні аспекти забезпечення прав пацієнта [7].

Етичні принципи є невід’ємною частиною медичної практики, та включають автономію, благодійність, справедливість та не нанесення шкоди. Однак на практиці виникають етичні дилеми, пов'язані з конфліктом між правами пацієнтів і професійними обов'язками медичного персоналу [3].

Наприклад:

Як забезпечити баланс між правом пацієнта на відмову від лікування та обов'язком лікаря рятувати життя?

Яким чином поважати автономію пацієнта у випадках, коли його рішення суперечать рекомендаціям лікарів?

Якими ж є виклики у реалізації прав пацієнтів?

На практиці реалізація прав пацієнтів ускладнюється низкою факторів, зокрема:

Недостатнім рівнем фінансування медичних установ, що впливає на якість медичних послуг.

Недостатньою обізнаністю пацієнтів щодо їхніх прав.

Відсутністю ефективних механізмів правового захисту у разі порушення прав пацієнтів.

Саме ці виклики потребують удосконалення, оновлення та створення нових раціональних рішень [1].

Виклики у реалізації прав пацієнтів є актуальною проблемою в багатьох країнах світу. Міжнародний досвід демонструє різні підходи до їх вирішення.

Яким є міжнародний досвід подолання викликів у реалізації прав пацієнтів?

1. Недостатнє фінансування медичних установ

У країнах із розвиненою системою охорони здоров'я цей виклик вирішується шляхом створення системи універсального медичного страхування (наприклад, у Німеччині діє обов'язкове медичне страхування, яке фінансується роботодавцями та працівниками).

Збільшення державних інвестицій у сферу охорони здоров'я (у Швеції та Норвегії фінансування медичних закладів здійснюється за рахунок податків, що дозволяє гарантувати безкоштовну та якісну медичну допомогу).

Механізм державно-приватного партнерства (у Франції практикується співпраця держави з приватним сектором, щоб забезпечити доступність медичних послуг) [9].

2. Недостатня обізнаність пацієнтів щодо їхніх прав

Щоб підвищити рівень обізнаності громадян, у різних країнах застосовують: інформаційні кампанії (наприклад, у Великій Британії Національна служба охорони здоров'я (NHS) активно роз'яснює права пацієнтів через ЗМІ, соціальні мережі та буклети).

Обов'язкове інформування пацієнтів медичними працівниками (у США лікарі зобов'язані детально пояснювати всі можливі варіанти лікування, права пацієнта та отримувати інформовану згоду) [10].

Освітні програми в медичних установах (у Канаді лікарні проводять семінари для пацієнтів щодо їхніх прав та обов'язків).

3. Відсутність ефективних механізмів правового захисту

Для країн з ефективною системою захисту прав пацієнтів працюють такі механізми:

Наявність омбудсмена з прав пацієнтів (у Польщі діє Уповноважений з прав пацієнтів, який розглядає скарги та захищає інтереси громадян).

Ефективні судові механізми (у США пацієнти можуть подати до суду на лікарню чи лікаря у разі порушення їхніх прав, і такі процеси часто завершуються виплатою компенсації).

Громадські організації, які захищають права пацієнтів (у Німеччині та Франції діють асоціації пацієнтів, які допомагають постраждалим отримати юридичну підтримку) [11].

Застосування міжнародного досвіду у сфері реалізації прав пацієнтів може допомогти покращити ситуацію шляхом:

Запровадження обов'язкового медичного страхування або збільшення фінансування системи охорони здоров'я.

Масових інформаційних кампаній про права пацієнтів.

Створення незалежних інституцій, які займатимуться захистом прав пацієнтів та розглядом їхніх скарг [2].

Висновки та перспективи

Для ефективної реалізації прав пацієнтів необхідна комплексна робота, а саме:

1. Удосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів у сфері охорони здоров'я.
2. Забезпечення навчання медичного персоналу етичним та правовим аспектам взаємодії з пацієнтами.
3. Підвищення рівня правової обізнаності населення, з урахуванням сучасного міжнародного досвіду.

Гарантії прав пацієнтів — це не лише правовий обов'язок держави, але й запорука довіри до системи охорони здоров'я. Ефективна реалізація цих гарантій можлива лише за умови тісної співпраці правової ланки, медичної, громадських організацій та державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Глущенко, Н. М. (2022). Реалізація прав пацієнтів у контексті реформування системи охорони здоров'я в Україні. Юридична Україна, 1, 34-39.
2. Романенко, В. І. (2020). Міжнародні стандарти прав пацієнтів: аналіз та перспективи імплементації в Україні. Юридичний журнал, 5, 45-49.
3. Ткаченко, О. В. (2021). Захист прав пацієнтів: правовий та етичний аспекти. Медичне право України, 3(25), 12-17.
4. Вороненко, Ю. В., & Гінзбург, М. Б. (2019). Медичне право України. Київ: Вид. центр "КНТ".
5. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19.11.1992 р. № 2801-XII.

6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України "Про затвердження стандартів медичного обслуговування".

7. Кодекс медичної етики Всесвітньої медичної асоціації.

8. Декларація про політику у сфері охорони здоров'я для всіх у XXI столітті (Копенгаген, 1998 р.)

9. Бойко Ю. Ю. (2018). Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. Правова позиція. № 2 (21). С. 162–166.

10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнар. док. Від 16.12.1966. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/
laws/show/995_042

11. Путраймс І. І. (2013). Ефективність імплементації міжнародних стандартів прав людини у законодавство України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К. 20 с.

Давиденко В.
адвокат,
адвокатське об'єднання «ПРЕМ'ЄР ГРУП»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Тимчасовий доступ до речей і документів є одним із ключових інструментів досудового розслідування податкових кримінальних правопорушень, що дозволяє сторонам кримінального провадження встановлювати наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення та підлягають доказуванню. Умови сучасної економіки, зокрема цифровізація фінансових операцій та зростання обсягів інформації, висувають нові вимоги до ефективності цього заходу забезпечення кримінального провадження. Водночас, забезпечення балансу між правами особи та інтересами слідства залишається важливим викликом для правоохоронної системи держави.

З точки зору сторони захисту, тимчасовий доступ до речей і документів, який дозволяє слідчим отримувати банківські виписки, фінансову звітність, договори та інші матеріали, потребує особливої уваги до правомірності таких дій. Виникає питання, чи дотримано процесуальні гарантії, зокрема щодо обґрунтування необхідності доступу, обсягу запитуваної інформації та відсутності зловживань. Важливим аспектом є забезпечення конфіденційності отриманих даних, аби уникнути їх розголошення або використання не за призначенням. Захист наполягає на необхідності ретельного аналізу законності таких заходів для запобігання порушенню прав і свобод учасників процесу, що має сприяти формуванню прозорої та справедливої правозастосовної практики.

Відповідно до ст. 159 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) стороні кримінального провадження надається право отримувати доступ до важливих документів або інформації, яка має доказове значення у податкових справах, що сприяє ефективності розслідування, а також копіювання документів або зняття інформації з електронних носіїв, що дозволяє зберегти докази, не порушуючи діяльності суб'єкта господарювання або особи, у володінні якої знаходяться ці матеріали [1].

Разом з тим, як зазначають деякі науковці, на практиці виникають певні проблемні питання щодо отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів, що обумовлені відсутністю у чинному КПК України нормативних положень, які б надавали можливість слідчому, прокурору надавати доручення оперативним підрозділам на здійснення тимчасового

доступу до речей і документів, а також слідчим, прокурорам та захисникам при вилученні речей і документів у ході проведення відповідної процесуальної дії складати протокол тимчасового доступу до речей і документів [2, с. 68-69].

В аспекті ефективності досудового розслідування злочинів у сфері ухилення від сплати податків тимчасовий доступ до речей та документів, зазвичай, здійснюється в: Державній податковій службі України, органах місцевої влади (міськдержадміністраціях) – реєстраційні документи, дозвільна, технічна та проектно-кошторисна документація; банківських установах (що підтверджують відкриття розрахункового рахунку; обіг коштів по рахунку; участь банку у фінансуванні тощо); інших установах, документи яких містять допоміжну інформацію, що має значення для кримінального провадження (наприклад, в органах державного архітектурно-будівельного контролю, державного санітарного чи пожежного нагляду, нотаріальних конторах, страхових компаніях, офісах операторів і провайдерів телекомунікацій тощо) [3, с. 378].

При цьому, проблеми, пов'язані з отриманням тимчасового доступу до речей та документів у процесі досудового розслідування ухилення від сплати податків, можуть свідчити про недосконаліть правового регулювання цього інструменту. Зокрема, існує ризик порушення прав підозрюваних через недостатньо чітке визначення підстав для отримання доступу, обмеження обсягу вилученої інформації та способів її подальшого використання. Важливо забезпечити належний баланс між інтересами слідства та дотриманням прав учасників процесу, аби уникнути потенційних зловживань чи перевищення повноважень.

Як справедливо зазначає І. Чемерис такі проблеми пов'язані, передусім, із недосконалістю юридичної техніки при унормуванні інституту заходів забезпечення кримінального провадження, так як попри завдання – забезпечувати дієвість провадження, окрема заходи забезпечення, у тому числі і той що використовується найчастіше – тимчасовий доступ до речей та документів, не наділений ознакою примусовості. Також науковець зазначає, що тривалість процедури погодження тимчасового доступу до речей і документів не дозволяє оперативно вирішувати завдання, що постають при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням безготівкових операцій [4, с. 210].

Необхідно погодитися з тим, що законодавство, яке регламентує заходи забезпечення кримінального провадження, дійсно має бути удосконалене для уникнення ризиків порушення прав осіб з боку держави. Недосконаліть правового регулювання і відсутність чітких механізмів можуть створювати умови для зловживань зі сторони слідства, порушення принципу презумпції невинуватості та обмеження права на захист.

Зокрема, примусовість тимчасового доступу до речей і документів повинна бути обґрунтована конкретними доказами наявності ризиків знищення

чи приховування інформації. Усі слідчі дії мають відбуватися із суворим дотриманням процесуальних гарантій, аби уникнути затягування процесу з боку слідства, що може викликати несправедливий тиск на підозрюваного.

Крім того, механізми автоматизації процесу подання та розгляду клопотань, як пропонується, повинні супроводжуватися ефективними засобами судового контролю, щоб забезпечити прозорість і законність дій слідства. Слід особливо наголосити, що баланс між оперативними потребами розслідування та дотриманням прав осіб є ключовим елементом для справедливого правозастосування.

Таким чином, з метою забезпечення належного захисту прав підозрюваного, обвинуваченого, у КПК України має бути забезпечено чіткість, прозорість та баланс в правозастосуванні, аби гарантувати непорушність основних прав людини в процесі розслідування податкових злочинів.

Поточна редакція ст. 159 КПК України щодо тимчасового доступу до речей і документів має як переваги, так і недоліки, які можуть впливати на дотримання прав учасників процесу. Зокрема, можливість отримання копій документів без вилучення оригіналів дійсно зменшує втручання у господарську діяльність платників податків і дозволяє зберігати конфіденційність інформації. Проте, слід наголосити й на існуванні ризиків втрати доказової інформації або сумнівів у достовірності копій, що може бути використано для неправомірного тиску на підозрюваних або обвинувачених.

Важливо також підкреслити необхідність дотримання чітких процедур для гарантування автентичності отриманих даних, щоб виключити можливість маніпуляцій чи підробок. З боку захисту виникають застереження щодо використання технологічних засобів аналізу, адже недостатньо чітке регулювання таких процедур може призвести до неправомірного втручання у приватне життя або перевищення слідчими своїх повноважень.

До того ж, повинно ретельно регулюватися й питання вилучення електронних пристроїв, адже такі дії можуть суттєво порушувати права власників інформації. Будь-яке вилучення має бути виключно обґрунтованим та супроводжуватися ефективним судовим контролем, щоб уникнути потенційних зловживань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення – 02.01.2025).

2. Старенький О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 1. С. 60-71.

3. Князєв С. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Право та державне управління. 2022. № 2. С. 377-385.

4. Чемерис І. Тимчасовий доступ до речей і документів при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням безготівкових операцій: правова природа й ефективність застосування. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. № 6(48). С. 206-210.

Лу Юн
аспірант,
спеціальність «Право»,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА КИТАЮ

Актуальність дослідження полягає в тому, що соціальна взаємодія виступає фундаментальним механізмом, який формує правову культуру особистості, зокрема молодого покоління. У сучасному світі, де відбуваються динамічні зміни соціальних і правових структур, дослідження ролі соціальної взаємодії стає особливо важливим. Це питання набуває ще більшого значення в контексті китайського суспільства, яке перебуває в стані трансформації, адаптуючи традиційні конфуціанські цінності до сучасних глобалізаційних процесів [1].

Китай, як одна з найдавніших цивілізацій, має унікальну правову традицію, що базується на гармонії, колективізмі та моральних засадах. Однак інтеграція в сучасний правовий простір, побудований на принципах західного права, зумовлює необхідність переосмислення цих традицій [5]. У цьому контексті студентська молодь виступає ключовою соціальною групою, яка формує основу майбутнього правового суспільства. Взаємодія студентів у рамках освітнього, культурного та громадського середовища значною мірою впливає на їхнє сприйняття правових норм і принципів. Сучасне китайське суспільство стикається з низкою викликів, серед яких значне розширення цифрового простору, глобалізація економіки та культури, а також зростаюча роль міжнародних правових стандартів. У таких умовах соціальна взаємодія студентів, які є активними учасниками цих процесів, стає визначальним чинником для формування їхньої правової культури. Взаємодія через обмін ідеями, участь у колективних проєктах, дискусіях, а також у міжкультурному діалозі сприяє формуванню усвідомлення правових цінностей та норм, необхідних для інтеграції традиційних китайських підходів із сучасними правовими практиками [2].

Соціальна взаємодія є фундаментом, на якому базується формування правової культури. Через неї передаються правові норми, цінності та принципи, які впливають на свідомість індивіда. У Китаї, де конфуціанські традиції століттями визначали суспільний порядок і ставлення до закону, соціальна

взаємодія забезпечує зв'язок між минулим і майбутнім. Зокрема, освітні установи, які є одним із основних соціальних інститутів, відіграють важливу роль у формуванні правової культури студентства. Через спільні навчальні заходи, обговорення правових кейсів, міжкультурний обмін та інтерактивні форми навчання студенти засвоюють норми і цінності, які закладають основи їхньої правосвідомості [4].

Крім того, важливим аспектом є взаємодія в ширшому соціальному контексті – через культурні заходи, громадську діяльність і цифрові платформи. У цих середовищах студенти стикаються з різними формами правової комунікації, що формує їхню здатність аналізувати правові ситуації та приймати обґрунтовані рішення. Особливістю китайського суспільства є колективістський підхід, що базується на гармонії та груповій відповідальності, які відіграють значну роль у сприйнятті правових норм. Проте сучасні глобалізаційні процеси вносять елементи індивідуалізму та західних правових концептів, які також інтегруються через соціальну взаємодію. Соціальна взаємодія в Китаї є своєрідним містком між традиційними конфуціанськими цінностями та сучасними західними підходами до права. Вона виступає не лише механізмом передачі знань, але й процесом адаптації правової культури до умов сучасного світу.

Університетське середовище виступає важливим чинником, який впливає на розвиток правової свідомості студентства. У процесі соціальної взаємодії в університетах формуються навички критичного аналізу правових норм, їхнього застосування та усвідомлення ролі закону в суспільстві. Взаємодія студентів у межах спільних навчальних і культурних проєктів сприяє розвитку правової свідомості, оскільки вона дозволяє вивчати приклади з різних правових систем і порівнювати їх з традиційними китайськими цінностями. Завдяки цьому студенти починають усвідомлювати важливість закону як механізму регулювання соціальних відносин [3].

Глобалізація відіграє значну роль у трансформації правової свідомості молоді. Студенти стикаються з впливом міжнародного права, правових стандартів та підходів, які значно відрізняються від традиційних китайських. Це стимулює переосмислення ролі індивідуальних прав, свободи та верховенства закону. З одного боку, молодь залишається прив'язаною до національних цінностей, але з іншого – прагне адаптувати найкращі світові практики до сучасних реалій китайського суспільства. Фактори, які впливають на соціальну взаємодію студентів, є багатогранними. Одним із ключових є освітнє середовище, яке формується через впровадження курсів з правознавства, організацію тематичних семінарів і співпрацю зі студентами інших країн. Університети створюють платформи для обміну досвідом і міжкультурного

діалогу, що дозволяє студентам знайомитися з різними правовими підходами і їхнім застосуванням у конкретних ситуаціях.

Висвновки. Процеси трансформації, що відбуваються в Китаї, створюють унікальні умови для синтезу традиційних конфуціанських цінностей із сучасними західними правовими підходами. В умовах глобалізації та динамічних соціальних змін молоде покоління виступає основним носієм інноваційного підходу до правосвідомості, де значну роль відіграє соціальна взаємодія в освітньому, культурному та цифровому середовищах.

Вплив глобалізації на формування правової свідомості молоді в Китаї є очевидним. Студенти, стикаючись із новими підходами до права, переосмислюють традиційні уявлення про норми та закони, інтегруючи в своє сприйняття елементи міжнародного права. Це сприяє розвитку унікальної правової культури, яка базується на гармонії між локальними традиціями та сучасними глобальними стандартами.

Список використаних джерел:

1. Волошина Я. Л. Особливості професійної культури юрисконсульта / Я. Л. Волошина // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2023. – № 1 (11). – С. 193-203.

2. Волошенюк О. В. Правовий менталітет як складова суспільної свідомості / О. В. Волошенюк // Філософія права. – 2024. – № 1. – С. 42-47.

3. Галай А. Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та деяких інших країнах світу / А. Галай // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2023. – № 4. – С. 39-48.

4. Гальонкіна Ю. С. Юридична освіта в Європейському соціокультурному контексті періоду Середньовіччя / Ю. С. Гальонкіна // Філософські та методологічні проблеми права. – 2022. – 1-2 (9-10). – С. 118-128.

5. Ганзенко О. О. Теоретичні аспекти інтеграції України в європейський культурно-правовий простір / Ганзенко О. О. // Вісник Запорізького національного університету. – 2019. – Вип. 1. – С. 23-27.

Науменко А.В.
аспірант
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
м.Київ, Україна

Науковий керівник: Оніщенко Н.М.
Заступник директора з наукової роботи
Інститут держави і права
Імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, академік
Національна академія правових наук України

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА МИР

Стан миру є складною та багатоаспектною категорією. В умовах війни особливо гостро відчувається його цінність не лише як форми безпечного існування людства, суспільства, кожного індивіда в ньому, але й основи забезпечення реалізації екзистенційних, соціальних, культурних та інших стратегій буття багатьох суб'єктів глобального простору [1, с. 24]. У ході еволюції системи прав людини право на мир поступово означилося як самостійний вид права. В сучасних умовах наявної збройної агресії щодо України, існування інших військових конфліктів у світі особливого значення набуває аналіз аксіологічної сутності, значущості цього виду права та його взаємозв'язку з іншими суміжними ціннісними категоріями.

Проблематику права на мир висвітлювали у свої працях Д. Бєлов, О. Богініч, Р. Губань, С. Жданенко, І. Іванків, Ю. Калиновський, М. Ноняк, Н. Оніщенко, І. Переш, П. Рабінович, Р.К. Сінг, І. Сухан, Д. Шебаніц та інші вітчизняні та зарубіжні учені-правознавці. Проте вона не втрачає своєї актуальності та потребує подальшого дослідження у зв'язку з концептуальною складністю та багатовимірністю.

В преамбулі до Загальної декларації прав людини окреслено, що визнання людської гідності та рівних і невід'ємних прав кожного є основою свободи, справедливості, загального миру; зневажання і нехтування правами людини призводили в історії до варварських актів, які обурювали совість людства, а тому «створення світу,…де всі будуть вільні від страху і нужди», є високим прагненням людей. У статті 1 підкреслюється, що всі люди наділені розумом і совістю і повинні діяти в дусі братерства [2].

З метою уточнення та подальшого розвитку базових концептуальних положень, закріплених у цьому визначальному документі, було укладено нові угоди та розроблено нові міжнародні документи. Ці доповнення з'явилися в результаті дії численних факторів: частково як реакція на розвиток уявлень про людську гідність, в інших випадках – як результат появи нових можливостей та нових загроз [3, с. 407].

Постулати щодо необхідності підтримки та забезпечення миру були розвинуті у ряді декларацій Генеральної асамблеї ООН, зокрема: Декларації про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємоповаги і взаєморозуміння між народами (1965 р.), Декларації про виховання народів у дусі миру (1978 р.), Декларації про право народів на мир (1984 р.), Декларації про культуру миру (1999 р.), Декларації про право на мир (2016 р.). В цих документах наголошується на основних, базових установках міжнародної спільноти щодо проблематики миру. Так, з посиланням на резолюцію Генеральної Асамблеї від 11 грудня 1946 року підкреслюється, що планування, підготовка, розв'язування або ведення агресивної війни являється злочином проти миру; утверджується право кожної особи, держави та всього людства на життя в мирі; мир між народами визнається головною цінністю людства, акцентується на ролі урядів, урядових та неурядових, національних та міжнародних організацій у справі утвердження ідеалів миру [4], заявляється право кожного на життя в мирі в умовах заохочення та захисту всіх прав людини і забезпечення повноцінного розвитку [5].

Права людини постійно розвиваються та доповнюються, їх намагаються класифікувати, або ж групувати, ввести в межі певних критеріїв з метою кращого усвідомлення їх особливостей та сутнісних ознак. Проте існує позиція і про можливі згубні наслідки «такої практики, яка може виявитися не продуктивною, а іноді і вочевидь шкідливою, саме в розрізі створення додаткових перешкод для пізнання правдивої сутності людських прав» [6, с. 636-637]. Однак теорія групування прав людини за етапами їх історичного формування та розвитку отримала широке міжнародне визнання і є застосовуваною і донині.

Право на мир відносять до третього покоління прав людини згідно з класифікацією, розробленою у 70-х роках чеським та французьким вченим Карелом Васеком, в основу якої покладено генераційний підхід.

Визнання третього покоління прав людини обумовлено розвитком двох перших поколінь та суспільства загалом. Його йменують також колективним чи солідарним поколінням. Тобто це не виокремлення нових прав людини, а акцентуалізація на реалізації особистих, політичних, соціальних, економічних та культурних прав сумісно, окремими спільнотами [7, с. 59]. Поява специфічно нової категорії прав також стала наслідком глибшого усвідомлення різних видів

перепон, які можуть виникнути на шляху реалізації прав першого та другого поколінь [3, с. 407].

У зв'язку з розв'язанням нових збройних конфліктів, посиленням національно-визвольних рухів у ряді країн, а також загостренням глобальних, світових проблем сформувався термін «права народів», до яких, крім права на мир та безпеку, відносять також право на здорове навколишнє природнє середовище, право народів на самовизначення та інші [8, с. 59].

Об'єктом прав третього покоління є цінності міжнародного характеру. Оскільки, збереження та захист миру, навколишнього середовища, забезпечення сталого розвитку не можуть бути виключно питаннями ізольованих національних чи навіть регіональних рівнів. Сама природа цих прав безпосередньо визначає необхідність у широкій та всебічній міжнародній співпраці, продиктованій ідеєю міжнародної солідарності. Однак це передбачає, що держави, не відмовляючись від збереження свого суверенітету, мають обмежувати частину своєї свободи на користь людства в цілому. Справедливий світовий порядок базується не на безмежній свободі держав, а на компромісі рівності та свободи [8, с. 42].

У науковій літературі право на мир, на здорове довкілля та на сталий розвиток визначають також як права людства - особливі солідарні права третього покоління, що належать усьому людству. Кожне із зазначених прав є одночасно фундаментом для існування прав людини та своєрідною «парасолею», що захищає їх від порушень [9, с. 3].

Проте, погоджуємося з існуючою у науковому дискурсі позицією, що за суб'єктним складом право на мир водночас належить як до колективних, так і до індивідуальних прав. Ця теза знаходить підтвердження, зокрема, у тому, що військові конфлікти, попри їх протиправність та аморальність у більшості випадків, не завжди призводять до негативних наслідків для всієї світової спільноти (особливо це стосується ситуацій внутрішньодержавних конфліктів). До того ж У Деклараціях Генеральної Асамблеї ООН з питань підтримки миру неодноразово підкреслювалося про важливість забезпечення не лише права народів на мир, а й аналогічного права кожної людини [10, с. 197].

Отже, **право на мир** – це фундаментальне право людини, народу, нації, людства, яке полягає у гарантуванні кожному представникові людської спільноти безпечного існування та можливості реалізації життєвих стратегій. Стан миру - це не лише відсутність збройних конфліктів, а наявність умов для мирного співіснування та розвитку. Порушення права на мир підриває ціннісні основи людського існування та призводить до масових порушень інших прав людини. Забезпечення права на мир є необхідною умовою повноцінної реалізації, охорони та захисту інших прав людини.

Список використаних джерел:

1. Жданенко С.Б., Калиновський Ю.Ю. Філософія миру як світоглядно-ціннісне підґрунтя соціокультурного розвитку сучасної України. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. № 1(56). С. 24-46. URL: https://doi.org/10.21564/2663-5704.56.274328 (дата звернення: 28.01.2025).

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.01.2025).

3. КОМПАС. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання. Передруковано з оновленнями, 2023. Видавництво Ради Європи. м. Страсбург. 496 с.

4. Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace. UN. General Assembly (33rd sess.: 1978-1979) URL: https://digitallibrary.un.org/record/187239?ln=ru&v=pdf#files (дата звернення: 28.01.2025).

5. Declaration on the Right to Peace : resolution / adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016. UN. Human Rights Council (32nd sess.: 2016: Geneva) URL: https://digitallibrary.un.org/record/845647?ln=ru&v=pdf (дата звернення: 28.01.2025).

6. Головатий Сергій. Про людські права. Лекції. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. I- XXIV. 760 с. (додатки: бібліографія; глосарій).

7. Шебаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. С. 57-61.

8. Rakesh Kumar Singh. Right to peace as a human right. Uttarakhand Judicial & Legal Review. Vol. 4. Issue 2. PP. 39–47.

9. Іванків Ірина. Права людства. Монографія. Київ: Ваіте, 2020. 158 с.

10. Богініч О.Л. Право на мир у парадигмі колективного та індивідуального суб'єктів: дуалізм підходів. Альманах права. 2023. Вип. 14. С. 195-200.

Петриченко О.П.
аспірант,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Енергетична безпека є ключовою складовою національної безпеки України, особливо в умовах постійних геополітичних викликів та економічних перетворень. Ринок природного газу відіграє стратегічну роль у забезпеченні стабільності енергетичної системи країни, оскільки природний газ залишається одним із основних джерел енергії для промисловості, комунального сектора та побутових споживачів. Сучасні виклики, такі як залежність від імпорту, загроза енергетичного шантажу, монополізація ринку та недостатня ефективність управління ресурсами, вимагають чіткого адміністративно-правового регулювання. У цьому контексті постає завдання створення ефективної нормативно-правової бази, яка не лише забезпечить прозорість і конкуренцію на ринку, а й сприятиме зміцненню енергетичної незалежності держави.

Мета дослідження полягає у вивченні механізмів адміністративно-правового регулювання ринку природного газу в Україні як інструмента забезпечення енергетичної безпеки.

Застосовуючи системний підхід, у науковій літературі енергетичну безпеку як об'єкт управління описують через визначення окремих параметрів об'єкта, а саме: система як ціле (роль та місце у більшій системі); елементи та зв'язки системи (інституційна та організаційна структура); функції й ролі (завдання елементів, їх відповідність вимогам); процеси системи (взаємодія елементів, їх результативність та ефективність); матеріал системи (характеристики елементів і структури системи) [1, с. 129].

В аспекті адміністративно-правового регулювання функціонування ринку природного газу, на підставі аналізу положень Закону України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII «Про ринок природного газу» [2], Енергетичної стратегії України на період до 2050 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р [3], та інших актів, енергетично-газову безпеку можна визначити як стан системи газопостачання, за якого забезпечується стабільне, надійне та економічно вигідне постачання природного газу для всіх категорій споживачів.

Її основними складовими є: диверсифікація джерел постачання газу; зменшення залежності від одного постачальника шляхом налагодження альтернативних каналів постачання; укладення довгострокових контрактів з різними країнами та компаніями; використання реверсного постачання з Європи; розвиток внутрішнього видобутку природного газу; стимулювання розвідки та видобутку газу на території країни; розробка нових родовищ і модернізація існуючих; використання нетрадиційних джерел газу (сланцевий газ, метан вугільних пластів тощо); ефективне управління газотранспортною системою (ГТС); забезпечення незалежності оператора ГТС; модернізація трубопроводів і компресорних станцій для підвищення їх надійності; інтеграція ГТС України в європейську енергетичну мережу; інституційна та правова стабільність; розробка прозорих і передбачуваних нормативно-правових актів для регулювання газового ринку; забезпечення незалежності регуляторних органів, таких як НКРЕКП; безпека газової інфраструктури; захист газотранспортної системи від техногенних аварій і диверсій тощо.

Ці складові формують комплексний підхід до забезпечення енергетично-газової безпеки України та є основою для стратегічного планування у газовій сфері.

Притім, як вважають деякі науковці, однією з основних проблем державно-управлінської діяльності у галузі забезпечення безпеки об'єктів паливно-енергетичного комплексу є необхідність розмежування повноважень різних органів виконавчої влади, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність у даній сфері. Здійснення такої діяльності відноситься до адміністративно-правових засобів забезпечення безпеки об'єктів паливно-енергетичного комплексу, адже існують об'єкти, вимоги до безпеки, яких одночасно містяться у різних нормативно-правових актах. З цим пов'язані існування різних критеріїв визначення категорії, проведення обстежень, які дублюють одне одного, і підготовка співпадаючих за багатьма показниками паспортів безпеки [4, с. 210].

Окрім того, у науковій літературі висловлюється думка про необхідність зміцнення енергетичної незалежності України шляхом запровадження деяких альтернативних газо-енергетичних засобів.

Зокрема, деякі науковці пропонують пріоритетні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення розвитку виробництва та використання біогазу і біометану в Україні для зміцнення енергетичної незалежності. Ці напрями вчений згруповує наступним чином: 1) правові: надання законодавчих преференцій виробникам біогазу/біометану, включаючи податкові пільги, низьковідсоткові позики та субсидії; 2) технічні: спрощення процедур отримання дозвільної документації, погодження проектів, проведення оцінки впливу на довкілля; 3) організаційні: забезпечення фінансової підтримки

будівництва біогазових установок і заводів із виробництва біометану; розробка ефективної логістики для оптимального розташування таких об'єктів [5, с. 201].

Можна погодитися з тим, що ці заходи сприятимуть розвитку відновлюваної енергетики, зниженню залежності від імпортного газу та посиленню енергетичної безпеки країни.

Разом з тим, важливим напрямком розвитку газо-енергетичної безпеки в Україні є оптимізація залежності від імпорту природного газу, зокрема, за допомогою такого адміністративно-правового механізму: диверсифікація джерел постачання; укладення міжурядових угод з різними країнами щодо постачання газу; забезпечення функціонування реверсного постачання газу з європейських ринків, включаючи інтеграцію до європейської газотранспортної системи; створення сприятливих умов для іноземних інвесторів, які зацікавлені в участі у видобутку та постачанні газу до України; розвиток внутрішнього видобутку природного газу; стимулювання інвестицій у розвідку та видобуток газу на території України, наприклад, через податкові пільги та спрощення ліцензійних процедур; законодавче врегулювання діяльності з використання нетрадиційних джерел газу, таких як сланцевий газ; спрощення процедур видачі спецдозволів на розвідку та видобуток для українських і міжнародних компаній; енергозбереження та енергоефективність; запровадження законодавства про енергоефективність у промисловості, житлово-комунальному секторі та інших сферах економіки; впровадження стандартів для скорочення споживання природного газу; фінансові стимули для модернізації обладнання та впровадження енергозберігаючих технологій; підтримка відновлюваних джерел енергії; розробка законодавчих актів для стимулювання інвестицій у виробництво енергії з відновлюваних джерел, таких як біогаз, сонячна та вітрова енергія; розвиток «зеленої» енергетики як альтернативи використанню імпортованого газу; створення стратегічного резерву природного газу; законодавче забезпечення формування запасів газу на випадок кризових ситуацій; розробка прозорих процедур закупівлі газу для стратегічного резерву, з урахуванням цінових коливань на міжнародному ринку; посилення контролю за прозорістю договорів на постачання газу; виконання умов для інтеграції українського газового ринку в європейський енергетичний простір; підтримка інноваційних технологій у газовому секторі; законодавче стимулювання досліджень і впровадження нових технологій для зниження залежності від імпорту; розвиток виробництва синтетичного або зрідженого природного газу (СПГ) в Україні тощо.

Кожен із цих механізмів спрямований на створення умов, які забезпечать енергетичну незалежність України та стабільність внутрішнього газового ринку.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення енергетичної безпеки в Україні – це система заходів, засобів і механізмів, закріплених у нормативно-правових актах, які реалізуються уповноваженими органами державної влади з метою створення умов для стабільного функціонування енергетичного сектору, мінімізації зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечення енергетичної незалежності, ефективності використання енергоресурсів і задоволення потреб суспільства та економіки в енергії.

Адміністративно-правове забезпечення функціонування ринку природного газу має бути не лише інструментом управління, а й основою для довгострокового стратегічного планування. Ефективне регулювання у цій сфері здатне забезпечити сталий розвиток енергетичного сектора України, підвищити його конкурентоспроможність і зміцнити економічну та політичну незалежність держави.

Список використаних джерел:

1. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія; О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев ; за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2023. 152 с.

2. При ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 № 329-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#n821 (дата звернення – 12.12.2024).

3. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text (дата звернення – 12.12.2024).

4. Єсімов С. С. Адміністративно-правове регулювання забезпечення безпеки об’єктів паливно-енергетичного комплексу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. С. 207-2012.

5. Рєзнік О. М. Адміністративно-правове забезпечення розвитку біогазової енергетики в Україні: сучасний стан і пріоритетні напрями удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 198-201.

Свирид Т.С.
аспірант
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є серйозною соціальною проблемою, що вимагає комплексного підходу до її вирішення. Використання цифрових технологій значно розширює можливості виявлення та запобігання насильству, допомагаючи правоохоронним органам, соціальним службам і самим постраждалим. Серед ключових цифрових рішень можна виокремити електронні системи моніторингу кривдників, соціальні мережі як інструмент інформування та законодавче врегулювання проблеми кібернасильства в сім'ї.

1. Використання електронних систем моніторингу для захисту постраждалих.

Електронні засоби моніторингу, такі як GPS-браслети, застосовуються для контролю пересування осіб, які вчинили домашнє насильство. Вони дозволяють визначати місцезнаходження агресора та передавати сповіщення правоохоронцям і жертвам у разі порушення обмежувальних приписів [1]. Досвід Іспанії, Великої Британії та Канади показує, що застосування електронних засобів моніторингу значно зменшує рівень повторних випадків насильства [2].

Важливим кроком є створення та підтримка національних реєстрів домашніх кривдників. Такі бази даних дозволяють правоохоронним органам швидко ідентифікувати агресорів і застосовувати відповідні заходи. Наприклад, у США існує реєстр осіб, засуджених за домашнє насильство, доступний для перевірки державними органами [3]. В Україні аналогічний реєстр впроваджується, проте він поки що не є загальнодоступним через питання захисту персональних даних [4].

2. Соціальні мережі як платформа для інформування та запобігання насильству.

Соціальні мережі стали ключовим каналом поширення інформації про домашнє насильство. Глобальні кампанії, такі як #МеТоо та #НеМовчи, допомогли привернути увагу до проблеми та посприяли активнішій правозахисній діяльності [5].

Важливу роль відіграють спеціалізовані цифрові сервіси, такі як мобільні додатки та чат-боти, що надають анонімну допомогу постраждалим. Наприклад,

Bright Sky – мобільний додаток, що пропонує інформаційну підтримку та дозволяє жертвам знайти найближчий центр допомоги [6]. В Україні діє чаб-бот @police_helpbot, який інформує користувачів про можливості захисту та допомогу в ситуаціях насильства [7].

Крім того, алгоритми штучного інтелекту допомагають виявляти загрозливий контент у соціальних мережах. Наприклад, Facebook та Instagram впроваджують автоматичний аналіз повідомлень, що містять агресивні або насильницькі висловлювання, і передають інформацію модераторам або відповідним службам [8].

3. Виклики кібернасильства в сім'ї та законодавчі шляхи його подолання.

Кібернасильство є новим викликом у боротьбі з домашнім насильством. Його форми включають кіберсталкінг, шантаж інтимними матеріалами (sextortion), шпигунські програми для стеження та контроль над фінансами жертви через цифрові платформи [9].

Попри важливість цієї проблеми, законодавство багатьох країн не містить чітких механізмів притягнення до відповідальності за кібернасильство в сімейному контексті. В Україні Закон "Про запобігання та протидію домашньому насильству" лише частково охоплює цифрові форми насильства, і необхідні додаткові правові акти для їх врегулювання [10].

Для подолання кібернасильства необхідно:

- Законодавчо закріпити визначення цифрових форм домашнього насильства.
- Запровадити механізми оперативного блокування акаунтів агресорів.
- Провести масштабну інформаційну кампанію про цифрову безпеку.

Використання цифрових технологій у боротьбі з домашнім насильством дозволяє ефективно запобігати повторним випадкам насильства та підтримувати жертв. Однак для цього необхідне вдосконалення законодавчої бази, покращення технічних засобів контролю та активна співпраця державних органів із соціальними платформами та правозахисними організаціями.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19 (дата звернення 17.01.2025 р.)

2. Council of Europe – Istanbul Convention. URL: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention (дата звернення 17.01.2025 р.)

3. UN Women – The role of technology in combatting domestic violence. URL: https://www.unwomen.org/en (дата звернення 21.01.2025 р.)

4. Bright Sky App UK – Digital support for domestic abuse survivors. URL: https://www.hestia.org/brightsky (дата звернення 21.01.2025 р.)
5. Amnesty International – Online abuse and domestic violence. URL: https://www.amnesty.org/en
6. Facebook Safety Center – Preventing digital violence through AI. URL: https://www.facebook.com/safety (дата звернення 23.01.2025 р.)
7. Eurostat – The impact of digital platforms in domestic violence prevention. URL: https://ec.europa.eu/eurostat (дата звернення 21.01.2025 р.)
8. Державний портал з питань домашнього насильства. URL: https://www.msp.gov.ua/ (дата звернення 24.01.2025 р.)
9. WeProtect Global Alliance – Combating online abuse in domestic settings. URL: https://www.weprotect.org (дата звернення 21.01.2025 р.)
10. Cyber Civil Rights Initiative – The rise of digital abuse and prevention measures. URL: https://www.cybercivilrights.org (дата звернення 21.01.2025 р.)

СЕКЦІЯ 3.
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Alisoy Tarana Guseyin
PhD student,
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
Deputy Director for educational department,
school No.67
Baku, Azerbaijan

FORMING CREATIVE THINKING STARTING FROM EARLY SCHOOL AGE

Summary. Creative thinking is essential in today's fast-changing world. Research highlights the importance of fostering creativity from an early age, as traditional education often lacks a focus on cognitive engagement. Creativity involves combining existing ideas in new ways rather than creating from nothing.

Early creativity develops through activities like drawing and problem-solving, while later stages benefit from reading, socializing, and diverse experiences. Key factors in creativity include curiosity, observation, analogy, and interdisciplinary learning. Overcoming fear of failure and embracing unexpected solutions are also crucial.

Education should integrate creativity through innovative teaching methods, problem-solving approaches, and open exploration. As Picasso noted, true artistic expression requires thinking like a child. Teachers must encourage students' independent discovery and creative potential.

Keywords: creativity, creative thinking, personality, problem solving, education.

In today's world, rapid changes drive us to adapt new innovations. [11] To keep up with progress, a person must possess creative thinking and competitiveness. Creative thinking allows one to generate new ideas and innovations in both personal and professional life [12].

When any skill is developed from an early age, it becomes stronger and more effective. As the famous proverb says, "The branch must be bent while it is young."

Research findings indicate that the physical, intellectual, emotional, social, and other aspects of a child's development at an early age influence their entire life. Therefore, teaching creative thinking and creative experiences from early school age helps ensure the development of creative abilities in the future [7].

A. Alizade noted in his works that although traditional education provides knowledge, the most critical issue in today's Azerbaijani schools is teaching students how to think. The professor rightfully emphasizes that while people constantly strive for innovation, achieving it is only possible through cognition. Cognitive activity, in turn, emerges as a result of high-quality education [9].

So, how can creative thinking be developed in students starting from early school age? What steps should be taken?

First, it should be understood that creative thinking does not mean creating something from nothing but rather finding new ways to combine existing elements. In other words, nothing is created from scratch. This can be clearly seen in the following example:

Landline phone → Mobile phone → Smartphone [12]

Creativity is inherent to some extent in everyone and can be developed through education.

From early childhood, creativity can be fostered through activities such as drawing, coloring, and crafting. Moreover, artistic and constructive activities in early childhood education allow children to experiment with objects and better understand the mechanisms involved in these processes [1].

At later stages, creativity continues to develop through activities such as reading, practical work, note-taking, problem-solving, decision-making, learning from others' experiences, socializing, working in a comfortable environment, increasing motivation, and expanding areas of interest.

To nurture a creative personality, creative education should be structured according to the following sequence:

- Introducing students to the concept of creativity and the essence of creative thinking;
- Encouraging participation in activities that support creativity;
- Teaching creative problem-solving approaches;
- Identifying the characteristics of creative individuals;
- Teaching creative thinking methods [6];
- Encouraging imagination;
- Providing opportunities for self-expression;
- Creating a democratic and comfortable environment;
- Turning all of the above into a habit [12].

One of the key factors in developing creative thinking is looking at the world from different perspectives. Let's examine several factors that influence the process of creative thinking formation.

When people want to create something, they do so by combining different thoughts and ideas and establishing analogous relationships. Similarities between natural and technological processes have inspired creativity at every stage of human

development. This is achieved through analogy. For example, radar technology was developed by drawing inspiration from bats' echolocation methods. Similarly, the analogy between bird flight and airplanes or blood circulation and automobile movement serves as an example [12].

Another factor is creating connections between the known and the unknown. This involves searching for unknown elements within familiar things, discovering new features, and trying to understand unknown objects and events using previous experiences and knowledge. Looking at daily routines and habits with a fresh perspective is essential for creativity.

Acquiring knowledge from various fields and combining different ideas also leads to innovation. Many inventions have been made by specialists from different disciplines [13].

Random encounters and events can also inspire new ideas and products. For instance, famous scientists like Edison and Fleming combined accidental discoveries with creativity to make groundbreaking inventions. Recognizing and correctly evaluating such opportunities requires alertness and broad attention [4].

Curiosity is another important factor. A person must first be curious to properly assess opportunities. Luck favors those who are prepared. As the famous saying goes: “You take action, and I will provide the blessing.”

Along with curiosity, observation skills are also crucial. Observation is not just about looking; it is about seeing, identifying, and analyzing deep connections. Seeing new places and meeting different people can be a source of creative inspiration [4].

Factors essential for the effective development of creativity include internal motivation, self-worth, encouraging creativity in education, and promoting humanistic values in the teaching process [8].

Creative ideas often arise spontaneously. Therefore, it is essential to note them immediately using available tools to develop them further in the future.

One of the primary obstacles to creativity is prejudice. Thus, overcoming the fear of making mistakes and allowing thoughts to flow freely is necessary. Unexpected solutions often emerge in this way.

One should not fear problems but rather see them as opportunities. To solve problems creatively, mental exercises should be performed regularly.

To approach challenges creatively, being open-minded and avoiding standard solutions is crucial.

Rest is also an important factor in maintaining mental sharpness. Even thinking about problems before sleep helps the brain process relevant information during sleep, facilitating creative solutions.

The brain must be forced to think to generate creative ideas, as its deeper layers have a strong potential for problem-solving [4].

Creative thinking should not remain at the idea level but should be applied through planning and strategizing to bring those ideas to life. To implement creative ideas, one must be open to experimentation [2].

Jane Piirto believes that most educators rely on Guilford's cognitive approach to divergent thinking strategies in developing creativity. However, creativity development should not be limited to this strategy; the repertoire should be expanded [5].

To develop students' creative skills in the learning process, modern methods, creativity-oriented programs, and problem-solving-based approaches are essential. Creativity should not only be seen as an outcome of learning but also as a fundamental element of education. Various approaches, methods, and environments contribute to the development of creative thinking [10].

Pablo Picasso once said, "I first learned to paint like Raphael, but it took me a lifetime to learn to draw like a child." This statement emphasizes the unique thinking and expression styles of children. Teachers who understand such different styles also play the role of practical psychologists. U. Crane states, "If we exert too much influence on children and only teach what we consider important, we deprive them of the opportunity to make their own discoveries" [3].

References:

1. Basma Rashed Alghufali "Artistic activities and developing creative thinking skills among children in early childhood". Amerikan journal of Human psychology, 2024, cild 2, № 1

2. B.Akarsu. Yaratıcı düşünme sanatı, birinci baskı: eylül, 2018, 144 səh.

3. Əlixanova G.H. "Təhsil konsepsiyasında təxəyyülün inkışafı mərhələsi", Müasir Azərbaycan məktəbi. "Psixologiyanın aktual problemləri" Respublika Elmi Konfransının Materialları, ADPU nəşriyyatı, 2022

4. J.Adair "The art of creative thinking". London and Philadelphia-2007, 144 səhifə

5. J. Piirto "Creativity for 21st century skills how to embed creativity into the curriculum". Ashland University, Ohio, USA, 2011

6. Özerbaş M.A."Yaratıcı düşünme öğrenme ortamının akademik başarı ve bilgilerin kalıcılığa etkisi" GÜ, Gazi eğitim fakültesi dergisi, cilt 31, № 3 (2011)

7.Cəfərova N. "Istedadlı şagirdlərin formalaşmasında fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması". Azərbaycan məktəbi jurnalı 2017-№3

8. Zeynalova N.E. "Təhsilalanlarda kreativliyin inkişafının psixoloji əsasları". Bakı Qızlar Universiteti Elmi Əsərlər, №1(37), 2019

9. Həsənova P.M “Müasir Azərbaycan məktəbi Əbdül Əlizadənin psixopedaqoji yaradıcılığında”. “Psixologiyanın aktual problemləri” Respublika Elmi Konfransının Materialları, ADPU nəşriyyatı, 2022

10. Quliyeva R. “Kiçikyaşlı məktəblilərin yaradıcı təxəyyülünün inkişafının psixoloji-pedaqoji xüsusiyyətləri”, dissertasiya-2022

11. Cabbarov R. “Yaradıcılıq psixologiyası” Dərs vəsaiti, Bakı: “OPTİMİST” MMC, 2022, 260 s.

12. https://www.slideshare.net/slideshow/yaratici-dusunme-ve-egitimi/16424552

13.Ahmadov H.H. The Strategy of Education Development in Azerbaijan. Saarbrücken, Deutschland / Germany. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 245 p.

Borzenko O.P.
PhD in Pedagogy, Docent
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kharkiv National Automobile and Highway University
Kharkiv, Ukraine

PROFESSIONAL COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER AS A BASIS FOR HIS ETHICAL IMPROVEMENT

Today, a modern foreign language teacher performs not so much an educational, informational and consultative function, but a cultural, research, social and psychological one, whose main task is to educate a person with a broad worldview, capable of intercultural dialogue, as well as influences the personality, creates moral and spiritual development of students and actualizes them as individuals of culture.

Professional competence of a foreign language teacher is possession of the necessary set of knowledge and phenomena of another social reality, another culture, as well as skills and abilities that indicate the effectiveness of his teaching activities. In the structure of professional competence, it is ethics that is the system-forming component. That is, the ethical component has a priority value for the formation of professional improvement of the teacher and the highest level of his professional qualification.

In modern educational programs, focused on ensuring the communicative and cultural orientation of the educational process, a foreign language occupies an important place as a means of intercultural communication, thanks to which mutual understanding is achieved between representatives of peoples with different cultures, traditions, and mentalities [1, p. 6].

Since the time of Aristotle, the subject of ethics has been morality. Through the concept of "morality", the nature and conditionality of actions that are considered correct are revealed. Ethics (Latin ethika, from Greek ëthos - custom) as a science about nature, the essence of the emergence, development of the structure and function of assessments in human behavior determines the development of moral relations and moral consciousness, studies the logic of human actions in a society where there are absolute values independent of specific circumstances, i.e. moral. By its nature, ethics is designed to solve moral problems practically. Its task is to substantiate moral ideals, samples of human relationship models, and ways of their implementation. The formalized meaning of these ideals through a system of norms, traditions, and professional ethical codes is a condition and instrument of moral education, normative moral regulation of human relationships in society, and the evaluation of their actions [2, pp. 10, 11].

Timely identification of the degree of assimilation and understanding of ethical norms and values is an important component of the professional development of a teacher.

The basis of the ethical development of a teacher is the improvement of his moral consciousness. It is moral self-awareness and moral self-improvement that allow an individual to overcome barriers that complicate the process of professional self-determination of a teacher. Such barriers include: an authoritarian communication style, excessive demands on students, dishonesty, unfair (over or under) assessments, biased judgments, etc. Ukrainian ethicist Olena Otych noted that emotional contagion with emotional stability, emotional balance, and attractiveness are important, creating charm for the teacher, on which successful influence on the student audience depends. This enables the development of a teacher's quality, which is manifested in the ability to charge students with positive feelings, provide a sense of emotional uplift, and a positive response to the perception of educational material [2, pp. 149, 150].

The ability to control one's emotions and desires is a necessary condition for success, manifested in interpersonal relationships and communication, which requires the assimilation of the moral foundations of people's communicative culture. Ethics of speech is a continuous process of raising the level of communication culture.

If the ability to communicate elevates a person above other living beings, then mastering ethical issues of communication helps him to achieve a certain career in business and professional spheres, harmony in personal life, family relationships, etc. Mastering the ethical norms of communication allows him to avoid conflicts, depression, improve your art of communicative behavior, correctly express his own thoughts, defend his position, contributing to social success and maximum personal fulfillment. The varieties and structure of ethical norms are determined by the varieties and structure of communication – a social form of interaction between people, mediated by the exchange of thoughts, feelings, ideas, and experiences. Its main structures are verbal communication (the process of transmitting information using language) and non-verbal communication (the process of transmitting information using various non-verbal sign systems – gestures, facial expressions, touch, gaze, posture, etc.) [3, p. 61].

Scientific communication has an appropriate culture of verbal communication (a certain moral and ethical basis), the content of which is determined by the observance of certain logical and aesthetic rules in conducting a discussion, dispute, etc., and combines the culture of thinking with communicative ethics. After all, human relationships do not always correspond to high moral and ethical principles. Sometimes people ignore even the simplest requirements of communicative ethics, as a result of which they it acquires signs of anticulture, the manifestations of which are manipulation and invective vocabulary. Each nation has its own culture of non-verbal

communication, so some movements contain a positive semantic load for it, while others contain a negative one or are categorically prohibited. In many European and Eastern cultures, a highly cultured person is one who avoids excessive gesticulation or is able to control his movements. This art is mastered by few [3, p. 63, 64].

The present requires from a foreign language teacher a pedagogical orientation, self-determination, self-organization, creativity, initiative, professional mobility, the ability for professional self-development and self-improvement, mastering a wide range of methodological arsenal, deep knowledge of the language that he teaches, that is, the level of foreign language knowledge that students will receive depends on his pedagogical skills. Therefore, new significant attention is paid to the teacher for his improvement.

Improvement performs the following functions: improvement and enrichment of the teacher's knowledge (subject, methodological, didactic, educational, psychological, ethical); development of worldview, professional and value orientations, beliefs that meet the tasks of society and higher education; development of motives for creative activity (passion for the subject, need for self-realization); development of stable moral qualities of the personality (conviction, humanism, pedagogical optimism, principledness, kindness); development of a modern style of pedagogical thinking, such of its characteristics as systematicity, concreteness, flexibility, economy, selectivity, and a sense of proportion; development of professional skills, pedagogical techniques, and performance skills (techniques of verbal and non-verbal communication, i.e. speech techniques, communication techniques with students, skills in using technical teaching means, including complex technical means such as computers and video equipment); development of a culture of emotions and volitional manifestations of the teacher, self-regulation of activity; development of reflective skills [4, p. 38].

The professionalism of a foreign language teacher requires qualities that ensure his mobility, personal responsibility for continuous professional development, the creative nature of practical activity, which contributes to increasing the level of his culture of foreign language communication and requires taking into account ethnocultural experience, as well as knowledge and understanding of ethical processes of interaction between cultures and peoples.

The problem of theoretical justification and the search for innovative ways of developing the professional competence of teachers have been studied by many domestic and foreign scientists – A. Adler, D. Daenz, I. Dychkivska, M. Dudzikova, R. Kvasnitsa, P. Mitsych, O. Otych, L. Pukhovska, I. Saiterli, I. Toman, E. Fromm and others. Scientists emphasize that the pedagogical competence of a teacher is the highest level of pedagogical activity, manifested in the constant improvement of ethical self-determination, self-organization, and creative activity.

Thus, the formation of an ethically competent teacher, the teacher's awareness of the moral meaning of his activities, and compliance with ethical norms and rules in his actions will influence his professional improvement and are a mandatory condition for the development of professional competence.

References:

1. Vorobiova, I.A. (2014). *Osnovy krainoznavstva [Fundamentals of regional studies]*. Kyiv: Publishing House “Slovo” [in Ukrainian].

2. Khoruzha, L.L. (2012). *Etychnyi rozvytok pedahoha [Ethical development of a teacher]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

3. Saiterli, I.A. (2007). *Kultura mizhosobystisnykh stosunkiv [Culture of interpersonal relationships]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

4. Fylypska, V. (2013). Profesiine samovdoskonalennia vchytelia [Professional self-improvement of a teacher]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of a modern teacher*, *1*, 37-39 [in Ukrainian].

Zelenska O.P.
Professor of the Department of Language Training,
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine

THE NECESSITY OF MULTICULTURAL EDUCATION IN MODERN WORLD

The modern world is characterized by the necessity of the active interaction of the people who belong the various cultures and ethnic communities. The people of different nationalities, religions, languages, behaviour and culture, views, world outlook who must live peacefully, communicate and work together, respect each other, another culture, customs and traditions, that is successfully interact, can even live in one state.

International communication which occupies one of the main places and is one of the basic aspects of educating tolerance towards the representatives of other cultures, involvement in world culture and preserving one's own cultural identity is among the different types of the special activities. Communication of the people always takes place in the frames of certain culture with the usage of the concrete ethnic language, the unique linguistic picture of the world, and also the rules of communication, which are elaborated in the frames of this language and culture [1, p. 251]. M. Kahan highlights the communicative activity as one of the main human activities [2]; O. Bodalev names communication the social perception [3]; V. Kan-Kalyk thinks that communication performs the function of the cognition of each other [4]; M. Bakhtin states that the human reveals himself in the human for other humans and for himself as well only in communication, and in the interaction of the human with another human [5].

A person with developed culture of international communication has some typical qualities of the personality: the skills of communication in a multinational community, the ability to use them in the practical activity; a respectful attitude to the national dignity of other people, and national cultures; the freedom from superstition, etc.

A. Perotti who investigated the problem of multiculturalism notes the following among the main realities that characterize a multicultural society: the plurality of the contribution of other cultures and civilizations to particular culture; the crushing and globalization of culture that is characterized by the new technologies of the information and communication mass-media; the language and ethno-cultural pluralism as the result of forming the states-nations in Europe; the regional pluralism (the regions as the historical, cultural, geographic or economic values); the cultural pluralism that is the consequence of mixing the nations as a result of the final settlement of the migrants because of the economic and political reasons, which is

connected with the history of the colonization and decolonization; the pluralism of the contribution of other cultures and civilizations to the national heritage of the different European countries (language, economy, history, science, philosophy and literature, music, everyday life, etc.). A. Perotti thinks that modern Europe should find the solution of two questions on the educational and cultural levels – the question of the minorities and the question of the religious pluralism taking into consideration the historical experience. These problems concern all the countries of Western, Central and Eastern Europe [6, p, 18, 32].

Many scholars consider the problem of multiculturalism in the plane of the educational process at the modern school. Multiculturalism becomes an important determinant in the process of forming the students' scientific, national picture of the world, multicultural world vision, personal worldview of the interethnic relations, intercultural mentality, spiritual culture of the personality, his/her socio-legal consciousness [7]. For example, V. Kompaniyets outlines multicultural education as a structural component of the educational process in the multicultural space which should create the atmosphere of tolerance at the regional and all social level. He considers multicultural education to be a process of forming the pupil's skills of behaviour towards the representatives of the other national, religious and ethnic groups, expansion of the horizons giving them the information about the peculiarities of culture and mentality of the representatives of these groups [8].

N. Kyrabayev characterizes multiculturalism as the theory, practice and policy of the non-conflict coexistence in one life space of many dissimilar cultural groups. He thinks that multiculturalism establishes the respect towards the differences but at the same time does not refuse to look for universality [9].

Analyzing the concept of multiculturalism of training and education I. Loschenova supports the point of view of the professors of the California State University K. Grant and K. Sliter concerning the existence of five views of multiculturalism: equating the students, who belong to the various cultural groups, with the students with the alternative development on the principles of individuality and respect; the interpersonal relations that assume collaboration and tolerance; studying of the different (as to their ethnicity) students together in one group; multicultural education; multicultural training or social restructuring (justice and equality of all and in all) [10].

Multicultural education should contain three main elements: training, education, and informational and educational activities. Multicultural training aims to give knowledge, form the skills and habits that clarify the multicultural society in which the person lives. It is important to educate citizenship, that is the intellectual and normative positions and the relevant examples of behaviour, the main values and aims which are the basis of the emotional and intellectual engagement of the individuals,

their feeling of identification and accepting the existing traditions, the main values of the political and cultural community [11, c. 44].

In general, multicultural education (which is directed towards preserving all the diversity of the cultural values and characterizes the coexistence of many cultures and none of them is a dominant one) can be understood as the process the purposeful socialization of the youth that supposes mastering the system of the general scientific, communicative and empathic skills that allow the student to fulfil the socio-cultural interaction and demonstrate understanding other cultures and also tolerance towards the representatives of other cultures.

Tolerance is defined on the basis of the spiritually oriented paradigm of education which makes it possible to outline the essence and content of the individual tolerance in their interconnection with international communication. Thus, tolerance can be considered as a system of the values of the human life, as the values of the individual, as empathy, compassion, all forgiveness, as agreement, nonviolent solution of the conflicts, etc. The individual (we mean a pupil, or a student, or a cadet) should realize the idea of the unity and variability in the surrounding world, the recognition of the multidimentionality and equality of human cultures, understanding the role and place of one's own culture in the context of global culture, realize the peculiarities of foreign language culture and accept its values, customs, traditions on the emotional and intellectual levels.

Interethnic tolerance has an important place in the context of multicultural education. Interethnic tolerance is an active, tolerant, non-stereotypical, and indifferent attitude to culture, language, religion, customs, appearance of the representatives of other ethnoses that supposes such ways of behaviour in the conflicts as a compromise and collaboration. It is provided by introducing the principle of a dialogue – the existence in the process of education of interethnic tolerance, the subject-subject relations of a teacher and a student, their mutual respect, turning to the students' subjective experience, this is the right of every person to have their own point of view, the existence of various thoughts of the subjects, recognizing their equality [12, p. 7, 12].

Thus, multicultural education provides:

- on the cognitive level – acquiring the examples and values of national and world culture, the cultural, historical, and social experience of different countries and nations, forming knowledge and skills which are necessary for a person for life and activity in various cultures;
- on the value-motivational level – forming the social, institutional and value oriented predispositions of the students to intercultural communication and exchange, developing tolerance, respect and sympathy to other ethnic and cultural communities, countries, cultures and social groups; forming and developing such individual who

lives in peace and understanding with the representatives of other nationalities and cultures;

• on the activity-behavioural level – under the political and economic integration the active social interaction with the representatives of various cultures preserving one's own cultural identity.

That is why the modern state must encourage studying culture in all its forms in order to orient the cultural potential towards solving the political, economic and social tasks [13].

It is expedient to expand the component composition of the individual culture introducing the component which can form the idea about world culture as a "polylogue" of national cultures and educating such qualities of the individual as tolerance, national identity, culture of international communication.

References:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.

2. Каган М.С. Мир общения. Проблема межсубъективных отношений. М.: Политиздат, 1988. 319 с.

3. Бодалев А. А. Психологические условия гуманизации педагогического общества. Советская педагогика. 1990. № 12. С. 12-15.

4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. М.: Просвещение, 1990. 149 с.

5. Бахтин М.М. Парадигми диалога. М. Искусство, 1993. 129 с.

6. Перотті А. Виступ на захист полікультурності. Париж: Видавництво Ради Європи, 1994. 127 с.

7. Zelenska O.P. Multiculturalism and the problems of higher education. Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends. Dobrum (Turkey). 2004. P. 88-91.

8. Компанієць В.О. Сутність і особливості сучасного полікультурного виховання. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. Кн. 1. С. 62-67.

9. Кирабаев Н. С. Культурная идентичность, плюрализм и глобализация в современном философском дискурсе. Культурная идентичность и глобализация. Доклады и выступления. 5-ый международный философский симпозиум «Диалог цивилизаций: Восток – Запад». М.: Изд-во РУДН, 2002.

10. Лощенова І.Ф. Розвиток ідеї полікультурного виховання у світовій педагогічній думці. Педагогіка і психологія. К., 2002. № 1-2. С. 68-76.

11. Рагозін М. П. Демократія від А до Я: Словник-довідник. Донецьк: Видавництво «Донбас», 2002. 203 с.

12. Платонова Н.А. Воспитание межэтничной толерантности студентов пед. колледжа: автореф. дисс … канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Барнаул, 2007. 21 с.

13. Zelenska O.P. The possibilities of culturology in the educational process at the establishments of higher education of Ukraine. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рига, 7 жовтня 2022 р.). Рига: ГО «ВАДНД», 2022 р. С. 202-207.

Андрощук К.М.
аспірант,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ

Іншомовна професійна компетентність є однією з ключових умов успішної підготовки майбутніх інженерів-будівельників. У сучасному глобалізованому світі інженери дедалі частіше працюють у багатонаціональних командах, беруть участь у міжнародних проєктах та оперують сучасними технологіями, які часто потребують знання іноземної мови [1]. Це вимагає від фахівців не лише володіння базовими мовними знаннями, а й здатності ефективно застосовувати їх у професійній діяльності. Саме тому важливо виокремити складові іншомовної професійної компетентності, які забезпечують її всебічний розвиток. Глибоке розуміння компонентного складу дає змогу визначити, як саме кожен із них впливає на формування цілісної компетентності [2].

Запропонована нами модель іншомовної професійної компетентності (ІПК) складається з чотирьох ключових компонентів, кожен з яких є невід'ємною частиною цього процесу. Вони не тільки забезпечують окремі аспекти професійної діяльності, а й тісно взаємодіють між собою, створюючи багатогранну основу для успішного виконання професійних завдань.

Розглянемо основні компоненти, які формують іншомовну професійну компетентність: мотиваційний, когнітивний, комунікативний та професійно-діяльнісний (рис. 1).

Рис. 1. Компоненти іншомовної професійної компетентності (ІПК) майбутніх інженерів-будівельників

Кожен компонент відіграє унікальну роль у забезпеченні комплексного підходу до оволодіння іншомовними навичками: від теоретичних знань і мотиваційної основи до практичних умінь спілкування та виконання професійних обов'язків у міжнародному середовищі. Саме така інтеграція дозволяє майбутнім фахівцям не лише ефективно працювати за фахом, але й активно взаємодіяти з колегами та партнерами з різних країн, сприяючи міжкультурному співробітництву.

1. Мотиваційний компонент

Мотивація є рушійною силою у формуванні іншомовної компетентності. Для майбутніх інженерів-будівельників вона може бути зовнішньою (вимоги ринку праці, можливості участі в міжнародних проєктах) або внутрішньою (бажання професійного розвитку, інтерес до іноземної мови).

Формування мотиваційного компонента передбачає:

- Створення умов, які демонструють практичну значущість знання іноземної мови в професійній діяльності (наприклад, аналіз міжнародних будівельних проєктів).
- Використання інноваційних методів навчання, таких як рольові ігри, симуляції та робота з реальними кейсами.
- Забезпечення доступу до матеріалів, що показують успішний досвід використання іноземної мови в будівельній галузі.

2. Когнітивний компонент

Цей компонент включає засвоєння теоретичних знань, необхідних для професійного спілкування.

Основні аспекти когнітивного компонента:

- Опанування спеціалізованої лексики та термінології, що використовується у будівництві.
- Знання граматики та стилістичних особливостей мови, що дозволяють правильно формулювати професійні повідомлення.
- Здатність розуміти та аналізувати технічну документацію, проєктні креслення, стандарти та інструкції іноземною мовою.

Когнітивний компонент сприяє формуванню бази для подальшого розвитку практичних навичок.

3. Комунікативний компонент

Комунікативний компонент відповідає за вміння ефективно спілкуватися у професійному середовищі.

Він охоплює:

- Навички ведення діалогу, переговорів, ділового листування та підготовки презентацій.
- Використання мови у різних професійних контекстах, зокрема у міжнародних командах або під час відряджень.

- Міжкультурну компетентність, яка дозволяє враховувати культурні особливості спілкування.

Розвиток комунікативного компонента потребує практичних занять, таких як робота в групах, обговорення професійних ситуацій та підготовка публічних виступів.

4. Професійно-діяльнісний компонент

Цей компонент відображає здатність використовувати іншомовні знання безпосередньо у професійній діяльності. Він включає:

- Виконання завдань, пов'язаних із розробкою проєктів, підготовкою технічної документації та оцінкою об'єктів будівництва.
- Роботу із сучасними програмами, що підтримують багатомовний інтерфейс.
- Участь у міжнародних конференціях, виставках та семінарах, які потребують активного застосування іноземної мови.

Формування професійно-діяльнісного компонента відбувається через інтеграцію навчання іноземної мови з профільними дисциплінами.

Отже, іншомовна професійна компетентність є важливою складовою підготовки майбутніх інженерів-будівельників. Формування мотиваційного, когнітивного, комунікативного та професійно-діяльнісного компонентів сприяє підготовці фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасного глобального ринку. Інтеграція цих компонентів у навчальний процес є запорукою конкурентоспроможності майбутніх інженерів.

Список використаних джерел:

1. Андрощук К. М. Соціальні передумови розвитку іншомовної професійної компетентності майбутніх інженерів-будівельників в Україні. *Освітня аналітика України: наук.- практич. журн.* Київ : Ін-т освітн. аналітики, 2024. № 2 (28). С. 85–96. DOI: https: // doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-85-96.

2. Горбатюк Р. М., Білан Н. М. Дефінітивно-структурна характеристика іншомовної компетентності майбутніх інженерів-енергетиків. *Адаптивне управління: теорія і практика.* Серія: Педагогіка. 2021. Вип. 11 (21). С. 3–18. DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-07.

Бондар Г.О.
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м.Умань, Україна

Павлюк В.І.
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м.Умань,Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО ПОРТФОЛІО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ

Цифрове портфоліо - це дієвий спосіб продемонструвати стиль викладання, методи навчання, досягнення та внесок викладача у сферу мовної освіти.

Зазвичай такий документ може включати в себе: навчальні матеріали (плани занять, навчальні програми, завдання та оцінювання); мультимедійні ресурси (відео, аудіозаписи та інтерактивні вправи); студентські роботи (приклади студентських проектів, есе та презентацій); записи по самооцінці (особисті роздуми про практику викладання; виклики, з якими можуть мати справу викладачі та документи, які засвідчують професійне зростання викладача); професійний розвиток (сертифікати, презентації на конференціях та воркшопах, які викладач відвідав); наукові публікації (статті, доповіді та дослідницькі проекти).

По суті, портфоліо викладача - це динамічний та універсальний інструмент, який документує та відображає професійний шлях викладача. Він допомагає висвітлити сильні сторони викладача та сфери для удосконалення. Цей інструмент можна регулярно оновлювати, щоб систематично висвітлювати нові досягнення та досвід викладача.

Викладачі можуть оформлювати свої портфоліо по-різному.

Можна використовувати, як готові програми для створення цифрового портфоліо, так і програми для самостійної розробки. Також можна вибирати між безкоштовними продуктами з обмеженими можливостями дизайну, які коштують помірну плату і пропонують більше способів представити матеріали викладача та спеціалізованими версіями, які є і дорожчими, і більш різноманітними за стилем і можливостями.

Існує кілька цифрових програм і додатків, покликаних допомогти викладачам іноземних мов створити портфоліо та ефективно ним керувати:

Easy Portfolios (доступний на iOS, цей додаток дозволить викладачам створювати різні портфоліо за допомогою зручної навігації; він підтримує аудіозаписи, відео, текст і зображення);

Evernote (доступний на Android та iOS; це універсальний додаток для ведення нотаток, який можна використовувати для цифрових портфоліо; він дозволить робити фотографії, нотатки, записувати аудіо та робити записи з можливістю пошуку);

ONE (віртуальне навчальне середовище) (платформа пропонує різні інструменти, такі як Text Notebook, Multimedia Notebook, Voice Recorder, Forum, Wiki, Exercises and Evaluations, Timeline; ці інструменти допоможуть викладачам складати плани занять, записувати аудіо, створювати інтерактивні вікторини та відстежувати словниковий запас і плани занять);

Sanako Connect (комплексна платформа для викладання мов, яка включає інструменти для змішаного навчання, дистанційного навчання та інтерактивних вправ; вона дозволить викладачам створювати цифрові портфоліо з мультимедійним контентом та ділитися ними);

Edifice (віртуальне навчальне середовище, яке пропонує такі функції, як Text Notebook and Multimedia Notebook, які допомагають викладачам організовувати плани занять, ресурси та роботу студентів; включає в себе Voice Recorder для запису інструкцій та відповідей студентів);

NEO (віртуальне навчальне середовище, яке надає інструменти для створення цифрових портфоліо, включаючи forums для спілкування студентів, вікі для відстеження словникового запасу та графіки для планування занять);

VoiceThread (програма підтримує різні типи файлів; дозволить викладачам та студентам додавати зразки робіт, зображення, відео та коментувати їх за допомогою тексту, аудіо чи відео);

SeeSaw (забезпечить викладачів високоякісними навчальними ресурсами; допоможе створити цифрові портфоліо, які продемонструють студентські роботи та прогрес у виконанні їх);

Google Classroom (комплексний інструмент для управління навчальною діяльністю в аудиторії; також можна використовувати для створення цифрових портфоліо та обміну ними);

Edmodo (освітній інструмент, який об'єднає викладачів та студентів та дозволить створювати спільні онлайн-групи та обмінюватися навчальними матеріалами);

Socrative (додаток, який розроблений для інтерактивних занять; дозволить викладачам створювати вправи та навчальні ігри, які студенти можуть розв'язу-

вати за допомогою мобільних пристроїв; допоможе легко оцінювати та залучати студентів, візуалізуючи прогрес навчання в режимі реального часу з миттєвими результатами);

Book Creator (програма підходить для створення цифрових книг, а також може бути використана для складання та обміну навчальними портфоліо).

Ці інструменти пропонують різноманітні функції, які допоможуть викладачам ефективно організовувати, створювати та ділитися своїми портфоліо.

Отже, «створюючи електронне портфоліо, яке у нашому випадку є засобом прояву креативності, викладач іноземної мови має продемонструвати цілісний комплекс знань, умінь та навичок. Зокрема він повинен

1) *знати*:

- складові та основні вимоги до створення електронного портфоліо викладача іноземної мови;
- сутність, структуру, наукові підходи та умови розвитку креативності особистості;
- складові креативного викладання;
- особливості розвитку креативності учнів (студентів) у процесі іншомовної мовленнєвої діяльності та під час навчання лексики та граматики;
- можливості сучасних CMS-платформ щодо реалізації електронного портфоліо в формі веб-ресурсу;
- основні способи публікації власних матеріалів засобами сучасних веб-сервісів;

2) *вміти*:

- фіксувати, оцінювати та самооцінювати особисті досягнення в професійній сфері;
- створювати умови для розвитку креативності особистості в навчальному закладі;
- використовувати одну з CMS-платформ для укладання власного електронного портфоліо;
- використовувати сучасні веб-сервіси для публікації власних матеріалів;
- конструювати електронне портфоліо фахівця засобами сучасних CMS систем;
- публікувати засобами інтернет-сервісів власні розробки та включати їх до портфоліо;

3) *бути*:

- обізнаним у сфері сучасних досліджень щодо креативності в освіті;
- вмотивованим до використання сучасних надбань з питань розвитку креативності учнів (студентів), зокрема е-засобами, у організації навчально-виховного процесу;

- орієнтованим на підвищення рівня власної професійної та педагогічної компетентності щодо розвитку креативності» [1, 300] .

Список використаних джерел:

1. Куліченко А. К., Сотник Т. В., Стадниченко К. В. Електронне портфоліо як засіб розвитку креативності викладача іноземної мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 4 (66). С. 286–304.

Вакулович Л.Л.
викладач кафедри української та іноземних мов
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

РОЛЬ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК МЕТОДУ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Тест як особлива форма перевірки та оцінювання навчальних досягнень студентів має давню історію, витоки якої сягають ще стародавньої Греції, де використовували спеціальні завдання для перевірки знань і здібностей вихованців. З розвитком педагогіки і поступовим впровадженням нових педагогічних технологій стає не зовсім раціональним використання звичайних засобів контролю успішності. Потрібні більш сучасні й об'єктивні засоби для вимірювання та оцінювання рівня знань, умінь і навичок студентів. Крім того, сучасні реалії, зокрема орієнтування на європейську систему оцінювання, висувають нові вимоги перед українськими закладами вищої освіти щодо моніторингу якості освіти майбутніх фахівців [2, С.75].

Саме слово «тестування» походить від англійського «testing» – випробування. Тести, які призначені для діагностики успішності навчання, різними зарубіжними і вітчизняними вченими називаються по-різному: тестами навчальних досягнень, тестами успішності, дидактичними тестами, педагогічними тестами і навіть тестами викладача.

Особлива потреба в тестуванні виникає під час впровадження дистанційного та змішаного навчання. У цьому випадку на допомогу викладачу приходять онлайн-сервіси для проведення тестувань, зокрема і . система онлайн-навчання Moodle, яка має електронні інструменти організації контролю знань. Тестування в Moodle можна налаштувати під різні вимоги та потреби. Зокрема, актуальним на сьогодні є проведення підсумкового та екзаменаційного контролю в дистанційному форматі.

Як переконує практика, саме тестування дає змогу достатньо об'єктивно визначати рівень знань студентів,. До недавнього часу для перевірки знань здобувачів освіти застосовували дві основні форми контролю: усне опитування та письмова робота. Кожна з них, маючи певні позитивні сторони, має значну кількість недоліків. [1, С.67] Наприклад, за допомогою усного опитування можна вибірково перевірити знання лише окремих студентів, а ще це займає певний час. Письмова робота також надзвичайно трудомістка і неоперативна.

Вільною від цих недоліків є форма контролю у вигляді тестових завдань. Вона може з успіхом застосовуватися для поточної перевірки знань, а швидка перевірка письмових робіт дозволяє досить часто проводити контрольні заходи, створюючи у студентів відчуття тотального контролю знань.

До основних переваг тестового контролю можна віднести об'єктивність, універсальність, автоматизацію та можливість аналізу.:

Тестові завдання доцільно використовувати також для тематичного й підсумкового контролю знань студентів. Ураховуючи профільність навчання, здійснення індивідуального підходу до студентів, їх творчий потенціал, нахили, здібності, тести можуть мати творче спрямування і різні ступені складності. Отже, використання тестового контролю на різних етапах заняття допомагає актуалізувати опорні знання студентів, швидко та інтенсивно перевірити домашнє завдання, об’єктивно визначити рівень навчальних досягнень під час підсумкового контролю[3].

Також за результатами виконання тестів можна судити про загальний рівень знань, умінь і навичок студентів, про ступінь розвиненості їх деяких особистісних якостей, а значить, про успішність або, навпаки, неуспішність певного етапу навчання.

Отже, в процесі контролю навчальних досягнень студентів вирішуються такі основні завдання:

– оцінювання знань, умінь, навичок, тобто результатів навчання, набутих особою за певною освітньою програмою;

– інформування здобувачів вищої освіти про досягнуті результати під час вивчення навчальних дисциплін;

– мотивація здобувачів вищої освіти до систематичної роботи впродовж усього періоду навчання;

– можливість охопити велику кількість студентів (всю групу або курс), використовуючи однаковий матеріал і однакові умови процедури тестування;

– економія аудиторного часу,

– орієнтованість на сучасні технічні засоби навчання та використання комп’ютерних навчальних і контролюючих систем;

– мінімізація суб’єктивного фактора під час оцінювання відповідей

– об'єктивність і справедливість оцінки знань;

– відсутність емоційних стресів і перевантажень, психологічного впливу на студента;

– можливість широкого використання технічних засобів і персонального комп'ютера, які підвищують ефективність та якість роботи викладачів;

– можливість заощадження часу викладачів і студентів;

Таким чином, використання тестового контролю знань дозволяє викладачам упорядкувати процес контролю й оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, підвищити інформативність та об'єктивність оцінки. Незважаючи на те, що створення та уніфікація тестів займає певний час, їх використання є оптимальним засобом контролю і оцінки знань студентів, а незаперечною перевагою тестової перевірки є швидкість. Оцінювання навчальних досягнень студентів дає змогу забезпечити максимальні можливості для диференціації освітнього процесу та здійснення індивідуального підходу до кожного студента, впроваджувати сучасні особистісно зорієнтовані технології навчання та виховання.

Список використаних джерел:

1. Багрій М .М . Тестовий контроль теоретичних знань у структурі підготовки майбутніх лікарів. *Вісник проблем біології і медицини*. Вип. 4 (1). 2013. С. 64 -67 .
2. Карташова І.І., Прохоренков В.М. Тестування в системі моніторингу якості знань студентів : навчально-методичний посібник. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. 116 с.
3. Шкавро В. Сучасні підходи до розроблення тестових завдань із мовознавчих дисциплін задля вимірювання навчальних досягнень студентів. Теоретична і дидактична філологія: зб. нак. пр. Серія «Педагогіка». Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М., 2017. Вип. 26. 121-130 с.

Гайдар В.П.
старший викладач кафедри іноземних мов,
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

ЗВ'ЯЗОК МІЖ КОГНІТИВНОЮ ПРИСУТНІСТЮ І МОТАЦІЄЮ СТУДЕНТІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Враховуючи сучасні реалії, онлайн-навчання продовжує домінувати в українському освітньому просторі, а це означає, що онлайн-середовище повинно належним чином керуватися, і не тільки викладачами. Так, Харрісон та інші зазначають, що коли студенти під час онлайн-занять взаємодіють не тільки з однолітками, але і з викладачами на одному рівні, це дає їм більше впевненості в собі критично оцінювати предмет що вивчається та не боятися автономії щодо збагачення свої знань. Такий підхід в навчанні називається «когнітивною присутністю», котра зосереджена на прямому та активному залученні студентів в освітній процес, а саме в процеси «управління» заняттями та прийняття рішень, що є одним із дієвих чинників, який пробуджує цікавість, інтерес та посилює увагу[1]. Викладачі, в свою чергу, повинні бути зацікавлені в пошуку способів мотивувати учнів за допомогою діяльності, яка буде спонукати їх до критичного та вищого рівня мислення. Саме мотивація є рушійною силою та ключовим фактором в прогресі навчання.

«Когнітивна присутність» або «інтелектуальне залучення» є одним із 6 типів залучення студентів в освітній процес, що характеризується активною позицію студентів дізнатися та вивчити якомога більше інформації ніж від них вимагається. Наприклад, коли студентам пропонується переглянути та опрацювати додаткові матеріали, які не є обов'язковими в навчальній програмі дисципліни.

Під час вивчення іноземної мови, інтелектуальна залученість виникає, коли студенти стикаються з «бажаними труднощами» [2]. Мається на увазі, що перед студентами ставлять таке завдання, які їм важко робити самостійно, але яке вони можуть виконати за підтримки однолітків та керівництва викладача. Так, Харрісон та інші розробили модель практичного дослідження, яка відображає чотири циклічні фази критичного мислення та інтелектуальної залученості:

1) Фаза ініціації, яка включає в себе подію, яка призведе до діалогу на необхідну тему;

2) Фаза дослідження, в якій учні переходять від власних роздумів до соціального дослідження та обміну інформацією з іншими щодо обговорюваної теми;

3) Фаза інтеграції, коли учасники починають спільно аналізувати актуальну проблему та шукають їй рішення, використовуючи ідеї, сформовані в попередній фазі;

4) Фаза розв'язання проблеми, під час якої запропоноване рішення «перевіряється», індивідуально або разом з іншими, у новому контексті чи іншим способом [1].

Задля залучення студентів до дослідницької роботи, активізації критичного мислення, саморефлексії, генерації ідей, вирішення проблем та врахування різних точок зору у співпраці як з однолітками, так і з викладачами, розроблені різноманітні заходи та вказівки щодо того, як організувати діяльність студентів під час онлайн-вивчення мови. Типи завдань варіюються в залежності від рівня підготовки студентів та їх спеціальності. До прикладу, віртуальні екскурсії музеями в режимі онлайн викличуть інтерес серед студентів мистецтвознавчого напряму, а також будуть корисні під час вивчення іноземної мови для загального ужитку. Всесвітньо відомі музеї, такі як Лувр, Галерея Уффіці або Національна галерея мистецтва, пропонують віртуальні колекції панорам та прогулянки залами в режимі онлайн. Одним із варіантів залучення студентів до активної мовленнєвої діяльності в змістовному форматі, а не просто пасивного перегляду, може бути відкрите обговорення побачених витворів мистецтв з заздалегідь опрацьованою та вивченою лексикою. Створення рубрики для відбору та оцінювання творів за відповідними критеріями в парах або групах без завчасної підготовки також можна розцінювати як різновид завдання, що буде сприяти «когнітивній присутності» студентів. Інший спосіб активізації учнів - створити такі типи діяльності, які допоможуть їм опрацювати і запам'ятати музейний онлайн-досвід. Приміром, запропонувати студентам створити історію на основі побаченого твору мистецтва або дослідження, щоб розкрити задум художника або навіть інтерпретації, які були надані цьому твору. Якщо студенти відрізняються особливою креативністю, модифікація улюбленої роботи на свій смак на основі творів мистецтва з віртуальної галереї чи музею, використовуючи будь-що, що є у них під рукою, стане в нагоді при будь-яких обставинах. Існує безліч онлайн-платформ та застосунків, які будуть сприяти творчому запалу студентів та їх завзятому залученню, а саме – Kami, Artweaver Free, ibis Paint X, Microsoft Paint 3D, Mischief, Adobe Illustrator, Corel Painter та інші. ChatterPix може забезпечити мультимодальний і персональний спосіб взаємодії з мистецтвом: учні фотографують витвір мистецтва і додають голос, щоб оживити зображених персонажів.

Слід зауважити, що жвавої онлайн-дискусії інколи важно досягти, адже вона вимагає активної та одночасної співпраці від усіх учасників навчального процесу. Як варіант, викладач може запропонувати кожному студенту окрему

конкретну роль в поточній дискусії або учень сам може обрати ту роль, яка буде відповідати його вподобанням чи можливостям. Коли усі учасники навчального процесу ясно усвідомлюють яку саме роль вони виконують, це сприяє чіткій структурі заняття і обговорення зокрема, демонструє кожному його власний внесок у співпрацю у порівнянні з іншими, а також допомагає викладачу контролювати участь студентів.

Список використаних джерел:

1. Garrison, D.R., Anderson, T., & Archer, W. Critical thinking, cognitive presence, and computer conferencing in distance education. American Journal of Distance Education, 15(1), 5, 2001.

2. Pawan, F., Daley, S., Kou, X., Bonk, C.J. Engaging online language learners: A practical guide. TESOL. Press. 2022.

Гао Чжен
аспірант, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ

В Китаї почали розробляти національну політику щодо масового створення нових програм, які обслуговують сучасні технології в галузі професійної освіти, з розробки синергетичних підходів до освіти за допомогою більш тісної співпраці університетів і промисловості та формулювання механізмів забезпечення якості професійної освіти. Грунтуючись на попередньому досвіді реформи інженерної освіти, Міністерство освіти (МОЕ) Китаю пропонує триетапні послідовні політичні документи, щоб керувати напрямками та шляхами у побудові нових та переглянутих інженерних дисциплін та програм, а також вивчати потенційні механізми розвитку талантів. Маючи намір підготувати достатню кількість випускників інженерних спеціальностей, необхідних галузі, систематичний реформаторський рух здійснює ініціативи щодо проведення понад 600 дослідницьких та практичних проектів з різних точок зору та за участю безлічі зацікавлених сторін.

Китайська стратегія реформування інженерної освіти, відображена в «Фуданський консенсус», «Тяньданських діях» та «Пекінському компасі», підкреслює комплексний підхід до модернізації та міжнародної інтеграції системи інженерної освіти Китаю [1]. Ці документи в сукупності є стратегічним планом, спрямованим на досягнення кількох ключових цілей:

1. Створення інженерних програм нового покоління: розробка інноваційних освітніх програм, які поєднують у собі технічні знання з практичними навичками, підприємництвом та міжнародним досвідом. Це включає розробку міждисциплінарних курсів, які об'єднують інженерію з іншими областями, такими як бізнес, дизайн та соціальні науки.

2. Фінансування досліджень у галузі інженерної освіти: шляхом виділення ресурсів на дослідні проекти, спрямовані на покращення методик викладання, розробку нових технологій та матеріалів для навчання, Китай прагне підвищити якість та ефективність інженерної освіти.

3. Зміцнення зв'язків між університетами та промисловістю: партнерство з промисловим сектором покликане забезпечити студентів реальним досвідом роботи, а також сприяти розробці освітніх програм, які відповідають поточним та майбутнім потребам ринку праці.

4. Оновлення системи акредитації інженерних спеціальностей: реформа акредитації спрямована на встановлення високих стандартів якості освіти та забезпечення відповідності міжнародним вимогам та кращим практикам.

5. Удосконалення механізмів забезпечення якості, що включає в себе як внутрішні, так і зовнішні процедури оцінки та контролю за якістю освітніх програм та навчальних закладів, щоб гарантувати високий рівень підготовки випускників. Ці ініціативи свідчать про серйозне ставлення Китаю до модернізації своєї системи інженерної освіти та прагнення до досягнення світового класу у цій сфері. Успіх у реалізації цих планів вимагатиме не лише значних інвестицій, а також постійної співпраці між урядом, навчальними закладами та промисловістю, а також відкритості до міжнародного досвіду та інновацій [4].

У «Фуданьському консенсусі» в основному розглядаються характеристики та напрямки розвитку. Наприклад, вищі навчальні заклади із відомою репутацією в галузі інженерних програм повинні використовувати свої тісні зв'язки з промисловістю для подальшого розвитку інженерних інновацій у технологічній та промисловому ланцюжку, а також для оптимізації існуючих дисциплін та програм [3].

«Тяньданські дії» визначають ключових агентів чи осіб, до яких мають звернутися учасники стратегії для покращення ситуації, включаючи аналіз майбутніх промислових парадигм, потреб галузі, плану розвитку студентів, модернізації курсів, розвитку педагогіки, мобільності ресурсів та встановлення міжнародних стандартів [2]. Нарешті, «Пекінський компас» виділяє п'ять аспектів для дослідження та пошуку найкращих практик: концептуальне оновлення, структурна оптимізація, інновації моделей, забезпечення якості та категоріальний розвиток разом із очікуваними результатами [4].

Загалом ці триетапні програмні документи відображають напрямки та орієнтири китайської реформи інженерного освіти. Головна мета професійної освіти полягає в активному розгортанні, створенні та побудові інженерних дисциплін та спеціальностей, які служать національним стратегіям, відповідають потребам промисловості та орієнтовані на майбутній розвиток. Це включає в себе вирощування групи різних видатних інженерних та наукових талантів з інноваційними та підприємницькими здібностями, можливостями транскордонної інтеграції та високою якістю.

Реалізація китайської стратегії заснована на створенні та розвитку трьох унікальних типів інженерних дисциплін: безпрецедентних (нові дисципліни), інноваційних (реформовані на основі традиційних) та тих, що розвиваються (міждисциплінарні/трансдисциплінарні) [2]. А враховуючи те, що відносини між викладачем та студентом є найбільш фундаментальним фактором, що забез-

печує успіх ініціативи, слід зазначити, що вся трансформація має спричинити світоглядні, організаційні та культурні зміни у всій екосистемі інженерного освіти як у макро-, і на мікрорівні [1].

Хоча успіх китайської стратегічної ініціативи звучить багатообіцяюче, необхідно. докласти ще багато зусиль у даному напрямі. Необхідно скоротити розрив у розподілі ресурсів між різними рівнями установ, а викладання необхідно централізувати як один із основних напрямів реформи професійної технічної освіти Китаю.

Список використаних джерел:

1. Донг Хайян. Дилеми та рішення політики професійної освіти Китаю – аналіз основних елементів на основі соціальної політики. *Education Progress,* 2021, 11 (6)URL:https://doi.org/10.12677/AE.2021.116368

2. Цзюньтан Лі. До питання створення дуального освітнього середовища професійних політехнічних коледжів Китайської народної республіки. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739902/1

3. Ali M., Triyono B., Koehler T. (2020). Evaluation of Indonesian technical and vocational education in addressing the gap in job skills required by industry. *In 2020 Third International Conference on Vocational Education and Electrical Engineering.* URL: https://doi.org/10.1109/ICVEE50212.2020.9243222

4. China mulls law revision to promote vocational education," *Xinhuanet*, Jun. 7, 2021. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2021-06/07/c_139994037.htm

5. Jiang B.J, Feng Z.Y. The Status Quo and Problems of Enterprises Participating in Vocational Education Talent Training——Based on the analysis of 286 "Annual Reports of Enterprise Participation in Vocational Education" from 88 companies. *Vocational and Technical Education,* 2020, №41(21). pp.17-23

Дворська А.О.
аспірантка
Українська державна льотна академія

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Сучасні виклики вищої освіти, зокрема в умовах цифровізації та глобалізації, визначають необхідність впровадження інноваційних підходів у підготовку фахівців авіаційної галузі. Одним із важливих аспектів їхньої підготовки є формування громадянської культури, що включає правову обізнаність, соціальну відповідальність, міжкультурну толерантність та здатність до свідомої громадянської участі. Авіаційний фахівець є представником професії, що вимагає не лише технічної компетентності, а й глибокого усвідомлення етичних норм, міжнародних правових стандартів та професійної відповідальності. З огляду на це, важливим завданням сучасної освіти є пошук ефективних методів формування громадянської культури студентів авіаційних спеціальностей. Використання цифрових технологій у навчальному процесі відкриває нові можливості для розвитку громадянської культури, оскільки вони сприяють інтерактивності навчання доступу до актуальних інформаційних ресурсів та розвитку критичного мислення. У тезах досліджується роль цифрових технологій у формуванні громадянської культури майбутніх авіаційних фахівців. Обґрунтовується необхідність інтеграції цифрових освітніх платформ, віртуальних симуляторів і дистанційного навчання у процес громадянського виховання майбутніх фахівців авіаційної галузі. Проаналізовано ефективність цифрових інструментів у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних діяти в умовах глобалізації та цифровізації суспільства.

Використання цифрових технологій в освітньому середовищі досліджували О. Антонова, Л. Фамілярська, В. Биков, С. Карплюк, І.Колеснікова, О. Соколюк, І. Шишенко; Б. Паска та В. Паска розкривають питання використання цифрових технологій саме серед педагогів; І. Голубцова вивчає впровадження інтерактивних технологій; Майкл Фуллан досліджує використання цифрових технологій у педагогіці; Д. Бодуен, К. Баззард, Б. Чен та Т. Брайер цифрові трансформації в освіті.

У своїй роботі Майкл Фуллан та Кейтлін Доннелі аналізує, як цифрові інновації можуть покращити навчальні результати. Вони пропонують індекс для оцінки освітніх технологій, підкреслюючи важливість поєднання педагогіки, технології та знань про зміни для досягнення системного впливу [1].

О. Соколюк у результаті дослідження встановив, що використання цифрових технологій сприяє створенню інтерактивного освітнього простору, який забезпечує

здобувачам освіти не лише можливість набуття необхідних професійних компетентностей, але й сприяє їхній самореалізації та особистісному розвитку. Таке цифрове середовище стимулює активне залучення студентів до навчального процесу, формує їхню здатність до самостійного прийняття рішень і критичного мислення, що є важливими складовими сучасної освіти [2].

Цифрові технології є не лише допоміжним, а й стратегічним інструментом трансформації освітнього процесу. Їхнє використання сприяє підвищенню рівня залученості здобувачів освіти, активізує їхню самостійну роботу та змінює традиційну модель навчання на більш гнучку й інтерактивну. Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес сприяє розвитку автономного навчання, що дозволяє майбутнім фахівцям самостійно структурувати власний освітній маршрут, формувати навички критичного мислення та саморефлексії. Такий підхід особливо важливий для підготовки майбутніх фахівців авіації, які працюватимуть в умовах стрімкого розвитку технологій та динамічного ринку праці. Цифрові технології сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, забезпечуючи доступ до глобальних освітніх ресурсів (онлайн-курси, цифрові бібліотеки, електронні підручники), можливість моделювання реальних ситуацій (віртуальні симуляції, кейс-методи, рольові ігри), розвиток критичного мислення та медіаграмотності (аналітичні завдання, аналіз правових та етичних кейсів), формування комунікативних навичок (через інтерактивні навчальні платформи, дискусійні форуми та соціальні мережі). Дослідження свідчать, що використання цифрових технологій у процесі формування громадянської культури сприяє підвищенню рівня правової грамотності майбутніх фахівців авіації, їхньої активності в соціальних проєктах, а також здатності приймати відповідальні рішення.

Серед найбільш ефективних цифрових інструментів, що можуть бути використані для розвитку громадянської культури, виокремлюють:

- Онлайн-курси (Coursera, Prometheus, FutureLearn), які містять навчальні модулі з громадянської освіти, правознавства та соціальної відповідальності тощо.
- Як одна з провідних систем управління освітнім контентом, Moodle забезпечує гнучку, інтегровану та безпечну платформу для дистанційного й змішаного навчання. Модульна структура дозволяє адаптувати навчальні матеріали відповідно до освітніх потреб, забезпечуючи доступ до інтерактивних курсів, тестування, форумів та індивідуальних завдань.
- Віртуальні симулятори для авіаційних фахівців, що дозволяють моделювати етичні та правові дилеми в професійній діяльності;
- Соціальні мережі та дискусійні платформи, що сприяють громадянській активності та міжкультурному діалогу.

- Геймифікація навчального процесу: використання інтерактивних ігор, квестів та дебатів для засвоєння правових норм і етичних стандартів.

Використання цифрових технологій у формуванні громадянської культури майбутніх авіаційних фахівців є перспективним напрямом розвитку вищої освіти. Інтерактивні освітні платформи, віртуальні симулятори та цифрові дискусійні простори сприяють підвищенню рівня правової свідомості студентів, їхній соціальній активності та готовності до відповідального громадянства. Для подальшого вдосконалення освітнього процесу необхідна системна інтеграція цифрових технологій у навчальні програми авіаційних закладів освіти. Використання інформаційних цифрових платформ, зокрема Moodle, доповненої та віртуальної реальності, хмарних сервісів, дозволяє не лише оптимізувати навчальний процес, але й сприяти активному залученню майбутніх фахівців до аналізу суспільних явищ, прийняття виважених рішень та формуванню демократичних цінностей. Взаємодія в цифровому середовищі розширює можливості міжкультурної комунікації, співпраці, та обговорення актуальних соціально-професійних питань, що є важливим для авіаційної галузі. Цифровізація освіти відкриває нові перспективи для розвитку громадянської культури майбутніх авіаційних фахівців. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методичних підходів до використання цифрових технологій, аналіз їхнього впливу на становлення громадянської позиції та соціальної відповідальності майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Список використаних джерел:

1. Michael Fullan Alive in the Swamp: Assessing Digital Innovations in Education [Електронний ресурс] / Michael Fullan, Caitlin Donnelly. - London: NESTA, 2013. - Режим доступу: https://michaelfullan.ca/wp-content/uploads/2013/06/13_Alive_in_the_Swamp.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Соколюк О. Вплив VR/AR на технології навчання й освітянські практики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. Випуск 60. С. 108–116.

Зарудняк Н.І.
старший викладач кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕКТИВУ МАРІЇ КАРАСЬ «НЕБОЖЕ ТВОРІННЯ»

«Небоже творіння» (2024) [2] – це другий містичний детектив Марії Карась, який вийшов друком через рік після її досить успішної «Жінки в червоному» (2023) [1]. В обох книгах авторка емоційна, уміє заінтригувати, створити непередбачуваний сюжет, тримати в напрузі до останніх сторінок, в обох творах намагається осягнути першопочатки й заглянути в майбутнє. Особливого шарму детективам надає саме медицина (Марія Карась за фахом лікар, з родини медиків), з її таємничістю, містикою, незвіданістю: загадкові хворі, які починають почуватися краще в момент передбачення, лекція психолога-криміналіста, медичні симптоми («Тепер кожна клітинка мого тіла волала про збій, злам і неминучу смерть: потові залози запрацювали, ніби у 40-градусну спеку; сечовий сфінктер…» [2, С. 97]). Авторка описує відчуття, як кардіолог: «а ще відчуття, ніби не можеш надихатись і повсякчас хочеться вдихнути на повні груди, але щось заважає, тому виходить кволо і хворобливо» [2, С. 5]. Філософська оцінка нашого існування таки з позиції медика: ««Людський мозок […] уміє адаптуватися, можливо, саме тому ми вижили, еволюціонували і досі ще топчемо землю, яка нас, імовірно, терпить з останніх сил» [2, С. 181]. У народних уявленнях божевільні, маленькі діти вважалися носіями особливих знань, які недоступні звичайним людям, по-особливому це сприймається, коли так бачить і медик: «…який це злий жарт – надавати можливість бачити і знати дітям, слабкодухим та психічно хворим. Їх ніколи ніхто не слухає» [2, С. 194]. Інтуїтивно страхи медпрацівників перед пенсіонерами втілюються і в цьому творі: «старі мене завжди лякали. Вони безцеремонні всезнайки, не боязкі, занадто самовпевнені, такі собі надлюди, і до того ж – можуть померти щохвилини» [2, С. 58]. Зацікавлення смертю під кутом взаємодії з нею паталогоанатома – це теж таки зі сфери медицини: «…смерть. Це як тавро, яке смерть ставить і потім впізнає тебе усюди. Чи ти її впізнаєш? Цікаво, проводили дослідження, як часто стикались такі люди, як наприклад паталогоанатоми, зі смертю на відпочинку, в побуті? Як часто допомагали жертвам нещасних випадків? Андрій роздумував, що можна було б отримати

непересічні результати» [2, С. 220]. У день порушення Рівноваги у психіатричній лікарні з'являється пацієнт (порушення – хвороба, автор мислить як лікар, який намагається поставити діагноз): «Незнайомець стояв дуже рівно і спокійно, опустивши очі долу і нічим не виказуючи свої можливі психічні розлади. Ані зовнішністю, ані поведінкою: жодного збудження, агресії, меланхолії або маніакальності» [2, С. 11].

У творі органічно поєднуються біблійність («Ми зіпсували їм життя. Знання ніколи не приносить щастя» [2, С. 113]; «…пиха з гординею – один із семи смертних гріхів» [2, С. 114]), увлення про дохристиянський період (важливу роль у тексті відіграє дохристиянське вчення волхвів про душі (три сфери, світлі й темні, перероджения)), сучасні уявлення про надприродні сили (містичні неусвідомлені вибори в житті, містичні предмети (««Скорись, прийми… скорись… скорись…» [2, С. 195] – дзеркало шепотіло, і я почала вдивлятися в його прозору поверхню»); варіанти версій про існування і створення душ (завжди безсмертних)), містичні явища (тумани, які так полюбляють автори фентезійних творів).

Твори Марії Карась приваблюють прагненням осягнути таємниці буття, намаганням заглянути за межу людських можливостей, обмежених чи то відсутністю доступу до заборонених знань, чи то якимось фатумом…

У «Небожому творінні» чимало філософізмів: «Тут, як і деінде, також усе залежало від кута зору» [2, С. 4]; «Тому що іноді краще не знати, іноді поверховість – це благо, а розум та істина – кара, доля і злий задум надприродних сил» [2, С. 5]; «мав одну погану рису – докорінно вивчати лише те, що мені подобалося» (ще й педагогіка) [2, С. 24]; «Зрештою, дійсно важливе – завжди просте» [2, С. 5]; «Вальдеру не спадало на думку, що легко перевтілюється той, хто має пустоту всередині, або хто настільки потворний, що все до нього пристає намертво, аби лише заховати свою страхітливість» [2, С. 128]; «Коли тобі відкривають таємницю, ти стаєш її рабом, і твоє життя з того часу належить лише їй» [2, С. 202]. Алюзією на сучасність є філософське трактування зла авторкою: ««Кінець – не завжди землетрус, повінь чи інше стихійне лихо. Навіть не війна. Це блазень, що стає королем, вчений, що перестає читати, справедливий, що бере хабар, правдивий, що бреше. Це коли сліпий розповідає про красу, а глухий оцінює музику. Зло може бути вишуканим, гарним, веселим, непомітним. У нього багато масок, купа імен, безліч облич» [2, С. 214].

Попри те, що у творі є елементи жахів, він має й поетичні елементи: «Накрапало. Люблю таку погоду – ніби хтось за мною плаче на небі» [2, С. 109].

Відверто моторошні картини описуються з якоюсь медичною скрупульозністю, навіть інколи з якимось естетичним замилуванням: «червона калюжа з білими вкрапленнями розтрощених мізків» [2, С. 67]; «Я зриваюся зі слизького

краю і падаю у скелясту прірву. Моє тіло натикається на гостре каміння, лишаючи довгі криваві патьоки, і щільний сірий туман огортає його та заповзає у роззявлений відбеззвучного крику рот, відбираючи залишки кисню. Я закашлялася наяву» [2, С. 87]; «на лобі уже красувалася маленька акуратна дірочка, із якої побігла тоненька цівочка крові, що було навіть красиво» [2, С. 106].

Не оминула авторка таку животрепетну проблему, як «керівники – підлеглі» (це досить цікава психологічна проблема): «Ігор завжди дивувався, як призначають керівників. Ось і зараз, дивлячись на широку спину полковника, лейтенант думав, що, мабуть, годі знайти ще огиднішу, безпринципнішу й тупішу людину на цю посаду. Але ж нічого: працює, отримує відзнаки, чергові звання, і плювати він хотів, що про нього думають» [2, С. 73]; «Ідеальна підлегла – вона чітко відчувала, чого хоче Дорога, і діяла без сумнівів та докорів сумління» [2, С. 113].

Волхви, Прірва, Дорога, тіні, демони, Воротар, Брама, Рівновага, наставники, древні…

Знаковим є те, що особливою місію в долі люства наділяє авторка Україну, бо саме на її території розміщує місце, яке утримує світ, «має за усяку ціну не допустити до переродження темну душу, аби не порушити Рівновагу», у якому відбувається переплавлення душ: «Саме тут, у серці України, у центрі потужного європейського енергетичного трикутника оптимального розвитку, знаходяться Прірва і Дорога за Брамою» [2, С. 86].

Не випадково письменниця дає персонажу прізвище Богемський, село називає Добридівкою, вулицю Апостольною.

Твір сповнений віри в людину, її божественну сутність, що завжди залишає за нею право вибору: «…вбивство чи інший злочин – не притаманні людині діяння, шось таке, що переінакшує, змінює її мислення, примушує підсвідомо ждати свого викриття» [2, С. 100]. Центральна героїня твору теж має зробити свій вибір, щоб протистояти Злу.

Роман Марії Карась цікавий не лише оригінальними детективними інтригами, а і філософським та психологічним наповненням, а і світом медицини.

Список використаних джерел:

1. Карась М. Жінка в червоному. Київ : Гамазин, 2023. 140 с.
2. Карась М. Небоже творіння. Київ : Гамазин, 2024. 256 с.

Іванов Є.В.
аспірант кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Професор, доктор педагогічних наук
Майєр Н.В.

ФОРМУВАННЯ ФРАНКОМОВНИХ РЕЦЕПТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ЗМІШАНОМУ НАВЧАННІ

Формування рецептивних лексичних навичок — здатності розуміти слова під час читання та аудіювання — є одним із ключових елементів вивчення французької мови. Ці навички сприяють розумінню текстів і мовлення, що забезпечує доступ до автентичних джерел інформації та покращує комунікативну компетентність. Знання лексики дозволяє студентам більш ефективно аналізувати та обробляти інформацію, розвивати навички критичного мислення та інтегрувати нові знання у різні сфери своєї діяльності. Змішане навчання, яке поєднує традиційні методи з використанням цифрових технологій, є сучасним підходом до навчання, що дозволяє підвищити ефективність засвоєння матеріалу [1]. Воно створює середовище, де студенти можуть самостійно опрацьовувати матеріал, отримуючи при цьому доступ до інтерактивних платформ та зворотного зв'язку.

Мета цієї роботи — проаналізувати організацію самостійної роботи студентів із використанням автоматизованих завдань і переваг автоматизованого зворотного зв'язку. Особливий акцент зроблено на тому, що завдання на формування рецептивних лексичних навичок виконуються у позааудиторний час, що дозволяє студентам самостійно працювати вдома, звільняючи аудиторний час для розвитку репродуктивних навичок у говорінні та письмі [2].

Формування рецептивних лексичних навичок потребує системного підходу. Одним із ключових аспектів є інтеграція цифрових платформ, які сприяють розширенню словникового запасу. Такі платформи, як Quizlet, Duolingo і Moodle, пропонують численні інструменти для тренування навичок читання й аудіювання. Наприклад, студенти можуть використовувати інтерактивні флеш-картки, брати участь у вікторинах та проходити тести.

Ефективність цих інструментів базується на принципах регулярності та інтерактивності. Крім того, платформи дозволяють викладачам створювати індивідуальні траєкторії навчання для студентів з різним рівнем знань. Головна перевага таких завдань у тому, що вони виконуються у позааудиторний час, що дає можливість студентам самостійно організовувати свій навчальний процес і зосереджуватись на опануванні лексики вдома.

Приклад автоматизованого завдання: студенти отримують список лексики з контекстними прикладами та завданнями для її закріплення. Після вивчення слів вони виконують тест у Moodle, який автоматично оцінює їх результати та надає детальний зворотний зв'язок [3]. Це дозволяє студентам самостійно оцінювати свій прогрес і виявляти слабкі місця. Завдяки цьому у класі можна більше часу приділяти інтерактивним вправам на розвиток продуктивних навичок — говоріння та письма.

Процес роботи із завданнями передбачає:

1. **Цільове ознайомлення:** вивчення лексичних одиниць у контексті, що сприяє глибшому розумінню їх значення та використання.
2. **Виконання вправ:** завдання на заповнення пропусків, зіставлення синонімів, антонімів і вживання слів у реченнях.
3. **Аналіз результатів:** оцінка успішності з використанням автоматизованого зворотного зв'язку, який допомагає студентам зрозуміти свої помилки.

Автоматизований зворотний зв'язок є важливим інструментом у змішаному навчанні. Він дозволяє викладачам швидко й ефективно оцінювати знання студентів, водночас надаючи їм можливість самостійно аналізувати свої досягнення. Платформи, такі як Kahoot, Google Forms і Edmodo, надають інструменти для створення тестів, які забезпечують моментальний зворотний зв'язок.

Переваги автоматизованого зворотного зв'язку:

- **Швидке отримання результатів:** студент може миттєво дізнатися про свої помилки та правильні відповіді.
- **Індивідуалізація навчання:** аналіз результатів дозволяє викладачам коригувати підхід до кожного студента, а студентам — самостійно вдосконалювати свої знання.
- **Мотивація:** моментальний результат стимулює студентів до продовження навчання, створюючи почуття досягнення.
- **Динамічність:** тести можна адаптувати до потреб студентів, додаючи нові завдання або змінюючи складність.

Приклад завдання із зворотним зв'язком: інтерактивний тест із завданням на аудіювання, де після кожної відповіді студент отримує пояснення правильної відповіді та рекомендації для подальшого навчання. Наприклад,

якщо студент не зміг правильно відповісти на питання, система може запропонувати додаткові вправи чи матеріали для опрацювання.

Такий підхід забезпечує оптимальне використання аудиторного часу для роботи над складнішими завданнями, що вимагають активної участі викладача, зокрема розвитку репродуктивних навичок, таких як побудова речень, написання текстів чи діалогів. Таким чином, студенти отримують збалансовану можливість тренувати як рецептивні, так і репродуктивні навички.

У роботі було розглянуто ключові аспекти організації самостійної роботи студентів у змішаному навчанні. Використання автоматизованих завдань і зворотного зв'язку має значний вплив на мотивацію студентів і сприяє кращому засвоєнню лексики. Завдяки можливості виконання завдань вдома студенти можуть ефективно організувати свій навчальний час, а в аудиторії більше уваги приділяється розвитку продуктивних навичок. Ці методи дозволяють оптимізувати навчальний процес, адаптувати його до індивідуальних потреб студентів і досягти вищих результатів у формуванні рецептивних і репродуктивних лексичних навичок.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу конкретних платформ і методик на результати навчання, а також на розробку нових інструментів для підтримки самостійної роботи студентів.

Список використаних джерел:

1. Kukulska-Hulme, A., & Shield, L. (2008). An overview of mobile assisted language learning: From content delivery to supported collaboration and interaction. *ReCALL*, 20(3), 271-289.

2. Alonso, V. M., Fernández, D. M., & Mijares, L. (2022). Las habilidades receptivas y el aprendizaje híbrido en profesores en formación de lenguas extranjeras. *Revista Metropolitana de Ciencias Aplicadas*, 5(1), 203-210.

3. Bahari, A., & Salimi, M. (2021). Challenges and affordances of developing receptive and productive skills via technology-based instruction. *CALL-EJ*, 22(1), 25-55.

Ісаков А.П.
викладач кафедри англійської мови та комунікації,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ФАНТАСТИКА ЖАХІВ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР

Страх, визнаний однією з найдавніших і найосновніших емоцій, зберігся протягом всієї історії людства, глибоко вкорінений у людській психіці. Жах, або терор, походить від латинського дієслова horrere, що означає тремтіти або здригатися (або, у випадку з волоссям, вставати). Ця споконвічна емоція виявлялася в різних культурах і епохах. З найдавніших часів страх відігравав життєво важливу роль у виживанні, сповіщаючи людей про потенційні загрози та сприяючи адаптивній реакції на небезпеку. У давні часи страх перед хижаками, стихійними лихами та ворогуючими племенами стимулював розвиток інстинктивної реакції «бийся або втікай», що забезпечувало виживання окремих людей і цілих спільнот.

З розвитком суспільства страх тісно переплітався з культурними віруваннями, релігійними практиками та общинними ритуалами, сприяючи встановленню соціальної єдності та колективної ідентичності. Страх божественної відплати чи моральної кривди служив регулятором, спрямовуючи поведінку та формуючи соціальні норми. Протягом усього життя страх залишається постійним супутником, розвиваючись і адаптуючись до мінливих обставин і досвіду. Дитячі страхи перед темрявою або уявними монстрами поступово поступаються місцем більш складним тривогам про майбутнє, стосунки та екзистенційну невизначеність. У зрілому віці страх набуває більш витончених форм, проявляючись у тривозі про кар'єру, фінанси, здоров'я та смерть. Воно пронизує повсякденне життя, впливаючи на процеси прийняття рішень і формуючи сприйняття нас самих та інших. Однак, незважаючи на свій повсюдний вплив, страх також має цікаву привабливість, спонукаючи людей шукати досвіду, який викликає сильні емоції та стимулює адреналін.

Цей вроджений потяг до страху та невідомого лежить в основі незмінної привабливості фантастики жахів [2]. Людей приваблюють історії жахів різноманітні причини, включаючи хвилювання від невідомого, викид адреналіну від страху та катарсис прихованих тривог. Фантастика жахів створює контрольоване середовище для дослідження первинних страхів і протистояння темним сторонам людської психіки. Тож звідки воно береться?

Визначення жанру жахів давно було проблемою для науковців і критиків. На відміну від багатьох інших жанрів, які часто визначаються конкретним

змістом або темами, жахи не про предмет, а про вплив на аудиторію – це те, що відрізняє його від інших жанрів. У той час як такі жанри, як вестерни, романси, детективи та наукова фантастика, характеризуються певною обстановкою, специфікою, емоційним тоном або тематичними елементами, хоррор не підлягає таким обмеженням через притаманну йому гнучкість. Хоррор легко інтегрується в будь-яку наративну структуру, долаючи межі часу, місця, типів персонажів і структур сюжету [2]. Визначальною характеристикою жахів, згідно з широко поширеним консенсусом, є його здатність викликати у читачів почуття жаху, страху, тривоги чи переляку.

Однак навіть це загальноприйняте тлумачення піддається критиці. У «The Darkening Garden» Джона Клюта фантастика, яка має на меті викликати почуття страху та жаху, називається «afect horror» [3]. Клуут припускає, що концепція афективного жаху, яка означає, що тексти класифікуються як жахи, якщо вони викликають певні емоційні реакції, краще підходить для нехудожніх жахів, ніж до художньої літератури. Такий підхід дозволяє нам чіткіше зосередитися на відмінних характеристиках фантастичного хоррору, який Клуут визначає як наративну модель, яка глибоко, хоча іноді грубо, адаптована до еволюції світу з 1750 року. У цій перспективі увага до світу передує емоційний вплив, який виділяє фентезі-хоррор у ширшому спектрі жанру.

Жак Дерріда та Авіталь Ронелл сформулювали ідею, що як тільки жанр визначено, необхідно дотримуватися певних конвенцій і не перетинати межі, щоб уникнути домішок, аномалій або відхилень від встановлених норм [2]. Вони підкреслювали, що кожен текст за своєю суттю пов’язаний з одним або кількома жанрів, відкидаючи поняття безжанрової літератури.

Проте сама участь у жанрі не означає повної приналежності до нього. Таким чином, наратив жахів може приймати різні форми, такі як романтичні жахи, науково-фантастичні жахи, освітні та моральні жахи. Отже, поки розповідь містить елементи жаху або певною мірою викликає страх, вона вважається приналежністю до цього жанру.

Список використаних джерел:

1. Lovecraft, H. P. (2022). The Colour Out Of Space. Double 9 Books.
2. Lovecraft, H. P., & Reynolds, P. (2012). *The shadow over Innsmouth*. Word Of Mouth.
3. Mahlberg, Michaela. (2012). *Corpus Analysis of Literary Texts*. 10.1002/9781405198431.wbeal0249.

Курчатова А.В.
кандидат педагогічних наук, доцент, декан
Природничого факультету,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м.Миколаїв, Україна

ПРОЦЕС ВСТУПУ ДО ПРЕСТИЖНИХ ШКІЛ США: ЕТАПИ, ВИМОГИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Навчання в США включає 12 років освіти, з можливістю вибору предметів з 8 класу. У старшій школі учні вивчають основні дисципліни та курси, що готують до вступу в університет. Для студентів, які прагнуть вступити до престижних університетів або вивчати складні спеціальності, існує програма Advanced Placement (13 клас), яка дозволяє поглиблено вивчати профільні предмети. Вища освіта в США представлена коледжами та університетами. Для вступу в коледж після 9 класу необхідний атестат. У США є понад 4500 приватних та близько 2000 державних університетів. Приватні університети, хоча й мають вищу вартість навчання, пропонують можливість отримати знижки, в той час як державні університети більше залежать від фінансування штату [1–3].

Метою тези є обґрунтування процесу вступу до престижних шкіл США щодо етапів, вимог та рекомендацій для іноземних студентів.

Вступ до престижних шкіл США – це складний і конкурентний процес, що вимагає ретельної підготовки та дотримання низки вимог. Для іноземних студентів цей процес може включати кілька важливих етапів, таких як підготовка документів, мовний сертифікат, вступні іспити, а також проходження співбесід. Важливо враховувати особливості вибору школи, необхідні документи, вимоги до успішності та позакласної активності, а також подачу заявки заздалегідь. У статті розглянемо основні етапи вступу до престижних шкіл США, вимоги до кандидатів, а також поради щодо підготовки до цього процесу [1, 2].

Молодша школа в США починається з “нульового” класу для дітей від 5 років, хоча в деяких штатах вона не є обов'язковою. Загалом навчання триває 12 років: середня школа охоплює 6-8 класи, а старша – з 9 по 12 клас. Школи можуть бути муніципальними або приватними, і іноземці можуть навчатися як в державних, так і в приватних навчальних закладах [2, 3].

Навчання в США після 9 класу можливе через старшу школу або програму Advanced Placement. Деякі коледжі приймають студентів після 9 класу на програми High School, що проводяться спільно з певними школами, де студенти можуть вивчати предмети коледжу. Однак це не впливає на тривалість і вартість програми.

Літнє навчання в США користується популярністю серед школярів, оскільки дозволяє покращити знання англійської, провести канікули за кордоном та відвідати університети. Літні табори організовуються на базі мовних шкіл і університетів для учасників віком від 10 до 18 років. Окрім розважальних програм, доступні академічні курси, зокрема підготовка до SAT або вивчення конкретних предметів. Такі табори підходять для учнів, які мають добрі знання англійської [1, 3].

Програми обміну в США дають можливість навчатися 1 рік у старшій школі, дозволяючи оцінити, чи підходить американська система освіти перед вступом до університету. Програми можуть бути безкоштовними (з конкурсним відбором) або платними, де конкурс відсутній. Платні програми починаються від 10 тисяч доларів. Важливо, що навчання за програмою обміну не дає диплома американської школи, і після повернення до України учням потрібно буде продовжити навчання або повторити рік. Рекомендується брати участь у програмі в 8 або 10 класі, оскільки в 9 або 11 класах потрібно буде самостійно готуватися до випускних іспитів [2, 3].

Приймальна комісія звертає увагу на знання англійської мови, перевіряючи його через співбесіду для молодших та тестування для старшокласників. Крім цього, важливими критеріями є успішність, активна життєва позиція та позакласна діяльність. Престижні приватні школи часто вимагають додаткових іспитів для старшокласників, щоб забезпечити рівень знань. Безкоштовного навчання в США для іноземних школярів немає. Вартість навчання в муніципальних школах починається від 4000 доларів на рік, можливі знижки. Престижні бордингові школи коштують від 40 000 доларів на рік [1, 3].

Процес вступу до престижних шкіл США займає 1-1,5 року та включає: вивчення мови та отримання сертифікату, підготовку документів, консультації, тестування, підписання договору та оформлення візи. Необхідні документи для вступу: виписка з української школи, табелі або атестат, медична довідка, мовний сертифікат, результати тестування/співбесіди, паспорт, свідоцтво про народження, документи батьків, відкрита віза. Для денної школи потрібен договір опіки та оренди житла.

Висновок. Таким чином, для іноземних учнів найкращим варіантом є вступ до приватної школи-пансіону в США, оскільки такі навчальні заклади забезпечують безпеку, високу якість освіти та комфортні умови для проживання. Приватні школи мають добре розвинену інфраструктуру, що дозволяє учням зосередитися на навчанні, творчості та спорті в безпечному середовищі, з постійною наявністю дорослих на території. У старшій школі також можливе проживання в приймаючих сім'ях, що дає більше автономії підліткам. Ураховуючи різноманітні канікули впродовж року, учні можуть розраховувати на час для відпочинку і адаптації до нових умов навчання та життя.

Список використаних джерел:

1. Ma, J., Pender, M., & Welch, M. Education Pays 2016. Washington, USA, DC: The College Board, 2016. Retrieved from https://trends.collegeboard.org/sites/ default/files/education-pays- 2016-full-report.pdf.

2. Floyd, D. L., Rivka, A. F., & Ramdin, G. A retrospective of four decades of community college research. Community College Journal of Research and Practice, 2016. Issue 40 (1), P. 5–22.

3. Tsekhmister Y., Vizniuk I., Humeniuk V., Dolynnyi, S., Polishchuk, A. Formation of professional skills of future physicians in the process of professional training. Revista Eduweb, 20221. Вип. 6(2), С. 180-193.

Майнаєв Ф.Я.
кандидат педагогічних наук,
магістрант кафедри математики та інформатики
ННІМІТ ЛНУ ім. Т. Шевченка
м. Полтава, Україна

ВИКОРИСТАННЯ SCRATCH-ПРОЄКТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ АЛГОРИТМІВ

У сучасному освітньому процесі програмування посідає важливе місце та є його невід'ємною частиною. Водночас алгоритми є фундаментальним етапом при вивченні програмування, оскільки сприяють як розвиткові логічного мислення, так і вдосконаленню навичок власне програмування.

Одним з ефективних інструментів для початку вивчення алгоритмів є Scratch – середовище для візуального, блокового та об'єктно-орієнтованого програмування. У Scratch створюють ігри, анімації тощо [1, с. 163]. Блоковий принцип, де кожен блок – це окрема інструкція, що виконує певну дію, дає можливість легко візуалізувати алгоритми. Здобувачі освіти можуть перетягувати та комбінувати блоки (які можуть бути умовними операторами або циклами) та одразу бачити результат. Такий підхід полегшує їхнє сприйняття алгоритмічних структур.

Scratch надає можливість інтуїтивно зрозуміти алгоритми. Учні за допомогою візуалізації алгоритмів у Scratch швидше й легше зрозуміють такі поняття як послідовність (порядок виконання команд), умови (що необхідно для виконання дій) та цикли (повторення дій). Наприклад, діти зможуть створити анімацію або гру, де персонаж пересувається за заданою траєкторією, використовуючи цикли та умови.

Ще однією перевагою Scratch є гейміфікація, що перетворює вивчення алгоритмів на цікавий і захопливий для здобувачів освіти процес. Створення ігор (гонок, вікторин, лабіринтів тощо) мотивує учнів активно застосовувати набуті знання для досягнення результату. Наприклад, для створення гри «Лабіринт» необхідно побудувати маршрут, налаштувати поведінку персонажа та додати елементи взаємодії. При побудові маршруту необхідно використовувати умови та цикли для створення траєкторії руху персонажа або інших ігрових об'єктів. Цикл необхідний для забезпечення руху персонажа або об'єкта, поки він не досягне певної точки або не зіткнеться з перешкодою. Умови необхідні для перевірки напрямку руху. При налаштуванні поведінки персонажа йде реалізація алгоритму управління, де той реагує на певні події (натискання конкретних клавіш, зіткнення з об'єктами). Для реалізації елементів взаємодії

здобувачі освіти можуть створити змінну «Бали», яка буде збільшуватися при зіткненні з елементами-бонусами та зменшуватися при зіткненні з елементами-штрафами. При зіткненні зі стіною лабіринту або при досягненні певної точки гра припиняється.

Використання Scratch не обмежується лише уроками інформатики: його можна інтегрувати в інші навчальні предмети. На уроках математики Scratch можна використовувати для математичних розрахунків (наприклад, обчислення відсотків або обчислення значень квадратичної функції для заданого набору значень), побудови геометричних фігур. На уроках фізики Scratch можна використовувати для симуляції руху тіл під впливом сили тяжіння або тертя, використовуючи змінні для маніпуляції зі значеннями швидкості та прискорення. Таке застосування Scratch допомагає здобувачам освіти побачити практичну цінність і використання алгоритмів у різних сферах, що підвищує мотивацію до навчання.

До того ж Scratch є чудовою підготовкою для переходу до текстових мов програмування (Python, JavaScript). Завдяки роботі з алгоритмами в Scratch, здобувачі освіти розуміють базові концепції програмування (цикли, умовні оператори), які легко адаптуються до текстових мов програмування.

Використання Scratch при вивченні алгоритмів – це інтерактивний та ефективний спосіб навчання, оскільки він дозволяє здобувачам освіти візуалізувати алгоритми, розвивати логічне мислення та набувати практичних навичок програмування. Доступність і гнучкість роблять Scratch ідеальним вибором для початкового етапу вивчення програмування. Упровадження Scratch у навчальний процес сприяє глибшому засвоєнню матеріалу й підвищенню інтересу до інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Корецька, В., & Шлянчак, С. (2017). Використання середовища Scratch у процесі підготовки майбутніх вчителів. *Vzdelávanie a spoločnosť II*, 161-173.

Музика Я.В.
аспірантка IV курсу спеціальності 011
Освітні, педагогічні науки
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м.Умань, Україна

МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗДО У США

Професійна підготовка майбутніх педагогів є важливим етапом у формуванні кваліфікованих фахівців, здатних забезпечити високий рівень навчання та виховання дітей. В США система підготовки педагогів до роботи в закладах дошкільної освіти (ЗДО) має свою унікальну специфіку, що відображає не тільки культурні, але й освітні особливості країни. З огляду на сучасні тенденції в галузі освіти, методи та моделі професійної підготовки майбутніх вихователів у США постійно еволюціонують, враховуючи новітні наукові досягнення, інноваційні практики та потреби сучасного суспільства.

Розглянемо ці методи та підходи детальніше. У процесі професійної підготовки майбутніх вихователів застосовують методи, що є *альтернативами лекцій*, запропоновані Мелом Сілберманом [5]: демонстрація *("demonstration")*, аналіз конкретних ситуацій *("case study")*, навчання під керівництвом викладача *("guided teaching")*, пошук інформації *("information search")*, навчання за методом «Головоломки» *("Jigsaw learning")*.

Також, існує метод *інтерактивної лекції* – це лекція, побудована на запитаннях, на які студенти можуть відповідати індивідуально або малими групами використовуючи кольорові картки або *технології* опитування, зокрема клікер або додатки BYOD *("Bring your own device")*. Перевагами технологій опитування вважають їхню масштабованість, легкість забезпечення колективного зворотного зв'язку щодо успішності студентів, інтеграцію з онлайн-завантаженням балів за участь у тестуванні чи вікторині [6].

Перевернутий клас *("Flipped classroom")* – це метод навчання, що ґрунтується на ідеї, що студенти навчаються ефективніше, якщо навчаються в малих групах або індивідуально. Викладачі дають студентам лекційні матеріали та презентації для перегляду вдома або в позааудиторний час; пояснюють студентам концепцію або на відео, або за допомогою презентації. [3].

Навчання, засноване на дослідженнях *("Inquiry-Based learning")* охоплює низку підходів, що ґрунтуються на запитаннях, і мета яких підвищити самостійність студентів у розвитку критичного мислення та вирішення проблем. Ефективне викладання в такому режимі вимагає точної оцінки попередніх знань і мотивації, щоб визначити, які саме втручання необхідні для компенсації підвищених когнітивних вимог до новачків [7].

Існує низка ефективних моделей професійної підготовки: *MyTeachingPartner (MTP)* – це модель коучингу на основі відео, яка продемонструвала позитивний вплив на практику викладання та результати навчання студентів [4]. Модель «Максимальне використання взаємодії в класі» *("Making the Most of Classroom Interactions – MMCI")* більш формально навчає майбутніх педагогів ЗДО ефективній взаємодії педагога з дитиною за допомогою широкого використання відеоприкладів у чітко визначеному та послідовному наборі семінарів. Важливо, що обидві ці програми продемонстрували вплив на практику викладання не лише у межах університетських досліджень, а й у процесі практичного впровадження [2].

Уваги заслуговує *модель зворотного зв'язку* Бартона, Фуллера і Шніца [1], націлена на сім педагогічних практик для підтримки дітей в інклюзивному середовищі.

Отже, спеціалізовані програми в університетах, професійні стажування та безперервний професійний розвиток забезпечують високий рівень готовності майбутніх педагогів до виконання своїх професійних обов'язків. Запозичення передового досвіду США в підготовці педагогів може стати важливим етапом для покращення якості освіти в дошкільних закладах інших країн, зокрема України.

Список використаних джерел:

1. Barton, E. E., Fuller, E. A., Schnitz, A. (2016). The use of email to coach preservice early childhood teachers. *Topics in Early Childhood Special Education, 36*(2), P. 78-90.

2. Early, D., Maxwell, K., Bentley P., Yi P. (2017). Improving teacher-child interactions : A randomized control trial of Making the Most of Classroom Interactions and My Teaching Partner professional development models. Early Childhood Research Quarterly. 38. P. 57-70.

3. Lesley University : An Introduction to Flipped Learning. URL : https://lesley.edu/article/an-introduction-to-flipped-learning

4. Program Guide. My teaching partner (MTP). Retrieved from : https://pg.casel.org/my-teaching-partner/

5. Silberman, M. L., & Biech, E. (2015). *Active training: A handbook of techniques, designs, case examples, and tips*. John Wiley & Sons. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=6_J2BgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=Silberman,+M.+%26+Auerbach,+C.+Active+Training.+A+Handbook+of+Techniques,+Designs,+Case+Examples,+and+Tips.+Third+edition.&ots=pt1MkhSbNp&sig=Xa0JYpACeSp-5I89mh-ny4Lzin8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

6. University of Central Florida : Teaching Methods Overview. URL : https://fctl.ucf.edu/teaching-resources/teaching-strategies/teaching-methods-overview/

7. What is Inquiry Based Learning? URL : https://www.teach-nology.com/currenttrends/inquiry/

Набокова А.
аспірантка, викладач-стажист кафедри філософії,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ РОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФІЇ

З часів Аристотеля, який вважав, що громадянське життя має бути підпорядковане ідеї справедливості та стосуватися як окремого громадянина, так і суспільства загалом, а тому надавав цій ідеї статусу державної цінності, наукова проблема значення ціннісних вимірів в ставленні індивіда до громадянського життя перебуває в полі уваги філософів. Великого значення набувають аксіологічні виміри, що об'єднують українське суспільство в державотворчих і націєтворчих процесах в Україні від кінця XX століття.

В роботі «Громадянське суспільство і громадянська позиція» В. Шинкарук означив контури філософського бачення проблемного поля дослідницького інтересу наступними тезами:

- актуалізація проблеми громадянської позиції особистості пов'язана з зародженням правової держави та її базису – громадянського суспільства», оскільки « громадянське суспільство» тому і є базисом держави, що ініціює необхідні зміни в останній; громадянськість позиції особистості полягає в захисті конституції і додержанні прийнятих законів – з одночасною постановкою нагальних проблем суспільства і практичною участю в їх розв'язанні [4, с. 3-10];
- соціальна стабільність в демократичному суспільстві досягається ідеологічним плюралізмом, свободою переконань громадян, за виключенням людиноненависництва і насильства;.
- ідеал Вітчизни тим відрізняється від ідеї знання Вітчизни тим, що він животвориться почуттями, любов 'ю до Вітчизни, вірою і надією на краще її майбуття. Без ідеалів, без віри і надії на їх здійснення ідеологія є бездуховною риторикою, «фразеологічним», прикриттям соціально-егоїстичних інтересів, бездуховності [5, с. 51-54].

Разом з тим, дослідники вказують, що громадяни та суспільні групи різного характеру лише тоді ідентифікують себе з нацією, коли вважають її вищою політичною і соціальною цінністю, виявляють національну гордість і щирий патріотизм [2, с. 67], коли свобода і справедливість є мотивом для вчинків громадян вільних та незалежних, яких обурює несправедливість, відсутність

основних свобод (думки, переконань, власності) та права людини на гідне, а не просто сите існування. Тобто, мова йде про справжні людські взаємини, вкорінені в нашій спроможності визнавати інших, не завдавати їм болю та принижень. Що й можливо в межах справедливих законів, спільно визнаних універсальних норм та цінностей[3, с. 345-346

Важливо зазначити, що саме універсальні норми й цінності на кожному етапі суспільного розвитку формують громадянську свідомість здобувачів, яка виступає активним фактором суспільних перетворень, стає прискорювачем всього суспільного розвитку, системою самосвідомості і життєзабезпечення суспільства, оскільки пов'язана із уявленнями людей, що спонукають їх до активної громадянської дії:

- громадянська свідомість особистості задає певну духовно-ціннісну основу суспільного розвитку і сприяє зміцненню співтовариства. У громадянському суспільстві громадянські цінності вплетені в механізм управління суспільством і регулюють його функціонування. усвідомленням існуючих відносин між суспільством, людиною і державою з точки зору демократичних цінностей, ідеалів, прав і свобод, що регламентуються прийнятими в суспільстві, державі принципами і нормами.;
- громадянська свідомість особистості виражає певний духовний стан суспільства на такому етапі його розвитку, коли демократичні норми і цінності стають фундаментальними основами його життєдіяльності;
- громадянська свідомість особистості носить відкритий характер і відрізняється постійною готовністю до сприйняття нових ідей. Однак нові елементи включаються в його зміст досить повільно, поступово, лише довівши свою органічність і життєздатність для конкретної соціально-політичної системи. Для зміни громадянської свідомості необхідне накопичення культурних «мутацій», що створюють безперервний тиск на свідомість в цілому і сприяють виробленню нових форм сприйняття дійсності;
- громадянська свідомість особистості розвивається, змінюючи свій зміст, спираючись на універсальні зразки і традиції (найважливішу роль в цьому процесі відіграють стійкі елементи, які присутні в різних моделях суспільного і політичного життя; історичний досвід, традиції, підвалини суспільства є тим стримуючим чинником, який не допускає різких змін в громадянській свідомості, а саме на цій основі відбувається поступове накопичення особистістю нового досвіду, який з плином часу міцно входить в громадянську свідомість [1, с. 35-41]. В сьогоденних умовах існування українського соціокультурного світу накопичення особистістю нового досвіду має особливий сенс, що на думку Л.Л. Кияниці не лише не зменшує потреби не лише «заглядати» в майбутнє, а й вимагає його творити вже тепер наявними на сьогодні засобами [6, с. 41–50].

Сьогодні у вітчизняній педагогіці важливе значення має особистісно-орієнтована освіту. Однак мова йде здебільшого про певні методологічні новації, що підвищують ефективність освіти. На нашу думку, філософська стратегія результатом освітньої діяльності передбачає власне опанування здобувачем того «мікрокосму», котрий відповідає буттю людини, є унікальним і цілісним, в кожному елементі якого в тій чи іншій мірі повноти фіксується жива форма кожної особистості і її ціннісний світ.

Надзвичайно важливим для розуміння значення аксіологічної детермінанти розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти засобами філософського супроводу компонентом вбачаємо концептуальний підхід В. Франкла, заснований на переконанні, що «важливим є не сенс життя загалом, а передусім специфічний сенс життя окремої особистості в певний момент». З огляду на це він виокремлює три групи цінностей (смислових універсалій), що викристалізувалися внаслідок узагальнення типових ситуацій, з якими суспільству або людству довелося мати справу в історії. Першу групу укладають цінності творчості – найбільш природні й важливі, але не необхідні. Друга група – цінності переживання. Найбільш значимими, на думку В. Франкла, є цінності ставлень. Аналіз праць В. Франкла вказує на актуалізацію ціннісних вимірів в суспільній практиці особистості в умовах сьогодення:

- цінності – це трансситуативні надособистісні абстрактні універсальні сенси. Втілити цінність означає перейти до ситуативності, особистісності, конкретності та унікальності і, тим самим, до власне сенсу, до бажання надати якомога більше сенсу своєму життю, втілити якомога більше цінностей;
- розуміння цінностей - це «розуміння через втілення», під час якого об'єктивні цінності стають конкретними обов'язками, щоденно змінними вимогами та особистими завданнями. Людина випробовує цінності «на практиці», як правило, не маючи їх повного осягнення, не досягаючи очевидності в розумінні змісту цінності;
- цінності виявляють себе через специфічно людський феномен совісті (моральної, естетичної, тощо), через аксіологічне самоусвідомлення, яке є іманентним аспектом трансцендентного цілого (ієрархічного «світу цінностей»);
- у людини є здатність до ціннісного вибору, вона вільна відмовлятись від реалізації тієї чи іншої цінності на користь іншої та повинна культивувати аксіологічну гнучкість;
- людина може реалізовувати цінності щось даючи світу, або беручи щось від нього, може бути у відносно активній, діяльній позиції (Vita activa), або відносно пасивній, споглядальній (Vita contemplativa), може діяти самостійно, або взаємодіяти із іншими, бути у стосунках;

- у разі, коли об'єктивно відсутні умови реалізації цінностей, людина може звернутися до цінностей ставлення, які за змістом є, переважно, моральними, наприклад, альтруїзм, гідність, мужність, стійкість
- ціннісний потенціал, використаний уповні, дає змогу людині змінити себе на краще, знайти у минущості людського життя стимул до відповідальних вчинків і забезпечити можливість оптимістичного світогляду [7].

Отже, згідно з розглянутим концептом, сенс життя особистості можна визначити, лише реалізуючи себе в ціннісному світі: «Як тільки список категорій цінностей наповнюється цінностями ставлень, стає очевидним, що людське існування ніколи не може бути безглуздим». Оскільки одним з головних завдань розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти є їх активна участь у процесах досягнення суспільної солідарності і злагоди, зазначимо, що відчуття солідарності – походить не від зовнішньої соціальності, а від розуміння людиною своєї причетності до соціальності. Очевидно, що така освіта вимагає не стільки трансляції знань засобами освіти і їх формального сприйняття здобувачем, а відтворення здобувачами власних знань, відкриття у собі нових можливостей у широкому спектрі суспільних явищ, які детермінують становлення цінностей особистості в рамках суспільних норм і вимог. Отже, ціннісна детермінованість розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти виявляє притаманний філософії потенціал, рефлексивне і толерантне відношення до інструментів пізнання, послідовності залучених в ній когнітивних, етичних, естетичних здібностей свідомості, а філософське знання – надавати можливість шукати «сенсожиттєві» орієнтири в здобутті громадянської компетентності на універсальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Ісаєва Н. Громадянське суспільство і громадянська свідомість у сучасному світі. Філософія та політологія в контексті сучасної культури, 13(2), (2021). 35-41. https://doi.org/10.15421/352122
2. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : моногр. / Олег Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 352 с.
3. Усов Д. В.Генеза та сутність ідеї суспільної угоди: історико-філософський аналіз [Текст] дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.05 / Усов Дмитро Володимирович; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. - Київ, 2017. - 32 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Usov_Dmytro/Heneza_ta_sutnist_idei_suspilnoi_uhody_istoryko-filosofskyi_analiz.pdf
4. Шинкарук В. І. Громадянське суспільство і громадянська позиція // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — № 5. — С. 3—10.

5. Шинкарук В. І. Громадянське суспільство, держава, ідеологія // Розбудова держави. — 1993. - № 5. - С. 51-54.

6. Kyianytsia L.L. Reviewing the Contribution and Fallings of the Modernization Theory to Social and Political Research. Ukrainian Policymaker, 8, (2021) 41–50 https://www.researchgate.net/publication/352126871_The_Modernization_Theory_Paradigm_and_Its_Discontents_Reviewing_the_Contribution_and_Fallings_of_the_Modernization_Theory_to_Social_and_Political_Research#fullTextFileContent

7. Frankl V. Man's Search For Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust / Viktor Frankl. — London. Sydney. Auckland. Johannesburg : Rider, 2004. — 160 p.

Переверзєва В.А.
здобувачка фахової передвищої освіти
педагогічне відділення,
Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Дригач Т.Г.
кандидат педагогічних наук, старший викладач
старший викладач кафедри математики та фізики,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м.Харків,Україна

РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Поняття математична компетенція та математична грамотність мають схожі компоненти. Головань М.С. наводить означення математичної компетентності як інтегративного утворення особистості, що поєднує в собі математичні знання, уміння, навички, досвід математичної діяльності, особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати математичні проблеми і завдання, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності [1].

Математична грамотність є ключовим поняттям у сучасній освіті, особливо в контексті міжнародних досліджень, таких як PISA (Programme for International Student Assessment). Вона розглядається як здатність людини формулювати, застосовувати й інтерпретувати математику в різноманітних контекстах. Вона включає математичні міркування й застосування математичних понять, процедур, фактів та інструментів для опису, пояснення й прогнозування явищ. Вона допомагає зрозуміти роль математики у світі, робити аргументовані умовиводи й приймати рішення, необхідні людям як творчим, активним і мислячим громадянам [2; с.6].

Дєордіца, Т., Толмачов, В. зазначають, що вживаючи термін «математична грамотність», маємо на думці молоду людину, яка до певної міри володіє математичними та обчислювальними способами мислення; на прийнятному рівні опанувала основні математичні вміння, а тому здатна розв'язувати звичайні завдання з математичною складовою, які трапляються у різних

контекстах її реальності. Будучи вправною в математиці, ця людина не погоджується на рутинне безрадісне життя, а прагне успішно реалізуватися у різних його сферах [3; с.51].

Отже, математична грамотність є основою формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійного мислення, аналізу інформації та ефективного розв'язання прикладних задач. У початковій школі цей процес починається з розвитку базових навичок, які поступово інтегруються в повсякденне життя та подальше навчання.

Розглянемо підходи до формування математичної грамотності.

1. Компетентнісний підхід.

- Навчання орієнтоване на здобуття практичних навичок через розв'язання задач, що імітують реальні життєві ситуації.
- Формування здатності використовувати математику для аналізу та вирішення проблем, пов'язаних із різними сферами діяльності.

2. Діяльнісний підхід.

- Включення учнів у активну навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на практичне застосування знань.
- Використання інтерактивних методів, таких як робота в парах, групові проєкти та створення навчальних моделей.

3. Історичний компонент.

- Ознайомлення з біографіями відомих математиків та історією розвитку математичних теорій. Це підвищує інтерес до предмета та сприяє патріотичному вихованню.

4. Прикладна спрямованість навчання

- Вивчення математики через практичні задачі, наприклад, розрахунок вартості товарів, планування бюджету, аналіз даних.
- Стимулювання учнів до пошуку математичних зв'язків у повсякденному житті.

Практичними кроками для розвитку математичної грамотності є:

1. Використання різнорівневих задач. Це створення системи вправ, що включають завдання на логіку, аналіз, порівняння та узагальнення. А також задачі повинні мати прикладний характер: розв’язання задач на купівлю-продаж, вимірювання, геометричні побудови тощо.

2. Застосування ІКТ у навчанні математики. Передбачає використання електронних підручників, інтерактивних тестів і програм для візуалізації математичних понять (напр., GeoGebra), проведення уроків математики з інтеграцією віртуальних середовищ, які полегшують розуміння складних концепцій.

3. Робота з проєктами. Запровадження мініпроєктів, де учні досліджують практичне застосування математики. Наприклад, створення шкільного бюджету або планування екскурсії з урахуванням фінансових аспектів.

4. Ігрові методи навчання. Використання математичних ігор для підвищення мотивації до навчання: квестів, конкурсів, настільних ігор з математичним змістом.

5. Інтеграція математичних знань із іншими предметами. Поєднання математики з природознавством, мистецтвом і технологіями. Наприклад, обчислення площі поверхні при створенні макетів або аналіз математичних закономірностей у природі.

6. Оцінювання прогресу учнів. Регулярний моніторинг досягнень учнів через тестування, спостереження та самооцінювання, а також, проведення інтегрованих контрольних робіт, які включають задачі на логіку та аналіз.

Авраменко К. пропонує під час підготовки майбутніх учителів початкової школи на практичних заняттях використовувати творчі завдання, організаційно-діяльнісні ігри, групову роботу над проєктами, розробку портфоліо, лепбуків. Також автор пропонує ряд конкретних нестандартних завдань для тренування математичного мовлення як складової математичної грамотності.

Наприклад:

- запис математичного терміну та відмінювання (дієвідмінювання) його;
- формулювання твердження, оберненого до даного;
- формулювання заперечення до наведеного твердження [4; с.63].

Таким чином, розвиток математичної грамотності в учнів початкової школи є важливим аспектом сучасної освіти, оскільки це створює фундамент для подальшого навчання, розвитку критичного мислення та адаптації в житті.

Список використаних джерел:

1. Головань М. С. Математична компетентність: сутність та структура / Микола Степанович Головань. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. 2014. №1. С. 35–39.

2. PISA: математична грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, В. П. Горох, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко; перекл. К. Є. Шумова. К. : УЦОЯО, 2018. 60 с.

3. Дєордіца, Т., Толмачов, В. (2024). Математична грамотність: досвід інтерпретації. Фізико-математична освіта, 39(3), 46-52. https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i3-06.

4. Avramenko K. (2022). THE FUTURE TEACHER TRAINING FOR MATH LITERACY PRIMARY SCHOOL APPLICANTS. The Scientific Heritage, 89, 61–65. https://doi.org/10.5281/zenodo.6575799

Погребняк О.О.
викладач української мови і літератури
ВСП «Фаховий коледж
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова»
м. Миколаїв, Україна

ОСНОВИ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК СПОСІБ РОЗРОБКИ НАОЧНОСТІ ДЛЯ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі важко уявити життя без візуалізації інформації, все що оточує людину має певний дизайн: будь-яка книга, реклама, логотип, афіша, інтер'єр тощо. Це допомагає відрізняти інформацію серед усього різноманіття, що є в нашому сьогоденні, а також спонукає робити певний вибір. Наприклад, шукаючи певний товар з поміж інших, ми спершу звертаємо увагу на візуальну складову, естетичну привабливість, зрозумілість й цілісність елементів. З розвитком інноваційних технологій людина отримує інформацію за допомогою ілюстративних і відеоматеріалів, що підтверджує неменшу важливість зорової комунікації. В освітньому процесі велику увагу приділяють інтеграції традиційних методів навчання з інноваційними підходами, що впливає на ефективність засвоєння знань через дидактичні матеріали. Розробка візуальних засобів навчання для занять з української мови, враховуючи принципи графічного дизайну, дозволяє оптимізувати подачу інформації, підвищити її привабливість і сприяти мотивації студентів до вивчення предмета.

Під час заняття з української мови використовуються різні види візуалізації інформації: таблиці, схеми, ментальні мапи, діаграми, інформаційні розповіді тощо. Але не кожний дидактичний матеріал може бути якісним і зрозумілим для сприйняття інформації, тому процес виготовлення його не є легким і потребує знань із графічного дизайну. Створити наочність можна за допомогою інтернет-ресурсів, охарактеризуємо найбільш популярні:

- Canva – це застосунок для створення графічного дизайну, який містить вже готові шаблони й можливість редагувати їх, або створювати власний дизайн;
- VistaCreate – це онлайн-платформа для розробки дизайну, яка містить в собі елементи для виготовлення графіки й анімації;
- Snappa – це додаток для створення графічного дизайну, за допомогою якого можна розробити професійні матеріали без потреби в програмному забезпеченні.

Дизайнерка Кравчук К. у своєму курсі на платформі Genius.Space зазначає, що для професійного дизайну використовується дві програми: Adobe illustrator

(основна програма) і Adobe photoshop (допоміжна програма) [1]. Ці застосунки не мають шаблони, на відміну від раніше зазначених, але є можливість створити власний дизайн навчального матеріалу, використовуючи весь спектр інструментів програм.

Щоб уникнути неякісного оформлення наочності потрібно дотримуватися правил розробки дизайну. В першу чергу, визначитися з видом інфографіки (таблиця, схема, ментальна мапа, інформаційна графіка, меми тощо), яка найкраще візуалізує навчальний матеріал з української мови. Наприклад, для узагальнення з теми «Частини мови», доречним буде створити ментальну мапу чи схему, щоб прослідкувати особливості кожної з частин мови. Для засвоєння правил конкретної частини мови, пропонуємо студентам використати інформаційну розповідь, яка поєднує в собі різні інфографічні елементи.

Наступним етапом є визначення композиції, що залежить від того, які елементи й кольори будуть використовуватися, а також їх домінантність і другорядність. Сучасні українські фахівці Яковлєв М., Яремчук О. під визначенням «композиція» окреслюють не тільки правила побудови, а й вміст творчих методів і процесів мислення [2].

Проаналізувавши навчальний матеріал, потрібно розмежувати, яка інформація є основною для засвоєння студентами, а яка є другорядною, тому що від цього залежить розташування елементів на просторі макету. Важливо наголосити, що для унаочнення матеріалу, краще використовувати збалансоване розташування всіх компонентів, а не динамічність чи ритмічність, щоб увага студента, в першу чергу, була зосереджена на інформації, а не на геометричних фігурах й ілюстративних елементах.

Можна використовувати симетричну й асиметричну композицію для візуалізації навчального матеріалу, в залежності від мети подачі інформації. Наприклад, розробляючи інфографічну розповідь з теми «Розряди прикметників за значенням» доцільно використати асиметричну композицію, зробивши більшими геометричні фігури, в яких буде визначення й особливості кожного з розрядів прикметника, а меншими вже уточнення про ступені порівняння якісних прикметників або використання суфікса -ськ- у відносних прикметниках. За допомогою асиметричного розташування елементів, можна робити акцент на винятки або важливу інформацію для запам’ятовування. Симетрична композиція буде в більшості випадків доречна, а саме з тем, де зіставляються чи протиставляються поняття, або подається основна інформація про мовне явище.

Щоб якісно візуалізувати інформацію з таких тем як: «Значущі частини слова», «Члени речення», «Розряди займенників за значенням» тощо, краще застосовувати цілісну композицію, в якій всі елементи й кольорова гама є однаковою, щоб студенти прослідкували кожен компонент наочності, і засвоювали всі поняття теми.

Створюючи композиції важливо враховувати кольорову й світлову гаму, що допомагає уникнути дизбалансу в поєднані барв. Значний вплив на людину мають кольори, які можуть викликати різні емоції й асоціації. Наприклад, яскраво-червоний колір може асоціюватися у людини по-різному (з коханням, агресією, гнівом, небезпекою, попередженням тощо), але завжди привертає увагу, тому краще застосовувати його подаючи інформацію про винятки чи виділяючи основні поняття.

Контраст кольорів виділяє головні й другорядні елементи композиції, що сприяє ефективному привернення уваги. Насичені кольори дозволяють підкреслити компоненти наочності, на які спрямовується первинна увага, тоді як спокійніші відтінки сприймаються другорядно. Для подання навчального матеріалу доречно використовувати переважно спокійні відтінки (як теплі, так і холодні), оскільки вони полегшують візуальне сприйняття. Водночас значущі елементи виділяються яскравими й насиченими кольорами, що дозволяє акцентувати увагу студентів на ключовій інформації, сприяючи її запам'ятовуванню.

Під час розробки дидактичного матеріалу краще використовувати конкретну тональність холодних чи теплих відтінків, але поєднання їх створює світловий ефект й допомагає виділити певний елемент композиції. Необхідно зазначити, що кольори мають поєднуватися між собою гармонійно, щоб уникнути порушення естетики композиції. Шрифт тексту не повинен зливатися з фоном, щоб забезпечити легкість прочитання. Для заголовку чи головних понять теми можна використовувати шрифт з дизайнерськими елементами, але основний текст з правилами української мови має бути чітким, великим і за стилем простим. Доцільно враховувати міжрядковий інтервал і відступи між літерами, щоб кожна з них не накладалася одна на одну й полегшувала сприйняття навчального матеріалу, тому що головна мета такого дизайну є зробити процес засвоєння й запам'ятовування великої за обсягом інформації простішим.

Ілюстративний матеріал, такий як фото чи картинки, може бути доречним, якщо не перевантажує дизайн (дотримання балансу) і не відволікає від основних елементів. Головною його функцією в навчальній наочності є доповнити текстову інформацію, привернути увагу до мовних явищ і підвищити естетичну привабливість.

Інтеграція принципів графічного дизайну в розробку дидактичних матеріалів дозволяє забезпечити гармонійне поєднання змісту й форми, і активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів. Уважаємо, що унаочнення сприяє розвитку сучасних методів навчання пов'язаних із використанням цифрових технологій.

Отже, опанування основ графічного дизайну є важливим засобом для поліпшення сприйняття навчального матеріалу, за допомогою процесу візуалізації, що робить інформацію доступною і структурованою, забезпечуючи інтерес студентів до вивчення української мови.

Список використаних джерел:

1. Кравчук К. Професія Графічний дизайнер з нуля до спеціаліста. Genius. Space. URL: https://genius.space/graphic-designer/wp/?utm_source=facebook&utm_medium=genius_space&utm_campaign=post

2. Яковлєв М., Яремчук О. Деякі положення психології щодо сприйняття площинних шрифтових композицій. Технічна естетика і дизайн. 2019. С. 117-129.

Самусь Т.В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти та
технологій сільськогосподарського виробництва,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
м. Глухів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЗДАТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах розвитку суспільства та технологій проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання набуває особливої актуальності. До педагогів, які працюють у системі професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, поставлено вимоги щодо ґрунтовного володіння теоретичними знаннями, наявності здатностей застосовувати їх у практичній діяльності, відповідати вимогам сучасного виробництва, сприяти розвитку інноваційного мислення у здобувачів освіти [1].

Означена проблема є однією з найважливіших і одночасно – однією з найскладніших для вирішення. Дана проблема відображена у низці освітніх документів: Законі України «Про вищу освіту», Концепції розвитку педагогічної освіти, Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року та інших нормативних актах [2].

Підготовка здобувачів освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта передбачає дві основні складові: фахову підготовку галузі виробництва та психолого-педагогічну підготовку [3]. Ці складові повинні задовольняти вимоги професійного стандарту педагога професійного навчання до його професійної діяльності шляхом формування загальних і професійних компетентностей, визначених трудовими функціями, такими як: планування освітнього процесу, здійснення освітнього процесу, здійснення самоосвітньої діяльності, здійснення методичної роботи, здійснення експериментальної роботи, здійснення проєктної діяльності, проведення профорієнтаційної роботи, консультування з кар'єрного розвитку здобувачів освіти тощо. Варто звернути увагу на те, що стандартом також передбачено здійснення педагогом професійного навчання проєктної й експериментальної діяльності в межах національних і міжнародних освітніх проєктів.

Таким чином, трудові функції забезпечують цілісний підхід до формування професійної компетентності майбутніх педагогів спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) та визначають основні особливості їхньої професійної діяльності. До таких особливостей професійної діяльності педагога

професійного навчання ми відносимо: планування, організація та здійснення освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, добір форм, методів, засобів, технологій навчання, виховання й розвитку майбутніх фахівців, здійснення контролю та оцінювання результатів їх навчання, самоосвітньої діяльність тощо.

Зазначимо, що для ефективного здійснення трудових функцій педагог професійного навчання повинен мати сформовану готовність до розв'язання професійних і педагогічних завдань в освітньому процесі. Тобто, володіти на високому рівні професійними компетентностями, необхідними для здійснення педагогічної діяльності.

Безперечно, що розвиток професійної освіти в Україні залежить від ефективного формування готовності майбутніх бакалаврів спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) до впровадження інноваційних технологій. Сучасні досягнення у галузі загальної та професійної педагогіки, психології, а також методики навчання різних освітніх компонентів свідчать, що для опанування інноваційних технологій особливого значення набувають методики, які базуються на комплексному підході до формування зазначеної здатності. Серед найбільш ефективних методичних інструментаріїв можна виокремити такі:

1. Методика аналітичної й усвідомленої роботи з інноваційними інформаційними кейсами, текстами, проєктами, інструкціями тощо. Ця методика спрямована на формування у здобувачів освіти здатності аналізувати авторський задум і розробляти власну програму дій на основі роботи з інноваційними матеріалами. Основна мета – орієнтація студентів у новітніх технологіях, розуміння їхньої сутності й алгоритмів впровадження. Вона дозволяє ефективно працювати з кейсами, інструкціями та досліджувати метазв'язки між кейсами для глибшого розуміння інновацій.

2. Методика розв'язування пізнавальних суперечностей. Ця методика є основою для розвитку критичного мислення, аналізу та знаходження ефективних шляхів упровадження інноваційних технологій у галузь і систему підготовки педагогів професійного навчання. Вона фокусується на виявленні, аналізі та розв'язанні суперечностей, які можуть виникати як у технологічній, так і у виробничій діяльності. Наприклад, суперечності між державними регулюваннями та інтересами аграрного бізнесу, між високою вартістю сільськогосподарської техніки, затратами на її експлуатацію та її ефективністю під час виконання технологічних операцій, а також між класичними і сучасними методами проєктування технологічних процесів в аграрному виробництві.

3. Методика кліпового сприйняття інформації. Ця методика спрямована на розвиток уміння швидко та ефективно обробляти великі обсяги інформації, зокрема цифрової. Вона дозволяє здобувачам вправно опрацьовувати різні види даних (побачене, почуте чи прочитане), створюючи алгоритми їх засвоєння та практичного використання в умовах сучасних аграрних технологій [4].

Усі зазначені методики забезпечують комплексний підхід до формування професійної компетентності педагогів професійного навчання спеціалізації 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології), дозволяючи майбутнім фахівцям бути гнучкими, ефективними та готовими до інновацій в аграрній галузі. Цьому також сприяє використання демократичного стилю спілкування який, на принципах взаємної відповідальності, забезпечить рівноправне партнерство усіх суб'єктів освітнього процесу. Це, в свою чергу, вимагає від викладачів закладів вищої освіти та майбутніх педагогів професійного навчання високого рівня готовності до педагогічної взаємодії.

Для ефективного формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання й підвищення дієвості вищезазначених методик, відповідно до спеціалізації чи предметної галузі виробництва, доцільно використовувати сучасні цифрові технології та інструменти. Вони дозволяють забезпечити інтерактивність, доступність і практичну спрямованість навчання, створюючи умови для інтеграції теоретичних знань із практичною діяльністю.

Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час здобуття освіти у закладах вищої освіти є тривалим процесом їхнього професійного становлення, який включає розвиток професійних здатностей, особистісно значущих якостей і досягається завдяки творчій та практичній професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Самусь Т. В., Ющенко В. М. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання на засадах компетентнісного підходу. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»)* : журнал. 2025. № 1 (47) 2025. С. 1036 – 1045.

2. Про затвердження плану заходів на 2020-2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : розпорядження КМУ від 29.04.2020 № 508-р. URL : http://surl.li/oxtihp (дата звернення: 22.01.2025).

3. Самусь Т. В. Фахова підготовка майбутніх педагогів професійного навчання та напрями її модернізації. *«Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка»)»*: журнал. 2024. № 9 (37) 2024. С. 440 – 452.

4. Кузнецов Р. М. Тенденції розвитку будівельної галузі в Україні: виклики та фактори впливу. *Матеріали VIII Всеукраїнського науково-методичного семінару «Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій»* (8 листопада 2024 року). Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, С. 105-107.

Сюй Пей
аспірант, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

ВЗАЄМОЗВЯЗОК МЕТАКОГНІТИВНИХ ТА КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

В останні роки у зарубіжних та вітчизняних публікаціях велика увага приділяється питанням підвищення рефлексивної готовності учнів. Цю проблему пов'язують із умінням учнів використовувати широкий репертуар різних стратегій навчання, у тому числі стратегій оволодіння іноземною мовою. Більшість визначень стратегій навчання мають на увазі вміння, що забезпечують свідомі дії для досягнення мети з оволодіння мовою.

Стратегії оволодіння іноземною мовою поділяють на когнітивні та метакогнітивні та соціально-афективні. Метакогнітивні стратегії: вони включають виконавчі процеси в плануванні навчання, моніторингу свого розуміння та продуктивності, а також оцінці того, наскільки добре досягнуто навчальну мету.

Когнітивні стратегії: студент взаємодіє з матеріалом, який вивчається регулюючи його подумки (наприклад, створюючи уявні образи або пов’язуючи нову інформацію з раніше набутими поняттями чи навичками) або фізично (як у групуванні предметів, які будуть вивчені у значущих категоріях або роблячи нотатки чи підсумовуючи важливу інформацію, яку слід запам'ятати) [4].

Соціально-афективні стратегії: учень або взаємодіє з іншою людиною, щоб допомагати в навчанні, наприклад, у співпраці чи постановці запитань для роз’яснення, або використовує деякі з них як вид афективного контролю, щоб допомогти навчанню [5].

Отже, когнітивні стратегії пов'язані з осмисленням, запам'ятовуванням та використанням вивченого мовного матеріалу, а метакогнітивні націлені на спостереження та управління використанням когнітивних стратегій і є послідовністю дій, що забезпечують планування та контроль пізнавальних процесів, а також співвідношення їх результатів із цілями діяльності. У сучасному освітньому контексті формування метакогнітивних умінь набуває особливої значущості, оскільки вони розглядаються як необхідна основа процесів розвитку особистості учня.

Виникає питання про те, за якими ознаками слід відокремлювати когнітивну стратегію від метакогнітивної. Згідно з Дж. Флейвеллом [3], метаког-

нітивні стратегії відрізняються від когнітивних не стільки змістовно, скільки за функціями, які вони виконують, за їх спрямованістю. Якщо когнітивні стратегії спрямовані на реалізацію пізнавального процесу, то метакогнітивні – з його контроль.

Когнітивні та метакогнітивні стратегії відіграють вирішальну роль у вивченні іноземної мови в технічних коледжах, кожна з яких здійснює свій унікальний внесок у процес навчання.

Когнітивні стратегії передбачають пряме маніпулювання навчальним матеріалом. До них належать [5]:

- повторення: неодноразове відпрацювання елементів мови;
- опрацювання: поєднання нової інформації з наявними знаннями;
- організація: логічне структурування інформації;
- висновок: використання контексту для виведення значень.

Метакогнітивні стратегії включають наступне:

- планування: встановлення цілей і визначення найкращого підходу до їх досягнення;
- моніторинг: відстеження свого розуміння та продуктивності;
- оцінка: оцінка ефективності використаних стратегій і внесення коригувань.

Деякі науковці поділяють метакогнітивні стратегії також на такі групи:

1. Планування інтелектуальної діяльності: висування цілей та підцілей власної інтелектуальної діяльності, продумування засобів їх досягнення, вибудовування послідовності власних дій.

2. Передбачення: облік наслідків прийнятих рішень, а також прогнозування можливих проблемних змін ситуації.

3. Усвідомлене регулювання власної інтелектуальної поведінки: об'єктивна оцінка власного знання/незнання та якості окремих дій.

4. Аналіз ходу власних думок, аргументування власних інтелектуальних вчинків; настроювання себе працювати; відстоювання або перегляд своєї думки внаслідок усвідомлення допущених помилок [2,3].

Дослідження показують, що хоча когнітивні стратегії безпосередньо впливають на результати навчання, метакогнітивні стратегії впливають на результати опосередковано, покращуючи використання когнітивних стратегій. Наприклад, учень може використовувати метакогнітивні стратегії для планування своїх навчальних занять (наприклад, вирішивши зосередитися на нарощуванні словникового запасу), а потім застосовувати когнітивні стратегії (наприклад, використання карток) під час цих занять.

По суті, метакогнітивні стратегії допомагають учням краще усвідомлювати свої процеси навчання та ефективніше використовувати когнітивні стратегії, що призводить до формування метакогнітивного досвіду. Метакогнітив-

ний досвід може сформувати метапізнання студентів і дозволити їм контролювати свій власний когнітивний процес для досягнення своїх навчальних цілей. Враховуючи посередницьку роль метакогнітивного досвіду, дослідники все частіше наголошують на цінності його розгляду, включаючи когнітивний та афективний досвід, для сприяння їх успіхам у навчанні та активного залучення їх до навчальної діяльності.

Згідно з концептуальними рамками Джона Пахамза, метакогнітивний досвід у вивченні іноземної охоплює чотири виміри: метакогнітивні почуття, метакогнітивні оцінки/судження, метакогнітивні знання, які можуть бути специфічні для онлайн-завдань [2]. Наприклад, щодо засвоєння нового матеріалу метакогнітивні стратегії можуть допомогти визначити, які методи запам'ятовування працюють найкраще, а когнітивні стратегії забезпечать ефективне засвоєння інформації. В результаті, поєднання цих стратегій сприяє більш глибокому та усвідомленому навчанню.

Метапізнання, усвідомлення власних розумових процесів, відіграє центральну роль у поясненні та опису процесу навчання. Оскільки воно формує переконання та ставлення учнів до навчання, які, у свою чергу, впливають на їхню поведінку, воно безпосередньо пов'язане з вивченням та викладанням мови. Таким чином, сучасні педагог технічних коледжів повинні розуміти та використовувати наявну інформацію про метапізнання, а потім розробляти навчальну програму та середовище навчання опираючись на нього.

Метакогнітивні стратегії служать основою для розробки технології розвитку метакогнітивних умінь студентів при вивчені іноземної мови [2]. Ця технологія передбачає залучення учнів на активне планування маршруту власного вчення; самостійну постановку учнями цілей та завдань; навчання учнів різним стратегіям навчання, щоб вони змогли відбирати для себе найбільш ефективні; використання у навчальному процесі методів самоконтролю, які сприяють активізації пізнавальної діяльності та формуванню можливості учнів до самооцінки.

Зарубіжні автори вважають, що навчання метакогнітивним умінням має забезпечити здатність студентів самостійно виявляти свої сильні та слабкі сторони; усвідомлювати, що саме допомагає їм ефективніше освоювати іноземну мову; використовувати вже освоєні ними нові стратегії навчання; відстежувати та оцінювати хід свого навчання; переносити успішні стратегії у нові навчальні ситуації [4]. Очевидно, що навчання метакогнітивним умінням має відбуватися з урахуванням когнітивних стилів учнів. Оволодіння метакогнітивними стратегіями безпосередньо пов'язане з формуванням автономності учня, яка створює для цього необхідний базис. Важливо, щоб метакогнітивні вміння формувалися у взаємозв'язку з когнітивними, щоб метакогнітивні стратегії дозволяли планувати, контролювати й оцінювати власне навчання.

У материковому Китаї технічна освіта пред'являє відносно високі вимоги до метакогнітивної компетентності та самостійності студентів для досягнення прогресу у вивчені іноземної мови, оскільки професійне навчання по своїй суті спрямоване і незалежне. При цьому, китайські студенти технічних коледжів у більшості випадків є пасивними одержувачами мовних знань, не мають метакогнітивної регуляції для самостійної ініціації, самопідтримки та саморегулювання онлайн-завдань після багатьох років орієнтованого на екзамени та орієнтованого на вчителя навчання в класі в їх ранньому навчанні [1]. Ці студенти часто стикаються з труднощами при плануванні, моніторингу та оцінці своїх процесів освоєння іноземної мови та результатів. Крім того, вони можуть не мати самосвідомості та мотиваційних переконань для постійної участі в метакогнітивному контролі. Невідповідність між очікуваннями університету та фактичними метакогнітивними здібностями студентів, можливо, перешкоджають розвитку освоєння іноземної мови. Саме том, важливу роль у процесі вивчення іноземної мови студентами технічних коледжів відіграє поєднання когнітивних та метакогнітивних стратегій.

Вищезазначене свідчить про те, що метакогнітивні стратегії означають володіння широким діапазоном когнітивних стратегій та здатністю гнучко їх поєднувати для ефективного вирішення завдань освоєння іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Jing Wang A Study on Language Competence of Chinese College English Teachers. Adult and Higher Education. *Clausius Scientific Press*. 2023. №17. URL: https://www.clausiuspress.com/assets/default/article/2023/09/21/article_1695350583.pdf

2. John Pahamzah. Relationship Approach to Cognitive and Metacognitive Strategies on EFL Students' Reading Comprehension. *Eurasian Journal of Applied Linguistics.№.*8(2)2022 URL:https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1373894.pdf

3. Flavell, J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental research. *American Psychologist,* 1979. №. 34 (10), p.906–911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906

4. Mehrak Rahimia, Maral Katal Metacognitive strategies awareness and success in learning English as a foreign language: an overview Social and Behavioral Sciences. 2012 URL: https://blogsomemoore.com/wp-content/uploads/2016/07/rahimi-m-katal-m-2012.pdf

5. Pešić, D. Cognitive and Metacognitive Strategies in Foreign Language Listening Comprehension at The Studies of Tourism – Students' Preference and University Lecturers' Utility Rating. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*. 2022. №*10*(2),pp. 89–99. URL: https://doi.org/10.23947/2334-8496-2022-10-2-89-99

Топорівська Я.В.
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
деканка факультету мистецтв,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Кирея М.В.
докторка філософії,
доцентка кафедри театрального мистецтва,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ТВОРЧОСТІ

Штучний інтелект сьогодні є не лише технологічною інновацією, а й важливим чинником трансформації багатьох сфер життя, зокрема мистецтва. Його проникнення в театральну освіту та підготовку акторів демонструє потенціал для вдосконалення традиційних підходів і відкриття нових можливостей. Завдяки штучному інтелекту (ШІ) процес навчання акторів стає більш динамічним, індивідуалізованим і адаптивним, що дозволяє ефективніше розвивати професійні навички і краще відповідати вимогам сучасного театрального мистецтва.

Інтеграція ШІ у підготовку акторів вже зараз змінює уявлення про традиційний навчальний процес. Наприклад, технології аналізу голосу та розпізнавання емоцій допомагають студентам удосконалювати інтонаційні та емоційні аспекти гри. Використання таких систем дає змогу акторові в реальному часі отримувати об’єктивний зворотний зв’язок щодо своєї вимови, інтонаційного малюнка чи передачі емоцій. Це дозволяє не лише швидко коригувати помилки, а й глибше розуміти емоційні особливості персонажа.

Одним із найцікавіших напрямів інтеграції штучного інтелекту є поєднання його з технологіями віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR). Завдяки таким технологіям актори можуть практикувати сценічну взаємодію в імерсивних умовах, які максимально наближені до реальних, але без ризику провалу чи невдачі. Наприклад, віртуальні партнери, створені на базі ШІ, можуть імітувати поведінку інших персонажів, дозволяючи акторам удосконалювати свої реакції, взаємодію та адаптивність, що особливо корисно в умовах дистанційного навчання або відсутності фізичних партнерів для репетицій.

Ще одним важливим аспектом є персоналізація навчального процесу. ШІ здатний адаптувати навчальні програми до потреб кожного студента, враховуючи його індивідуальні сильні та слабкі сторони. Наприклад, алгоритми можуть аналізувати відеозаписи виступів студента, виділяти аспекти, які потребують вдосконалення, і пропонувати спеціально підібрані вправи. Такий підхід сприяє не лише більш ефективному навчанню, але й створює умови для глибокого розуміння техніки гри.

Втім, не всі аспекти впровадження ШІ є беззаперечно позитивними. Значна частина критики стосується того, що технології можуть замінити живу взаємодію між актором і викладачем [1; 2]. Емоційна автентичність, яка є ключовою у театральному мистецтві, вимагає глибокого контакту між учнем і наставником. Надмірна залежність від ШІ може призвести до втрати цього людського елементу, знижуючи якість акторської підготовки. Крім того, високі витрати на впровадження технологій, таких як VR чи AR, можуть стати серйозною перешкодою для менш фінансово забезпечених закладів освіти, створюючи нерівність у доступі до інноваційних підходів.

Важливим етичним викликом є також захист персональних даних студентів. Використання ШІ в навчальних процесах вимагає збирання значного обсягу інформації для аналізу, що створює ризики конфіденційності, що зобов'язує освітні заклади забезпечити дотримання етичних норм і впровадження політик, які регулюють безпеку даних [2].

Втім, потенціал ШІ залишається величезним. Його інтеграція у підготовку акторів може бути ефективною за умови застосування збалансованих підходів. Наприклад, використання гібридних моделей навчання, які поєднують традиційні майстер-класи з інноваційними технологіями, дозволяє забезпечити комплексний розвиток професійних навичок. Важливим рішенням може стати створення відкритих лабораторій із доступом до VR- та AR-обладнання, що дозволить студентам експериментувати і самостійно вдосконалювати свої вміння.

Розширення фінансової підтримки освітніх закладів через державні гранти чи приватні інвестиції сприятиме забезпеченню доступності інновацій для більшої кількості студентів. Партнерства з технологічними компаніями можуть забезпечити навчальні заклади обладнанням на пільгових умовах, а також надавати технічну підтримку для його використання. Такі підходи створюють умови, за яких навіть студенти з обмеженими ресурсами матимуть рівні можливості для навчання.

Штучний інтелект є не заміною традиційних методів навчання, а потужним інструментом для їх розширення. Його впровадження дозволяє створювати нові формати навчання, що відповідають сучасним викликам і сприяють формуванню нового покоління акторів, які вміють гармонійно поєднувати творчість із

технологічною інноваційністю. Збалансоване використання ШІ може стати каталізатором розвитку театральної освіти, зберігаючи її традиційні цінності та водночас відкриваючи нові горизонти для творчості.

Список використаних джерел:

1. Волинець, В. Вплив штучного інтелекту на сучасне мистецтво: можливості та виклики. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 2023. №6(1), С. 21–31. https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283933.

2. Owoc M., Sawicka A., Weichbroth P. Artificial Intelligence Technologies in Education: Benefits, Challenges and Strategies of Implementation. Artificial Intelligence for Knowledge Management. 2021. URL: 10.1007/978-3-030-85001-2_4.

Форостюк І.В.
канд. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Національний університетхарчових технологій,
м. Київ, Україна

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО: МОЖЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ

Викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах переживає період значних змін. Вони пов'язані з кількома причинами. Поштовхом для зростання потреб у сучасних технологіях для викладання дав вимушений перехід на дистанційну форму освіти. Пропозиції для освітян з'явилися дуже швидко і стали невід'ємними навчальними інструментами.

Викладачам англійської, та інших іноземних мов необхідно постійно бути в курсі новинок, щоб створювати нові методи з урахуванням нових технологічних можливостей. Це стосується як викладачів в Україні, так і колег в інших країнах світу. При викладанні іноземних мов професійного спрямування нами активно використовуються наявні можливості, наприклад, Google інструменти – документи і форми, чати на основі штучного інтелекту, а також додатки і різноманітні сервіси: Duolingo, Memrise, Grammarly, HelloTalk, Quizlet на його основі. Дуже добре допомагають професійні сайти, які дають студентам приклад того, як професійна, часто вузькоспеціалізована мова використовується на практиці.

У той же час ми спостерігаємо протиріччя, які виникли у зв'язку з появою нових можливостей спілкування за допомогою новітніх технологій – застосунків, перекладачів, інструментів (ШІ), та інших, на які звертають увагу дослідники – теоретики і практики. Вони розглядають різні аспекти виникнення згаданих протиріч і сходяться на думці, що пошук шляхів їх подолання тільки почався [1] .

Ми бачимо на практиці, що першочергово виникає питання можливої зміни мотивації студентів щодо необхідності вивчення іноземних мов. Зараз ми маємо можливість зацікавити студентів, привернути їхню увагу до таких достатньо складних курсів як іноземна професійного спілкування шляхом підбору актуальних тем для практичної роботи, можливості задіяти інтернет ресурси як під час онлайн заняття, так і при роботі в аудиторіях. Однак, складається ситуація, коли застосунок може перевести будь-яку фразу і допомогти людині легше інтегруватися у сучасне середовище: спілкуватися під час подорожі, дискутувати із закордонними колегами, перекладати наукової

статті, і може виникнути питання – чи є необхідність сьогодні вивчати іноземну мову? Тому, на нашу думку, мотиваційний аспект залишається актуальним і достатньо складним при роботі зі здобувачами у вищій школі. Нами було проведено опитування студентів різних спеціальностей університету, у якому при відповіді на питання чим допомагають ШІ інструменти та новітні технології при вивченні мов 73 % респондентів відповіли – «робити переклад». Тобто кожен сьомий студент бачить цю опцію як головну. Оскільки студенти могли вибирати кілька варіантів, то серед великого відсотка вибору були такі, як – «це допомагає вивчати лексику і граматику», «тренувати навички говоріння». Однак відсоток таких виборів був менший – 50 і 35% відповідно.

Зазначимо ще одну проблему, з якою зустрічаються викладачі сьогодні. Розширені технічні можливостей під час роботи з граматикою і лексикою зберігають час, якій раніше витрачався на підготовку і перевірку завдань. Водночас, виникає необхідність зміни типів завдань, у тому числі й для занять з іноземної мови. Викладач повинен враховувати те, самостійно чи за допомогою яких-небудь ресурсів студенти можуть виконати запропоновані завдання і складати такі, які б змусили їх працювати творчо, думати самостійно. Це, нажаль, вдається не завжди. До цієї проблеми можна віднести і процес тестування, особливо під час дистанційного навчання. Найбільш об'єктивним виглядає, на нашу думку, усне опитування і написання тестів офлайн, що в сумі може показати наявність у студентів необхідних знань.

Беззаперечними залишаються покращення можливостей відпрацювання аудіювання за допомогою медіа ресурсів – YouTube контенту, художніх та навчальних фільмів, тощо. В цьому аспекті допомога процесу навчання і викладання іноземних мов грає суттєву роль.

Робота з усним мовленням зараз повинна вийти на перший план. Технології можуть покращити і підняти зацікавленість студентів до даного виду мовленнєвої діяльності. Наприклад, завдання записувати діалоги для студентів спеціальності «Готельна справа», які ми почали практикувати, змушує їх добре вивчити діалог, оскільки вони мають змогу побачити себе на екрані, або почути помилки в аудіозапису і переписати діалог кілька разів. Таке багаторазове відпрацювання одного діалогу дає гарний результат для вивчення лексичного матеріалу і тренування усного мовлення.

Дослідники звертають увагу на протиріччя, що виникає під час роботи з письмом. Не секрет, що при написанні тренувальних формальних і неформальних листів, різних типів есе, презентацій студенти успішно користуються допомогою ШІ чатів. Деякі здобувачі повністю копіюють запропонований текст, якій, під час подальшої перевірки являється сто відсотковим плагіатом. У той же час працюючи в офісі при написанні ділових

листів іноземним партнерам допомога ШІ інструментів є дуже цінною і результативною і не є чимось забороненим. Ми погоджуємося з думку, що необхідно не забороняти повністю використання ШІ інструментів під час навчання, зокрема, написанню письмових робіт, а вчити правильно їх використовувати, співпрацювати з ними, не втрачаючи власного творчого потенціалу [2].

Таким чином, ми бачимо наявність стрімкого зростання кількості онлайн інструментів і додатків на базі ШІ, які змушують викладачів суттєво змінити методи викладання іноземних мов, враховувати і використовувати нові технології. Питання позитивних перспектив, протиріч і викликів є на сьогодні актуальним і не вирішеним до кінця. Для плідного і результативного використання нових технічних ресурсів під час навчального процесу викладачів, студентів, школярів і навіть їхніх батьків необхідно готувати і навчати «співпраці» зі штучним інтелектом. Це особливо актуально для вищої школи, оскільки сучасний молодий фахівець повинен володіти гнучкими вміннями, серед яких знання іноземних мов є обов'язковим. В той же час питання академічної доброчесності іноді входить в протиріччя з сучасними технологічними можливостями, і ця ситуація потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Giannakos M., Azevedo R., Brusilovsky P., Cukurova M., Dimitriadis Y., Hernandez-Leo D., Järvelä, S., Mavrikis M., & Rienties, B. The promise and challenges of generative AI in education. *Behaviour & Information Technology*. 2024. Режим доступу: https://doi.org/10.1080/0144929X.2024.2394886

2. Warschauer M., Tseng W., Yim S., Webster T., Jacob S., Du Q, Tate, T. The affordances and contradictions of AI-generated text for writers of English as a second or foreign language. *Journal of Second Language Writing.* 2023.Volume 62. Режим доступу: https://doi.org/10.1016/j.jslw.2023.101071.

Чабан А.В.
аспірант кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Професор, доктор педагогічних наук
Майєр Н.В.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОБОТИ З АВТЕНТИЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІСПАНСЬКОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Лінгвосоціокультурна компетентність – це здатність спілкуватися у міжкультурному контексті, враховуючи соціальні й культурні особливості співрозмовника. У цьому аспекті діалогічне мовлення є ключовим, адже воно передбачає обмін репліками, що потребує адаптації до конкретного мовного та культурного середовища [1].

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес відкриває перспективи для ефективного використання автентичних матеріалів, що сприяють формуванню лінгвосоціокультурної компетентності у студентів. Штучний інтелект, як технологія, здатна імітувати інтелектуальні процеси людини, відіграє важливу роль в аналізі текстів, адаптації навчальних завдань і створенні інтерактивних інструментів [2]. Водночас автентичні матеріали — реальні тексти, аудіо або відео, створені для природного використання носіями мови, — стають цінним ресурсом для розвитку мовленнєвих навичок студентів [3].

Метою використання ШІ є створення ефективних методик і практичних рекомендацій для інтеграції автентичних матеріалів у навчальний процес, що сприятиме формуванню іспанськомовної лінгвосоціокультурної компетентності в діалогічному мовленні. Автентичні матеріали не лише підвищують мотивацію студентів, але й забезпечують зв’язок між навчальним процесом і реальним життям. Такі ресурси дозволяють студентам практикувати мовленнєві вміння в реалістичних умовах, що сприяє розвитку міжкультурної обізнаності — важливого компонента успішної комунікації [2; 3].

Інструменти ШІ, такі як віртуальні співрозмовники, забезпечують можливість імітації реальних діалогів у різних мовних і культурних контекстах [1].

Штучний інтелект надає широкий спектр можливостей для інтеграції автентичних матеріалів у навчальний процес. Одним із таких способів є автоматичний аналіз текстів, під час якого алгоритми ШІ ідентифікують ключові слова, адаптують їх до рівня знань студента та створюють відповідні завдання для інтерактивного навчання. Також ШІ може використовуватися для генерації інтерактивних завдань, наприклад, тестів на розуміння автентичних аудіо- та відеоматеріалів. Ще одним ефективним підходом є застосування віртуальних співрозмовників, які дозволяють студентам практикувати комунікацію у реалістичних ситуаціях, таких як замовлення їжі у кафе або обговорення культурних тем [1; 3].

Серед інструментів ШІ, які активно використовуються в освітньому процесі, можна відзначити платформу LingQ, яка адаптує автентичні тексти до рівня знань студента, Duolingo Max, що використовує GPT-4 для створення контекстуальних завдань, і FluentU, яка пропонує відеоматеріали з інтерактивними субтитрами й тестами.

Організація навчального процесу із застосуванням ШІ передбачає три основні етапи. На підготовчому етапі студенти знайомляться з інструментами ШІ та автентичними матеріалами, які будуть використовуватися в навчанні. На етапі роботи з матеріалами вони виконують інтерактивні вправи, такі як імітація діалогів у віртуальному середовищі. Завершальний етап спрямований на закріплення знань: студенти створюють власні тексти чи діалоги, використовуючи засвоєну лексику та культурні елементи, отримуючи при цьому зворотний зв’язок від ШІ. Такий підхід забезпечує ефективне формування лінгвосоціокультурної компетентності та мотивує студентів до активної участі в навчальному процесі.

Інтеграція ШІ у роботу з автентичними матеріалами сприяє персоналізації навчального процесу, підвищує мотивацію студентів і сприяє ефективності формування лінгвосоціокультурної компетентності. Завдяки таким технологіям студенти отримують можливість працювати з адаптованими матеріалами та отримувати миттєвий зворотний зв’язок. У майбутньому доцільно зосередитися на розробці інструментів ШІ для роботи зі складними мовними контекстами та створення інтерактивних навчальних середовищ.

Список використаних джерел:

1. Aliaga Aguza, L. M., & Sánchez Vicente, A. (2023). La competencia sociolingüística en el aula de español como lengua extranjera: Propuesta didáctica para la enseñanza-aprendizaje de las variedades lingüísticas. Revista de Recursos para el Aula de Español, 3, 65–85.

2. Akbari, O., & Razavi, A. (2016). Using authentic materials in the foreign language classrooms: Teachers' perspectives in EFL classes. International Journal of Research Studies in Education, 5(2), 105–116.

3. Maley, A., & Tomlinson, B. (2017). Authenticity in materials development for language learning. Cambridge Scholars Publishing.

Шао Чао
аспірант, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Діяльність сучасного вчителя не обмежується вузькими професійними рамками, від нього вимагається розуміння широкого кола соціальних, психологічних, фізіологічних та інших проблем, пов'язаних з освітою, а також тих вимог, які висуває сьогодні розвиток освіти, зокрема: необхідність досягнення нової, сучасної якості освіти, яка розглядається не лише як орієнтація на засвоєння учнями певного обсягу знань, а й як формування загальних і ключових компетентностей. У зв'язку із зазначеним проблема підвищення кваліфікації викладачів коледжу охоплює весь спектр їх професійної підготовки і хвилює кожного педагога.

Не є винятком і професійний розвиток учителів фізичної культури, оскільки в умовах модернізації та гуманізації освіти необхідні нові підходи до розуміння її сутності, впливу на спосіб життя та поведінку дітей, підлітків та молоді. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках фізичної культури повинна базуватися на дотриманні ряду принципів, яких повинен дотримуватись учитель, що вимагає від нього глибоких знань, умінь і навичок у цій галузі.

Особливості професійної підготовки вчителів у КНР відобразили у своїх працях М. Акімов, Т. Веньхуей, Н. Джгун, Н. Пазюра, В. Сюеман, Х. Чао, Г. Фен, І. Фен та ін.

Питання соціальної значущості та відповідних вимог до рівня професіоналізму вчителів фізичного виховання були в колі наукових розвідок Л. Ареф'євої; аксіологічний підхід як базовий у розвитку професіоналізму вчителя розкрито в дослідженнях Б. Робертса, Л. Демінської, В. Добринського.

Особливості формування професійно важливих властивостей і якостей учителя фізичної культури визначаються умовами професійної підготовки та змістом професійної діяльності. Особливої актуальності в даний час набуває проблема ведення здорового способу життя, яка безпосередньо пов'язана з культурою фізичного виховання. Виходячи з цього, педагогічна діяльність вчителів фізичної культури повинна набувати особливого значення. Характерно,

що суть їх професійної підготовки поєднує досвід спортивної та педагогічної діяльності.

Важливі професійні якості вчителя фізичної культури пов'язані з умовами професійної діяльності, структура якої змінюється в процесі професійної підготовки.

Процес дослідження та вирішення зазначеної проблеми показав, що її актуальність і доцільність зумовлені також існуючими протиріччями між: необхідністю розвитку професіоналізму викладачів фізичного виховання коледжу, що сприяють його практичній реалізації в навчальному процесі; доцільність використання передових ідей китайських учених щодо підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання коледжу та недостатня поінформованість українських дослідників з цими ідеями; практична необхідність підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання коледжу та відсутність системності в процесі їх професійної підготовки.

На сучасному етапі державна політика Китаю в галузі фізичного виховання спрямована на підготовку здорових фізкультурно освічених фахівців, здатних до високої продуктивності праці та активного життя. Зараз у Китаї існує трирівнева структура фізичного виховання, яка включає дошкільні навчальні заклади, школи та вищі навчальні заклади. Кожен рівень цієї системи готує студентів до наступного етапу оволодіння практичними та теоретичними знаннями з фізичної культури [1].

В останні десятиліття в китайському суспільстві сформувалося уявлення про те, що могутність держави і процвітання нації пов'язані зі здоров'ям громадян країни, тому виховання здорового молодого покоління є основою державної політики. КНР в освітній сфері та у сфері масової фізичної культури, у тому числі фізичного виховання дітей та молоді.

Така політика призвела до підвищення інтересу до західної культури та практики. Це потребує створення умов для підвищення кваліфікації спеціалістів усіх галузей, здатних успішно конкурувати на міжнародному економічному та технологічному рівні.

На сучасному етапі у світі спостерігається тенденція до індивідуалізації навчання. Це стосується всіх етапів освітнього процесу: від дитячого садка до університету та післядипломної освіти. Не є винятком і сфера фізичної культури і спорту. У таких країнах, як США, Німеччина, Франція, реалізується тенденція до індивідуального підходу до фізичного виховання, що дозволяє учням обирати види спорту для вдосконалення рухових, здоров'я та психологічних навичок.

Дошкільний період є одним із найвідповідальніших періодів життя у формуванні культурних навичок і фізичного здоров'я людини, які забезпечують

її подальший фізичний розвиток, зміцнення та збереження в майбутньому. Сьогодні дослідженнями встановлено, що до 40% захворювань у дорослих були закладені в дитинстві, а основними завданнями фізичного виховання в КНР є:

- створення умов для ефективного фізичного розвитку;
- формування таких соціальних якостей, як дисциплінованість, справедливість, відповідальність, чесність, співробітництво;
- розвиток основних рухових навичок та поняття правил безпеки;
- формування інтересу та любові до спорту [2].

У КНР розроблено нормативний документ «Положення про роботу шкільного спорту», який визначає шляхи розвитку фізичної культури. Цей документ визначає стратегію та завдання шкільного фізичного виховання з метою зміцнення здоров'я дітей та молоді та визначає напрямок розвитку традиційних видів спорту в китайських школах з урахуванням місцевих культурних традицій. Крім того, шкільне фізичне виховання, згідно з цим документом, має велике значення як основа для створення спортивного резерву країни [3].

У вищих навчальних закладах Китаю програми з фізичного виховання переорієнтовані на значне збільшення обсягу навчальної складової, особливо під час практичних занять з фізичної культури та спорту. Отже, традиційний навчально-тренувальний процес набув спрямованості фізичного виховання, коли учні поряд з розвитком фізичних якостей і оволодінням технікою виконання окремих фізичних вправ можуть оволодіти методами і формами їх виконання, вмінням планувати такі заняття, умінням планувати такі заняття, оволодівати технікою виконання певних фізичних вправ. проявляти елементарний самоконтроль тощо.

У Китаї в процесі навчання в будь-якому вищому навчальному закладі кожен студент зобов'язаний отримати певний обсяг спеціальних знань з фізичного виховання, організаційно-методичних умінь і навичок фізкультурно-спортивної роботи з населенням.

Отже, такі суспільно значущі принципи визначають мету фізичного виховання студентської молоді в процесі навчання у ВНЗ, яка в загальному та стислому вигляді полягає у підготовці фізично вихованої молодої людини, здатної до високопродуктивної професійної праці та активної особистої діяльності. життя. Зрозуміло, що для виховання фізично вихованого покоління потрібні вчителі, які були б професіоналами своєї справи і водночас володіли основами організаційно-методичних здібностей для роботи громадського інструктора, тренера чи спортивного судді.

Список використаних джерел:

1. Schwartz L. «What Teachers in China Have Learned in the Past Month». Edutopia, Dtctmbth 13, 2023. Available at: https://www.edutopia.org/article/what-teachers-china-have-learned-past-month.

2. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку (2024). Сплеск після послаблення карантинних заходів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://wdc.org.

3. Xie Saiyin. The Influence of Educational Modernization on the Teaching Reform of Ideological and Political Courses in Colleges and Universitie: kns.cnki.net.

Якименко П.В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогічної освіти,
Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика,
м. Миколаїв, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Модернізація діяльності вищих педагогічних закладів для вдосконалення підготовки вчителів початкових класів вимагає адаптації до нових умов освіти, змін змісту навчання та інноваційних підходів. Національна доктрина та програма «Вчитель» підкреслюють важливість новаторської професійної діяльності вчителів, що потребує підготовки педагогів нового покоління.

У науці приділяється велика увага підготовці майбутніх вчителів, зокрема формуванню технологічних умінь. Дослідження вчених, таких як В. Бондар, С. Гончаренко, О. Плахотник, О. Савченко, В. Семиченко, розкривають різні аспекти педагогічної підготовки, зокрема в умовах неперервної освіти. Важливим є також історичний досвід України в підготовці вчителів у вищій освіті (А. Алексюк, Н. Бібік, М. Євтух). Особливо важливими є концептуальні засади підготовки до творчої діяльності та інноваційних педагогічних технологій (І. Бех, О. Пєхота) [1–3].

Метою тези є вивчення концептуальні засади підготовки до творчої діяльності вчителів початкових класів.

Результати аналізу сучасних досліджень свідчать про широкий спектр наукових пошуків підготовки майбутніх вчителів до організації педагогічного процесу та викладання шкільних предметів [1, 3]. Ініціативні та загальноосвітні вчителі початкових класів формують ключову роль у формуванні базових знань і навичок у здобувачів освіти, тому їх підготовка повинна стати актуальною соціальною, педагогічною та технологічною задачею.

Загальноосвітні, творчі аспекти підготовки вчителів початкових класів [1, 2]:

1) *інноваційні підходи до навчання* (сучасний педагог має володіти знаннями та вміннями, необхідними для використання новітніх освітніх технологій, інтерактивних методів навчання та цифрових інструментів);

2) *соціальні та емоційні навички* (вчителі повинні мати здатність виявляти чутливість до емоційних потреб дітей, сприяти розвитку емоційного інтелекту і соціальний навичок здобувачів освіти);

3) *індивідуалізація навчання* (педагог нової генерації повинен вміти адаптувати навчальний процес до індивідуальних можливостей та потреб кожного учня);

4) *підвищення професійної мобільності* (швидкі зміни освітніх стандартів та вимог щодо педагогічної діяльності зумовлюють потреби вчителів початкових класів постійно вдосконалювати свої знання та навички);

5) *критичне мислення та творчий підхід* (навчання дітей початкових класів має бути спрямоване не тільки на закріплення знань, але й на розвиток творчого мислення);

6) *співпраця з батьками та іншими спільнотами* (вчителі повинні активно співпрацювати з батьками, що сприяє розвитку дитини та зміцненню зв'язків між школою, сім'єю та громадою);

7) *розвиток педагогічної рефлексії* (вчителі повинні бути здатні до саморефлексії, оцінки своєї роботи, що дозволяє постійно вдосконалювати свою практику, що також включає здатність до професійного самовдосконалення через участь у професійних співтовариствах);

8) залучення до інноваційних педагогічних практик (підвищення професійної мобільності вчителів завдяки їх залученню до новітніх педагогічних практик, зумовлено роботою із новими методиками навчання, застосуванням інклюзивних технологій та використанням інноваційних підходів до розвитку критичного мислення та творчих здібностей у дітей);

9) *розвиток міждисциплінарних навичок* (вчителі початкових класів повинні володіти знаннями з різних дисциплін та здатністю поєднувати різні аспекти навчання: мовні, математичні, природничі, мистецькі, що дає змогу педагогам глибше освоювати інші дисципліни та інтегрувати міждисциплінарні підходи);

10) *кар'єрні можливості та професійний розвиток* (мобільність також відкриває нові кар'єрні можливості для вчителів, дозволяючи їм брати участь у різних освітніх проектах або переходити в інші установи для обміну досвідом та вдосконалення своїх навичок).

Висновок. Підвищення професійної мобільності вчителів початкових класів є необхідним для підтримки розвитку освітнього процесу, відповідаючи новим викликам, які постають перед сучасною освітою, що сприяє не тільки покращенню педагогічної практики, але й розвитку особистості вчителя, котрий забезпечує якість навчання учнів. Тому важливо, щоб програми підготовки та перепідготовки педагогів включали компоненти, що сприяють розвитку їхньої професійної мобільності, через участь у міжнародних програмах, конференціях, використанні цифрових технологій та ін.

Список використаних джерел:

1. Vizniuk I. M., Lazarenko N. I. Monitorynh zabezpechennia profesiinoi yakosti osvity pedahohiv v konteksti yevrointehratsii. *Porivnialna profesiina pedahohika-comparative professional pedagogy*, 2023. P. 11-20.

2. Пєтухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон : Айлант, 2007. 200 с.

3. Смолюк І. О. Трансформація освітнього середовища в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. №20. С. 3-9.

СЕКЦІЯ 4.
ПСИХОЛОГІЯ

Аквілова Н.О.
студентка магістратури
факультету психології та соціальних технологій
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

Максимов М.В.
доктор психологічних наук, професор
факультету психології та соціальних технологій
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ БІЖЕНЦІВ ТА ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ

У сучасному світі дедалі більше людей стикаються з необхідністю залишити свої домівки через військові конфлікти, політичні переслідування, природні катастрофи чи економічні труднощі. Цей процес супроводжується серйозними психологічними випробуваннями, такими як стрес, тривога, депресія та почуття втрати. Для біженців та вимушених мігрантів адаптація до нового середовища є складним і багатогранним завданням, що вимагає врахування не лише соціокультурних, але й індивідуально-психологічних чинників.

Дослідженням соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів, що виїхали за кордон у зв'язку із повномасштабною війною, займалися О. Креденцер, А. Неска, Л. Бахмутова, Л. Карамушка, Т. Карамушка, Ф. Вальдшмідт, С. Клімов, однак таких досліджень на сьогоднішній день досить мало, адже тема ще достатньо нова.

Адаптація – це реакція системи на вплив зовнішніх факторів, спрямована на досягнення балансу через зміни в ній. Вона відрізняється від компенсації, яка використовує додаткові ресурси для підтримки стабільності [1].

Українці, які змушені покинути свою країну, проходять п'ять етапів психологічної адаптації:

1. 1. Ейфорійний етап – відчуття радості та полегшення після завершення формальностей, пов'язаних із виїздом, і очікування нових можливостей.

1. 2. Туристичний етап – перше знайомство з новим середовищем: архітектурою, культурою, побутом. Враження залишаються поверхневими.

2. 3. Орієнтаційний етап – занурення у повсякденне життя, яке супроводжується труднощами через нові правила, норми та культуру, що викликають стрес і внутрішню невпевненість.

3. 4. Депресивний етап – кризи, викликані розчаруваннями, зниженням мотивації, професійними та особистими проблемами. Виникають негативні емоції та фізичне виснаження.

4. 5. Стабілізаційний етап – поступове прийняття нових умов і гармонізація з новим середовищем. Тривалість залежить від індивідуальних особливостей.

Серед факторів, що впливають на адаптацію, поділяються на індивідуальні та групові [2]. Під час адаптації в новій країні, перше, з чим стикаються особи, які вимушено виїхали до нової країни – соціально-демографічні особливості. Діти адаптуються швидше за дорослих; жінки стикаються з більшими труднощами, ніж чоловіки. Освіта сприяє легшій адаптації. Далі, такі особистісні якості як впевненість, відкритість, екстраверсія та професійна компетентність є важливими для успішної адаптації. Та, врешті решт – сприйняття особою свого становища. Життєвий досвід спрощує адаптацію, тоді як недостатня мотивація її ускладнює.

Для мігрантів не обов’язково змінювати свою країну проживання, вимушені мігранти можуть виїхати зі свого регіону до сусіднього (внутрішньо-переміщена особа). В такому випадку процес адаптації йде набагато легше, оскільки особа знаходиться серед своїх, та їй не потрібно відчувати цей «культурний шок». Однак, психологічно переживати нові зміни їй не легше. Коли особа усвідомлює, що їй необхідно покинути свою домівку через війну, їй важко сприйняти те, що вона біжить до людей, які живуть у себе вдома та їм не потрібно просити прихисток [3].

Дослідження, яке вивчає психологічну адаптацію українських біженців, викликану травмами війни, дозволило О. Котух визначити основні стресові чинники, що виникають під час міграції. До таких чинників належать непередбачуваність, спонтанність, невизначеність і травматичність. Вони спричиняють емоційний дискомфорт, що виражається в почутті розгубленості, безпорадності, тривожності, страху за майбутнє, туги за рідним домом і близькими, а також у відчутті ізоляції та самотності.

Адаптаційний процес для вимушених переселенців є набагато складнішим, аніж для тих, хто залишив рідне місце за власним бажанням. Це пов'язано з тим, що вимушена міграція глибоко впливає на світогляд і зачіпає ідентичність людини. Окрім того, відбувається переоцінка соціальних цінностей і орієнтирів.

Більшість людей, які опинилися в такій ситуації, переживають відчуття дезадаптації, що проявляється у зниженому настрої, прагненні до захисту, перекладанні відповідальності на інших і униканні реальних проблем.

Примусове переселення суттєво підвищує ризик психологічних розладів. Зниження самооцінки, мотивації та психоемоційна нестабільність часто супроводжують адаптацію. Для успішної інтеграції необхідно створювати умови, які враховують культурні особливості та емоційні потреби мігрантів.

Адаптація є важливим бар'єром між нормою та патологією, і її успішність залежить від індивідуальних і соціальних умов [4].

Процес адаптації осіб, які вимушено опинилися в нових соціокультурних умовах, супроводжується значним емоційним навантаженням, що може викликати хронічний стрес та психологічну напругу. Для зниження негативних наслідків і сприяння ефективній адаптації використовуються різноманітні стратегії подолання стресу, які умовно можна поділити на кілька напрямів: психологічна підтримка, розвиток навичок саморегуляції, інтеграція в нове середовище, підтримка фізичного здоров'я та розвиток ресурсності.

Адаптація біженців та вимушених мігрантів є складним процесом, що вимагає врахування як індивідуальних, так і соціокультурних факторів. Основні виклики включають травматизацію, соціальну ізоляцію, економічну нестабільність та дискримінацію. Водночас ефективні стратегії подолання стресу, такі як психологічна підтримка, інтеграція в нове середовище, розвиток навичок саморегуляції та ресурсності, сприяють успішній адаптації.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Т. Ю. Вплив соціально-психологічних факторів на адаптацію та інтеграцію українців за кордоном : Кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня бакалавр спеціальності 053 Психологія. Освітньої програми : Психологія / Кер. : канд. пед. н., доц. Радкіна В. Ф. Ізмаїл, 2024. 77 с.

2. Abugre J. B. Cross-cultural communication imperatives: Critical lessons for western expatriates in multinational companies (MNCs) in Sub-Saharan Africa. Critical Perspectives on International Business. 2018. № 14(2). Pp. 170– 187

3. Котух О. В. Психологічне благополуччя внутрішньо переміщеної особи: адаптація та інтеграція в нову громаду. Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки». Секція 3 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи». 2023. Вип. 1. С. 56–61.

4. Соляник А. О. Психологічні особливості прояву депресивних станів у жінок в умовах вимушеної міграції: кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник І. В. Козич. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 53 с

Гладкий Ю.Д.
аспірант кафедри соціальної психології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

ЕФЕКТ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ В ПОВЕДІНЦІ СПОЖИВАЧА (ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Обираючи між двома варіантами товару чи послуги, більшість людей схилиться до більш знайомого варіанту, навіть якщо менш знайомий може бути більш захоплюючим. Це ефект неоднозначності - когнітивне упередження, коли люди віддають перевагу відомим ризикам над невідомими. Розуміння та використання ефекту двозначності може суттєво вплинути на досвід клієнтів, а саме - на прийняття рішень, задоволення та лояльність. Визнаючи цю психологічну упередженість, можна створювати маркетингові стратегії, які покращують задоволеність клієнтів і будують міцніші стосунки з ними.

Отже, ефект неоднозначності - це схильність людей уникати варіантів із невідомою ймовірністю результатів. Це упередження виникає тому, що люди віддають перевагу впевненості та відчувають дискомфорт від невідомого.

Історично склалося так, що ефект неоднозначності широко вивчався в психології та поведінковій економіці [1; 2; 3]. Дослідники виявили, що наявність неоднозначності може значно стримувати прийняття рішення, роблячи знайомі варіанти більш привабливими. Це упередження є особливо сильним у ситуаціях, пов’язаних із фінансовими рішеннями, вибором в контексті охорони здоров’я та споживчих товарів.

Психологічно ефект неоднозначності діє, тому що люди уникають ризику та віддають перевагу безпеці відомої інформації. Дискомфорт від двозначності призводить до переваги варіантів із чіткими та передбачуваними результатами. У контексті клієнтського досвіду ефект неоднозначності може формувати те, як клієнти сприймають продукти, послуги та бренди, впливаючи на задоволеність і лояльність.

Ефект неоднозначності суттєво впливає на утримання клієнтів. Споживачі, які сприймають бренд як послідовний і передбачуваний, з більшою ймовірністю залишатимуться лояльними. Визнаючи це упередження, виробники можуть створювати маркетингові стратегії, які підвищують лояльність клієнтів. Відповідні стратегії мають включати, зокрема, такі складові:

- чітку інформацію. Треба бути упевненим, що всі деталі продуктів і послуг прозорі та легкодоступні;

- передбачуваний досвід. Слід підтримувати послідовність у взаємодії з клієнтами та наданні послуг;
- минулі успіхи. Доцільно підкреслити історію та послужний список бренду, щоб зміцнити довіру.

Ефект неоднозначності впливає на процеси прийняття клієнтом рішень. Методи, які скеровують клієнтів до оптимальних рішень за допомогою ефекту неоднозначності, включають:

- пропозицію детального порівняння. Варто забезпечити детальне порівняння характеристик і переваг продукту;
- використання прозорих моделей ціноутворення. Доцільно запроваджувати прозорі моделі ціноутворення, щоб уникнути прихованих комісій або незрозумілих витрат;
- виділення відгуків клієнтів. Варто використовувати відгуки клієнтів, щоб зменшити неоднозначність.

Також ефект неоднозначності впливає на сприйняття вартості та інвестицій. Виробники можуть використовувати це сприйняття, щоб підвищити задоволеність, наголошуючи на чіткості та надійності. Для того, щоб клієнти відчували постійну цінність і задоволення, необхідно:

- підкреслювати гарантії тобто пропонувати серйозні гарантії для зменшення передбачуваного ризику;
- надавати тематичні дослідження тобто використовувати тематичні дослідження, щоб продемонструвати успішні результати та надійність;
- підтримувати сталу якість тобто забезпечити стабільну якість продуктів і послуг, щоб посилити позитивне сприйняття.

Ефект неоднозначності й надалі впливатиме на майбутні стратегії взаємодії з клієнтами. Нові тенденції та технології, ймовірно, будуть зосереджені на подальшій персоналізації та зусиллях зі створення спільноти. Прогностична аналітика та розуміння на основі штучного інтелекту відіграватимуть вирішальну роль у формуванні взаємодії компаній зі своїми клієнтами.

Прогностична аналітика може прогнозувати вподобання та поведінку клієнтів, дозволяючи компаніям завчасно оптимізувати вибір. Розуміючи майбутні тенденції, компанії можуть зменшити вплив негативних вражень і запропонувати більш відповідні варіанти своїм клієнтам.

У міру розвитку технологій рівень персоналізації ставатиме складнішим (гіперперсоналізація). Підприємства зможуть пропонувати високоспеціалізований досвід, який відповідає індивідуальним уподобанням, ще більше посилюючи зменшення ефекту двозначності.

Віртуальна та доповнена реальності можуть створити захоплюючий досвід, який допоможе клієнтам відчути себе частиною спільноти бренду. Ці технології

можна використовувати для створення віртуальних подій, інтерактивних демонстрацій продуктів тощо, посилюючи відчуття причетності.

Технологія блокчейну може забезпечити більшу прозорість походження та атрибутів продукту, допомагаючи клієнтам приймати обґрунтовані рішення, не перевантажуючись надто великою кількістю змінних, таким чином зберігаючи довіру та позитивне сприйняття.

Оскільки голосовий пошук стає все більш поширеним, оптимізація вмісту для голосового пошуку може збільшити частоту показу бренду, таким чином використовуючи ефект неоднозначності для зміцнення знайомства та довіри.

Ефект неоднозначності - це більше, ніж просто психологічна примха. Це потужний інструмент, який компанії можуть використовувати для покращення взаємодії з клієнтами. Розуміючи та застосовуючи цей концепт, компанії можуть створити міцні емоційні зв'язки зі своїми клієнтами, що призведе до підвищення лояльності та задоволеності. Створення бренд-спільнот, персоналізоване спілкування чи ексклюзивні пропозиції – все це може сприяти стратегічному керуванню ефектом неоднозначності й приємнішому та ефективнішому досвіду.

Включення принципів ефекту неоднозначності у бізнес-стратегію може змінити спосіб взаємодії клієнтів із брендом. Йдеться не лише про виявлення упереджень. Мова іде про те, щоб скеровувати людей до більш точного розуміння та прийняття обґрунтованих рішень. Роблячи це, можна створити більш привабливий, задовольняючий і зрештою успішний досвід для всіх учасників. Коли людина надає перевагу добре відомому варіанту, а не неоднозначному - це природна схильність, яка веде до кращих рішень і більшого задоволення.

Список використаних джерел:

1. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. Econometrica. 1979. Vol. 47. No. 2. P. 263–292.
2. Laibson D., List J. A. Principles of (Behavioral) Economics. American Economic Review. 2015. Vol. 105. Is. 5. P. 385–390.
3. Soman D. The Last Mile: Creating Social and Economic Value from Behavioral Insights. Rotman-UTP Publishing, 2015. 296 p.

Гончарук Т.О.
студент магістратури,
факультет психології та соціальних технологій,
ПНВЗ "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ"
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ ЛЮДИНИ

Проблема формування психологічної стійкості сучасної молоді до інформаційних впливів, до маніпуляцій з боку ЗМІ, соціуму, інших людей набуває зростаючої актуальності в сучасних умовах гібридної війни, де одним із засобів ведення інформаційно-психологічної війни є саме інформація, спеціально сплановані інформаційно-психологічні операції (ІПСО), медіатексти, що провокують певну поведінку юнаків відповідно до підступних планів ворогів.

Саме тому одним із необхідних вмінь життєвої компетентності сучасної остистості є критичне мислення та здатність опиратися маніпулятивному впливу з боку інших людей та соціальних агентів (політичних сил, ЗМІ тощо).

В сучасному світі під час гібридної війни саме «інформація є одним із видів зброї, так само небезпечної у ході інформаційно-психологічної війни. Інформація може бути як засобом нападу, так і захисту, а її форма та успішність залежить від ресурсів та потужності пропаганди кожного із противників» [1, с. 79].

Поняття психологічного впливу у психологічній літературі визначається як вплив на стан, емоції і почуття, думки, поведінку іншої людини виключно за допомогою психологічних засобів, з пред'явленням їй права та часу відповісти на цей вплив [9].

При цьому науковці М. Діденко, О. Зелінська визначають «інформаційно-психологічний вплив як вплив на свідомість людини та населення з метою внесення змін в їхню поведінку та (або) світогляд» [2, с. 212]. Серед поширених прийомів впливу на масову свідомість і поведінку в умовах інформаційної війни О. Звездова називає: «психологічний тиск, маніпулювання свідомістю, приховане порушення та спотворення законів логіки» [3, с. 68].

Розглядаючи механізм психологічного впливу, О. Звездова вказує на такі етапи його здійснення та відображення у масовій свідомості і поведінці:

1) підготовчий, на якому визначаються цілі та очікувані результати впливу, обираються методи впливу;

2) операційний, що є найактивнішим із всіх етапів. Він характеризується діяльністю суб'єкта, який здійснює вплив;

3) процесуальний, на цьому етапі отримується зворотній зв'язок. Аналізується прийняття об'єктом впливу або ї його опір і не неприйняття впливу;

4) заключний, що демонструє результат впливу, на цьому етапі виявляються реакції суб'єкта, який зазнав впливу та змінив свою психіку, підлаштувався під нові вимоги і обставини [3, с. 69].

Одним із завдань психологічного впливу агресора на українців є «підрив морального духу населення», зараження його панічними настроями, пригнічення волі до свободи і гідності [3, с. 69].

Для нейтралізації негативного інформаційно-психологічного впливу на людину, запобігання її піддатливості необдуманій поведінці в натовпі необхідно враховувати психологічні особливості сприймання інформації особистістю. Лише сформованість на основі загальнолюдських цінностей стійкої внутрішньої позиції людини дозволить їй адекватно сприймати, аналізувати пропаговані вартості, формуючи від шкідливої інформації стійкий самозахист. Невміння, а деколи і небажання критично, осмислено підходити до отриманої інформації, уважно її аналізувати, прагнення економити свої інтелектуальні ресурси призводять до того, що люди добровільно стають заручниками маніпулятивних технологій.

Здійснюваний вплив на свідомість українців стає можливим завдяки введенню людей у стан розгубленості, емоційного дискомфорту, когнітивного дисонансу. Ці стани населення підтримуються різними способами, оскільки в такому випадку люди піддаються навіюванню, переконанню, зараженню, ними легше управляти, прогнозувати масову поведінку. Перебуваючи в середовищі перенасиченому інформацією, більшість людей не можуть критично мислити, регулювати свою поведінку, вони часто схильні до зараження, наслідування поведінки лідера, який, будучи обізнаним у специфіці інформаційно-психологічного впливу, спеціально застосовує прийоми комунікації і маніпуляції, стимулює потрібну поведінкову реакцію в аудиторії (Н. Кутуза [4]).

При цьому, як вказує Н. Вітюк, «з метою поширення певних ідей в умовах інформаційної війни пропаганда активно використовує міфи, існуючі у масовій свідомості, або ж спеціально створює нові міфи та фейки» [1, с. 34]. Так відбувається вплив на свідомість мас, програмується їхня готовність до сприйняття навіть неймовірної інформації. Почувши перший раз явно не логічну новину, людина хоче поділитися нею з іншими, поставити її під сумнів. А коли чує її уже не вперше, то відбувається розширення діапазону сприйняття вхідної інформації. І людина, схильна за природою до конформізму, погоджується думати так як її друзі і колеги, переймає думку більшості. Стає більш піддатливою до інформаційно-психологічного впливу [1, с. 35-36].

Разом з цим Н. Вітюк вказує, що інформаційно-психологічний вплив послуговується особливостями масової свідомості, а не якістю пропаганди чи

особистістю людини, яка здійснює вплив. Через високу емоційність сприймання подій, блокування раціональних центрів мислення та не готовність до сприйняття альтернативних точок зору, категоризації ставлення до світу («чорне-біле»), люди потрапляють у пастку високої навіюваності, піддатливості загальній паніці, невдоволенню політичними силами тощо [1].

Протидією до інформаційного впливу на людей є стійкість особистості до таких впливів. Незважаючи на те, що сучасні медіа володіють великими можливостями впливу на свідомість, кожна особистість несе відповідальність за власний вибір: чи бути такою, як всі, чи відстояти свої погляди та переконання, позиції, щоб не втратити власної індивідуальності. Саме тому звертаємо увагу на необхідність формування у сучасної молоді критичного мислення, здатності до опору маніпулятивного впливу з боку інших осіб, ЗМІ та ін.

Здатність скористатися відповідно до ситуації влучним способом психологічного захисту від інформаційно-психологічного впливу сприяє формуванню в людини її інформаційної культури, що допоможе підтримати психологічну безпеку особистості. Як вказують М. Маркова, А. Марков, способи протидії зараженню, інформаційно-психологічному впливу на масову поведінку, включають:

- «критичне осмислення інформації,
- набуття навичок позитивного мислення,
- інтелектуальна та фізична активність,
- зсув акценту уваги на близьких і родинну взаємодію,
- розвиток навичок спілкування з природою та самим собою без додаткових засобів інформаційного впливу» [5, с. 82].

Опираючись на погляди О. Баришполець [6], О. Петрунько [7; 8], варто зазначити, що для формування психологічної стійкості людей до інформаційного впливу, а також маніпуляцій з боку медіа потрібне розуміння самого факту маніпуляції, відповідно до вказаного важливо розвивати у молоді навички розпізнавання цього впливу та його маніпулятивних намірів. Адже знання людини про те, що на неї впливають, знижує ефект дії на 70%.

Відтак, основні напрями формування стійкості до інформаційного впливу включають:

1. Формування здібностей студентів до розпізнавання факту інформаційного впливу, маніпуляції;
2. Забезпечення умов для формування критичного мислення та засвоєння механізмів критичного сприймання інформації, її аналізу;
3. Формування навичок емоційної саморегуляції, підвищення навичок студентів до самоконтролю;
4. Розвиток асертивності як здатності відстоювати свою точку зору, не завдаючи шкоди іншим; з опорою на впевненість у власних силах і здатність розпізнавати маніпулятивний вплив і говорити маніпулятору «ні»;

5. Розвиток навичок критичного мислення, готовності до сприймання альтернативних, інших рішень, а не лише тієї, що пропонується іншими людьми;

6. Формування механізмів психологічного захисту від маніпулятивного впливу;

7. Формування навичок вибору продукції для читання, дотримання адекватної тривалості перегляду новин, дистанціювання при відчутті маніпулятивного впливу.

Список використаних джерел:

1. Вітюк Н. Особливості дискурсу політичної пропаганди в умовах інформаційно-психологічної війни. *Збірник наукових праць. Психологія.* 2019. Вип. 24. С. 29-38.

2. Діденко М. М., Зелінська О. В. Інформаційно-психологічний вплив на людей під час війни. *Вісник студентського товариства ДонНУ імені Василя Стуса.* 2022. Т. 1. Вип. 14. С. 211-214.

3. Звездова О. Психологічна війна як гібридна загроза сучасній системі міжнародної безпеки. *«Acta de Historia & Politica»: Saeculum XXI.* 2023. Вип. 5. С. 63-71.

4. Кутуза Н. В. Фактори механізму впровадження комунікативного впливу в масмедійному просторі: Теоретичні орієнтири. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Прикладні соціально-комунікаційні технології.* 2022. Том 33 (72) № 1 Ч. 3. С. 263-267.

5. Маркова М. В., Марков А. Р. Інформаційно-психологічна війна проти населення України як сучасна реальність: Стан проблеми і шляхи подолання наслідків. *Інтегровані комунікації*. 2016. С. 73-85.

6. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія / О. Т. Баришполець, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва, Г. В. Мироненко, Л. А. Найдьонова, Н. О. Обухова, Н. І. Череповська; за наук. ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської. К.: Міленіум, 2014. 348 с.

7. Петрунько О. В. Деконсолідувальні ефекти медіасоціалізації. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. Вип. 3-4. С. 54–59.

8. Петрунько О. В. Інформаційна культура як чинник психологічної і національної безпеки медіасуспільства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2014. № 3 (35). С. 253-259.

9. Сивогракова З. А., Алєксєєнко Н. В. Психологія емоцій. Регуляція емоцій. Практикум з дисципліни «ПСИХОЛОГІЯ». Харків, 2017. 42 с.

Лупанов К.В.
кандидат медичних наук, доцент
кафедри Управління людським фактором
ННІНО,
Державне некомерційне підприємство
"Державний університет
"Київський авіаційний інститут"
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВЕТЕРАНІВ: ФОРМАЛЬНІ ТА НЕФОРМАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ПІДТРИМКИ

Бойовий досвід часто залишає глибокий емоційний відбиток, що впливає на здатність ветеранів адаптуватися до сімейних умов. Вони можуть демонструвати гіперпильність, емоційну відчуженість або прагнення до жорсткого контролю, які є наслідками травматичного досвіду. Такі поведінкові реакції можуть ускладнювати відновлення довіри та близькості.

Систематичний аналіз міжнародної наукової літератури [1] вказує на те, що констеляція таких факторів, як безпосередня участь у воєнних конфліктах, свідчення насильства та втрата соціальних зв'язків, є найбільш вагомим предиктором розвитку посттравматичного стресового розладу у постраждалих осіб. Багато сучасних досліджень зосереджено на комплексному аналізі соціальних та індивідуальних чинників, що впливають на успішність реабілітації та реінтеграції військовослужбовців у суспільство [2, 3].

Стратегії підтримки, спрямовані на відновлення емоційної рівноваги, можна сформулювати наступним чином.

1. Фасилітація відкритого діалогу. Створення умовного простору в сім'ї для обговорення змін, що відбулися за час відсутності військовослужбовця. Це може включати обговорення ролей, обов'язків та очікувань, які мають кожен із членів родини.

2. Впровадження спільної діяльності. Участь у простих сімейних заходах, таких як приготування їжі, ігри з дітьми або відпочинок на природі, що сприяє відновленню емоційних зв'язків і зміцнює почуття єдності.

3. Навчання членів сім'ї розумінню емоційних і поведінкових наслідків бойового стресу - є ефективним інструментом підтримки.

4. Сімейна терапія. Професійна допомога може бути необхідною для подолання глибоких конфліктів або тривалих проблем у спілкуванні. Участь у терапевтичних сесіях сприяє відновленню довіри, поваги та співпраці.

Процес реінтеграції та відновлення сімейної динаміки включає кілька ключових етапів.

Етап 1. Повернення та знайомство з новою реальністю. На цьому етапі важливо визнати і усвідомити, що зміни є природними.

Етап 2. Перегляд ролей, відновлення або ж встановлення нових правил взаємодії.

Етап 3. Покрокове відновлення або ж створення довготривалих гармонічних відносин шляхом підтримки, взаємоповаги та спільних зусиль.

Вкрай важливою є роль соціальної підтримки у процесі реінтеграції у цивільне життя, ефективність якої значною мірою залежить від рівня соціальної підтримки, доступної їм після повернення. Ця підтримка може бути формальною, яка забезпечена державними чи недержавними організаціями, та неформальною, що походить від родини, друзів та громади.

Формальні системи підтримки, включаючи державні програми, професійні асоціації та реабілітаційні центри, виконують свою важливу роль у забезпеченні доступу до необхідних ресурсів: психологічних, організаційних, фінансових, медичних.

Родина, друзі та спільнота, що забезпечують ветеранам відчуття приналежності та емоційної стабільності, є основними агентами неформальної підтримки. Це співчуття та розуміння з боку найближчого кола спілкування; участь у громадських заходах, волонтерських програмах чи клубах для ветеранів. Додаткову підтримку під час адаптації забезпечує участь у заходах, що відповідають культурним чи духовним переконанням ветеранів.

Синергія між формальними та неформальними джерелами підтримки значно посилює ефективність зусиль, які походять з різних джерел. Наприклад, сім’я може сприяти мотивації ветерана звернутися до професійної допомоги, тоді як державні програми можуть забезпечити ресурси для навчання або працевлаштування, необхідні для економічної стабільності.

За умови збалансованого розвитку всіх напрямків реінтеграційного процесу та соціальної підтримки ми зможемо досягти поставленої мети, а саме:

1) підвищення обізнаності родин та суспільства загалом про труднощі, з якими стикаються ветерани;
2) організація тренінгів для членів родин ветеранів щодо управління стресом і ефективної комунікації;
3) залучення місцевих громад;
4) забезпечення широкого доступу до медичних, психологічних і професійних ресурсів через єдині інформаційні платформи.

Таким чином, соціалізація є фундаментальним процесом у успішній реінтеграції військовослужбовців, що передбачає комплекс заходів, спрямова-

них на вирішення як практичних аспектів адаптації до цивільного життя (працевлаштування, соціальні послуги), так і на подолання психоемоційних наслідків бойових дій. Синтез формальних (інституційних) та неформальних (міжособистісних) форм підтримки створює сприятливе середовище для забезпечення психосоціального благополуччя ветеранів.

Список використаних джерел:

1. Brooks, S. K., Dunn, R., Amlфt, R., Rubin, G. J. & Greenberg, N. (2017). Social and occupational factors associated with psychological wellbeing among occupational groups affected by disaster: a systematic review. Journal of Mental Health. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1080/09638237.2017.1294732.

2. Pesotska, Yu. (2022). Sotsialna reabilitatsiia ta sotsialna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib [Social rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons]. Social Work and Education, 9(1), 89–99. DOI: https://doi.org/10.25128/ 2520-6230.22.1.7. Retrieved from https://journals.uran.ua/ swe/article/view/256718 [in Ukrainian].

3. Popovych, A. M. (2017). Sotsialni bariery ta sotsialna reabilitatsiia [Social Barriers and Social Rehabilitation]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia : Pedahohika. Sotsialna robota - Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Pedagogy. Social work, Vol. 1 (40), 227–229 [in Ukrainian].

Ляшенко О.М.
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю 053 – Психологія,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Охріменко І.М.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

У нинішніх складних умовах українське суспільство переживає численні зміни в культурній, політичній, економічній та духовній сферах. Ці трансформації по-різному впливають на кожну людину залежно від її віку, соціального статусу, релігійної приналежності, темпераменту та інших факторів, формуючи її ставлення до життєвих цінностей. Загалом, ідеалом і метою виховання вважається всебічно та гармонійно розвинена особистість. Разом із тим, становлення гуманної, творчої та самоактуалізованої особистості неможливе без розвитку її ціннісно-мотиваційної сфери, яка включає систему цінностей та орієнтацій, що визначають соціальну поведінку та діяльність.

Система цінностей виступає як з'єднувальний елемент між особистістю та суспільством, інтегруючи індивіда в соціальні відносини та визначаючи його індивідуальні прагнення, сенс життя, а також процеси самоствердження та самореалізації [1-3].

Зазвичай молода людина орієнтує свої дії залежно від того, як вона сприймає навколишній світ, і саме це сприйняття вказує їй шлях до досягнення особистих життєвих цілей. Не виключенням є й курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, для яких будь-яка пізнавальна активність ґрунтується на процесах сприйняття й мотивації. Вони майже завжди перебувають в стані внутрішнього неспокою, постійно прагнучи чогось. Одна мета завжди замінюється іншою, і цей процес триває безперервно. При цьому часто зовнішні прояви очевидних мотивів перетинаються з більш глибокими, латентними та навіть підсвідомими. Тому для повного розуміння поведінки, прагнень і переживань курсантського колективу недостатньо лише аналізувати поверхневі мотиви. Потрібно досліджувати всю систему взаємозв'язків між різними рівнями мотиваційної структури.

Проблематика цінностей та ціннісних орієнтацій молодих людей є об'єктом дослідження численних гуманітарних наук, кожна з яких надає своє трактування цих понять. У даному випадку нас цікавить психологічний підхід до розуміння цінностей і орієнтацій курсантів, що перебувають на етапі свого освітнього та професійного становлення. Загалом, ціннісні орієнтації курсантів можна визначити як відображення в свідомості молодої людини тих цінностей, що вона вважає ключовими для своїх життєвих цілей і загальних світоглядних орієнтирів. Ці орієнтації є результатом інтеріоризації соціальних цінностей особистістю. Тому логічно не розмежовувати поняття ціннісних орієнтацій та цінностей. Цінності виступають як реалії, які мотивують людину до дій, оскільки у людини існує внутрішня схильність діяти на благо добра, правди та любові. У рамках цього підходу можна виділити декілька типів цінностей. Одними з перших є природні цінності, що стосуються біологічного аспекту життя, такі як здоров'я, нормальне функціонування організму, задоволення від життя, а також економічні та духовні цінності [4]. У межах природних цінностей також можна виокремити соціальні, до яких належать відносини з однолітками та колегами, дружба, самопожертва тощо.

У сучасному суспільстві спостерігається тенденція фокусуватися переважно на природних цінностях. Гуманістична психологія, зокрема, акцентує увагу на реалізації цих цінностей. Водночас існують і цінності досягнення, що визначають конкретну мету життєдіяльності молодої людини, в той час як інші цінності виступають інструментами, які ведуть до реалізації цих цілей [5-9].

В житті курсанта цінності мають велику силу, адже вони спрямують його до конкретної поведінки в межах навчання. Хоча молода людина має вроджені схильності до реалізації цінностей, вона не завжди діє відповідно до цих цінностей. Це може бути з різних причин. Коли цінності все ж таки реалізуються, вони можуть виконувати різні функції: утилітарну, захисну, пізнавальну або функцію безпосереднього втілення самої цінності.

Утилітарна функція цінності означає, що курсанта діє не тому, що це важливо саме по собі, а для отримання особистої вигоди. Цінності можуть також мати захисну функцію, коли особистість використовує їх для захисту свого «Я» від ризиків та загроз. Обидві ці функції спрямовані на задоволення власних потреб особистості курсанта. Якщо ж цінність реалізується просто тому, що вона є важливою сама по собі, це вже означає, що юнак реалізує її як таку. Тут йдеться як про пізнавальну функцію, так і про функцію реалізації цінності. Курсант пізнає та оцінює цінності, які об'єктивно існують в оточуючій дійсності. Цінності – це абстрактні ідеали, які стосуються як оптимальних способів поведінки окремих осіб, так і цілей їхнього життя. Вони є тим, що надає сенс життя і навчання, орієнтує особистість курсанта на певну поведінку й допомагає пережити ситуації, позбавлені очевидного сенсу.

У загальному кажучи, ціннісні орієнтації курсанта можна вважати вузловим моментом реалізації його особистості, оскільки саме вони детермінують загальне ставлення до більш глобальних життєвих цілей, завдань та вимог, можливість самореалізації тощо.

На відміну від суто філософського підходу до проблеми цінностей характерною рисою психологічного аспекту їх вивчення є диференційованість об'єктів по їхньому цінному значенню всередині одного і того ж виду, групи, класу цінностей і пов'язана з тим їхня конкретизація та ієрархізація.

Узагальнюючи розуміння цінностей з позицій деяких дослідників [10-12], можна виділити наступні їх характеристики:

- цінності як система переконань (ідей) особистості;
- цінності як сукупність цілей, які сприяють їх досягненню (наприклад, схильність служити і захищати);
- цінності, що не обмежені конкретними діями та ситуаціями. Слухняність і дисциплінованість, наприклад, стосується навчання чи служби, спорту чи стосунків з близькими й друзями;
- цінності як стандарти, що керують вибором професії правоохоронця чи оцінкою вчинків, людей, подій тощо;
- цінності, які впорядковані за вагомістю щодо одна одної. Впорядкований набір цінностей формує систему власних ціннісних пріоритетів у курсантів.

На формування та розвиток ціннісних орієнтацій курсантів впливає низка як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. До зовнішніх можна віднести елементи мікросередовища, такі як навчальні та референтні групи і їх ціннісні орієнтації, а також макросередовище, що охоплює загальнолюдські та професійні традиції, соціальні ролі тощо. Внутрішні фактори включають вік, стать, темперамент, природні здібності, провідні потреби особистості курсанта, а також рівень розвитку його самосвідомості. З іншого боку, вивчення ціннісних орієнтацій все більше набуває прикладного характеру. Врешті решт, оскільки ціннісні орієнтації курсантів формують єдину мотиваційну структуру, слід зазначити, що вони взаємопов'язані з іншими змінними, такими як ставлення до речей оточуючої дійсності, поведінка, приналежність до соціальних груп (навчальна, неформальна) та інші аспекти. Кожна змінна має схильність до взаємозв'язку з ціннісними орієнтаціями, що знаходяться поряд у структурі цінностей.

Список використаних джерел:

1. Пасічник Н. С., Сидоренко Ю. В. Особливості формування самооцінки в умовах соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників. *Габітус*. 2020. Вип. 19. С. 181–184. https://doi.org/10.32843/26635208.2020.19.31

2. Ломака В. С. Еволюція системи цінностей як фактор розвитку європейської правової культури і інтеграційного процесу. *Juridical Scientific and Electronic Journal*. 2023. № 8. С. 488–492. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/114

3. Bloshchynskyi, I., Okhrimenko, I., Dekhtiarenko, I., Rohovenko, M., Vasylchenko, R., & Prontenko, K. (2023). Cadets' cognitive independence as a leading factor of their successful training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 15(4), 34–49. https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/778

4. Okhrimenko, I., Tomenko, O., Leonenko, A., Cherednichenko, S., Krasilov, A., Lyakhova, N., & Baldetskiy, A. (2023). Cadets' motivation for motor activity as an important factor in improving their health. *Polski Merkuriusz Lekarski*, 51(3), 260-267. https://doi.org/10.36740/Merkur202303113

5. Мотков С. О. Ціннісно-смислова сфера особистості: роль, структура та функції. *Psychological Journal*. 2018. № 10(20). С. 105–128. https://doi.org/10.31108/1.2018.10.20

6. Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст: колективна монографія / Н. Безлюдна, В. Бойченко, О. Бялик [та ін.]. Умань: Візаві, 2023. 392 с.

7. Лазарук А. Феноменологія самовизначення особи: базові теоретичні підходи у психології. *Психологія і суспільство*. 2024. № 89(1). С. 131–148. https://doi.org/10.35774/pis2024.01.131

8. Соловйова І. І. Сімейні та позасімейні цінності метамодерну. *Перспективи*. 2023. № 2. С. 57–64. https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.2.8

9. Щербина Ю. Психолого-педагогічні умови формування іншомовної комунікативної компетенції дорослих. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2019. № 23(2). С. 95–98. https://doi.org/10.30890/2567-5273.2022-23-02-028

10. Schwartz, S. H., & Sagie, G. (2000). Value consensus and importance: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 465–497. https://doi.org/10.1177/0022022100031004003

11. Bilsky W., & Schwartz S. H. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8, 163–181.

12. Ternavska, V., Tsvietkova, Yu., & Okhrimenko, I. (2023). Legal values in the context of constitutional and legal policy of modern states. *Journal of Law and Political Sciences*, 38(3), 219–237.

Мизенко В.В.
здобувач ступеня магістр за спеціальністю 053 «Психологія»,
ВНЗ Міжрегіональна Академія Управління Персоналом
м. Київ, Україна

ВЗАЄМОЗВ`ЯЗОК САМООЦІНКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Самооцінка не є постійною величиною, оскільки вона піддається впливу життєвих обставин та активних дій з боку власної особистості. Її роль дуже важлива, оскільки самооцінка є основою майбутнього успіху чи невдачі людини в житті. Самооцінка виступає одночасно і як процес, і як результат цього процесу [3].

В контексті нашого дослідження ми визначаємо самооцінку як основний структурний компонент самосвідомості, який виконує регуляторну і захисну функції, впливаючи на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її взаємодії з іншими людьми.

У свідомості людини самооцінка не виникає як самостійне, незалежне утворення. Вона завжди вплетена у контекст загального оцінювання діяльності людини, і в першу чергу – оцінкою оточуючих. Самосвідомість пов'язана зі здатністю до рефлексії, до погляду на себе немовби «збоку». Як об'єкт самопізнання особистість - це людина, яка спостерігає, відчуває, почуває себе сама, і яку сприймають оточуючи. Самосвідомість особистості розкриває індивідуальну реальність людини, її якості, можливості і здібності. Знання про себе, зумовлене постійними змінами у часі реальних умов життєдіяльності самої людини, поєднане з певним ставленням до себе і становить самооцінку особистості.

Самооцінка є дуже важливим компонентом професійного становлення та розвитку. Так Онуфрієва Л.А. зазначає, що професійна самооцінка є центральним компонентом професійної самосвідомості особистості, який пов'язаний із ціннісним ставленням до власного «Я».

Можемо сказати, що самооцінка є важливим компонентом професійної ідентифікації особистості. Адекватність самооцінки – є необхідною умовою професійного становлення і розвитку особистості, а також профілактикою від професійного вигорання.

Однозначно ми можемо зауважити, що професійний стрес сприяє розвитку професійного вигорання. Також сумнівів не викликає, що працівники професій «людина-людина» працюють в умовах високого емоційного напруження та підвищеної відповідальності. Робота працівників професій «людина-людина» характеризується високою емоційною насиченістю та когнітивною складністю

спілкування. Вона вимагає постійного особистого внеску при встановленні довірчих стосунків і вміння керувати міжособистісним спілкуванням у напружених ситуаціях. Все це призводить до виникнення стресу, і як наслідок до професійного вигорання.

Волобуєв М.І., в своєму дослідженні, робить такі цікаві висновки: врахування самооцінки працівника, яке повинно відбуватися з моменту пошуку та підбору і протягом всієї діяльності працівника сприятиме покращенню його особистої ефективності та оптимізації діяльності всього закладу [1].

Т. Форманюк вважає, що «вигорання – це платня не за співчуття людям, а за свої нереалізовані очікування». Як причини найсильніших негативних переживань, пов'язаних із роботою працівників соціальної сфери, як правило, називають «відсутність результату» (відчуття, що працюєш «даремно», відчуття відчаю, коли щось не вдалося, не вийшло). Відчуття втрати значення діяльності, знецінення і безглуздя своїх зусиль є найсильнішим чинником переживань [2].

Дослідники дотримуються думки, що саме індивідуально-психологічні особливості мають вагомий вплив на вигорання, не тільки в порівнянні з соціально-демографічними характеристиками, але і з факторами робочого середовища.

Висновки. Ми дослідили наукову літературу, щоб дізнатися, які є погляди на взаємозв'язок професійної діяльності і самооцінки особистості, і дійшли висновку, що дослідники пов'язують ці поняття, але це питання потребує більш глибокого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Волобуєв М.І. Самооцінка та ефективність діяльності працівників. // Інвестиції: практика та досвід. – 2019, № 18, стор. 27 – 30.

2. Онуфрієва Л.А. Професійна самооцінка у професійному становленні особистості майбутніх фахівців соціономічних професій. // Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", № 26, ст 456 – 467.

3. Швень Ю.Р. Соціально-психологічні чинники формування самооцінки особистості. // 2021 XXI Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки», ст. 106 – 107.

Мішеніна А.В.
аспірант кафедри теорії та методики практичної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна.

Чебикін О.Я.
доктор психологічних наук, професор кафедри
теорії та методики практичної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна.

ВПЛИВ ЖІНОЧОЇ АТРАКТИВНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Атрактивність займає важливе місце в психології та соціології. В сучасному суспільстві зовнішня привабливість впливає на формування стосунків, стиль комунікації та рівень довіри з сім'єю, дітьми, близькими та колегами.

Жіноча атрактивність часто формує перше враження з ціллю полегшити або ускладнити соціальну взаємодію з іншими. Незважаючи на важливість цього чинника, роль зовнішньої привабливості нерідко супроводжується стереотипами та упередженнями, які впливають на комунікаційні процеси. В сім'ї вплив жіночої атрактивності може сприяти емоційній гармонії, створювати додатковий тиск чи конфлікти, а у професійній сфері вона може стати як перевагою, так і приводом для дискримінації чи недооцінки професійних якостей.

До питань жіночої атрактивності у соціальній взаємодії зверталися українські дослідники: Я. Верещинська, Ю. Драганова, О. Лещинська та інші [1; 2; 3]. Іноземні науковці розглядали вплив жіночої атрактивості, зокрема, М. Керніс, Дж. Незлек і Х. Рейс виокремили рівень емоційної підтримки та взаєморозуміння в соціальних групах, включаючи родину та друзів [5], Л. Уілер та Н. Шпігель охарактеризували взаємодію з колегами, формування лідерських якостей, досягнення кар'єрних цілей та сприйняття професійної компетентності [4].

Необхідність вивчення цієї проблеми пов'язана з прагненням усунути соціальні бар'єри, створені гендерними упередженнями, сприяти побудові більш гармонійного та рівноправного суспільства.

Комплексне дослідження вчених демонструє недостатню увагу до аналізу специфічних аспектів впливу жіночої атрактивності на ефективність соціальної взаємодії.

Поняття атрактивності є багатогранним і розглядається з різних точок зору, включаючи фізичний, поведінковий, когнітивний та емоційний аспекти. Соціальна взаємодія є головним елементом формування сприйняття один одного, включає здатність притягувати увагу, викликати симпатію та довіру.

Як зазначає Дж. Незлек, у сім'ї жіноча атрактивність не є важливим фактором, оскільки емоційна теплота, підтримка, здатність до емпатії – це є міцний фундамент для здорових і гармонійних стосунків. Проте вона іноді може посилювати бажання спільного проведення часу, створювати привід для гордості в соціальних колах [5, с. 7].

Атрактивна жінка часто відчуває більше підтримки з боку партнера, що сприяє покращенню атмосфери в сім'ї. Але буває надмірна увага до її привабливості і це, за даними проведених емпіричних досліджень Ю. Драганової, викликає у чоловіка відчуття ревнощів і невпевненості. Вчена додає, що у сучасному суспільстві багато людей думають, що атрактивна жінка повинна бути «ідеальною матір'ю», що створює додатковий психологічний тиск на неї [2, с. 64].

Підкреслимо, що матері, які стежать за своєю зовнішністю, можуть слугувати прикладом для дітей у питаннях турботи про здоров'я і самоповагу. Але надмірна увага до атрактивності сприяє формуванню нерівнозначного сприйняття важливості зовнішніх та внутрішніх цінностей. Тому взаєморозуміння, взаємодія значно важливіші для сімейного щастя, ніж виключно зовнішня краса.

У соціальній взаємодії з друзями чи партнером атрактивність підсвідомо зміцнює зв'язок, викликаючи симпатію. Однак Х. Рейс виділив випадки, де робиться акцент на красі, викликає ревнощі або почуття конкуренції. Такими прикладами є:

− отримання визнання або переваги виключно через свою красу;

− коли успіх пов'язують із зовнішність, а не компетенцією;

− коли друзі постійно порівнюють себе з кимось із оточення, хто сприймається для них «красивішим» [5, с. 8].

Аналіз наукових праць Л. Уілера та Н. Шпігеля показують, що в професійному середовищі атрактивні жінки часто отримують більше соціальної уваги – ефект «ореолу», коли зовнішній вигляд впливає на сприйняття компетентності [4, с. 983]. Вона допомагає налагодити комунікація, продавати товар або послуги, проводити переговори. Водночас, упередження або стереотипи, наприклад, що гарна зовнішність нібито компенсує брак професіоналізму, створюють бар'єри та впливають на оцінку роботи.

Жіноча атрактивність часто інтегрується із самовпевненістю, що підвищує якість взаємодії незалежно від соціального середовища [1, с. 253; 3, с. 61]. Поставлений акцент на зовнішності без розвитку внутрішніх якостей призво-

дить до емоційного вигорання чи поверхневих контактів. Тому пропонуємо дотримуватися у соціальній взаємодії порад, які представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Поради атрактивній жінці у соціальній взаємодії

У сім'ї	З дітьми	З друзями	З колегами
Підтримуйте здорове сприйняття власного тіла з одночасним вивченням внутрішніх якостей для щастя в родині	Вчіть дітей доглядати за собою без надмірної уваги до зовнішності, звертайте увагу на розвиток доброти, емоційної зрілості та самоповаги	Підтримуйте дружні стосунки, де важливі емоційний зв'язок і спільні інтереси	Сприяйте оцінці професіоналізму, використовуйте свою привабливість як додатковий ресурс для налагодження комунікації
Заохочуйте відкриті бесіди про почуття, створюючи комфорт для обговорення ревнощів чи інших емоційних труднощів	Підтримуйте емоційну безпеку й гармонію в стосунках з дітьми, які будуть засновані на любові та підтримці, а не на фізичних стандартах	Залишайте враження від щирої автентичності, що будується на спільному проведенні часу та підтримці	Пропагуйте поважні ставлення до колег незалежно від їх зовнішнього вигляду, уникаючи дискримінаційних стереотипів.

Окреслені нами поради допоможуть створювати здорові, гармонійні й справжні стосунки, які зосереджуються на важливості внутрішніх якостей та емоційної підтримки в різних аспектах життя.

Таким чином, жіноча атрактивність – це лише один із чинників, який впливає на ефективність соціальних контактів. Рівень довіри, взаємопідтримка й емоційна зрілість завжди мають більш вагоме значення.

Список використаних джерел:

1. Верещинська Я. В. Привабливість як естетичний компонент соціальної перцепції. *Психологія і особистість. № 1 (9)*. 2016. С. 245-253.

2. Драганова Ю. В. Теоретичний аналіз феномену атрактивності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. С. 61-65. URL: http://surl.li/dyyyrf.

3. Психологічне благополуччя особистості в процесах соціальної взаємодії: колективна монографія / О. А. Лещинська та ін. Видавництво Львівської політехніки, 2018. 157 с. URL: http://surl.li/nptddq.

4. Physical attractiveness in social interaction: II. Why does appearance affect social experience? / H. Reis et al. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. P. 979-996.

5. Reis H. T. Relationships, Well-Being and Behaviour : book. Routledge, 2018. 28 p.

Пуліч О.А.
аспірант кафедри психології управління
Центрального інституту післядипломної освіти,
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІКАРІВ АКУШЕР-ГІНЕКОЛОГІВ ЯК ОСНОВА ПОЗИТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПАЦІЄНТАМИ

Соціальна компетентність лікарів акушер-гінекологів це активне освоєння індивідом суспільних правил, що є основою регулювання міжособистісних і внутрішньоособистісних соціальних позицій та відносин не тільки з колегами, проте передусім з пацієнтами. Наявність соціальної компетентності є важливим показником внутрішнього світу індивіда та вбудовування лікаря у світ професійної взаємодії. Що вищий рівень розвитку соціальної компетентності, то швидше протікає процес соціальної адаптації до умов діяльності в лікувальних закладах й позитивнішою є взаємодія з пацієнтами.

Взаємодія з пацієнтами лікаря акушер-гінеколога передбачає успішні комунікативні дії, що спрямовують жінок до виконання медичних рекомендацій та приписів, мінімізують хвилювання під час ведення прийому, професійну субординацію, демонстрування позитивних поведінкових стереотипів та навичок спілкування. В загальному розумінні в структуру соціальної компетентності входять: знання рольових вимог та очікувань до лікарів акушер-гінекологів; навички рольової поведінки; знання загальнолюдських і цінностей у галузі надання медичних послуг жінкам; вміння та навички ефективної соціальної взаємодії та взаєморозуміння; знання, уявлення про себе та сприйняття власної особистості як суб'єкта лікарської діяльності.

З іншого боку, соціальна компетентність лікаря акушер-гінеколога є соціальною сукупністю знань і умінь, передбачає наявність в особистості розвинених емоційних, пізнавальних і поведінкових навичок, внутрішньої мотивації до діяльності. Тобто соціальна компетентність – це складова загальної компетентності лікаря акушер-гінеколога у сфері взаємовідносин з навколишнім медичним середовищем та його суб'єктами. Соціальна компетентність особи нерозривно пов'язана з успішністю професійної взаємодії в полі фахової комунікації адже охоплює низку важливих якостей, які необхідні для налагодження контакту в системі відносин «лікар акушер-гінеколог-пацієнт». Розглянемо їх детальніше.

1. Базисом для встановлення позитивних міжособистісних відносин в лікарській практиці, що стосується акушерства та гінекології, є *комунікативні вміння лікаря*. Спілкування відіграє важливу роль в лікувальному чи діагностичному процесах. По-перше, у спілкуванні беруть участь двоє індивідів, кожен з яких є активним суб'єктом: взаємне інформування передбачає налагодження їхньої спільної діяльності. Це означає, що кожен учасник комунікативного процесу передбачає активність також у своєму партнері. По-друге, у спілкуванні особливу роль для кожного учасника, особливо для пацієнта, відіграє значущість інформації, яку останній намагається переробити та зрозуміти її зміст. Обмін інформацією обов'язково передбачає вплив на поведінку партнера. По-третє, під комунікативними вміннями мають на увазі вміння, які є елементарними для успішних соціальних взаємодій. Тут йдеться про звичайні ритуали ввічливості, правила поведінки в кабінеті лікаря, що включають не тільки поведінкові або комунікативні вміння, а й когнітивні. Адже люди у процесі комунікації орієнтуються на складну систему правил регуляції спільних процесів. Ця система правил включає локальний соціальний етикет, ритуали, правила регуляції змагальної активності тощо.

2. *Емпатія* в межах соціальної компетентності лікаря акушер-гінеколога відображає адекватне уявлення про те, що відбувається у внутрішньому світі пацієнтів, розуміння їхнього емоційного стану, відчуття переживання іншої людини. Лікарська емпатія також визначається як особливий спосіб розуміння іншої людини. При цьому мається на увазі не раціональне осмислення проблем іншої людини, а швидше прагнення емоційно відгукнутися на проблеми жінки, таким чином, щоб вона дотримувалась рекомендацій, необхідних для досягнення позитивного ефекту від лікувального процесу. Емоційна природа емпатії проявляється в тому, що ситуація іншої людини, партнера зі спілкування, не так «продумується», як «відчувається». Емпатія лікаря акушер-гінеколога має на увазі емоційну стійкість – здатність контролювати свої власні емоційні реакції та відображати динаміку ділової чи міжособистісної взаємодії.

3. *Рольова гнучкість* у контексті розгляду соціальної компетентності лікаря акушер-гінеколога передбачає його здатність реально оцінювати обставини, адаптуватися до них, не змінюючи принципових позицій, здатність до швидкої зміни стратегії чи тактики лікування з урахуванням обставин. Цей змістовний елемент характеризується відсутністю напруженості у поведінці, відсутністю тривожності, наявністю креативності, можливістю входити у певну роль та «грати» її. Термін «соціальна роль» запроваджено американським соціологом Р. Лінтоном. Він розглядав соціальну роль як одиницю суспільної структури, яку можна описати як задані людині норми поведнки. У соціальній ролі «сходяться» індивід і суспільство, вона дозволяє зіставляти індивідуальні прояви із

суспільними нормами, у ній індивідуальна поведінка перетворюється на соціальну.

4. *Професійна відповідальність* лікаря акушер-гінеколога належить до складників соціальної компетентності. Цю якість називають «якістю вищого порядку» через тісний взаємозв'язок з емоційною, моральною та світоглядною сторонами особистості [1]. В межах взаємодії з пацієнтками відповідальність включає в себе вміння реалізовувати професійні цілі на практиці, здатність на підставі своїх знань та життєвого досвіду передбачати можливі негативні наслідки своїх дій. Суб'єкт відповідальності сам запроваджує критерії, за якими обмежує поле своєї активності, сам веде контроль [2, с. 512]. Відповідальність перетворює у ньому професійний борг на внутрішню потребу, що супроводжується переходом до самоконтролю. Відповідальний лікар знає, що він робить і передбачає наслідки своїх дій. Крмі того, в межах лікарської діяльності відповідальність передбачає впевненість у своїх силах, їх пропорційність розв'язуваному завданню.

5. *Контекст взаємодії (інтеракції)*. Соціальна компетентність проявляється в інтеракції лікарів акушер-гінеоклогів та пацієнтів, їх взаємодії. Поведінка в соціальному контексті вибирається з певного репертуару професійних дій, але відповідно до конкретної ситуації.

Описані складники соціальної компетентності лікарів акушер-гінекологів підкреслюють вагомість цього феномену у структурі особистості сучасного лікаря для встановлення позитивної взаємодії з пацієнтами.

Список використаних джерел:

1. Лимар Л. В. Аналіз дослідження сформованості готовності до безконфліктної взаємодії з пацієнтами студентів-медиків. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія «Психологічні науки*. 2010. Т. 82. С. 366–371.

2. Bryl N. Inuence of social competence of physicians on patient compliance with osteoporosis medications – a study on Polish postmenopausal women. *Ginekologia Polska*. 2012. Vol. 83. №. 7. 511–517.

Скаржинець А.В.
ад'юнкт кафедри інформаційної боротьби,
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна

ЕТАПИ СЕГМЕНТАЦІЇ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ В ІНТЕРЕСАХ ПЛАНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Сегментація цільової аудиторії (далі ЦА) є важливим інструментом для ефективного планування та проведення інформаційних операцій. В умовах сучасного інформаційного середовища, де обсяги інформації збільшуються, а увага аудиторії фрагментується, точне визначення сегментів ЦА стає критично важливим. Успішна сегментація дозволяє краще розуміти аудиторію, підвищувати залученість до необхідної інформаційної повістки, адаптувати свої інформаційні меседжі відповідно до вподобань окремих груп та забезпечувати досягнення цілей інформаційної операції з мінімальними ресурсами. Аналіз наявних підходів до сегментації показує, що органи військового управління не завжди використовують цей інструмент на належному рівні, що знижує ефективність планування інформаційних операцій.

Сегментація цільової аудиторії – це процес розподілу загальної аудиторії на підгрупи, які поділяють спільні характеристики, поведінкові моделі або потреби. «Основними категоріями сегментації є демографічна, психографічна, поведінкова та фірмографічна сегментація» [2]. Кожна з них забезпечує унікальне розуміння аудиторії. Наприклад, демографічні дані дозволяють виділяти групи за віком, статтю чи освітою, тоді як психографічні аналізують цінності, переконання та спосіб життя.

Аналіз літератури [1-3] дозволив синтезувати та виділити основні етапи сегментації цільової аудиторії:

1. Попереднє дослідження. На цьому етапі збираються первинні дані через опитування, аналіз відкритих джерел та соціальних мереж, кейс-стаді, соціологічні дослідження. Використання анкетування з відкритими запитаннями дозволяє краще зрозуміти мотивацію аудиторії.

2. Формування сегментів. На основі отриманих даних визначаються основні критерії сегментації. Наприклад, в інформаційних операціях особливу увагу можна приділити психографічним та поведінковим характеристикам, оскільки вони впливають на сприйняття інформації та ймовірність її поширення в середині малих груп.

3. Розробка дослідження. На цьому етапі формулюються конкретні питання, що допомагають уточнити вже обрані сегменти. Наприклад, для поведінкової сегментації важливими є питання про звички споживання контенту, джерела інформації яким ЦА довіряє та реакцію на різні типи меседжів.

4. Аналіз отриманих даних. Використання сучасних статистичних методів, таких як кластерний аналіз, дозволяє визначити точні межі сегментів. Інструменти на основі аналізу «Big Data» та штучного інтелекту можуть значно підвищити швидкість і точність обробки даних.

5. Тестування проведеної сегментації. Визначені сегменти перевіряються на практичну придатність, вимірюваність і доступність. Наприклад, кожен сегмент ЦА повинен демонструвати диференційовану реакцію на різні інформаційні меседжі, а головне він має бути здатен змінювати поведінку у потрібному напрямку.

Отже, можемо відмітити, що ефективне проведення сегментації ЦА сприяє оптимізації подальшого інформаційно-психологічного впливу. Наприклад, при плануванні інформаційної операції можна виділити декілька ключових сегментів: населення в операційній зоні, населення на території, займаної противником, військовослужбовців противника, військовослужбовців підпорядкованих підрозділів тощо. Для кожного сегмента розробляються окремі комунікаційні стратегії, які враховують їхні потреби, цінності та звички споживання інформації.

Таким чином, сегментація цільової аудиторії є ключовим інструментом для підвищення ефективності планування інформаційних операцій. Вона дозволяє забезпечити точність комунікації, оптимізувати використання ресурсів та досягати оперативно-стратегічних цілей з меншими витратами. Запропонована методика сегментації базується на п'яти етапному підході, який забезпечує комплексний аналіз аудиторії та створення практично значущих сегментів. В подальшому особливу увагу необхідно приділити інтеграції сучасних технологій аналізу даних, які дозволяють отримувати якісні результати навіть за обмежених ресурсів. Отже, сегментація не лише покращує розуміння цільової аудиторії, але й стає основою для розробки переконливих комунікаційних стратегій інформаційно-психологічного впливу в умовах сучасної інформаційної протидії.

Список використаних джерел:

1. Matz S., Ruth E., Kosinski M. Privacy in the age of psychological targeting / Current Opinion in Psychology / Volume 31, 2020 – С. 116-121.

2. Qualtrics. "How to drive profits with customer segmentation". *qualtrics.com.* [Електронний ресурс], – Режим доступу: https://www.qualtrics.com/ebooks-guides/drive-profits-with-customer-segmentation/

3. Matz S., Ruth E., Kosinski M. "Rethinking privacy in the age of psychological targeting". *eprints.lse.ac.uk.* [Електронний ресурс], – Режим доступу: https://eprints.lse.ac.uk/104151/1/businessreview_2019_11_21_rethinking_privacy_in_the_age_of.pdf

Шевченко Т.В.
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю 053 – Психологія,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Необхідною психологічною передумовою ефективності комунікативної діяльності правоохоронця є встановлення психологічного контакту. Проте контакт – не самоціль, на його основі мають досягатися когнітивно-комунікативні результати вищого рівня, реалізовуватись цілі та завдання правоохоронної діяльності. Зауважимо також, що вибір тактики поведінки при проведенні цілеспрямованої бесіди значною мірою залежить від ситуації, в якій вона відбувається, індивідуальних особливостей співрозмовників й ступеня сформованості стосунків між ними. Крім того, в контактній взаємодії аналогічного рівня пріоритетна позиція має належати, передусім, суб'єкту правоохоронної діяльності.

Слід зауважити, що фахівці-юристи нерідко називають прийоми комунікативної діяльності оціночними термінами, що апріорі викликають сумнів щодо їх правової та моральної припустимості: використання взаємин між співучасниками – "розпаленням конфлікту" і "породженням протиріччя"; виявлення винної поінформованості – "пасткою"; приховання поінформованості – "обманом"; пред'явлення доказів – "створенням напруженості"; постановку раптового запитання – "деталізацією даних" тощо [1, 2]. На думку деяких психологів (В. Г. Андросюка, Л. І. Казміренко та ін.), це нерідко пояснюється не стільки невдалістю використовуваної термінології, скільки недооцінкою значення практичного доробку психологічної науки для правоохоронної діяльності [3, 4]. Звідси слід звернути увагу на принциповість питань щодо комунікативної компетентності правоохоронців, які розкриваються через призму особливостей справлення психологічного впливу на об'єктів професійної діяльності.

Механізм психологічного впливу передбачає процедуру вибору того чи іншого методу і варіанту поведінки та процес проходження впливаючого стимулу від суб'єкта (працівника поліції) до об'єкта (правопорушника, супротивника, поінформованої особи тощо) і зворотного зв'язку між ними [5]. Поведінка правоохоронця під час здійснення поліцейських заходів примусу (застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї) (ст.ст. 42-46 Закону України "Про Національну поліцію") видається нам цілком прогнозованою, оскільки йдеться, здебільшого, про фізичний вплив та його наслідки.

Саме тому варто вести мову, насамперед, про такі превентивні заходи впливу, як от: опитування особи (ст.ст. 31, 33 Закону України "Про Національну поліцію"), перевірка документів особи (ст.ст. 31-32), вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території (ст.ст. 31, 36), проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 31, 38) й ін. [6]. Звідси, у межах предмету нашого аналізу слід звернути увагу на наведені поліцейські заходи через призму такої їх складової як справлення психологічного впливу суб'єктів на об'єктів поліцейської діяльності.

Коли ми говоримо про психологічний вплив в комунікативних проявах професійної діяльності юриста, то варто мати на увазі, передусім, особливості прояву його структурних елементів: 1) суб'єкта (адвоката, поліцейського й ін.); 2) об'єкта впливу як конкретної соціальної одиниці (різних категорій осіб залежно від їх процесуального статусу, кримінологічної та психологічної характеристики); 3) каналу проходження стимулів та реалізації обраного методу (прийому). Звідси, психологічний вплив, як активна цілеспрямована діяльність працівника правоохоронного органу, передбачає отримання значимої оперативно-службової інформації або зміну психіки чи поведінки об'єкта (окремої людини чи групи людей). Зважаючи на таке розуміння психологічного впливу та положення ст. 28 Конституції України [7], можна стверджувати, що у межах професійної діяльності правоохоронця ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Стаття 11 КПК України вказує на те, що забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність [8]. Отже, слід визнати, що чинні законодавчі акти України по-різному трактують критерії допустимості використання прийомів і способів психологічного впливу в юрисдикційному процесі та правоохоронній діяльності.

Опрацювання норм чинного КПК України, які регламентують як основні принципи кримінального провадження, так й статус суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, дозволяє однозначно констатувати, що, наділяючи їх широкими процесуальними правами, законодавець тим самим дозволяє справлення психологічного впливу на учасників процесу. В оперативно-розшуковій діяльності на відміну від процесуальної діяльності суб'єкт наділений значним обсягом дискреційних повноважень, особливо в сфері комунікативної взаємодії. Проте психологічний вплив, що застосовується у ході проведення певних оперативно-розшукових заходів, не є вимаганням "потрібних" даних. Тактичні прийоми психологічного впливу, якщо вони правильно

застосовуються, мають вибіркову дію – лише стосовно осіб, що зазнають труднощів у відтворенні сприйнятих раніше фактів або тих, які дають навмисно неправдиву інформацію чи відмовляються від її надання.

Відтак, мова може йти про впровадження в правоохоронну діяльність прийомів психологічного впливу, які застосовуються в соціономічній практиці й не порушують прав людини. Тим паче, що серед трьох провідних функцій спілкування (когнітивної, перцептивної та інтерактивної), саме остання передбачає усвідомлений чи неусвідомлений, але, все ж таки, взаємний психологічний вплив суб'єктів контактної взаємодії на її об'єктів.

Виходячи з того, що серед основних завдань правоохоронної діяльності є забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1 Закону України "Про Національну поліцію") [6, 9], стає зрозумілим, що всі технології, спрямовані на реалізацію цього завдання, набувають пріоритетного значення. Відтак, й психологічні прийоми впливу мають знайти своє місце, перш за все, саме у сфері одержання професійно значущої інформації. Слід зважати також й на те, що саме психологія, яка має тривалий досвід напрацювання технологій ефективного психологічного впливу, надає суттєвого значення діагностиці прихованих психологічних станів людини, які потребують подальшої терапії [10]. При цьому враховується як явна усвідомлена протидія об'єкта в процесі взаємодії, так й підсвідома протидія без свідомих захисних механізмів. Отже, в арсеналі сучасної психології накопичені підходи щодо правомірного отримання прихованої інформації без заподіяння шкоди життю, здоров'ю, честі чи гідності людини. На наше переконання, на противагу застарілим засобам примусового збору інформації має прийти досвід використання ефективних прийомів психологічного пізнання, адаптований до потреб сучасної правоохоронної діяльності.

Таким чином, висловлені та обґрунтовані нами позиції не обмежують кола проблемних питань у цій сфері. Справлення психологічного впливу за умов професійної діяльності сучасного правоохоронця створює умови для забезпечення: встановлення і збору значимої для виконання службових завдань інформації; корекції небажаної поведінки особи чи групи осіб; зміни ставлення конкретних осіб до своєї поведінки, певних фактів чи людей. Ефективна реалізація прийомів впливу потребує розуміння й практичного застосування значної кількості індивідуально-психологічних та соціально-психологічних механізмів. Від якості засвоєння та глибини осмислення практичними працівниками відповідних знань, ступеня оволодіння вміннями та навичками психологічної діагностики й психологічного впливу, в кінцевому рахунку, залежить успіх профілактики й протидії злочинності за умов сучасного поліціювання.

Список використаних джерел:

1. Сокиран Ф. М. Застосування психологічного впливу в кримінальному судочинстві. *Криміналістичний вісник*. 2019. №2(32). С. 15–21. doi: 10.37025/1992-4437/2019-32-2-15

2. Окаль С. О. Психологічні аспекти позиціонування поліції в суспільстві. *Психологічні конструкти позиціювання поліції серед населення: матеріали круглого столу (Львів, 24 листопада 2016 р.)* / за заг. ред. Гуменюк Л. Й., Козирєва М. П. Львів: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2016. С. 54–57.

3. Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. Можливості та межі справлення психологічного впливу у правоохоронній діяльності. *Юридична психологія та педагогіка*. 2008. № 2. С. 82–93.

4. Охріменко І. М. Справлення психологічного впливу за умов сучасного поліціювання: теоретико-правовий аналіз. *Публічне право*. 2015. № 4(20). С. 167–174.

5. Професійно-психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів : навч.-метод. посіб. / [Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 124 с.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379 (станом на 11.04.2024). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

7. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141 (станом на 01.01.2020). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88 (станом на 04.12.2024). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

9. Kubaienko, A., Okhrimenko, I., Kryzhanovska, O., Kislitsyna, I., & Hryshchenko, M. (2021). The police competence to ensure the rights and freedoms of citizens in modern society. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 164-181. https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.09

10. Shvets, D., Yevdokimova, O., Okhrimenko, I., Ponomarenko, Y., Aleksandrov, Y., Okhrimenko, S., & Prontenko, K. (2020). The New police training system: Psychological aspects. *Postmodern Openings*, 11(1Supl1), 200-217. https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130

СЕКЦІЯ 5.
МЕДИЦИНА

Slobodian K.V.
Assistant of professor
Department of Pathophysiology
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi,Ukraine

THE VALUE OF PROSTAGLANDIN E2 IN THE URINE UNDER THE 3% OF SODIUM CHLORIDE SOLUTION LOADING IN INTACT SEXUALLY MATURE RATS

Summary. In experiments on 40 white nonlinear mature male rats held by multifactor regression analysis probable relationship ($p < 0,05$) is found between the content of prostaglandin E2 in the renal medulla and papilla and concentration of osmotically active substances in the urine under the 3% of sodium chloride solution loading in the presence of broad-based charts. The latter is caused by a maximum mobilization of adaptive capacity of prostaglandin E2 in these kidney areas by the excretion of sodium as osmotically active substance (1263±24,1 mosm/kg) with a load of sodium ions as to the regime of water diuresis (82,2±3,79 mosm/kg), in which there is narrow basis of the above diagram.

Introduction. It is known that the 3% sodium chloride solution loading on water-induced diuresis is accompanied by restructuring of kidney function, which is characterized by significant natriuresis, kaliuresis, rising levels of prostaglandin E2 concentration of osmotically active substances in the urine [2, 6]. This naturally raises the question of the possible involvement of prostaglandin E2 on cortex, medulla and renal papilla [1, 3, 4] levels in providing the excretion of osmotically concentrated urine under the 3% sodium chloride solution loading and the possibility of using multifactor regression analysis to characterize restructuring of kidney function in these conditions in mature rats. All the while, the role of prostaglandin E2 on cortex, medulla and renal papilla levels in providing the excretion of osmotically concentrated urine under the 3% sodium chloride solution loading has practically not been studied.

The purpose of the study. Clarify the role of prostaglandin E2 on cortex , medulla and renal papilla levels in ensuring the excretion of osmotically concentrated urine under 3 % sodium chloride solution loading in relation to water induced diuresis basing on the method of multifactor regression analysis.

Material and methods. Experiments were conducted on 40 white male nonlinear rats weight 0,16-0,18 kg under the low-salt diet. Renal function was studied under conditions of water-induced diuresis and 3% sodium chloride solution solution; the studied solution at 37°C in the amount of 5% of body weight was administered with a metal probe to stomach of rats, followed by collecting urine for 2 h. The value of urine output (V) was evaluated in ml / 2 h / 100 g body weight. Euthanasia of animals was performed by decapitation under ether anesthesia. Blood was collected in tubes with heparin. Glomerular filtration rate (Ccr) was assessed by endogenous creatinine clearance, which is calculated by the formula:

The concentration of osmotically active substances in the urine and plasma evaluated by cryoscopic method using osmometer OMKA 1c -01.

For the detection of prostaglandin E2 kidney were frozen in liquid nitrogen, followed by their extraction on microcolumns C18 (Amprep, England) and eluation in ethyl acetate. After evaporation of the eluate and reduction of residuum in phosphate buffer (pH 7.4) the content of prostaglandin E2 was determined by radioimmunoassay technique using a set (Seragen Inc., USA); the detection was conducted on a set "Gamma 12".

Statistical analysis of data, including correlation and multifactor regression analysis were performed on personal computer using the "Statgrafics", "Exel 7.0" and "Statistica".

Experiments were conducted in compliance with the European Convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes (Strasbourg, 1986).

Results and discussion. Loading by 3% sodium chloride solution in relation to water-induced diuresis was characterized by growth of urination, urine concentration and excretion of sodium, potassium, osmotically active substances, clearance of sodium ions, the concentration of sodium ions, osmotically active substances in the blood plasma, filtration fraction of sodium ions. Under these conditions, the relative decline was experienced by reabsorption of sodium, creatinine concentration in plasma. Glomerular filtration was characterized by a tendency to increase, relative water reabsorption remained unchanged (Table. 1).

The increase of the content of prostaglandin E2 in the renal cortex, medulla and papilla loaded by 3% sodium chloride solution in intact mature rats relative to water-induced diuresis was found.

Conducting multifactor regression analysis showed the presence of possible relationships ($p < 0,05$) between the content of prostaglandin E2 in the renal medulla and papilla and concentration of osmotically active substances in the urine under 3% sodium chloride solution loading and under conditions of water-induced diuresis. At the same time under conditions of 3% sodium chloride solution loading the indicated

chart was characterized by broad base relatively to the n relation to water-induced diuresis regime.[1]

Rising concentrations of sodium and osmotically active substances in the blood plasma under 3% sodium chloride solution loading is caused by increased intake of this cation in the body of experimental animals.[8] The increase of urine output and glomerular filtration was due to osmotic diuresis development, the growing influence of natriuretic factors, prostaglandin E2, α-atrial natriuretic hormone vasoactive intestinal peptide. Rising concentrations of potassium in the urine and its excretion is because the increase in the supply of sodium ions to the macula densa leads to activation of the juxtaglomerular apparatus with the release of angiotensin 2,which stimulates the production of aldosterone in the adrenal cortical area. The last causes kaliuresis.[7] However reabsorption of sodium ions is inhibited as powerful anti-aldosterone Natriuretic factors: prostaglandin E2, α-atrial natriuretic hormone vasoactive intestinal peptide, nitric oxide (II) start to act. The maximum concentration of urine under 3% sodium chloride solution loading is caused by the release of antidiuretic hormone in response to hyperosmolarity of blood plasma and natriuretic influence of prostaglandin E2 on renal medulla and papilla level [3]

Conclusion. Probable relationship ($p < 0,05$) between the content of prostaglandin E2 in the renal medulla and papilla and concentration of osmotically active substances in the urine under 3% sodium chloride solution loading are studied.

Prospects for further research. Multifactor regression analysis of the relationship between the content of prostaglandin E2 in the kidneys and concentration of osmotically active substances in the urine under 3% sodium chloride solution loading in relation to the regime of water-induced diuresis under the sublimate nephropathy appears to be quite promising.

References:

1. Slobodian K.V. The role of prostaglandin E2 in excretion of osmotically concentrated urine under the 3% solution of sodium chloride loading in intact mature rats. // Bukovinian Medical Herald. – 2008. – V.12. – No.3. – P. 77-80.

2. Glodny B. The vasodepressor function of the kidney: Prostaglandin E2 is not the principal vasodepressor lipid of the renal medulla / B. Glodny // Acta physiol. Scand.-2006.-№3.-P.419-429.

3. Gandhi C. Nebivolol reduces experimentally induced warm renal ischemia reperfusion injury in rats / C.Gandhi, R.Zalawadia, R.Balaraman // Ren. Fail. —2008. — V.30, N9. — P.921-930.

4. Gopisetti G. DNA mutilation and apoptosis. / G.Gopisetti, K.Ramachandran, R.Singal // Molecular Immunology. 2006. - V. 43. - P. 1729-1740.

5. Hammerman M.R. Organogenesis of kidney following transplantation of renal progenitor cells / M.R.Hammerman // Transpl. Immunol. — 2004. — V.12, №4. — P. 229-239.

6. Jucknevicius I. Effect of aldosterone on renal transforming growth factor-beta/ I.Jucknevicius, Y.Segal, S.Kren at all // Am. J. Physiol. - 2004. - Vol. 286, N6. - P.1059-1062.

7. Stevens L.A. Clinical implications of estimating equations for glomerular filtration rate / L.A. Stevens, A.S. Levey // Ann. Intern. Med. - 2004. - V.141, N12. - P. 959-961.

8. Sturgiss S.N. Renal reserve during human pregnancy / S.N.Sturgiss, R.F.Wilkinson, J.M.Davison // Am. Physiol. Regul. Integr. Comp. Physiol. – 2003. - V. 284, N.6. – P.R1521-R1528.

Бичко А.В.
старший викладач кафедри біології,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЯЦІЇ КЛІТИННОГО ПОДІЛУ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИМИ СПОЛУКАМИ

Онкологічні захворювання є глобальною проблемою сучасності. За даними Міжнародного агентства з дослідження раку у складі Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН кількість онкологічних хворих у світі перевищує 20 млн. осіб, а рівень захворюваності (серед якого перші місця займають рак легень, рак грудей (у жінок) та колоректальний рак) має тенденцію до збільшення [1]. Лікування таких хворих є складним, тривалим і багатостадійним процесом, який традиційно включає в себе цілий комплекс методів стабілізації (радіотерапію, хіміотерапію) та хірургічної елімінації неопластичних утворень з організму пацієнта. Однак, незважаючи на певні досягнення у вдосконаленні традиційних та розробці нових прогресивних методів боротьби із злоякісними новоутвореннями, загальна ефективність лікування онкологічних захворювань залишається недостатньою, а рівень смертності високим.

На думку багатьох дослідників найбільш перспективним підходом у вирішенні цієї проблеми є таргетна терапія раку. Вибірковий (таргетний) цитотоксичний вплив лише на клітини пухлини може усувати деякі недоліки препаратів, що використовуються в сучасній хіміотерапії, – високий рівень токсичного та імунодепресивного ефектів впливу на організм пацієнта, і тим самим значно підвищувати ефективність лікування онкологічних хворих. Тому розробка та впровадження таких таргетних препаратів є пріоритетним напрямком сучасних наукових досліджень [2].

Одночасно, аналіз результатів таких досліджень, логічне та обґрунтоване тлумачення їх наукової та практичної цінності може бути корисним у підготовці майбутніх фахівців медичних та фармацевтичних спеціальностей закладами вищої освіти та формуванні у них професійних компетентностей, як в ході проведення навчальних занять, так і в діяльності студентського наукового гуртка відповідного профілю.

Згідно аналізу сучасних досягнень, ініціація та подальший розвиток неопластичної трансформації є результатом кумулятивного впливу двох незалежних, але взаємодоповнюючих, подій у клітині – генетичних мутацій (спонтанні мутації генів регуляції проліферації клітини) та епігенетичних змін (модифікації систем регуляції та контролю клітинного генома і внутрішньоклітинних

сигнальних шляхів). За звичайних умов поодинокі випадкові мутації генів регуляції не здатні накопичуватися в геномі в кількості достатній до розвитку неконтрольованої проліферації клітини, але деякі фактори можуть сприяти збільшенню частоти таких мутацій і тим самим спричинювати розвиток неопластичної трансформації. До таких факторів можна віднести, зокрема: канцерогени мутагенної дії (хімічні канцерогени, іонізуюче випромінення, деякі віруси), канцерогени немутагенної дії (пухлинні промотори) та ініційовану ними активацію генів-мутаторів (онкогенів або пухлинних супресорних генів, які зазвичай знаходяться в геномі в інтактному стані). З генетичної точки зору неопластична трансформація є результатом комплексу випадкових спорадичних мутацій клітинного генома (точкових мутацій, хромосомних аберацій), що є індивідуальним для кожної клітини. Це визначає генетичну гетерогенність конкретної ракової пухлини. Одночасно, порушення системи регуляції генів (епігенетичні зміни) призводять до надмірної експресії протоонкогенів, пригнічення експресії генів-супресорів пухлинного росту, надмірної експресії генів протеінкіназ та, як результат, розбалансування систем регуляції клітинної проліферації та диференціації [3].

Зважаючи на обмежені можливості прямої маніпуляції з клітинним геномом, основними об’єктами для таргетного впливу на процес ангіогенезу в клітині є кінцеві продукти анормальної експресії генів – трансфомовані або «мутантні» протеінкінази. Цільовий пошук природніх або синтетичних інгібіторів таких протеінкіназ є одним з пріоритетних напрямків у розробці нових засобів терапії та лікування онкологічних захворювань людини [4].

Прикладом таких розробок є похідні піролу, як потенційні препарати таргетної терапії. Аналіз літературних даних доводить, що деякі природні (пенколід, страуспорин) та синтетичні похідні піролу здатні інгібувати активність цілої низки мембранних рецепторних та нерецепторних цитоплазматичних протеінкіназ шляхом специфічної конкурентної взаємодії із їх АТФ-зв’язувальними сайтами, тим самим пригнічуючи розвиток неопластичної трансформації. Найбільшу активність серед них проявляють похідні, основу фармакофорного ядра яких складає малеїнімід (пірол-2,5-діон) [5; 6]. Також, в дослідах *in vivo* та *in vitro* показано, що ці сполуки при взаємодії з плазматичною мембраною клітини не спричиняють деструктивного впливу на її структуру і проявляють виражені антиоксидантні властивості [7, 8]. Таким чином похідні мадеїніміду можуть бути перспективними для подальшої розробки потенційних таргетних препаратів. Так, 1-(4-хлоробензил)-3-хлоро-4-(3-трифтор-метил-феніламіно)-1Н-пірол-2,5-діон (МІ-1), спроектований методами молекулярного моделювання *in silico* як інгібітор тирозинкіназ, проявляє виражений цитостатичний та цитотоксичний вплив на різні типи ракових пухлин. Найбільшу чутливість

проявляють до нього пухлини раку шийки матки та карциноми товстої кишки. Одночасно, в системах *in vivo* він проявляє низький рівень токсичності і має здатність справляти загальну відновлювальну дію на організм на фоні запальних або неопластичних процесів [9]. Продовжуються розробки як із збільшення антинеопластичної ефективності препарату як індивідуальної сполуки, так і зі створення на його основі ефективних фармакологічних композицій.

Похідні малеїніміду як інгібітори тирозинових протеінкіназ є перспективними у розробці високоефективних низькотоксичних препаратів для таргетної терапії онкологічних захворювань людини.

Список використаних джерел:

1. International Agency for Research on Cancer. Режим доступу: https:// www.iarc.who.int

2. Zhijun Zhou, Min Li. Targeted therapies for cancer. *BMC Medicine*. 2022. 20:90. doi.org/10.1186/s12916-022-02287-3

3. Cicenas J., Zalyte E., Bairoch A., Gaudet P. Kinases and Cancer. *Cancers*. 2018. Vol. 10 (3):63. doi: 10.3390/cancers10030063

4. Min H.Y., Lee H.Y. Molecular targeted therapy for anticancer treatment. *Experimental & Molecular Medicine*. 2022. 54. P. 1670-1694. doi.org/10.1038/ s12276-022-00864-3

5. Meijer L., Flajolet M., Greengard P. Pharmacological inhibitors of glycogen synthase kinase 3. *Trends Pharmacol Science*. 2004. 25(9). P. 471-480. doi: 10.1016/j.tips.2004.07.006.

6. Gallo G., Sena G., Vescio G., Papandrea M., Sacco R., Trompetto M., Sammarco G. The prognostic value of KRAS and BRAF in stage I-III colorectal cancer. A systematic review. Ann Ital Chir. 2019. 90. P. 127-137.

7. Дубініна Г.Г., Головач С.М., Козловський В.О., Толмачов А.О., Воловенко Ю.М. Антипроліферативна дія нових похідних 1-(4-R-бензил)-3-R1-4-(R2-феніламіно)-1Н-пірол-2,5-діону. *Журнал органічної та фармацевтичної хімії*. 2007. Том 5. Вип. 1(17). С. 39-49.

8. Lynchak O.V., Prylutskyy Yu.I., Rybalchenko V.K., Kyzyma O.A., Soloviov D., Kostjukov V.V., Evstigneev M.P., Ritter U., Scharff P. Comparative Analysis of the Antineoplastic Activity of C_{60} Fullerene with 5-Fluorouracil and Pyrrole Derivative In Vivo. *Nanoscale Research Letters*. 2017. Vol. 12 (8). DOI 10.1186/s11671-016-1775-0

9. Рибальченко В.К., Стойка Р.С., Кузнєцова Г.М. Бєлінська І.В., Бичко А.В., Дзюбенко Н.В., Ключівська О.Ю., Луцик М.Д., Мілохов Д.С., Рибальченко Т.В., Фінюк Н.С., Хиля О.В. Похідні піролу в біології і медицині: синтез, протизапальна і протипухлинна дія: монографія; за наук. ред. Рибальченка В.К., Стойки Р.С. Київ: ВПЦ "Київський університет". 2023. 279 с.

Дудар М. В.
здобувач вищої освіти,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Науковий керівник: ***Погоріла І.О.***
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БАБЕЗІОЗУ

Вступ. Бабезіоз – паразитарне захворювання, яке передається через укуси кліщів, є досить поширеним у світі, в тому числі Україні, і може спричиняти негативні наслідки для здоров'я людей і тварин. Кліматичні зміни та зміщення території поширення кліщів сприяють збільшуванню кількості випадків інфікування людей, що робить проблему ще більш актуальною. Відомо, що бабезіоз може призводити до важких ускладнень, таких як анемія, сепсис та летальних випадків, якщо не виявити захворювання на ранніх стадіях. Окрім того, з'являються нові штами збудників, стійкі до традиційних методів лікування, що вимагає постійного моніторингу та розробки нових терапевтичних стратегій. Таким чином, дослідження бабезіозу є важливими для покращення діагностики та розробки ефективних методів боротьби з цим захворюванням, а також підвищення обізнаності населення.

Мета. З'ясування медико-біологічних аспектів бабезіозу, аналіз причин виникнення бабезіозу, основних клінічних проявів, сучасних методів діагностики та актуальних підходів до терапії цього захворювання.

Матеріали і методи. Аналіз літературних джерел з проблеми бабезіозу.

Результати. Бабезіоз – це паразитарне захворювання, яке спричинюється протозойними паразитами роду *Babesia*. Ці мікроскопічні організми вражають еритроцити, що може призводити до розвитку анемії, жовтяниці, а також інших серйозних ускладнень. Зараження бабезіозом відбувається в основному через укуси інфікованих кліщів, які є основними переносниками паразитів. Хвороба поширена в районах, де активно зустрічаються кліщі, зокрема в лісових і степових зонах. Вона може бути медичною проблемою в країнах з помірним кліматом, зокрема в Україні, де спостерігається підвищення випадків захворювання, пов'язаних із сезонною активністю кліщів [1, С. 40-41]. Паразити

потрапляють в організм людини через укуси інфікованих кліщів, зокрема роду *Ixodes*, який є основним переносником паразитів [2]. Для інфікування людини бабезіозом достатньо 36–48 годин перебування кліщів на її шкірі [4]. Кліщі заражаються, харчуючись кров'ю інфікованих тварин, таких як олені, лосі, собаки та інші ссавці [1, С.49-41]. Інкубаційний період захворювання варіюється від кількох днів до кількох тижнів. Перші симптоми захворювання часто схожі на ознаки багатьох інших інфекцій, що значно ускладнює ранню діагностику. До основних симптомів бабезіозу відносяться лихоманка, що може бути періодичною, головний біль, м'язовий біль, втома, пітливість. Пацієнти часто скаржаться на відчуття загальної слабкості, що супроводжується зниженням працездатності. Іноді виникає нудота та втрата апетиту. У важких випадках, коли захворювання прогресує, можуть виникати такі симптоми, як жовтяниця, яка є наслідком масового руйнування еритроцитів та підвищення рівня білірубіну в організмі. Це відбувається через те, що при руйнуванні червоних кров'яних клітин звільняються токсичні продукти, які потрапляють в організм, отруюючи його. Крім того, можуть спостерігатися ураження печінки та селезінки, що виражається у їх збільшенні [4; 5]. У важких формах бабезіозу можуть спостерігатися такі ускладнення, як анемія, порушення функцій печінки та селезінки, що може спричиняти підвищення рівня печінкових ферментів, зниження рівня еритроцитів у крові, а також розлади з боку центральної нервової системи. Важкі форми бабезіозу можуть призводити до розвитку ниркової недостатності, що вимагає проведення гемодіалізу. Ускладнення включають також сепсис та шок, що є наслідком бактеріальної інфекції, яка може виникнути на фоні ослабленого імунітету. Враховуючи потенційно небезпечні ускладнення, своєчасна діагностика та лікування є надзвичайно важливими [3].

Діагностика бабезіозу ґрунтується на поєднанні клінічних ознак та лабораторних методів. Мікроскопічний аналіз крові є основним методом діагностики. Даний метод дозволяє виявити паразитів у крові, але для діагностики можуть бути застосовані сучасні додаткові методи, такі як серологічні тести для визначення антитіл до *Babesia*, а також ПЛР-діагностика для виявлення ДНК паразитів. Оскільки паразити можуть бути присутні в крові лише в певних фазах їх життєвого циклу, часто для точного підтвердження діагнозу потрібно проводити кілька аналізів протягом кількох днів [4].

Лікування бабезіозу включає застосування специфічних антипротозойних препаратів, таких як хінін, а також комбінації препаратів. Вибір лікування залежить від тяжкості захворювання та віку пацієнта. Важливою частиною терапії є підтримка функцій органів, зокрема печінки та нирок, оскільки бабезіоз може спричиняти порушення їх роботи. У разі розвитку ускладнень, таких як

анемія або ниркова недостатність, може знадобитись застосування інших методів лікування, зокрема переливання крові чи гемодіаліз. Важливо також на ранніх етапах виявити захворювання, щоб уникнути розвитку важких форм і ускладнень [3; 5]. Одним із найпоширеніших ускладнень є гемолітична анемія, яка викликається руйнуванням еритроцитів. Це може призвести до різкого зниження рівня гемоглобіну в організмі, що викликає втомлюваність, слабкість, головокружіння [4]. Це захворювання може стати загрозливим для життя, особливо для людей, старше 50 років з ослабленим імунітетом. Крім того, при відсутності належного лікування можуть розвиватися хронічні захворювання печінки, селезінки та нирок [3].

Профілактика бабезіозу передбачає заходи, спрямовані на зниження ризику укусу кліщів. Це включає використання репелентів, спеціального одягу, а також регулярні перевірки тіла на наявність кліщів після прогулянок у лісових або трав'янистих зонах. Крім того, важливо звертатися до лікаря у разі підвищення температури або появи інших симптомів після відпочинку на природі, щоб своєчасно розпочати діагностику та лікування [4].

Висновок. Бабезіоз – важке паразитарне захворювання, що спричинюється інфікованими кліщами, яке потребує своєчасної діагностики та ефективного лікування. Враховуючи його здатність до швидкого поширення через укуси кліщів, важливо проводити відповідні заходи профілактики. Виявлення захворювання на ранніх стадіях значно покращує прогноз для пацієнтів, а грамотне лікування допомагає уникнути серйозних ускладнень.

Список використаних джерел:

1. Крамарьов С. О., Голубовська О. А., Шкурба А. В. (ред.). (2019). *Інфекційні хвороби: енциклопедичний довідник* (2-е вид., доп. та перероб.). Київ: ТОВ «Гармонія». 712 с.

2. Villatoro, T.; Karp, J.K. *Transfusion-transmitted babesiosis*. Arch. Pathol. Lab. Med. 2019, P.130–134.

3. Bartlett, J. G., Blacklow, N. R., & Gorbach, S. L. (2004). *Infectious Diseases* (2nd ed.). Lippincott Williams & Wilkins. (PP. 159-165, 350).

4. Khatri, M. (Medically Reviewed by), & Miller, K. (Written by). *What is Babesiosis?* Healthline, 2022. P. 2–7.

5. Telford, J. R., & Kocan, C. J. (2019). *Babesiosis: Pathogenesis, Diagnosis, and Treatment*. P. 6–9.

Коник Б.А.
здобувач вищої освіти,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Науковий керівник: ***Погоріла І. О.***
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГІПОПЛАЗІЇ ЕМАЛІ

Вступ. Гіпоплазія емалі є однією з поширених проблем, що вражає як молочні, так і постійні зуби. Вона може призводити до порушення функцій зубів, косметичних дефектів, підвищення ризику розвитку карієсу. Ця патологія також асоціюється з гіперчутливістю зубів, особливо у випадках апластичної форми [1]. У зв'язку зі зростанням захворювань, пов'язаних із дефіцитом мікроелементів у харчових продуктах, інфекційних захворювань та впливу несприятливих факторів довкілля, ця проблема стає дедалі актуальнішою. За статистичними даними у дітей рівень діагностування гіпоплазії молочних зубів варіюється від 20 % до 38 %, залежно від гігієнічних умов та регіону [2; 3]. Серед студентів стоматологічних факультетів, поширеність некаріозних уражень, включаючи гіпоплазію емалі, становить близько 35,3 % (серед інших патологій) [4].

Мета. З'ясування медико-біологічних аспектів та механізмів розвитку гіпоплазії емалі, аналіз причин виникнення, типів, сучасних методів профілактики та лікування.

Матеріали і методи. Аналіз наукових джерел інформації з проблеми гіпоплазії емалі.

Результати дослідження. Гіпоплазія емалі – це недорозвинення емалевого шару, що виникає через порушення процесу формування зубів у період їх розвитку. Основними формами захворювання є: системна, місцева та ерозивна гіпоплазії. Системна гіпоплазія – це ураження симетричних зубів через загальні фактори (спадкова схильність, інфекції, нестача вітамінів, інтоксикації під час вагітності). Проявляється у вигляді білих або жовтуватих плям, борозен чи повної відсутності емалі на коронці зуба [2]. Місцева гіпоплазія – це обмежене ураження одного або декількох зубів через травми або інфекції зачатків зубів. На поверхні зуба з'являються дефекти, що підвищують ризик

інфекційного ураження дентину [6]. Ерозивна гіпоплазія – це утворення лунок і заглиблень на емалі, що підвищує чутливість зубів до зовнішніх подразників [5; 6]. Причини виникнення патології можуть бути як вроджені, так і набуті. До вроджених належать генетичні порушення, інфекції під час вагітності, а також дефіцит кальцію та вітаміну D. До набутих відносяться хвороби раннього дитинства, зокрема гострі інфекції, рахіт, порушення обміну речовин, механічні травми [2]. Для точної діагностики рекомендуються такі процедури: огляд ротової порожнини, рентгенологічне дослідження зубів, а також аналіз загального стану здоров'я пацієнта [6]. Лікування залежить від ступеня вираженості патології. Косметичні дефекти можна усунути за допомогою ремінералізації, пломбування або використання вінірів. У тяжких випадках може знадобитися встановлення коронок або ортодонтична корекція [5; 7]. Гіпоплазія емалі має різні клінічні прояви, які визначають ступінь ураження та методи лікування. Серед таких проявів можна зазначити плямисту, борозенчасту та ямкову форми, а також аплазію емалі. Плямиста форма найчастіше представлена білими або жовтуватими плямами на емалі, які не виступають над поверхнею зуба. Вона вважається легкою формою, що здебільшого є косметичним дефектом [1]. Клінічний прояв борозенчастої форми проявляється у вигляді борозенок на емалі, розташованих горизонтально. Це ускладнює самоочищення зубів і може підвищувати ризик виникнення карієсу [3]. Ямкова форма значною мірою починає впливати на якість життя людини, оскільки на емалі утворюються ерозії, що часто супроводжуються підвищеною чутливістю до температурних подразників [1]. Найважчою формою є аплазія емалі, яка представлена повною відсутністю емалевого шару на окремих ділянках зуба. Аплазія викликає значний дискомфорт, біль і схильність до пошкоджень дентину [1; 3]. Дефіцит емалі створює комфортні умови для прогресування карієсу через підвищену проникність тканини зуба для мікроорганізмів. Окрім того, естетичні дефекти, зокрема зміна кольору або структурні аномалії впливають на якість життя пацієнтів. Виявлено, що гіпоплазія значно частіше вражає різці та моляри, що пояснюється активними етапами їх формування у дитячі роки [3]. Для боротьби з даною патологією важливо застосовувати комплексний підхід, що включає профілактичні заходи, ранню терапію та відновлювальні процедури. Щоб уникнути проблем з порушенням емалі зубів слід звертати увагу на збалансоване харчування жінки під час вагітності, потребу забезпечувати організм достатньою кількістю кальцію та фосфору, контроль за використанням фтору, оскільки це може призвести до флюорозу, та використання зубних паст з оптимальним вмістом фторидів. Також, важливими аспектами є уникнення надмірного вживання кислих і солодких продуктів, використання м'яких зубних щіток і спеціальних зубних паст для чутливих

зубів, підтримання регулярної гігієни ротової порожнини та відвідування стоматолога мінімум один раз на 6 місяців [1; 3].

Висновки. Гіпоплазія емалі є поширеною стоматологічною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до профілактики та лікування. Важливими аспектами є рання діагностика, дотримання гігієни ротової порожнини, збалансоване харчування, збагачення кальцієм і вітамінами, а також регулярні візити до стоматолога.

Список використаних джерел:

1. Любарець С. Ф. Профілактика ускладнень вад твердих тканин зубів у дітей. *Вісник проблем біології і медицини*. 2014. Вип. 3, Том 1 (110). С. 209-212.

2. Шешукова О. В., Труфанова В.П., Поліщук Т.В. Некаріозні ураження зубів: навч. посіб. Вид. 2-е, переробл. і допов. Полтава, 2019. 31 с.

3. Смоляр Н.І., Безвушко Е.В. Клінічні прояви та диференційно-діагностичні критерії некаріозних уражень зубів. *Профілактична та дитяча стоматологія*. 2016. №1 (14). С. 24-28.

4. Іваницький І.О., Островська Л.Й., Гасюк Н.В., Попович І.Ю.. Характеристика стоматологічного статусу пацієнтів із системною гіпоплазією твердих тканин. *Український стоматологічний альманах.* 2013. №6. С. 93-94.

5. Хоменко Л. О. Терапевтична стоматологія дитячого віку: навч. посіб. / Л. О. Хоменко, О.І. Остапко, О.Ф. Копонович, В.І. Шматко, Ю.Б. Чайковський, Н.О. Савичук, Н.В. Біденко. Київ, 2001. 228 с.

6. Гіпоплазія емалі. *Медичні відповіді та поради* : веб-сайт. URL: https://medicalanswers.com.ua/stomatologiya/gipoplaziya-emali/

7. Чому виникають плями на зубах: формування гіпоплазії емалі. *Estet Portal* : веб-сайт. URL: https://ua.estet-portal.com/doctor/statyi/pochemu-voznikayut-pyatna-na-zubah-formirovanie-gipoplazii-emali

Сергета І.В.
доктор медичних наук, професор,
Директор навчально-наукового
Інституту громадського здоров'я,
біології, контролю та профілактики хвороб,
професор кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова,
м.Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОВАДНИХ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНИХ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Одними з найбільш інформативних показників щодо визначення рівня соціально-психологічної адаптації дітей шкільного віку, незаперечно, слід вважати показники її основних проявів і корелят, одержані на підставі застосування особистісного опитувальника Роджерса і Даймонда, які дозволяють отримати цілком обґрунтоване уявлення про основні передумови створення сприятливих умов для забезпечення максимальної ефективності повсякденної, і насамперед навчальної, діяльності при такому ступені функціональної мобілізації, котрий не викликає перенапруження та не сприяє розвиту явищ передчасної втоми і перевтоми [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10].

Підсумовуючи результати проведених досліджень, слід було відзначити цілий ряд вельми цікавих результатів. По-перше, звертали на себе увагу дані, отримані під час аналізу особливостей процесів формування та розвитку окремих компонентів соціально-психологічної адаптації у віковому контексті. Так, розглядаючи особливості біполярних за своїм змістом характеристик адаптивності – дезадаптивності слід було відзначити, що як серед дівчат, так і серед юнаків найбільш напруженим у цьому контексті був віковий період у 14 років. Так, саме серед 14-річних учениць і 14-річних учнів реєструвались найвищі за ступенем вираження показники і адаптивності, і дезадаптивності. Разом з тим необхідно було підкреслити, що найменші за рівнем вираження показники адаптивності спостерігались серед дівчат у віці 16 років і серед юнаків у віці 15 років, найменші за рівнем вираження показники дезадаптивності – серед дівчат у віці 17 років і серед юнаків у віці 15 років.

Аналізуючи дані щодо проявів соціально-психологічної адаптації за показниками прийняття себе – прийняття інших, слід було відмітити, що найвищі за ступенем вираження показники прийняття себе реєструвались серед

15-річних учениць і 16-рчних учнів, найменші – серед 16-річних учениць і 15-рчних учнів, натомість найвищі за ступенем вираження показники прийняття інших спостерігались серед дівчат у віці 14 років і юнаків у віці 16 років, найменші – серед дівчат і юнаків у віці 16 років і, отже, найбільш напруженим у цьому контексті був перебіг адаптаційних процесів зазначеного змісту серед 16-річних дівчат та 15-річних і 16-річних юнаківРезультати оцінки окремих складових СПА за біполярними показниками неприйняття себе – неприйняття інших засвідчували той факт, що найвищі за ступенем вираження показники неприйняття себе реєструвались серед 17-річних учениць і 14-річних учнів, найменші – серед 16-річних учениць і 15-річних учнів, натомість найвищі за ступенем вираження показники неприйняття інших спосте-рігались серед дівчат у віці 16 років і юнаків у віці 14років, найменші – серед дівчат у віці 17 років і юнаків у віці 16 років і, таким чином, найбільш напруженим слід було вважати перебіг адаптаційних процесів серед 16-річних і 17 річних дівчат та 16-річних юнаків.

В процесі узагальнення даних щодо проявів соціально-психологічної адаптації за показниками емоційний комфорт – емоційний дискомфорт, слід було відзначити, що найвищі за ступенем вираження показники емоційного комфорту реєструвались серед 14-річних учениць і учнів, найменші – серед 16-річних учениць і 15-річних учнів, натомість найвищі за ступенем вираження показники емоційного дискомфорту спостерігались серед дівчат у віці 16 років і юнаків у віці 14 років, найменші – серед дівчат у віці 17 років і юнаків у віці 15 років і, отже, найбільш напруженим був перебіг адаптаційних процесів серед 16-річних дівчат та 14-річних і 15-річних юнаків.

Результати оцінки окремих складових соціально-психологічної адаптації за показниками внутрішній контроль – зовнішній контроль засвідчували той факт, що найвищі за ступенем вираження показники внутрішнього контролю реєструвались серед 17-річних учениць і 14-річних учнів, найменші – серед 16-річних учениць і 15-річних учнів, натомість найвищі за ступенем вираження показники неприйняття інших спостерігались серед дівчат у віці 15 років і юнаків у віці 14 років, найменші – серед дівчат у віці 17 років і юнаків у віці 15 років і, таким чином, найбільш напруженим необхідно було вважати перебіг адаптаційних процесів серед 16-річних і 17 річних дівчат та 15-річних юнаків.

Узагальнюючи дані щодо проявів соціально-психологічної адаптації за показниками домінування – підлеглості, слід було відзначити, що найвищі за ступенем вираження показники домінування реєструвались серед 14-річних учениць і учнів, найменші – серед 16-річних учениць і учнів, натомість найвищі за ступенем вираження показники підлеглості спостерігались серед дівчат у віці 17 років і юнаків у віці 14 років, найменші – серед дівчат у віці 16 років і юнаків

у віці 15 років і, отже, найбільш напруженим був перебіг адаптаційних процесів серед 14-річних і 17-річних дівчат та 14-річних юнаків.

По-друге, необхідно було відзначити наявність цілого ряду віково-обумовлених особливостей ступеня напруження процесів соціально-психологічної адаптації, що мали місце. Так, у віці 14 років серед дівчат найбільш напруженим перебіг процесів соціально-психологічної адаптації був за шкалами адаптивності – дезадаптивності, домінування – підлеглості та ескапізму, серед юнаків – за шкалами адаптивності – дезадаптивності, неприйняття себе – неприйняття інших, емоційного комфорту – емоційного дискомфорту, домінування – підлеглості та ескапізму. У віці 15 років серед дівчат будь-яких проявів напруження процесів соціально-психологічної адаптації не реєструвалось, натомість, серед юнаків найбільш напруженим перебіг процесів соціально-психологічної адаптації був відповідно до шкал прийняття себе – прийняття інших, емоційного комфорту – емоційного дискомфорту та внутрішнього контролю – зовнішнього контролю. У віці 16 років серед дівчат найбільш напруженим перебіг процесів соціально-психологічної адаптації був за шкалами прийняття себе – прийняття інших, неприйняття себе – неприйняття інших, емоційного комфорту – емоційного дискомфорту та внутрішнього контролю – зовнішнього контролю, серед юнаків – відповідно до шкали прийняття себе – прийняття інших. Зрештою, у віці 17 років серед дівчат найбільш напруженим перебіг процесів соціально-психологічної адаптації був відповідно до шкал неприйняття себе – неприйняття інших, внутрішнього контролю – зовнішнього контролю та домінування – підлеглості, разом з тим, серед юнаків будь-яких проявів напруження процесів соціально-психологічної адаптації не реєструвалось.

Явища, які реєструвались, засвідчували той факт, що найбільш напружений перебіг адаптаційних процесів серед дівчат реєструвався у віці 14 років та 16-17 років, тобто у час, який в першому випадку, був досить чітко пов’язаний з процесами статевого дозрівання їх організму, в другому – імовірно, був обумовлений часом закінчення навчання у школі і, отже, впливом на особистість школярок цілого ряду чинників соціально- і навчально-значущого змісту. Разом з тим найбільш напружений перебіг адаптаційних процесів серед юнаків спостерігався у віці 14-15 років, тобто у час, який був пов’язаний з процесами статевого дозрівання їх організму.

По-третє, в ході проведених досліджень виявлено, що впродовж усього досліджуваного періоду, який співпадав з часом перебування учнів в старших класах сучасної середньої школи, і серед дівчат, і серед юнаків спостерігалась доволі подібна картина – на кожному із вікових етапів найбільш вираженими слід було вважати інтегральні показники щодо прагнення до домінування (1 місце) та прийняття інших (2 місце), найменш вираженими – інтегральні показники щодо інтернальності (останнє 6 місце). Характеристики інтегральних показників адаптації

Список використаних джерел:

1. Бардов, В.Г., Омельчук, С.Т., Мережкіна, Н. В. та ін. (2020) *Гігієна та екологія*. Вінниця : Нова Книга.

2. Гончарук Е.И., Кундиев Ю.И., Бардов В.Г. и др. (1999). *Общая гигиена: пропедевтика гигиены*. К.: Вища школа.

3. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Паустовський, Ю. В. та ін. (2021) *Охорона праці в медичній галузі.* К. : ВСВ "Медицина".

4. Bardov, V.G., Omelchuk, S.T., Merezhkina, N.V. et al. (2022) *Hygiene and Ecology* Vinnytsia : Nova Knyha.

5. Сергета, І. В., Браткова, О. Ю., Серебреннікова, О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.

6. Сергета, І. В., Серебреннікова, О. А., Стоян, Н. В., Дреженкова, І. Л., Макарова, О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. 2 (103). 32-41.

7. Тимощук, О. В., Полька, Н. С., Сергета, І. В. (2020). *Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

8. Петрушенко, В. В., Сергета, І. В., Вергелес, Т. М. (2024) Особливості психофізіологічної і психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов використання дистанційних форм навчання та їх урахування у контексті громадського здоров'я. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

9. Collie, R. J., Holliman, A. J., Martin, A. J. (2017) Adaptability, engagement, and academic achievement at university. *Educ. Psychol.* 37. 632-647.

10. Holliman, A., Waldeck, D., Jay, B. et al. (2021) Adaptability and social support: examining links with psychological wellbeing among UK students and non-students. *Front. Psychol.* 12. 636520.

Яценко К.Є.
здобувач вищої освіти,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
м. Київ, Україна

Науковий керівник: ***Погоріла І.О.***
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Вступ. Працівники багатьох професій, зокрема будівельники, шахтарі, правоохоронці, викладачі, медики, працюють в умовах високого стресу, вони належать до групи ризику захворюваності на артеріальну гіпертензію (АГ). Часто люди перебувають під впливом фізичних, нервово-психічних перенавантажень, що в свою чергу є факторами ризику розвитку професійних захворювань [1]. Вони є найпоширенішими захворюваннями серед працівників, які зіштовхнулись з впливом шкідливих виробничих факторів. Одним із таких захворювань є артеріальна гіпертензія (АГ). Підвищення артеріального тиску (АТ) є основним фактором ризику розвитку серцево-судинних захворювань, інсульту та інших патологічних станів, які становлять велику загрозу життю людини. Близько 46 % населення має недіагностовану артеріальну гіпертензію, і майже кожен п'ятий – контрольовану гіпертензію [2]. Нині гіпертензія є однією з основних причин передчасної смерті в усьому світі [3, С. 12-13]. Артеріальна гіпертензія – основний фактор ризику ішемічної хвороби (ІХ) та цереброваскулярних захворювань, які визначають високий рівень смертності. Рівень смертності пацієнтів з артеріальною гіпертензією приблизно вдвічі вищий, ніж у пацієнтів з нормальним тиском. Профілактика та діагностика артеріальної гіпертензії є надзвичайно важливими, тому що підвищений артеріальний тиск, що призводить до вищезазначеного захворювання, зазвичай немає симптомів на ранніх стадіях, за що його називають «тихим вбивцею» [3, С. 12-13]. Тому важливо знижувати ризики розвитку серцево-судинних захворювань, особливо таких розповсюджених як артеріальна гіпертензія, покращувати методи та засоби лікування.

Мета. Аналіз факторів, що призводять до розвитку артеріальної гіпертензії, ризики захворюваності, вивчення сучасних ефективних методів профілактики та лікування цього захворювання.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз наукових публікацій з проблеми артеріальної гіпертензії.

Результати дослідження. При артеріальній гіпертензії протягом тривалого часу артеріальний тиск залишається підвищеним. Систолічний тиск 120 мм рт.ст., діастолічний тиск 80 мм рт.ст. – вважається типовим нормальним артеріальним тиском [4]. Між загальною смертністю і рівнем АТ існує кореляція: ризик смерті зростає з підвищенням АТ. Для своєчасного виявлення АГ медичний персонал повинен обов'язково вимірювати АТ у всіх пацієнтів, які звертаються за медичною допомогою до лікарів будь-якої спеціалізації, а також під час профілактичних оглядів [3, С.18]. Важливо відмітити, що, незважаючи на прогрес у лікуванні та діагностиці за останні 30 років, роки життя з поправкою на інвалідність, пов'язані з гіпертонічною хворобою, не зменшилися. На систолічний артеріальний тиск (САТ) > 140 мм рт.ст. припадає більша частина смертей та інвалідності (70 %), а найбільша кількість смертей, пов'язаних із САТ, на рік зумовлена ішемічною хворобою серця [5]. У 1999 році було прийнято програму профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні, яка дозволила виявити значну кількість хворих на дане захворювання, що є наразі важливим досягненням у процесі здійснення планів програми [3, С. 12-13]. Згідно з рекомендаціями Української асоціації кардіологів, медикаментозну терапію призначають усім хворим з АТ ≥ 160/100 мм рт. ст. Починати лікування комбінації антигіпертензивних препаратів рекомендовано у випадках підвищення АТ III ступеня (≥ 160/100 мм рт. ст.). Результатами багатоцентрових досліджень однозначно доведено позитивний вплив різних режимів лікування препаратами на розвиток серцево-судинних ускладнень при визначених клінічних ситуаціях [5]. Фармакотерапія завжди повинна супроводжуватися відповідними модифікаціями способу життя. Пацієнтам з артеріальною гіпертензією, які маю надлишкову вагу, рекомендується зниження ваги, оскільки в середньому, схуднення на 1 кг знижує систолічний артеріальний тиск на 1 мм рт.ст. і діастолічний – на 0,5 мм рт.ст. Вживання алкоголю, в перерахунку на чистий етанол, більше 30-40 мл/добу підвищує АТ і збільшує ризик інсульту та смерті. Іноді незначні фактори можуть змінювати стан здоров'я, зокрема споживання солі. Доведено, що обмеження споживання натрію (його основним джерелом є кухонна сіль), може призвести до зниження артеріального тиску. Зв'язок між споживанням натрію та частотою ураження органів-мішеней і гіпертонічних ускладнень виявили деякі дослідження [3, С. 35-36]. Дослідження проводилися за участю учасників з АГ, без АГ та комбінованих груп. Результати були подібними для учасників з гіпертензією та без неї, але в першій групі спостерігалося більш різке зниження АТ після зменшення вживання натрію. У цьому аналізі виявили лінійну залежність між споживанням натрію та

зниженням як систолічного, так і діастолічного АТ [6]. Стрес викликає швидке підвищення артеріального тиску, тому відпочинок, релаксація, психологічне розвантаження є важливими факторами під час лікування артеріальної гіпертензії. Систематичні фізичні вправи позитивно впливають на метаболізм м'язів, покращують периферичний кровообіг і знижують артеріальний тиск [3, С. 42].

Висновки. Своєчасна діагностика, ефективні профілактичні заходи та лікування можуть значно знизити ризики ускладнень артеріальної гіпертензії. Виконання національних програм профілактики та контролю АГ в Україні є важливим кроком для поліпшення здоров'я населення та зменшення смертності від серцево-судинних захворювань.

Список використаних джерел:

1. Кравченко А.М. Раціональна Фармакотерапія. *Журнал Української асоціації профілактичної медицини*. Київ, 2012. № 3 (24). С. 15-18.

2. Нетяженко В.З., Свіщенко Є.П., Багрій А.Е. Артеріальна гіпертензія. Клінічна настанова. Київ. 2012. С. 10-11.

3. Сіренко Ю.М. Гіпертонічна хвороба: довідкове видання. Київ: Здоров'я. 2009. С.12-46.

4. Dis Erik Beune and Di Joke Haafkens. Living with Hypertension. Academic Medical Center, University of Amsterdam, Department of General Practice, Investigators. 2010. Vol. 9. P. 7-8.

5. Bryan Williams, Giuseppe Mancia, Wilko Spiering. Guidelines for the management of arterial hypertension *European Heart Journal*. Vol. 18. 2018. P. 15-17.

6. Tommaso Filippini, Marcella Malavolti. Blood Pressure Effects of Sodium Reduction: Dose-Response Meta-Analysis of Experimental Studies. *AHA Journals.* 2021. Vol. 143, N.16. P. 1542-1543.

СЕКЦІЯ 6.
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Зінченко М.О.
начальник науково-дослідного управління,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Сайко В.Г.
доктор технічних наук, професор
професор кафедри,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Комаров В.О.
Заслужений винахідник України
кандидат технічних наук, старший дослідник
провідний науковий співробітник,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЕКІПАЖЕМ ТАНКА ЗА ПОЛЕМ БОЮ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

З самого початку бойового застосування танків їх головним уразливим місцем був обмежений огляд екіпажом полю бою, де з великим ефектом противник використовував різні види протитанкових засобів, починаючи з артилерії та кінчаючи ПТРК і РПГ, не кажучи вже про застосування ручних гранат і пляшок із запалювальною сумішшю. Саме на обмеженому огляді місцевості екіпажем танку заснований метод протитанкових засідок («я бачу, противник не бачить»), який безвідмовно спрацьовує у будь-яких військових конфліктах, включаючи напад рф на незалежну Україну у лютому 2022 року.

Проблему «сліпоти» танка конструктори бойових машин намагалися вирішити у різний спосіб. Такими напрямами на перших етапах застосування

танків були оглядові люки на башті танку, обладнані бронекришками, та візирні щілини, обладнані бронесклом. З розвитком приладів стостереження, замість щилин, обладнані бронесклом, на даху башти та корпусу стали встановлювати нерухомі та рухомі перископні прилади спостереження (панорами), що зміщують голову спостерігача вниз щодо лінії спостереження/вогню противника. Для забезпечення кругового спостереження на даху башти додатково монтувалася командирська башта з візирними щілинами, що розташовані по периметру башти.

Наприкінці 45-50 років минулого сторіччя на танки почали встановлювати електронно-оптичні прилади нічного бачення, що працюють в активному режимі в ближньому інфрачервоному діапазоні оптичного спектра за умови підсвічування місцевості інфрачервоним прожектором. Але, незважаючи на ці рішення, оглядовість екіпажу танка відносно полю бою зберіглася на низькому рівні, що не задовольняє умов ведення бойових дій, які ускладнилися, особливо в умовах міського середовища при малому полі зору кожного із спостережних приладів.

У післявоєнний період в області приладів спостереження танків відбулася відмова від візирних щілин та перехід лише до перископних приладів спостереження. При цьому перископи, що обертаються (панорамні прилади спостереження), значно збільшили свій розмір з метою розширення поля зору. Крім того, перископи, що обертаються, отримали електричний дистанційний привід, стабілізоване поле зору і змінну кратність збільшення зображення. Окремі оптичні прилади спостереження мали члени екіпажу танка, при цьому кожну одиницю озброєння було оснащено спеціалізованим прицілом. Оптичні канали дублювалися телевізійними та інфрачервоними. Все це призвело до значного збільшення кількості приладів у башті, їх габаритів, ваги та вартості зазначених приладів спостереження.

Численні та великорозмірні оптичні оголовки приладів спостереження самі стали вразливими від стрілецького та артилерійського вогню, і вся оптика бойової машини протягом кількох хвилин знаходження під снайперським вогнем супротивника могла бути повністю виведена з ладу. У цьому випадку виконання бойового завдання стає неможливим, а відвід бойової машини назад може здійснюватися механіком-водієм тільки сліпу [1].

Тому, з метою зменшення вразливості приладів спостереження, було запропоновано об'єднати їх у компактні універсальні модулі, захищені бронекорпусом, та оснастити багатоканальними електронними засобами огляду – кольоровими відеокамерами високої чіткості та тепловізорами далекого діапазону ІЧ-випромінювання. Окрім суттєвого скорочення габаритів зовнішніх оголовків приладів спостереження, це дозволило вперше вирішити питання

кругового огляду не тільки у горизонтальній площині, а й у вертикальній, що особливо актуально у ситуації збільшення загроз атаки танка безпілотними літальними апаратами з верхньої півсфери. При використанні вказаного вище обладнання, електронний формат зображення дозволяє транслювати картинку на будь-який з моніторів членів екіпажу танка, а також оптимізувати розміщення приладів спостереження та екіпажу в цілому – відповідно на башті (найбільш оглядовому місці) та в корпусі (найзахищенішому місці).

В даний час система огляду місцевості поєднує багатоспектральні прилади спостереження, незалежність полів зору всіх членів екіпажу і резервування каналів спостереження. Спеціалізований процесор комп'ютерної апаратури, що входить до зазначеної системи, синтезує кругову панораму, будь-який сегмент якої в потрібному електронному наближенні може бути переданий в індивідуальному порядку кожному з членів екіпажу танка.

Перспективним західні конструктори пропонують напрям заміни одно-об'єктивної камери з обмеженим оглядом фасетками з кутом огляду в 180 градусів. Зменшений розмір камер дозволить забезпечити багаторазове резервування приладів спостереження та можливість швидкої їх заміни у разі виходу з ладу за допомогою механізованих укладок, розташованих під камерами. Інші конструктори пропонують замість панельних дисплеїв впровадження перспективних робочих місць екіпажу, які будуть оснащені пристроями, що проецирують зображення на напівпрозорі шибки нашлемних забрал за типом авіаційних систем. На цих пристроях, крім синтезованої картини навколишнього оточення на екран, буде додатково виводитись прицільна марка, параметри роботи обладнання танка та тактична інформація в умовних позначеннях. Вбудований в шолом інфрачервоний випромінювач/приймач буде контролювати рух зіниць людини і відповідно переміщувати по екрану прицільну марку, дозволяючи миттєво наводити її на ціль із наступним ручним натисканням клавіши захоплення цілі [2].

Даний метод організації огляду з танка отримав назву «прозора броня». Він має подальший розвиток за рахунок переходу від дорогих авіаційних шоломів до дешевих комерційних систем типу окулярів доповненої реальності. Наближення зображення, що проектується безпосередньо до очей, дозволить використовувати все природне поле зору (що оглядається людиною без повороту голови) у вигляді просторового сегмента в 120 градусів, що рівносильно огляду з відкритого люка башти.

В даний час намітився перехід до переважного використання в пристроях танків оптоелектронних каналів спостереження в тепловій частині оптичного спектра незалежно від часу доби. Це пов'язано з відсутністю потреби у зовнішньому джерелі освітлення і великою потужністю теплового випромінювання

стволів гармат, двигунів та вихлопних систем бойової техніки. Перехід до спостереження в тепловому діапазоні оптичного спектру дозволить дистанційно виявляти не тільки потенційні цілі, а й сліди від неї на місцевості, що неминуче залишаються на поверхні грунту при переміщенні цілі або зведенні перешкод, що екранують, з природних матеріалів, що відрізняються своєю тепловою сигнатурою від раніше сформованого фону місцевості. У зв'язку з цим можна буде істотно розширити можливості наступальних танкових підрозділів із завчасним виявленням протитанкових засідок ще на підході до них, навіть в умовах застосування різних накидок, що маскують теплове випромінювання цілей, що практично порівнює шанси атакуючої та оборонної сторін у частині візуального контролю навколишнього простору [3].

Наявність у складі перспективних пристроїв спостереження комп'ютерної апаратури з високопродуктивним графічним процесором дозволить програмно реалізувати метод відновлення видимого людським оком фону навколишнього середовища, що втрачається у разі використання зображення в тепловому діапазоні оптичного спектру, або, навпаки, контрастно виділити на території межі мінних полів, грунти з пониженою несучою здатністю, райони оборонних пунктів та споруд, міську забудову з різною товщиною стін та перекриттів тощо. При впровадженні цих пристроїв і систем величезний потік візуальної інформації, що буде надходити у режимі «прозорої броні», безперечно перевищить можливості екіпажу танка щодо її обробки, навіть у разі кратного збільшення його чисельності [4-5]. У зв'язку з цим на перший план виходять перспективні системи автоматичного розпізнавання цілей за закладеними в пам'ять комп'ютера зразками теплових зображень цих цілей у різних проекціях.

Але, не зважаючи на всі переваги вищезазначених пристроїв та систем, що дозволяють більш ефективно спостерігати за полем бою і виявляти цілі, в них є величезний мінус – вони малоефективні в умовах, коли середовище, що оточує танк, перевищує за азимутом його висоту, зокрема, висоту розташування від поверхні землі пристроїв спостереження, що розміщені на башті танка. Це стосується місцевості, на якій удосталь пагорбів, лісів, різного типу будівель тощо. Противник може бачити танк, а екіпаж танку не може бачити засоби ураження та цілі противника. Рішенням цієї проблеми на думку авторів роботи може стати технічне рішення у вигляді прив'язних висотних телекомунікаційних платформ (ВТП) на основі прив'язних БпЛА, які також отримали назву «прив'язаних дронів» – Flying COWs (Cell on Wings) [6].

У цьому напрямку авторами пропонується оснастити танк обладнанням для відеоспостереження – зовнішнім прив'язним пристроєм спостереження (БпЛА мультикоптерного типу), який можна буде піднімати на висоту і здійснювати огляд місцевості перед танком за азимутом на дальностях від 1000

метрів і більше. Прив'язні БпЛА мультикоптерного типу вирізняються мобільністю, малою вагою (через відсутність бортових акумуляторів), швидким розгортанням на місцевості чи на об'єкті техніки, та здатністю працювати в режимі висіння. Зовнішній прив'язний пристрій спостереження – БпЛА, повинен бути оснащений тепловізором, георадаром для інженерної розвідки місцевості, засобами відеоспостереження та засобами зв'язку, що зв'язані, відповідно, із системою управління вогнем та радіостанцією, які розміщені на танку. Управління зазначеним зовнішнім прив'язним БпЛА буде здійснюватися блоком керування, який додатково буде розміщений в башті танка. Конструктивно і технологічно БпЛА мультикоптерного типу пропонується розмістити на плоскій силовій площадці, яка оснащена вузлами кріплення БпЛА в похідному положенні, що буде закріплена (як варіант конструктивного виконання) на задній частині башти танка. До складу системи буде входити лебідка з тросом, яка закріплюється на нижній поверхні силовій площадці, а на тросі буде розміщений оптоволоконний кабель і кабель електроживлення для зв'язку з відповідним обладнанням, що розміщене на БпЛА.

Зазначений вище БпЛА повинен мати телекомунікаційного обладнання, що підтримує стандарти 5G/LTE, WiMAX та Wi-Fi. Технологія LTE забезпечить швидкість передачі даних до 1000 Мбіт/с у низхідному каналі та до 500 Мбіт/с у висхідному. Таке обладнання потрібне там, де необхідна висока безпека передачі даних, наприклад, для розвідувальних або військових операцій в умовах застосування противником засобів РЕБ. Застосування ж оптоволоконного кабелю забезпечить: високу пропускну здатність – до десятків гігабіт за секунду в залежності від типу використовуваного волокна та обладнання; мінімальні затримки – швидкість передачі близька до швидкості світла, що робить такі системи практично миттєвими для керування; стійкість до завад – сигнали в оптоволоконному кабелі не піддаються впливу електромагнітних полів [7].

Висновки. На підставі зазначеного вище можна констатувати, що малогабаритний (і дешевий) прив'язний БпЛА у перспективі стане індивідуальним пристроєм зовнішнього спостереження кожного танка. Висота підйому БпЛА до 100 м є цілком достатньою для контролю навколишнього оточення в радіусі від сотень до тисячі метрів - найвигіднішої дистанції для організації противником протитанкових засідок. Більший за габаритами (і дорогий) БпЛА з бензиновим двигуном, який буде розміщений на командирському танку, буде виконуватиме функцію групового пристрою спостереження танкового взводу, роти або батальйону. Можливості цього БпЛА та легких БпЛА з електричними двигунами в бойовій обстановці доповнюватимуть один одного. У перспективі, при появі більш легких і малогабаритних БпЛА, для підвищення бойової ефектив-

ності танка можна буде на танку розмістити не один БпЛА, а мінімум три й більше, і щоб усе це працювало або в автоматичному режимі (зліт/посадка/ заряджання енергією), або по бажанню командира. Використання БпЛА на базі ВТП у складі бронетанкових підрозділів значно розширить перелік виконуваних завдань, включаючи інтеграцію штучного інтелекту для управління та координації дій. Крім того, застосування БпЛА, що розміщений на танку, дозволить знизити ризик втрат особового складу бронетанкових підрозділів та вирішувати спеціальні завдання з мінімальними економічними витратами.

Список використаних джерел:

1. Оліярник Б.О. Інтегрована система орієнтації і навігації рухомих бойових машин / Б.О. Оліярник, А.Б. Бондарук, В.В. Глєбов та ін. // Інтегровані технології та енергозбереження. – Харків: НТУ «ХПІ», 2008. № 2. – С. 162-165.
2. Ю. Кузьмин. Состояние и направления развития комплексов вооружения зарубежных танков. Танковые системы управления огнем / Зарубежное военное обозрение. – 2016, № 9, – С. 46-51.
3. Технологии в танкостроении. Прицелы. СУО. Приборы наблюдения. [Інтернет ресурс] https://glavcom.blogspot.com/2020/06/tehnologii-v-tankostroenii suopriceli.html.
4. Соколенко В. Планы Пентагона по развитию и совершенствованию бронетанкового вооружения сухопутных войск до 2035 года // Зарубежное военное обозрение. - 2020. - № 7. – С. 44-51.
5. Кузьмин Ю. Основные направления повышения огневой мощи образцов бронетанкового вооружения и техники сухопутных войск США // Зарубежное военное обозрение. 2017, № 5. – С. 43-47.
6. Дрон «на прив'язі»: нове рішення для підвищення ефективності БпЛА [Інтернет ресурс] https://drone.ua/blogs/news/dron-na-privyazi-novoe-reshenie-dlya-povyisheniya-effektivnosti-bpla
7. Колесніков В. О., Глушкевич О. Л., Федянович Д. Л. Особливості та проблемні питання визначення оперативно-тактичних вимог до БпЛА з урахуванням сучасних принципів ведення воєнних (бойових) дій. / Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняховського. 2016, № 3 (58). – С. 39-43.

Михайловська О.В.
доцент кафедри буріння та геології,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ДЕВОНСЬКІ ВІДКЛАДИ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ

Виявлення значних запасів нафти в девонських відкладах Прип'ятського прогину в середині 60-х років минулого століття стало переломним моментом у дослідженні нафтогазового потенціалу Дніпровсько-Донецької западини. Цей успіх свідчив про перспективність девонських відкладів і стимулював проведення масштабних геологорозвідувальних робіт на нафту і газ саме в цих горизонтах.

Однак, незважаючи на значні фізичні і фінансові витрати, адекватних відкриттів не було зроблено, і в кінці 70-х років минулого століття цілеспрямовані роботи з дослідження девонських відкладів були майже повністю призупинені.

Перспективними для видобутку вуглеводнів є девонський та докембрійський комплекси. Промислові запаси нафти і газу зосереджені в межах локальних тектонічних структур, таких як блоки та соляні куполи, на глибинах від 400 до 6300 метрів. Нафтогазоутворення відбувалося в карбонатних, карбонатно-теригенних та теригенних відкладах девонського і кам'яновугільного віку [1].

Аналіз матеріалів показує, що майже 60% з них розкрили тільки верхню частину девонського розрізу і тому дають уривчасту інформацію про геологічну будову та перспективи нафтогазоносності цього комплексу.

Оцінюючи ступінь вивченості геологічної будови і нафтогазоносності девону слід зазначити, що на території ДДЗ девонський комплекс розкрили понад 1200 св. глибокого буріння, проходка по яких складає близько 1 млн.м (з врахуванням проходки по більш молодих породах, що перекривають девонські). У девоні відкрито 14 родовищ нафти і газу. На 2 родовищах поклади приурочені тільки до девонських відкладів, а на 12 вони розміщуються там, де продуктивними є й більш молоді утворення. Окрім того, на 8 площах отримані інтенсивні нафтопрояви.

Проведені в північно-західній частині ДДЗ бурові роботи у девонських відкладах, хоча і досягли загальної довжини 4131 метра, не дали очікуваних результатів. Лише 10 з 21 свердловини пройшли достатню глибину для деталь-

ного вивчення горизонту. Відсутність цільових досліджень свідчить про недостатню увагу до девонських відкладів. Аналіз попередніх прогнозів дозволить скоригувати стратегію пошуку родовищ у нижньофаменських та франських горизонтах.

Зацікавленість у вивченні девону в ДДЗ має чітко виражений періодичний характер – зростання спостерігається при вичерпанні структур і зменшенні відкриттів в відкладах карбону. Зберігається тенденція, що всяке нове, особливо суттєве відкриття в кам'яновугільних відкладах, знижує інтерес до девону.

Найбільш інтенсивний розвиток пошукових робіт на девон спостерігався в другій половині 60-х та на початку 70-х років минулого століття, коли сейсморозвідкою була охоплена практично вся північно-західна і значні ділянки серединної частини ДДЗ. Активно вивчалися Ведільцівська, Ладинська, Мринська, Лосинівська, Монастирищенська, Білоцерківська, Зачепилівська та інші площі в південній прибортовій зоні і Грибоворуднянська, Ловінська, Ріпкінська, Седнівська, Брусилівська, Борківська, Великобубнівська, Дмитрівська, Рибальська, Козіївська – в північній. В цей період на вищеперечислених та інших площах до глибокого буріння була підготовлена низка структур, більшість з яких згодом за результатами буріння виявились непродуктивними. Невеликі промислові поклади вуглеводнів в девоні в 70-х роках були відкриті на Бугруватівській, Козіївській та Богатойській площах, що знаходяться в прибортових зонах серединної частини западини. В північно-західній частині отримано суттєві нафтогазопрояви на Кінашевській, Ядутівській та Ічнянській площах .

Девонські відклади в Дніпровсько-Донецькій западині сформувалися в складних тектонічних умовах, що обумовило їхню високу літолого-фаціальну мінливість. Значні коливання потужностей і різкі фаціальні заміщення вказують на активні тектонічні рухи, які супроводжували накопичення осадового матеріалу. Вони розкриті в інтервалі глибин від 0,5 до 5,5 км [2].

Характерною особливістю латерального поширення девонських відкладів западини є стрибкоподібні зміни товщин окремих підрозділів на дуже коротких відстанях - від домінуючого положения в розрізі (1,5-2,0 км) до повного зникнення. Аналогічно відбуваються і фаціальні заміщення.

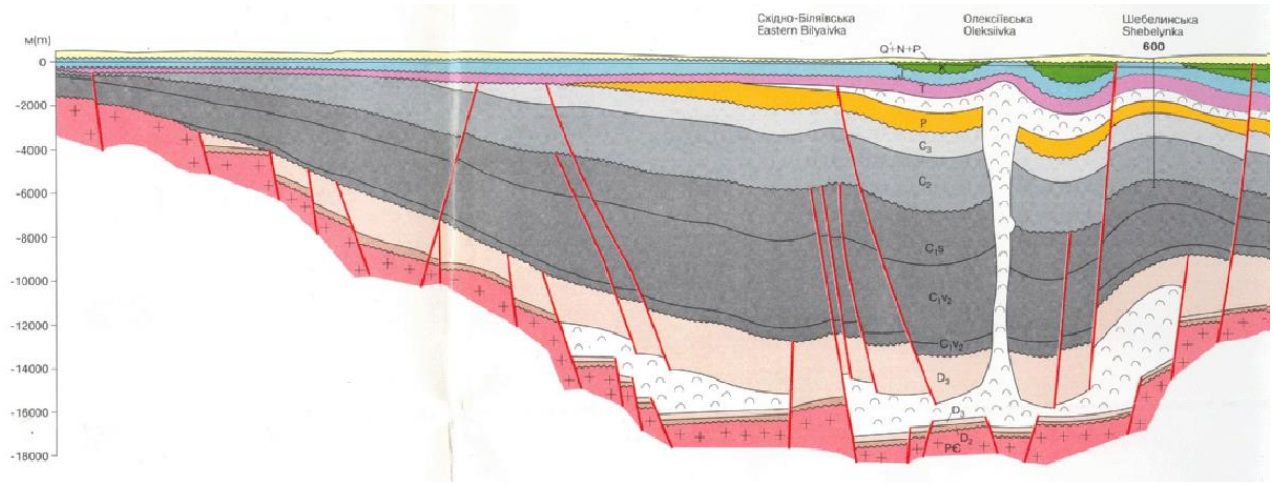

Рис.1 Регіональний геологічний розріз, на основі геологічної редакції Ю.О. Арсірія, А.Б. Холодних та ін. [2].

Всі виявлені в девоні поклади нафти і газу приурочені до між- або над сольових відкладів. З підсольового комплексу не було встановлено покладів і не отримано значних нафтогазопроявів.

Понад половина розвіданих запасів нафти і газу зосереджена в покладах пермського віку та віку крбону, а девонські відклади складають значну частину перспективного для видобутку вуглеводнів Дніпровсько-Донецької западини. Подальше вивчення геології та нафтогазоносності девонських відкладів є пріоритетним завданням для забезпечення сталого розвитку нафтогазової галузі України.

Список використаних джерел:

1. Олійник О.П., Куріленко В.С. Прогнозування нафтогазоносності в межах соляних структур Дніпровсько-Донецької западини на основі палео-геотермічних реконструкцій *Мінеральні ресурси України* 2024. № 3. С. 48-53. https://doi.org/10.31996/mru.2024.3.48-53

2. Атлас родовищ нафти і газу України: В 6 т. / Ред. М.М. Іванюта, В.О. Федишин, Б.І. Денега та ін. - Львів: УНГА, 1998.

Плекан А.І.
магістр кафедри програмування,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПРОПАГАНДИ У НОВИНАХ: ЕТАП ОТРИМАННЯ ТА ОПРАЦЮВАННЯ ДАНИХ

Пропаганда є цілеспрямованим поширенням ідей та моделей поведінки серед широких верств населення. Головна мета пропаганди – вплинути на сприйняття та змінити ставлення до певних явищ чи подій. Однією з актуальних тем є застосування нейронних мереж для здійснення передбачень. Створюються програмні застосунки, завдяки яким автори та модератори різних інтернет-платформ зможуть автоматизувати обробку новин та завчасно фільтрувати їх, а користувачі зможуть бути більш обачними щодо вибору веб-сайту новин, які можуть негативно вплинути на їх світогляд.

На початку комп'ютерної реалізації програми на мові програмування Python нами *сформований набір вхідних даних*, який містить дописи, отримані з офіційного веб-ресурсу «Українська правда» [1]. Використовуючи бібліотеку BeautifulSoup отримано 20000 новинних дописів із різноманітних категорій та поміщено їх у файл з розширенням csv. Використовуючи відомі пропаган-дистські ресурси, зокрема веб-сайти та Telegram-канали, *створений набір даних, які містять пропаганду* (рис. 1).

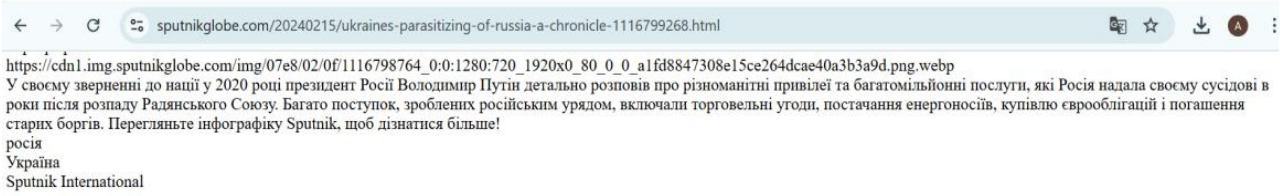

Рис. 1. Приклад пропагандистського контенту на сайті Sputnik International

Новини, які не містять пропаганди розміщені у файлі real_data.csv, новини із пропагандою – у файлі fake_data.csv. Для подальшого опрацювання дані зчитані і об'єднані в один набір, що складається з 40000 неправдивих і реальних новин. У корпусі даних текст кожної новини відображений у колонці text. Для спрощення обробки даних виокремлені основні категорії: політика, бойові дії, світ та економіка. Кожен рядок даних характеризується датою створення

відповідної новини. За допомогою бібліотеки pandas вхідні дані представлені у вигляді таблиці (рис. 2).

	title	text	subject	date
0	Китайські банки не палають бажанням фінансуват...	Getty ImagesКитайські банки побоюються кредит...	Китай	Субота, 3 лютого 2024, 13:32
1	У 2023 році близько 40 тисяч підприємців шукал...	Серед українських підприємці зростає попит на ...	робота	Субота, 3 лютого 2024, 14:34
2	Sony заборонила активувати свої ігри на платфо...	Getty ImagesРосійські та білоруські акаунти St...	Росія	Субота, 3 лютого 2024, 15:11
3	Фермери влаштували протест біля аеропорту Фран...	Сотні фермерів у суботу вранці влаштували прот...	Німеччина	Субота, 3 лютого 2024, 16:09
4	У Кривому Розі відновили постачання світла, як...	Усіх побутових споживачів світла у Кривому Роз...	електроенергія	Субота, 3 лютого 2024, 16:39

Рис. 2. Таблиця вхідних даних

Для ознайомлення з набором даних проведений їх *аналіз із використанням візуалізації даних*. Насамперед перевірено, чи містять дані пропущені значення. Отриманий результат показав відсутність таких даних (рис. 3).

```
title      0
text       0
subject    0
date       0
target     0
```

Рис. 3. Представлення результатів пропущених значень

Для точності опрацювання даних виокремлені новини кожної категорії (рис. 4).

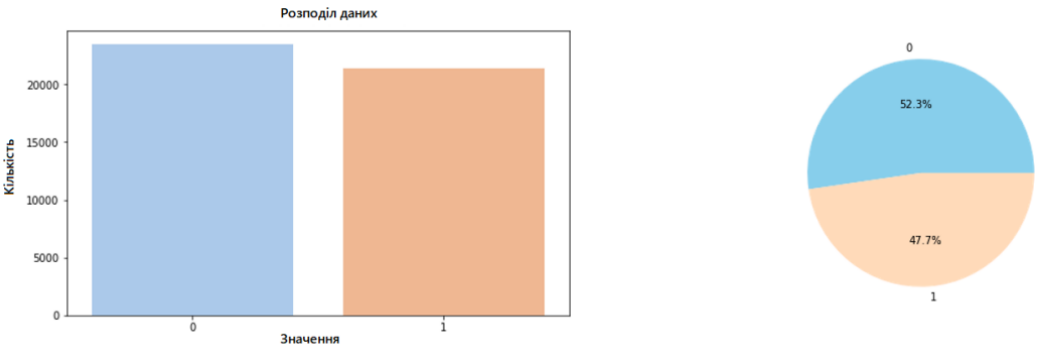

Рис.4. Розподіл даних за реальними та неправдивими новинними дописами

В результаті *аналізу розподілу даних* побудована діаграма, на якій зображено співвідношення між категоріями новин у наборі даних (рис. 5). Найбільша кількість даних містить інформацію на тему економіки.

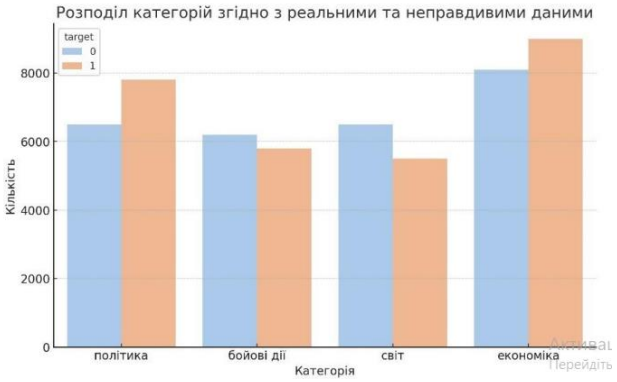

Рис. 5. Розподіл категорій новин у наборі даних

Наступним етапом виконання програми є *підготовка та очищення даних*. Колонки з інформацією про конкретну новину попередньо об'єднуються (категорія новини, її текст та заголовок) У процесі дослідження використані такі ефективні техніки для попередньої обробки вхідних даних: видалення HTML-контенту; перетворення корпусу у текст нижнього регістру; видалення спеціальних символів (#, /, &, *, $) та цифр; видалення стоп-слів. Для видалення HTML-контенту в програмі використаний модуль BeautifulSoup, для видалення пунктуаційного контенту та спеціальних симоволів – бібліотека Regex та конвертування букв до нижнього регістру.

Наступним кроком є *видалення стоп-слів*, які не несуть жодного смислового навантаження. За допомогою методу split() або word_tokenize() з бібліотеки NLTK новини розбиваються на окремі слова. Оскільк у NLTK ще немає корпусу української мови, то для морфологічного аналізу використаний файл із стоп-словами української мови з [2] з доповненнями. Останнім кроком попередньої обробки даних корпусу є етап *лемматизації*, тобто перетворення різних форм слова до спільного кореня. Перелічені перетворення застосовувались для усіх вхідних даних, в результаті чого отримані підготовлені дані (рис. 6).

0	китай китайський банка палати бажання фінансув...	1
1	робот близько тисяча підприємець шукати залуче...	1
2	росія sony заборонити активувати свій гра плат...	1
3	німеччина фермер влаштувати протест біля аероп...	1
4	електроенергія кривий роза відновити постачанн...	1
5	війна сумщина заборонити рух кілометровий зон ...	1
6	експорт експорт порт великий одеса сягнути дов...	1
7	мінцифра дія відновлюватися масштабний збій хр...	1
8	енергетик ліквідація наслідок обстріл дніпропе...	1
9	єгипет прибуток суецький канал впасти вдвічі п...	1

Рис. 6. Підготовлені дані

В ході дослідження проаналізована середня кількість слів у кожному новинному дописі (рис. 7).

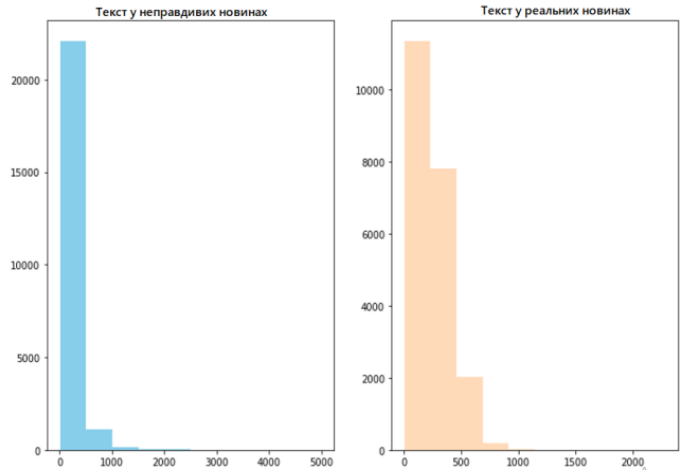

Рис. 7. Середня кількість слів у новинах

Новини, що не містять пропаганди, найчастіше складаються з 500 слів, тоді як серед новин з пропагандою переважно міститься 250 слів. Графічно представлений взаємозв'язки між наборами слів та їх кількістю, на підставі чого встановлено, що більшість пропагандистських новин містять висловлювання про президента, а також про світову економіку.

Список використаних джерел:

1. Українська правда. URL: https://www.pravda.com.ua/ (дата звернення 24.01.2025).

2. Dubetcky O. Ukrainian stopwords. URL: https://raw.githubusercontent.com/olegdubetcky/Ukrainian-Stopwords/main/ Ukrainia (дата звернення 24.01.2025).

Русанов Р.А.
старший науковий співробітник
відділу термогазодинаміки енергетичних машин,
Інститут енергетичних машин і систем
ім. А. М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна

Дегтярьов К.Г.
старший науковий співробітник
відділу термогазодинаміки енергетичних машин,
Інститут енергетичних машин і систем
ім. А. М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна

Крютченко Д.В.
науковий співробітник відділу
термогазодинаміки енергетичних машин,
Інститут енергетичних машин і систем
ім. А. М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПАРОВОЇ ТУРБІНИ СЕРІЇ К-300 ДЛЯ РОБОТИ З УЛЬТРА-СУПЕРКРИТИЧНИМИ ПАРАМЕТРАМИ ПАРИ

В Україні для забезпечення функціонування об’єднаної енергетичної системи, тобто підтримки балансу між генерацією і споживанням електричної енергії, як маневрові потужності переважно використовуються енергоблоки ТЕС. У зв’язку із загальною світовою тенденцію, спрямованою на збільшення частки відновлювальної енергетики, зростає необхідність у збільшенні маневрових потужностей. Більшість існуючих в Україні енергоблоків ТЕС виробила встановлений й подовжений ресурси, вони потребують заміни на нові або докорінної реконструкції, перш за все це стосується енергоблоків потужністю 200 та 300 МВт.

В останні роки в світовій енергетиці спостерігається постійне підвищення ефективності паротурбінних енергоблоків ТЕС. Це досягається за рахунок удосконалення робочих циклів, розробки нового обладнання, а також підняття початкових параметрів пари. Передумовами для підвищення технічної ефективності енергоблоків ТЕС є: прогрес у розробці нових матеріалів, вдосконалення енергетичного обладнання і прагнення зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, включаючи контроль викидів CO2. Ефективність енерго-

блоку може бути збільшена з 37 до 42% за рахунок вдосконалення турбінного й котельного обладнання, оптимізації робочого циклу. Подальше підвищення енергоефективності до рівня 47–55% досягається за рахунок збільшення початкових параметрів пари.

У роботі для створення проточної частини турбіни на ультра-суперкритичні параметри за основу обрано варіант турбіни серії К300 розробки АТ «Українські енергетичні машини», а саме К330. Для створення нової проточної частини у роботі прийнято початкову температуру 700°С, тиск 35 МПа, температуру проміжного перегріву також взяти 700°С. Розподільчий тиск потрібно підібрано виходячи з того, щоб попасти у точку на i-s діаграмі яка відповідає параметрам на вході в існуючий ЦСТ. За таких умов можна залишити без змін проточну частину існуючої турбіни ЦСТ та ЦНТ.

Для чисельного дослідження течій використовувався програмний комплекс IPMFlow. Результати розрахунків, отримані за допомогою програмного комплексу IPMFlow, мають необхідну достовірність як за якісною структурою течії, так і за кількісною оцінкою характеристик ізольованих турбінних решіток та проточних частин турбомашин в цілому.

Проведено наскрізні розрахунки ЦВТ і ЦСТ відповідно 16 та 10 ступенів. Результати показують високий внутрішній ККД нових проточних частин ЦВТ та ЦСТ 94,18% та 94,5% відповідно. Це дозволило збільшити ККД всього енергоблоку до рівня 49,2%, тобто на 5,2% більше за існуючу конструкцію турбіни серії К-330, та забезпечити приріст потужності на 80,64 МВт.

На наступному етапі, за допомогою програмного комплексу ANSYS R19.3 Academic, проведено розрахунки на міцність створених проточних частин. Виявлено місця локалізації найбільших напружень. Вони розташовані у місцях кріплені лопаток до обводів. Значення цих напружень є допустимими, але можуть буди зменшені за рахунок збільшення радіусу галтелей.

Наступним кроком був вибір типу замкового з’єднання лопаток. З досвіду АТ «Українські енергетичні машини», широке застосування в парових турбінах знайшло грибоподібне хвостове з'єднання. Після вибору типу замкового з’єднання лопаток, за допомогою програмного комплексу ANSYS R19.3 Academic, було проведено розрахунок напружено-деформованого стану. Виявлено місця локалізації найбільших напружень.

Через високу температурну навантаженість перших ступенів, було прийнято рішення реалізувати внутрішнє охолодження лопаток шляхом відбору більш холодної пари з «нижньої» лопатки. Охолодження лопаток ротору першого ступеня виконується за допомогою відбору пари з каналу останнього ступеня. Визначено, що при використанні для охолодження 2 % масової витрати пари досягається зменшення середньої температури поверхні лопатки на 62,2 С для циліндру високого тиску, та на 40,4 С для циліндру середнього тиску.

Впровадження результатів проєкту планується під час модернізації та реконструкції енергоблоків українських ТЕС. Це дозволить підвищити ефективність турбін, зменшити питому витрату палива та сприятиме зміцненню енергетичної безпеки та стабільності України. Модернізація турбін із переходом на ультра-суперкритичні параметри дозволить зменшити питомі витрати умовного палива, що, у свою чергу, дасть змогу скоротити об'єми закупівель закордонних енергоресурсів, покращить зовнішнє торговельне сальдо, сприятиме економічному зростанню країни і скороченню викидів парникових газів. У цілому це сприятиме соціальному й економічному розвитку країни.

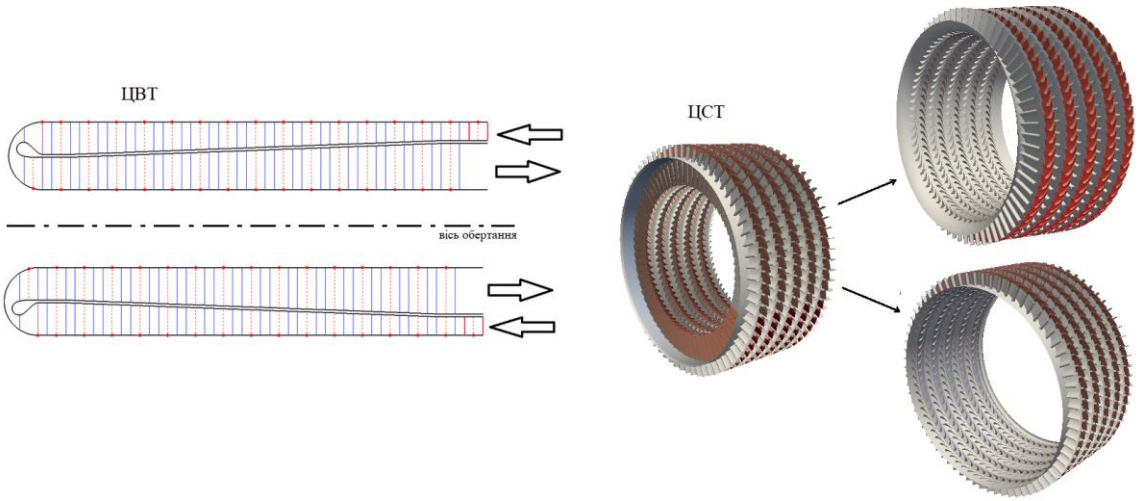

Рис. 1. Повздовжній меридіональний переріз нового ЦВТ та ізометрія додаткових ступенів ЦСТ

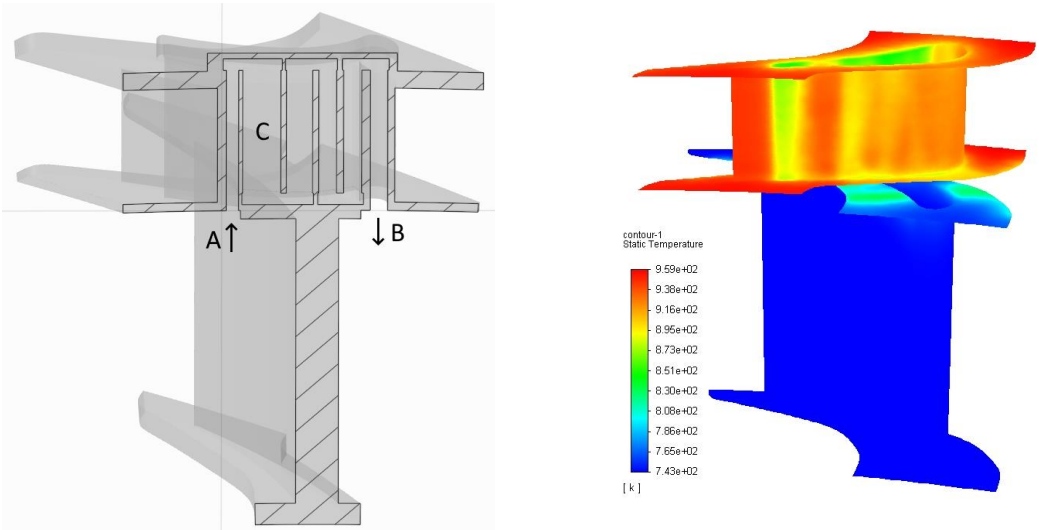

Рис. 2. Конфігурація охолоджувальних каналів та розподіл температур на поверхні лопатки першого та останнього ступенів

Тарадай О.М.
доктор техн. наук, професор
кафедри теплогазопостачання і вентиляції,
Харківський національний університет міського господарства
ім. О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

Дяченко С.В.
аспірант,
завідувач навчальної лабораторії
кафедри теплогазопостачання і вентиляції,
Харківський національний університет міського господарства
ім. О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

КВАРТИРНІ ПРИЛАДИ ОБЛІКУ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ – СТИМУЛ ДЛЯ ЕКОНОМІЇ ТЕПЛА В БАГАТОПОВЕРХОВИХ ЖИТЛОВИХ БУДИНКАХ ЗАБУДОВИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ.

Раціональний розподіл та споживання теплової енергії системами опалення при нинішніх цінах на енергоносії на сьогодні є досить актуальним питанням. Близько 80% житлового фонду України – це будинки, що були спроєктовані та введені в експлуатацію в 60-80-ті роки минулого століття[1].

Основними джерелами для вироблення теплової енергії були ТЕЦ або котельні районного, квартального або групового типу, які працювали на різних видах палива та задовольняли потреби споживачів в опаленні та гарячому водопостачанні.

Система опалення в будинках – централізована, вертикальна нерегульована однотрубна з верхнім або нижнім розведенням, виконана з металевих трубопроводів з послідовним приєднанням нагрівальних приладів, з елеваторним вузлом та залежною схемою приєднання до теплових мереж.

За такої конструкції в системах відсутнє індивідуальне регулювання, що своєю чергою позбавляє можливості власників квартир заощадити на споживанні теплової енергії.

Багаторічна експлуатація показала, що будь-яка будівля, обладнана такою системою опалення, являє собою єдиний нагрівальний прилад, в якому регулювання відбувається лише за допомогою розташованих на вводі в будівлю засувок і в той час, коли витрати на водопостачання, газопостачання та електроенергію розраховуються згідно з показами індивідуальних приладів

обліку, то найдорожча послуга – теплова енергія, розподіляється тільки за показами загальнобудинкового приладу обліку теплової енергії.

Отже, можливість встановлення квартирного приладу обліку дозволяє найбільш точніше визначити та розраховувати витрати на опалення, забезпечуючи справедливий розподіл витрат між мешканцями, особливо в багатоквартирних будинках. Прилади обліку теплової енергії можуть враховувати температуру і витрату теплоносія, що дає змогу поліпшити контроль за енергоефективністю та знизити витрати на опалення.

Технічна можливість встановлення квартирних приладів обліку теплової енергії можлива лише при горизонтальному (поквартирному) розведенні системи опалення.

В будинках, збудованих та введених в експлуатацію у XXI столітті вже передбачені саме такі системи двох типів:

– поквартирні регульовані системи опалення - горизонтальні двотрубні з регуляторами температури на кожному нагрівальному приладі з приладом обліку у кожній квартирі та загальнобудинковим комерційним приладом обліку теплової енергії на вводі в будівлю;

– загальнобудинкові регульовані системи опалення - вертикальні двотрубні з регуляторами температури на кожному нагрівальному приладі та загальнобудинковим комерційним приладом обліку теплової енергії на вводі в будівлю.

У випадку з вертикальними системами опалення встановлення квартирних приладів обліку теплової енергії недоцільне. Для досягнення ефективного споживання теплової енергії, створення комфортних умов для проживання людини потрібна реконструкція однотрубної вертикальної системи опалення, що вже давно відпрацювала свій термін експлуатації на сучасну регульовану двотрубну горизонтальну (поквартирну) систему опалення[2,3].

Таке технічне рішення дозволить власнику квартири не лише підвищити свій рівень комфорту шляхом забезпечення температури повітря в кожному приміщенні на власний розсуд, а й забезпечити можливість обліку теплової енергії в кожній квартирі та скоротити її витрати на 35-45% в опалювальний період за допомогою індивідуального регулювання теплових потоків, а при додатковому утепленні квартири на 50%.

Таблиця 1.

Тарифи на теплову енергію по Харкову та Харківській області в цінах на 2024-2025 рік[4]

Централізоване опалення без приладу обліку теплової енергії	1м^2	39,38грн
Централізоване опалення з приладом обліку теплової енергії	1 Гкал	1539,50 грн

Таблиця 2.

Нарахування за споживання теплової енергії

Квартира без приладу обліку теплової енергії	Квартира з приладом обліку теплової енергії
Місяць - листопад 2024 року	Місяць - листопад 2024 року
Площа - 32,64 м^2	Площа - 32,64 м^2
Послуга за опалення в місяць -1041,14 грн	Послуга за опалення в місяць -624 грн
Всього за опалювальний період – 6246,85 грн	Всього за опалювальний період – 3744 грн
	Економія за опалювальний період - 2502,85 грн

Результати розрахунків показують, що квартира, яка оснащена квартирними приладами обліку теплової енергії по факту сплачує на 40% менше, ніж квартира, в якій відсутній прилад обліку.

В ціновому ж співвідношенні вартість облаштування поквартирних систем опалення не набагато перевищує вартість переобладнання стандартних схем з вертикальними стояками. Використання труб з полімерних матеріалів майже втричі збільшує термін служби, тому застосування такої системи опалення стає цілеспрямованим з економічного погляду.

Список використаних джерел:

1. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду: Закон України від 22.12.2006 № 525-V // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

2. Тарадай О.М., Бугай В.С., Гвоздецький О.В., Дяченко С.В. Досвід поетапного переобладнання загальнобудинкової вертикальної системи опалення в поквартирну горизонтальну//Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту. – Харків: 2023. № 206. – с. 53–62. https://kart.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/tht_zbirn_206.pdf.

3. Тарадай О.М., Яременко М.О., Павлюк Н.Ю., Дяченко С.В. Реконструкція систем опалення житлових будинків із збереженням існуючих джерел тепла// Теплофізика і теплоенергетика. - Київ:2024. т. 46, №2. с. 83-91 https://ihe.nas.gov.ua/index.php/journal/issue/view/44/2-2024.

4. Офіційний сайт Комунального підприємства «Харківські теплові мережі»: https://www.hts.kharkov.ua.

СЕКЦІЯ 7.
ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дикий Ю.О.
аспірант кафедри
менеджменту та адміністрування,
Тернопільський національний університет
імені Івана Пулюя
м.Тернопіль, Україна

Юрик Н.Є.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Тернопільський національний університет
імені Івана Пулюя
м.Тернопіль, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та зростаючої ролі цифрових інструментів у бізнес-середовищі цифровізація стала ключовим фактором, що впливає на формування і реалізацію інноваційної стратегії підприємств, визначаючи їхню конкурентоспроможність й адаптивність до змін ринкового середовища. Використання цифрових технологій у стратегічному управлінні підприємством сприяє прискоренню процесів прийняття рішень, оптимізації внутрішніх операцій, автоматизації бізнес-процесів, підвищенню продуктивності праці, покращенню якості надання послуг та виробництва продукції.

Особливо важливим є вплив цифровізації на інноваційну діяльність підприємств, оскільки вона дозволяє забезпечувати швидку інтеграцію новітніх технологічних рішень, гнучке реагування на зміни споживчих вподобань, підвищення рівня персоналізації продуктів та послуг. Водночас цифрова трансформація потребує від підприємств не лише фінансових вкладень, але й системної зміни корпоративної культури, оновлення організаційної структури та формування нових компетенцій персоналу для ефективного управління цифровими ресурсами. Однак процес цифровізації супроводжується викликами, серед яких слід відзначити питання кібербезпеки, захисту персональних даних,

необхідність адаптації до швидкоплинних технологічних змін та ризики цифрового розриву між підприємствами різного масштабу.

Таким чином, цифровізація виступає потужним каталізатором інноваційного розвитку підприємства, яка вимагає стратегічного підходу до її впровадження, комплексного аналізу можливостей та загроз, а також ефективного використання цифрових інструментів для забезпечення стійкого розвитку в умовах цифрової економіки.

Цифровізація є процесом, орієнтованим на диджитизацію наявних ресурсів (створення цифрових копій) і формування мережевих платформ взаємодії, з метою отримання прогнозованого та гарантованого результату від будь-якого керуючого впливу. З практичної точки зору вважаємо, що цифровізацію слід розглядати як процес використання можливостей онлайн та інноваційних цифрових технологій із залученням усіх учасників економічної системи – як окремих людей, так і великих компаній та держав [1].

Цифрові перетворення у підприємництві направлені на інноваційно активні компанії, які оперативно приймають управлінські рішення та швидко підлаштовуються під процеси й вимоги сьогодення і, не зволікаючи, реагують на потреби своїх споживачів. За допомогою таких інноваційних методів корпоративного розвитку утворюються нові можливості [2, с.243].

В умовах цифрової трансформації інноваційний розвиток підприємства потребує стратегічного підходу, спрямованого на впровадження інноваційних технологій, вдосконалення організаційних процесів і створення нових конкурентних переваг. Реалізація інноваційної стратегії в цифровому середовищі базується на кількох ключових аспектах, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні довгострокового успіху підприємства, зокрема:

1. Інвестування в інформаційно-технологічну структуру та цифрові технології. Впровадження сучасних інформаційних систем, хмарних сервісів, платформ для автоматизації бізнес-процесів, штучного інтелекту та блокчейн-технологій є основою для ефективного функціонування підприємства в цифрову епоху. Інвестиції в цифрові інструменти дозволяють підприємству не лише підвищити операційну ефективність, а й створювати нові джерела доходу за рахунок впровадження цифрових послуг, інтелектуальної аналітики та персоналізованих пропозицій для споживачів.

2. Впровадження та використання баз для роботи з великими обсягами даних (Big Data). Збір, обробка та аналіз великих масивів даних забезпечує підприємству можливість отримання глибоких аналітичних висновків, що сприяють оптимізації бізнес-процесів, підвищенню якості управлінських рішень та формуванню персоналізованих стратегій взаємодії з клієнтами. Використання технологій Big Data дає змогу ідентифікувати нові тренди, прогнозувати

споживчу поведінку, автоматизувати процеси маркетингу та логістики, а також виявляти потенційні ризики у веденні бізнесу.

3. Впровадження гнучкого та адаптивного управління інноваційною діяльністю підприємства на всіх рівнях. В епоху цифрової економіки традиційні жорсткі управлінські моделі поступаються місцем гнучким, адаптивним і децентралізованим підходам. Інноваційно активні підприємства переходять до використання нових методологій Agile, Lean Management, Scrum та інших сучасних управлінських практик, що забезпечують швидке реагування на зміни ринкового середовища та можливість оперативного впровадження інноваційних змін. Гнучкість управління сприяє підвищенню ефективності роботи команди, скороченню термінів реалізації проєктів і забезпеченню більшої адаптивності до технологічних змін.

4. Забезпечення високого рівня інноваційної культури праці на підприємстві. Для успішної цифрової трансформації необхідно створити сприятливе середовище для розвитку творчості, ініціативності та залучення персоналу до генерації інноваційних ідей, яке включає підвищення рівня цифрової грамотності працівників, проведення тренінгів, впровадження програм внутрішнього підприємництва і мотиваційних механізмів для залучення персоналу до процесів інноваційної діяльності. Важливим аспектом в цьому плані є підтримка культури відкритих комунікацій, що дозволяє працівникам брати активну участь у розробці та впровадженні цифрових рішень.

5. Всебічна співпраця з науково-дослідними, освітніми та виробничими організаціями. Для успішного інноваційного розвитку підприємство має активно співпрацювати з науковими установами, університетами, стартапами та технологічними компаніями. Такі партнерства сприяють впровадженню передових наукових розробок, доступу до інноваційних технологій і створенню спільних R&D-проєктів. При цьому, кооперація з освітніми закладами дозволяє формувати кадровий резерв, підвищувати рівень компетенцій працівників та адаптувати навчальні програми відповідно до сучасних вимог ринку.

6. Забезпечення максимально високого рівня кібербезпеки. Оскільки цифровізація значно підвищує рівень взаємозалежності між технологічними системами, критично важливо забезпечити належний рівень захисту даних, інформаційних систем та інфраструктури підприємства. Впровадження багаторівневих систем кібербезпеки, шифрування даних, технологій блокчейн, багатофакторної аутентифікації та аналітики загроз дозволяє мінімізувати ризики кіберзлочинності, витоків інформації та кібератак. Також необхідно постійно вдосконалювати політики інформаційної безпеки, навчати персонал основам захисту даних і впроваджувати передові методи реагування на кіберзагрози.

В цілому, стратегії інноваційного розвитку підприємства в умовах цифровізації передбачають комплексний підхід, який включає технологічні, організаційні та управлінські аспекти. Поєднання інвестицій у цифрові технології, впровадження Big Data, створення гнучких моделей управління, розвиток інноваційної культури, активна співпраця з науковими установами та посилення кібербезпеки дозволяють підприємствам не лише ефективно адаптуватися до цифрової економіки, а й створювати нові конкурентні переваги. Успішна реалізація цих стратегій потребує глибокого аналізу поточних тенденцій, стратегічного бачення майбутнього розвитку та готовності до трансформації внутрішніх процесів відповідно до викликів сучасного бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Панкратова О.М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип.33. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927 (дата звернення до ресурсу 29.01.2025)

2. Левицький В.О., Радинський С.В., Артеменко Л.Б., Радинська С.С. Підприємництво України в умовах війни та цифровізації: можливості та перспективи удосконалення. *Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, цифровізація та інновації: монографія* /за ред. д.е.н., проф. О. А. Сороківської. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2024. С. 235-254.

Дмитришин В.С.
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Державна наукова установа
«Центр інноваційних технологій охорони здоров'я»
Державного управління справами
м. Київ, Україна

ЩОДО МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТА ІННОВАЦІНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Розвиток підприємства, установи, організації в сучасних умовах визначається непересічним значенням, яке набуває питання розробки, впровадження та використання об'єктів інтелектуальної власності у формі інноваційних продуктів (товарів та/або послуг). Така інтелектуальна власність стає ключовим ресурсом для досягнення конкурентних переваг та стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, оскільки вона може бути джерелом пропозиції новаційних продуктів, а також інструментом для захисту інноваційних ідей та технологій від конкурентів. Важливість забезпечення зростання саме інтенсивним, інноваційним шляхом, застосовуючи засоби захисту прав від протизаконних посягань, обумовлена зростанням конкуренції на ринку.

Управління інтелектуальною власністю та інноваційною діяльністю передбачає визначення, розвиток та реалізацію моделей, спрямованих на оптимізацію використання інтелектуальних активів підприємства, втілення їх у інноваційний продукт. В практичному аспекті дані моделі мають ключове значення в сучасних умовах господарювання, оскільки інтелектуальна власність може бути джерелом конкурентних переваг та інноваційного розвитку. Тому на даний час визначають наступні основні моделя управління інтелектуальною власністю та інноваційною діяльністю:

1. Модель стратегічного розвитку інноваційних продуктів – її суть полягає в активному розвитку та створенні нових інтелектуальних активів, таких як винаходи, корисні моделі, комерційні таємниці, об'єкти авторського права. Така модель дозволяє суб'єктам господарювання посилити свої позиції на ринку та розширити портфель інноваційних продуктів.

2. Модель захисту інноваційних продуктів (захисна модель) – важливість даної моделі полягає в захисті існуючих інтелектуальних активів від порушення з боку інших суб'єктів.

3. Модель ліцензування інтелектуальної власності та інноваційних продуктів – ліцензування дозволяє іншим суб'єктам господарювання використовувати власні інтелектуальні активи в обмін на винагороду.

4. Модель управління портфелем інноваційних продуктів – її суть полягає в оцінці всього портфеля інтелектуальних активів суб'єкта господарювання та прийнятті рішень щодо того, які з них варто зберігати, розвивати, ліцензувати, або ж експлуатацію яких варто припинити. Така модель спрямована на оптимізацію вартості портфеля інтелектуальної власності.

5. Модель партнерства та співробітництва, котра полягає в тому, що суб'єкти господарювання можуть укладати партнерські угоди з іншими організаціями для спільного використання інтелектуальних активів, інноваційних продуктів або ж для спільного розвитку нових технологій.

На думку С.Рогач, стратегії управління інтелектуальною власністю є критичними для успішного функціонування сучасного бізнесу. Ідентифікація, розвиток і реалізація інтелектуальних активів стають стратегічним завданням, оскільки інтелектуальна власність виступає джерелом конкурентних переваг та інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. При цьому інтегруючи інтелектуальну власність у загальну стратегію бізнесу і сприяючи постійному розвитку інноваційних бізнес-процесів, підприємства можуть забезпечити свою конкурентоспроможність і стійкість в умовах сучасного бізнесу [1].

Попов С.А. формулює системну модель державно-управлінської інноваційної діяльності, де як основну складову цієї діяльності визначає інноваційний процес, життєвий цикл якого складається з циклу створення інновації та циклу реалізації інновації. Окремо автор виділяє управлінську складову, в якості якої розглядає управлінський процес. Поряд з даними складовими інноваційної діяльності окремими блоками він визначає: «забезпечувальну складову», основу якої складає інноваційний ресурс, ступінь готовності якого має вирішальне значення для успішної реалізації інноваційної діяльності; «види та способи супроводу» у сфері розвитку інноваційної культури, методологічного супроводу, технологічної підтримки (використання різного роду інформаційно-комунікаційних та соціальних технологій) тощо; «зворотний зв'язок» шляхом передачі інформації про наслідки впровадження інновацій та виникнення нових потреб розвитку через дихотомію «практика наука» [2].

Підхід до побудови моделі передбачає, що визначені за змістом функції реалізуються у часі за відповідними етапами процесу інноваційного розвитку:

- етап формування потенціалу та інфраструктури інноваційного розвитку;
- етап формування ризико-орієнтованої стратегії та її реалізація;
- етап моніторингу та оцінювання.

На етапі формування потенціалу та інфраструктури інноваційного розвитку визначальною є інноваційно-процесна функція. Основні процеси інноваційного розвитку установи «поглинаються» загальною стратегією його розвитку і здійснюються в його межах. Така функція полягає у формуванні інноваційного

базису для розроблення стратегії інноваційного розвитку установи. Результатом реалізації даної функції є абсолютні інновації (нові знання, які зумовлюють науково-технічний прогрес) та відносні інновації (адаптація характерних для економіки знань процесів, ресурсів та інфраструктури).

Інноваційно-процесна функція тісно пов'язана з системою цілеутворення при формуванні стратегій розвитку суб'єкта господарювання, позаяк базисом стратегічного вибору є визначення місії та стратегічного бачення розвитку. Стратегічне бачення як певна ідеальна модель, що відображає основоположні орієнтири розвитку підприємства, має базуватися не лише на його реальних фінансово-економічних можливостях, а й на техніко-технологічних та управлінських можливостях розвитку, тобто презентувати не лише бажаний, а й можливий стан системи. Визначення таких можливостей спирається на наявний інноваційний (науково-технічний, кадровий, інтелектуальний) потенціал.

Інноваційно-інфраструктурна функція має завданням інституціоналізацію інноваційної діяльності в установі, а результатом її реалізації є створення належної інноваційної інфраструктури такого суб'єкта господарювання. Ця функція має бути органічно пов'язаною з інноваційно-процесною функцією, а в часі вони здійснюються паралельно, підтримуючи одна одну.

Інформаційно-комунікативна функція полягає у налагодженні системи комунікацій та обміну інформацією у процесах управління інноваційним розвитком установи і є наскрізною по відношенню до всіх етапів процесу управління інноваційним розвитком. За змістом основне призначення даної функції – формування та доведення до цільових адресатів (як зовнішніх, так і внутрішніх) інформації щодо наявних та потенційних (очікуваних) інновацій з метою врахування їх при плануванні перспективи і стратегічних намірів. До важливих засобів реалізації зазначеної функції відносяться цільові комунікативні заходи (конференції, круглі столи, дистанційні навчальні та наукові заходи).

Функція моніторингу та зворотного зв'язку передбачає наявність зворотного зв'язку й забезпечує дотримання запланованої «траєкторії» виконання стратегії розвитку через її коригування за необхідністю. Крім того, моніторинг інформаційно забезпечує виконання оцінювання результатів інноваційного розвитку. Моніторинг можна визначити як процес систематичного спостереження за дотриманням певних встановлених заздалегідь вимог до діяльності, який спирається на індикатори її успішності. З огляду на особливості процесу інноваційного розвитку першою особливістю даної функції є її наскрізний характер по відношенню до всіх етапів процесу [3].

Побудова ефективної моделі управління інтелектуальною власністю та інноваційною діяльністю установи передбачає застосування процесно-орієнтованого підходу в управлінні, за такими етапами:

1. Визначення цілей формування інтелектуальної власності та інноваційної діяльності установи. В стратегічному аспекті такими цілями можуть бути досягнення певної конкурентної переваги на ринку, здобуття нових товарних ніш, отримання прибутку від трансферу технологій, тощо.

2. Призначення в установі «власників» процесів. Така процедура необхідна для визначення відповідальної особи, яка володіє певними правами, повноваженнями та відповідальністю за ефективність підпорядкованих процесів та їх реалізацію [4]. Власник процесу здійснює: організацію, планування, контроль результатів процесу (контроль використання ресурсів; показників ефективності процесу та досягнення мети його реалізації); аналіз результатів процесу та розробку запобіжних та коректувальних заходів; впровадження змін в регламентацію та документацію процесу, мотивацію працівників [5]. На думку фахівців, до складу власників процесу також можна віднести маркетингову службу [6].

3. Планування ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації процесу формування інтелектуальної власності та її трансформацію у інноваційний продукт. Ресурсне забезпечення відіграє також важливу роль в процесі управління інтелектуальною власністю, трансфером технологій та інноваційною діяльністю. На думку І.Кучумова, основним ресурсом формування інтелектуальних продуктів є інформація, а управління процесом, їх формування та використання значною мірою визначається рівнем управління інформаційними потоками, що циркулюють всередині підприємства та у зовнішньому середовищі» [7].

4. Визначення взаємозв'язків та взаємодій з іншими процесами в установі. На думку І.Хабера, зв'язки можуть мати матеріально-речовинний, енергетичний або інформаційний характер і можуть бути присутніми у будь-яких типах систем. Вони можуть бути також прямими і зворотними. Завдяки зворотнім зв'язкам в системі можуть відбуватися процеси цілеспрямованої діяльності та управління, які неможливі, якщо керуюча система або підсистема не буде отримувати інформацію про ефект впливу. Окрім того, на його думку, зворотний зв'язок забезпечує відносну стійкість системи, дозволяє формувати повторювані процеси [8].

5. Регламентація процесів та розробка керівної документації. На цьому етапі відбувається розробка нормативних документів установи, їх імплементація, розробка схем, графіків, маршрутних листів, тощо. На думку Д. Шульгіна, формалізація бізнес-процесів (визначення функцій, послідовності їх виконання, управляючих чинників і ресурсів та інших параметрів) є визначальною умовою для ефективного управління інтелектуальною власністю. Відсутність формалізованих процедур призводить до неузгодженності в документації, дублювання функцій різноманітних підрозділів, недостатнього інформаційного забезпечення

персоналу, відсутності технологічних та фінансових механізмів реалізації процесів створення об'єктів інтелектуальної власності [9].

6. Побудова системи показників ефективності реалізації процесу формування на підставі об'єктів інтелектуальної власності інноваційних продуктів. Така система показників повинна відображати усі сторони процесу управління, включати контрольні показники реалізації процесу створення інноваційних об'єктів і продуктів, показники ефективності їх застосування та реалізації. Для досягнення цілей окремого процесу доцільно розробляти та затверджувати кількісні і якісні показники, які повинні відповідати стратегічним цілям установи. В цьому аспекті доцільно також визначити критерії оцінки ефективності управління інтелектуальною власністю та інноваційною діяльність, як загальним процесом. На думку Т.Павлова, до таких, зокрема, можна віднести: кількість створених і зареєстрованих об'єктів права інтелектуальної власності; відсоток результатів науково-технічної діяльності, що впроваджені; відсоток реалізації нових або вдосконалених продуктів у загальному обсязі реалізації продукції (послуг); сума економії собівартості внаслідок використання нових або удосконалених процесів і технологій [10].

7. Розробка графіку заходів контролю. Для реалізації попереднього етапу необхідна розробка графіку контрольних заходів, за результатами яких будуть визначатись досягнення окремих показників на певних етапах впровадження процесу.

8. Процес створення інноваційних об'єктів та продуктів. На даному етапі управління доцільно застосувати такі методи, як управління цілями, загальне управління якістю, цикл PDCA, реінжиніринг та бенчмаркінг.

9. Аналіз відхилень показників від запланованого рівня Такий аналіз спрямований на визначення проблем та недоліків реалізації процесу. Він дозволить також визначити проблеми взаємовідносин між структурними підрозділами, що приймають участь у реалізації процесу та визначити відповідальних осіб, що заважають реалізації процесу формування інтелектуальної власності.

10. Формування системи заходів для подальшого удосконалення інноваційного процесу. На основі проведеного аналізу необхідно сформувати систему заходів, що включає: конкретні заходи; їх обгрунтування, у тому числі економічне; виконавців; терміни виконання та показники ефективності процесу формування інтелектуальної власності.

11. Надання об'єктам інтелектуальної власності встановленої законодавством форми спрямоване на закріплення авторських прав, прав на винаходи, корисні моделі, технологічні процеси, тощо.

12. Комерціалізація інноваційних об'єктів та продуктів, тобто введення їх в економічний обіг з метою отримання фінансового, соціального, чи іншого позитивного результату діяльності.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що побудова ефективної моделі управління інтелектуальною власністю та інноваційною діяльністю установи ґрунтується, детермінується та здійснюється на виконання стратегії інноваційного розвитку, розроблених і впроваджених в установі з застосуванням процесно-орієнтованого підходу до такого процесу. Така модель має відповідати можливостям ресурсного забезпечення установи, наявності наукового, технічного, кадрового та організаційного потенціалу, втілювати прагнення до досягнення місії і основної мети діяльності установи.

Список використаних джерел:

1. Рогач С.М. Стратегії управління інтелектуальною власністю: ідентифікація, розвиток та реалізація в умовах сучасного бізнесу / Економіка та суспільство, випуск № 56/2023,

2. Попов С. А. Державно-управлінські нововведення: теорія, методологія, практика, монографія / С. А. Попов. – О. : ОРІДУ НАДУ. – 2014. – 296 с. с. 82 – 83.

3. Чикаренко І.А. Інтегрована модель системи управління інноваційним розвитком територіальних громад. Аспекти публічного управління. № 9 (23) вересень 2015 с. 81-90.

4. Цыганок А.О. Процессный подход – революция в управлении? [Электронный ресурс] / А.О. Цыганок. – Режим доступа : http://www.tsyganok.ru/pubs/pub.asp?id=2053.

5. Криворучко О.Н. Процессно-ориентированная система управления предприятием / О.Н. Криворучко // Економіка транспортного комплексу. – 2011. – Вип. 18. – С. 22-34.

6. Семенова В.Г. Модель управління інтелектуальною власністю підприємства на основі процесно-орієнтованого підходу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету с. 165-170.

7. Кучумова І.Ю. Інтелектуальний капітал в системі управління підприємством/ І.Ю. Кучумова // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 12. – С. 357-364.

8. Хабер І.Б. Порівняльна характеристика наявних підходів до управління матеріальними потоками на промислових підприємствах / І.Б. Хабер // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25(І). – С. 84-94.

9. Шульгин Д.Б. Модели бизнес-процесов в сфере интеллектуальной собственности [Электронный ресурс] / Д.Б. Шульгин. – Режим доступа : http://www.bmpravo.ru/show_stat.php?stat=374.

10. Павленко Т.В. Система управління інтелектуальною власністю // Науково-технічна інформація № 1, УкрІНТЕІ – 2009. – С. 18-22.

Закорко В.В.
здобувач вищої освіти спеціальності 075 Маркетинг
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

*Науковий керівник – **Самодай В.П**. к.е.н., доцент кафедри*
бізнес економіки та адміністрування
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ HR – МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Цифровізацію визначають як ефективну форму управління людськими ресурсами, яка впливає на оптимальність вирішення питань пов'язаних з покращенням використання трудового потенціалу. Зміни у світі, навколишньому середовищі та соціальні вимоги до цифрових технологій збільшили потребу в їхньому впровадженні. Знайшовши найефективніші технології в управлінні розвитком людських ресурсів, компанії можуть уникнути можливих втрат і стабільно підвищувати ефективність своїх функцій.

Світ цифрових технологій змінюється з кожним роком, і ці зміни впливають не лише на суспільне життя, а й на управління людськими ресурсами. Тому під діджиталізацією слід розуміти використання нових платформ - соціальних мереж, мобільних додатків та цифрових технологій - для підвищення ефективності підбору кандидатів на нові посади та одночасного покращення роботи співробітників.

Діджиталізація управління персоналом повинна включати заходи в наступних сферах:

- Постійне вдосконалення знань, навичок та компетенцій шляхом використання новітніх технологій.

- Управління людськими ресурсами з використанням новітніх комп'ютерних технологій та інструментів.

- Використання новітніх засобів комунікації та підтримка зворотного зв'язку з працівниками.

Персонал повинен бути високоосвіченим, здатним вирішувати складні завдання та практичні проблеми на професійному рівні, мати високий рівень загальної освіти, стратегічного мислення та мудрості. Тому розвиток персоналу

є невід'ємною частиною загальної стратегії підприємства і важливим кроком для виживання та ефективного функціонування підприємства. Повернення до звичайного робочого тижня не буде, оскільки компанії все більше прагнуть задовольнити потреби своїх співробітників. У 2025 році 63% робочої сили складатимуть представники поколінь Y та Z. Все це стимулює діджиталізацію ділового світу, особливо сфери управління персоналом. Автоматизація управління персоналом передбачає створення відповідних цифрових процесів, починаючи з пошуку талантів і закінчуючи вимірюванням ефективності роботи співробітників. Це охоплює всі завдання управління людськими ресурсами в компанії.

Загалом, експерти визначають навчання та розвиток навичок, управління ефективністю, розвиток та набуття необхідних навичок, брендинг роботодавця та діджиталізацію як пріоритетні напрямки розвитку людських ресурсів, що формують ефективність бізнесу та впливають на продуктивність праці. У відповідь на COVID-19 деякі компанії перейшли на дистанційне обслуговування клієнтів та ведення операцій. За оцінками експертів, понад 60% компаній працюють над стратегією цифрової трансформації. Згідно з індексом McKinsey Global Institute, використання цифрового потенціалу становить 12% у Європі, 18% у США, 10% у Німеччині та 17% у Великобританії. Звідси висновок: навіть у розвинених країнах не всі компанії повністю використовують свій цифровий потенціал.

Україна використовує менше 1% свого цифрового потенціалу. 12% населення у віці від 24 до 99 років користуються Інтернетом, 94% - у віці від 25 до 44 років і 54% - старше 4 грудня. В середньому на користувача припадає 1-2 різних цифрових пристрої, середній користувач витрачає 1 день 139 хвилин на робочий стіл і 107 хвилин на мобільний Інтернет, тому був проведений аналіз досвіду використання цифрових технологій в людських ресурсах і визначені нові інструменти для підвищення ефективності цифрових технологій. робота з персоналом .

1) Від автоматизації до фокусу на продуктивності. Важливо обирати HR-рішення, які допомагають командам бути більш продуктивними та покращують внутрішню комунікацію.

2. Хмарні сервіси для полегшення командної роботи. Сучасні структури управління персоналом включають «сервіси для співробітників», такі як чат-боти.

3. Безперервний моніторинг ефективності. Нові інструменти дозволять компаніям отримувати від співробітників інформацію про їхній статус в режимі реального часу.

4. Нова хвиля корпоративного навчання. Настає ера модернізованих систем управління навчанням (LMS) на основі інтерактивних платформ, мікронавчання,

штучного інтелекту та віртуальної реальності. Замість того, щоб проводити дні та вечори в офлайн-класах, можна підвищувати кваліфікацію в будь-який час. Інтерактивні навчальні платформи, дистанційне навчання та платформи мікронавчання - одні з них.

5. Інновації на ринку рекрутингу - масові рекламні кампанії, спрямовані на відбір найкращих працівників. Чат-боти ставлять низку запитань, відсіюють невідповідних, а решту записують на співбесіду з рекрутером.

6. Системи відстеження резюме та оцінки компетенцій приходять на зміну сайтам пошуку роботи, а відеоспівбесіди - на зміну особистим інтерв'ю.

7. Інтелектуальне самообслуговування. Штучний інтелект стрімко розвивається. Ви можете зайти в систему і подати запит на тижневу відпустку, навіть не звертаючись до відділу кадрів. Діджиталізація також має безпосередній вплив на державне управління: У 2019 році Міністерство цифрової трансформації України запустило свою новітню платформу Дія. Ця платформа інтегрує всі державні послуги онлайн і пов'язує їх з місцевим рівнем. Сьогодні «Дія» є синонімом зручності та прискорює перехід України до «безпаперового» режиму.

Незважаючи на тотальну війну, український бізнес продовжує розвиватися та масштабуватися на зовнішні ринки: 36% підприємств обрали експорт як стратегію виходу з кризи. Про це свідчать дані останнього опитування підприємців. Тим часом, за прогнозами Statista, ринок електронної комерції зростатиме на 13,92% на рік у період з 2023 по 2027 рік. Для українських підприємців важливо спеціалізуватися на глобальних платформах електронної комерції та стати успішними гравцями на міжнародному ринку.

Тому мережа центрів «Дія.Бізнес» разом з партнерами у липні 2023 року оголосила початок програми Global E-commerce Access. Це серія онлайн-та офлайн-заходів від українських та міжнародних практиків у сфері електронної комерції для українських підприємців.

Викладачі та ментори навчальної програми є експертами з просування та масштабування продуктів на міжнародному рівні, розробки стратегій, створення веб-сайтів та надання послуг.

Програма включає в себе модулі, які включають тренінги, домашні завдання і сеанси зворотного зв'язку. На підставі результатів виконання Жовтні неділі 50 кращих учасників отримають додаткову наставницьку підтримку і рекомендації про те, як розробити свою бізнес-стратегію для виходу на міжнародний ринок.

Програма складається з тренінгового модуля, домашнього завдання та сесій зворотного зв'язку. За результатами виконання домашніх завдань перші 50 учасників отримають додаткову менторську підтримку та поради щодо розробки бізнес-стратегії для виходу на міжнародні ринки.

Тому діджиталізація є важливим трендом розвитку компаній. Стрімке впровадження сучасних технологій, поява нових сфер зайнятості, автоматизація систем управління та Інтернет докорінно змінили спосіб ведення бізнесу та спосіб взаємодії людей у процесах управління людськими ресурсами компанії. Працівники з їхніми особистими та професійними характеристиками є важливим фактором успіху будь-якого бізнесу і найціннішим активом компанії. Така роль людського фактору в діяльності компаній зумовила необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності управління людськими ресурсами на основі методів, які створюють найкращі умови для реалізації потенціалу працівників та максимального задоволення їхніх очікувань і потреб.

Список використаних джерел:

1. Бей Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. Економіка і організація управління. 2019. No2 (34). С.93-101.

2. Жуковська В. М. Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. No2. С. 13-17.

3. Осадчук П.О. Чат-боти для автоматизації внутрішніх комунікацій. Молодий вчений 2018. No27. С. 12-16.

Коритник О.Б.
магістрант,
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є одним із найсерйозніших викликів для економіки будь-якої країни, оскільки вона створює багатогранні ризики, які впливають на всі рівні господарської діяльності. В умовах збройного конфлікту економічна безпека суб'єктів підприємницької діяльності набуває вирішального значення, адже вона стає запорукою збереження економічного потенціалу держави та забезпечення базових потреб населення. Сільськогосподарські підприємства є основою агропромислового комплексу, який забезпечує продовольчу безпеку держави. Водночас у період війни ці підприємства стикаються з численними проблемами, що суттєво ускладнюють їх функціонування та ставлять під загрозу економічну безпеку.

Однією з найбільш критичних проблем є фізичне руйнування виробничих потужностей і сільськогосподарської інфраструктури. Воєнні дії призводять до пошкодження або повного знищення об'єктів агровиробництва, складських приміщень, транспортної інфраструктури, що унеможливлює своєчасне виконання виробничих процесів, зберігання продукції та її транспортування до споживачів. Руйнування логістичних ланцюгів обмежує доступ підприємств до ринків збуту, що в кінцевому підсумку призводить до фінансових втрат. Станом на грудень 2023 року збитки, завдані сільському господарству України внаслідок війни, були оцінені у 10 мільярдів доларів США. Ці втрати включають руйнування інфраструктури, втрату сільськогосподарської техніки, земельних ресурсів і врожаю [1]. Однак загальний обсяг збитків значно більший і оцінюється у п'ять разів більше, якщо враховувати непрямі втрати, такі як зменшення обсягів виробництва, погіршення ринкових умов та зниження цін на продукцію. За оцінками Світового банку, для повного відновлення аграрного сектору протягом 2024–2033 років необхідно понад 56 мільярдів доларів США [1].

Основними причинами непрямих втрат сільського господарства України були скорочення річного виробництва сільськогосподарських культур та значне зниження внутрішніх цін, спричинене перебоями з експортом. Російська агресія зруйнувала ланцюги постачання, обмежила доступ до міжнародних ринків, що ускладнило реалізацію української сільськогосподарської продукції (рис.1).

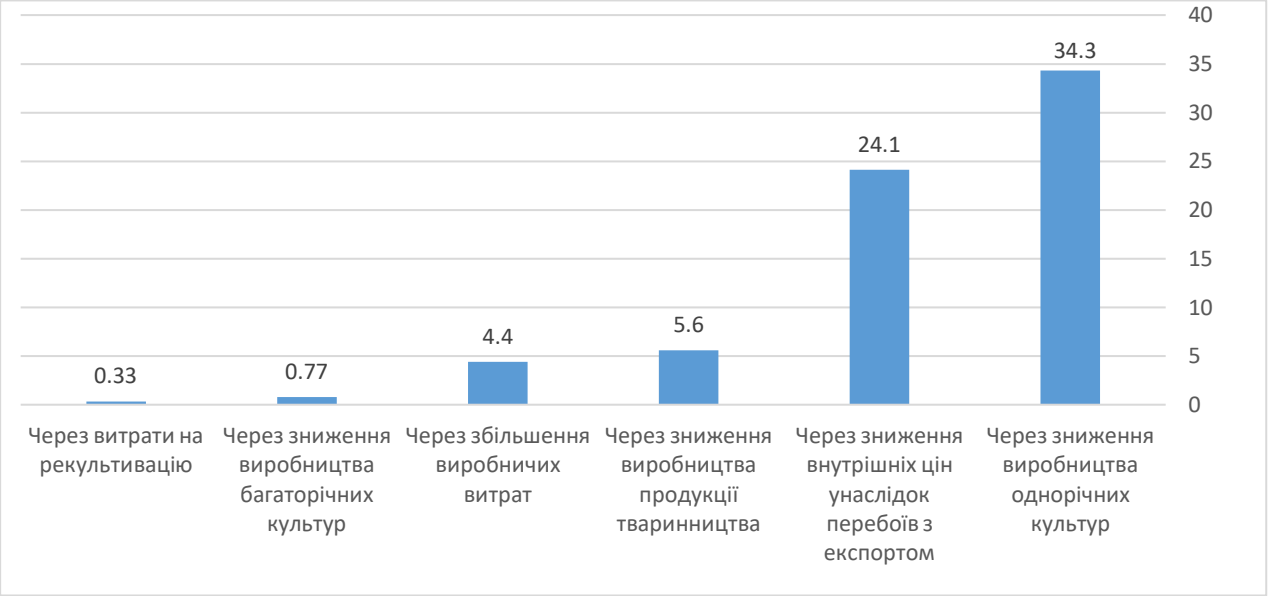

Рис. 1. Непрямі втрати сільського господарства в Україні 2023 року, за категоріями (в мільярдах доларів США)

Джерело: побудовано за [2]

Крім того, понад п’ять мільярдів доларів США було втрачено через скорочення виробництва продукції тваринництва, яке зазнало значного удару через зменшення кормової бази та руйнування виробничих потужностей. У сукупності непрямі збитки аграрного сектору оцінюються у 70 мільярдів доларів США. Значну загрозу становить і втрата трудових ресурсів. Масова міграція населення, мобілізація чоловіків та фізичні втрати кваліфікованих працівників обмежують можливості підприємств у забезпеченні ефективного ведення виробничих процесів. Це особливо актуально для сільськогосподарських підприємств, де важливу роль відіграють сезонні роботи, що потребують значної кількості працівників.

Проблеми з фінансуванням також посилюють економічну нестабільність сільськогосподарських підприємств. Високі кредитні ставки, складність у доступі до пільгових програм фінансування, обмеження оборотних коштів і зниження платоспроможності контрагентів створюють значний фінансовий тиск на підприємства. У деяких випадках це змушує підприємства скорочувати обсяги виробництва або навіть призупиняти свою діяльність. Крім того, існують значні проблеми із забезпеченням фінансової дисципліни та контролю за витратами. У період війни підприємства змушені працювати в умовах високої невизначеності, що ускладнює планування та прогнозування фінансових потоків. Відсутність чітких стратегій з управління ризиками сприяє зростанню економічних загроз.

В сукупності ці проблеми формують значні ризики для економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що потребує впровадження комплексних заходів для їх подолання.

Попри значні труднощі, діяльність аграрних підприємств у воєнний період залишалася прибутковою, хоча рівень рентабельності значно знизився. У 2022 році чистий прибуток аграрних підприємств становив 84,8 млрд грн, що свідчить про адаптивність сектору навіть в умовах воєнного часу. Середні підприємства забезпечили 45% цього прибутку, малі підприємства – 33%, а великі – 22% [3]. Ці показники свідчать про надзвичайну стійкість українського аграрного сектору та здатність адаптуватися до кризових умов. Однак для забезпечення довгострокового відновлення та стабільного розвитку необхідно впроваджувати стратегічні заходи, спрямовані на відновлення інфраструктури, розширення доступу до міжнародних ринків, інтеграцію сучасних технологій та удосконалення управління ризиками.

Конкурентоспроможність підприємства є визначальним чинником його економічно-безпечного розвитку, оскільки саме здатність підприємства ефективно функціонувати в умовах високої конкуренції забезпечує стабільність його діяльності, збереження ринкових позицій та здатність протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Конкурентоспроможність дозволяє підприємству не лише залишатися життєздатним у нестабільних умовах, але й формувати стійкий потенціал для подальшого розвитку, навіть в умовах кризових явищ або воєнного часу. Конкурентоспроможність сприяє зниженню залежності від зовнішніх ризиків через диверсифікацію продукції, використання інноваційних рішень у сфері виробництва, логістики та збуту, а також розширення ринків збуту [4;5]. Отже, конкурентоспроможність є не лише передумовою економічної безпеки, але й її основою. Вона забезпечує підприємству здатність працювати в умовах невизначеності, зберігати фінансову стабільність і забезпечувати сталий розвиток навіть у найскладніших умовах. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження стратегій довгострокового підвищення конкурентоспроможності, що базуються на інноваціях, ефективному управлінні ресурсами та адаптивності до викликів сучасного світу.

Отже, сільськогосподарські підприємства в умовах війни зіштовхуються з низкою викликів, які ставлять під загрозу їх економічну безпеку. Для подолання цих проблем необхідно впроваджува ти комплексні підходи, що враховують специфіку функціонування аграрного сектора у кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. World Bank. (December 31, 2023). Estimated total war damage value in Ukraine from February 24, 2022 to December 31, 2023, by sector (in billion U.S. dollars). In Statista. URL https://cutt.ly/SeV8xg8N

2. Kyiv School of Economics. (February 1, 2024). Estimated indirect losses of agriculture due to the war in Ukraine as of December 2023, by reason category Retrieved from https://cutt.ly/8eV8zO8I

3. Ільчук М.М., Томашевська О.А., Іванов Є.О., Водніцький М.В., Марчук В. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України. *Агросвіт.* 2024. №9. С. 57–63. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.9.57

4. Пилипенко Н. М., Прядка С. І. Конкурентоспроможність як чинник економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки».* 2019. №10. https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5256

5. Pylypenko Nadiia, Pylypenko Viacheslav. Sustainability of the competitive position of agricultural enterprise: evaluation and forecasting of possible scenarios. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2021. №2 (34). DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062021/7548

Лисий І.С.
здобувач вищої освіти спеціальності 075 Маркетинг
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

*Науковий керівник – **Самодай В.П**. к.е.н., доцент кафедри*
бізнес економіки та адміністрування
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

HR - ТРЕНДИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Зміни в бізнес-середовищі вимагають від організацій швидкої адаптації до сучасних викликів та створення нових підходів до управління персоналом. Основною тенденцією є перехід від традиційного HR до стратегічного партнерства, орієнтованого на розвиток, корпоративної культури та використання інноваційних технологій. Сучасні HR-тренди – діджиталізація процесів, впровадження штучного інтелекту, підтримка гнучких форм зайнятості, розвиток м'яких (комунікативних) навичок, фокус на добробуті співробітників, створення інклюзивної культури.

Розглянемо більш деталізовано зазначені напрями.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ.

Цифрова трансформація впливає на всі аспекти бізнесу, і HR не є винятком. Використання спеціалізованих HRM (Human Resource Management) платформ дозволяє компаніям автоматизувати рутинні завдання з управління персоналом та зосередитися на стратегії підприємства [1]. Автоматизація охоплює процеси рекрутингу, адаптації, навчання та оцінки персоналу. Використовуючи програмне забезпечення, можна зменшити час, витрачений на адміністративні завдання, скоротити час найму та підвищити якість відбору кандидатів.

Системи управління автоматично відстежують процес адаптації нових співробітників, допомагають отримувати своєчасний зворотній зв'язок і коригувати дії, що сприяє зниженню плинності кадрів. Впровадження HR-технологій значно підвищує ефективність, дозволяючи керівникам приймати рішення на основі наданих точних даних.

ГНУЧКІ УМОВИ ПРАЦІ.

Сучасні працівники все більше цінують баланс між роботою та особистим життям, тому в тренді підтримка гнучких умов праці. Дистанційна робота,

гнучкий графік та гібридні моделі зайнятості стають нормою для багатьох компаній. Організації, які надають такі можливості, отримують більш мотивованих і задоволених працівників, що безпосередньо впливає на їхню продуктивність.

Переваги таких умов праці для підприємств проявляються у зменшенні витрат на офісні приміщення та підвищенні ефективності роботи. Однак важливо враховувати аспекти, такі як підтримка командної роботи у віддаленому робочому середовищі, відсутність прямого контролю та ризик зменшення соціальних контактів. Щоб вирішити ці проблеми, HR-відділи розробляють програми для підтримки командної комунікації за допомогою віртуальних зустрічей та онлайн-платформ.

РОЗВИТОК М'ЯКИХ НАВИЧОК.

На сучасному ринку праці все більшого значення набувають такі навички, як – комунікація, креативність, адаптивність та емоційний інтелект. Успішні організації фокусуються на розвитку м'яких навичок своїх співробітників, оскільки ці навички – ключові для ефективної командної роботи, вирішення конфліктів та високої продуктивності.

Розвиток комунікативних навичок допомагає підвищити лояльність працівників, зміцнити корпоративну культуру та покращити клієнтоорієнтованість [3]. Багато компаній створюють навчальні програми, щоб допомогти працівникам розвинути навички міжособистісного спілкування, критичного мислення та управління стресом. У цих програмах часто включають тренінги, коучинг та наставництво.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В HR-АНАЛІТИЦІ.

Штучний інтелект активно використовується для аналізу HR-даних і підвищення точності прогнозів, що в свою чергу допомагає краще розуміти поведінку співробітників і передбачати їхні потреби. ШІ допомагає виявляти талановитих спритних до роботи працівників, аналізувати продуктивність, прогнозувати плинність кадрів та оптимізувати процеси рекрутингу.

Зокрема, ШІ використовується для оцінки резюме кандидатів і відбору найбільш підходящих фахівців. Розвиток ШІ-технологій відкриває нові можливості для персоналізованого підходу до управління персоналом.

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я І БЛАГОПОЛУЧЧЯ.

У сучасних умовах психічне здоров'я працівників стає важливим елементом для ефективного управління персоналом. В організаціях, які піклуються про психічне здоров'я своїх працівників, менше випадків вигорання, підвищується лояльність і продуктивність [4]. Програми підтримки психічного здоров'я включають консультації з психологами, тренінги з управління стресом, спортивні заходи та створення комфортних умов праці.

У багатьох компаніях діють політики, спрямовані на підтримку балансу між роботою та особистим життям. Наприклад, деякі організації запроваджують гнучкий графік роботи, що дозволяє працівникам краще керувати своїм часом та уникати стресу і перевтоми.

Чудовий приклад можу навести з власного досвіду: компанія «Нова Пошта» не ідеальна зі своїми системами покарання – штрафи, звільнення за найменші помилки, це дозволяло досягати високої якості послуг для кінцевого споживача, але морально виснажувало працівників, як наслідок – висока плинність кадрів. Проте останнім часом політика почала змінюватись, компанія проаналізувала та змінила систему пов'язану зі штрафами, замість них пропонують пройти навчання що стосується тематики у якій персонал робить помилки, також працівникам безкоштовно надається психологічна допомога від кваліфікованих спеціалістів. Лояльність персоналу підвищилася.

КУЛЬТУРА ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА РІЗНОМАНІТНОСТІ.

Інклюзивність та різноманітність стають важливими складовими корпоративної культури. Сучасні компанії приділяють увагу забезпеченню рівних можливостей для працівників, незалежно від їхньої статі, віку, національності чи фізичних можливостей. Такий підхід дозволяє їм залучати фахівців з різним бекграундом та світоглядом, що сприяє більшому прояву інноваційності та креативності у вирішенні завдань.

Різноманітність у команді сприяє кращому розумінню клієнтів і підвищує адаптивність до змін на ринку [2]. Інклюзивна культура позитивно впливає на репутацію компанії, роблячи її привабливою для талановитих співробітників і покращуючи її позиції на ринку праці.

Виходячи із вищезазначеного можна зробити висновок, що сучасні HR-тренди відображають необхідність інноваційного переходу в управлінні персоналом. Бізнес, який впроваджує діджиталізацію, автоматизацію, гнучкі умови праці, підтримує психічне здоров'я працівників та створює інклюзивну корпоративну культуру, отримує стійку конкурентну перевагу. Ці підходи допомагають підвищити задоволеність, лояльність та продуктивність працівників, що позитивно впливає на ефективність та конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Водянка, Л. Д., Стахова, Н. П. (2024). HR-тренди в умовах цифровізації. *Efektyvna ekonomika*, (9). https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.9.36

2. Грудцина, Ю. В. (2023). Мотиваційний моніторинг в системі управління персоналом. *VI Міжнародна науково-практична конференція конференція Таврійського національного університету до 160-річниці від дня В. І. Вернандського. Частина 2*. Liha-Pres. https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-2

3. Кушнерик, О. В. (2020). HR-менеджмент: інноваційний підхід до управління персоналом.. *Підприємництво та інновації*, (12), С. 125–129. https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.21

4. Скуртол, С. Д. (2023). Впрровадження інформаційних технологій управління підприємством. *V Інновації та інтеграція цифрових трендів освітянського простору в економіку знань*. Publishing house “Liha-Pres”. https://doi.org/10.36059/978-966-397-332-6-60

Приймак В.О.
аспірант кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

ПЛАН СТАЛОЇ МІСЬКОЇ МОБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ м. ХАРКОВА)

Харків, як не одне інше місто України, потерпає від російської воєнної навали. Харків б'є «рекорди» по кількості скинутих авіабомб, по протяжності повітряних тривог, по кількості та тяжкості руйнувань цивільної, промислової та воєнної інфраструктури. Попри все це місто продовжує жити та розвиватися. Чисельність його населення скоротилася, але не дуже, на автошляхах незначно поменшало автотранспорту, але затори час від часу зустрічаються, ресторани, магазини, заклади комунального обслуговування працюють, громадський транспорт виходить на маршрути регулярно, метрополітен працює цілодобово в якості укриття та одночасно обслуговує великий пасажиропотік по дещо скороченому графіку роботи. Харків – єдине місто України, де з початку війни й до сьогодні увесь (!) громадський комунальний транспорт перевозить пасажирів безкоштовно. Безкоштовними з початку війни також залишаються місця паркування на всій міській території. К святам місто прикрашають, весною-літом висаджують квіти, прибирання міської території заслуговує найвищої похвали. Харків недарма заслужив звання незламного.

Попри всі виклики воєнного часу Харківська міська рада реалізує цілий ряд інфраструктурних проєктів, розробляє Стратегію відродження міста [1] та вже виконує її положення, витримує всі додаткові бюджетні навантаження, які наклали на неї наслідки російської воєнної агресії.

Серед інфраструктурних проєктів [2] найголовнішими є такі:

1. Розширення метрополітену міста та оновлення рухомого складу.
2. Підвищення енергоефективності системи централізованого теплопостачання.
3. Удосконалення системи мулового господарства каналізаційних очисних споруд.
4. Модернізація водонаносних станцій.
5. Будівництво комплексу з переробки твердих побутових відходів.
6. Реконструкція дорожньої інфраструктури міста.
7. Реконструкція тягових підстанцій (міського громадського електричного транспорту).

8. Модернізація ліфтового господарства.

9. Енергетична модернізація громадських будівель.

Окремим проектом є реалізація затвердженого 20.12.2024 року міською радою «Плану сталої міської мобільності міста Харкова» [3].

Мета плану – забезпечити необхідний рівень безпеки і зручності пересування містом пішки, засобами мікромобільності, велосипедним та громадським транспортом. План є стратегічною дорожньою картою, яка потребуватиме постійного оновлення відповідно до потреб населення у пересуванні містом, розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури. План став глобальним документом, що був відпрацьований спільно із відповідними фахівцями європейських країн-партнерів. План сталої міської мобільності міста Харкова містить в собі свій план розвитку. Надалі в його розбудові має брати участь громадськість, коригувати його, надавати пропозиції, вносити правки тощо. Адже створення сталої мобільності міста – динамічний процес розтягнутий в часі.

В Плані, зокрема, передбачено будівництво нових станцій метрополітену та створення пішохідних зон в центрі міста. Він також передбачає впровадження інноваційних технологій управління транспортом та комплексне відновлення транспортної системи.

Згідно Плану в Харкові мають вдосконалити вуличне освітлення, обладнати громадський транспорт системами оповіщення (інформування) про загрозу надзвичайних ситуацій, облаштувати в достатній кількості захисні споруди поблизу зупинок громадського транспорту тощо. Маршрути мають стати такими, що зменшать час та відстань пересування громадян. План передбачає значну модернізацію всієї системи наземного громадського транспорту, зокрема його поступово приведуть до єдиного кольорового стандарту. Стандартним кольором був затверджений червоний, що підтверджено новими червоними турецькими автобусами, що вже курсують містом, та стандартним червоним кольором трамваїв, тролейбуси поступово перефарбують. Процес уніфікації всього громадського транспорту, запевнили у мерії, буде тривалим. Основний червоний колір транспорту також сприятиме підвищенню рівня безпеки на дорогах. Серед іншого, на дорогах планують створити смуги, призначені виключно для громадського транспорту та адаптують неінклюзивні тротуари до інклюзивних транспортних засобів громадського транспорту, а також зроблять більшу кількість штатних зупинок.

У документі зроблено акцент на розвиток метрополітену, що, крім іншого, включає будівництво нових станцій «Одеська», «Мотель «Дружба», «Аеропорт», «Східна», «Роганська», «Південна», інших, а також передбачає будівництво підземного депо для рухомого складу метрополітену, яке крім основної функції буде слугуватиме укриттям.

Згідно Плану в місті має бути врахована підвищена потреба в зарядці електромобілів, тобто має бути розгорнута додаткова мережа зарядних станцій для електротранспорту – громадського та приватного. Комунальні транспортні підприємства міста вже мають на балансі та поступово продовжують отримувати новітні види електротранспорту – електробуси та тролейбуси з автономним ходом. За офіційними даними кількість електрокарів в Україні за останні три роки зросла у 2,5-3,5 рази [4]. Не менш стрімкими темпами зростає й кількість засобів міромобільності. Доречи, у 2025 році електромобілі можуть вперше перевищити за продажами автомобілі з двигунами внутрішнього згоряння, що має стати історичною подією. У році, що наступив, передбачається зростання продажів електромобілів (нових та вживаних) ще на 20%. Наприклад, у Норвегії вже зараз 75% легкових авто – електромобілі. Проте цей приклад не є універсальним, бо Норвегія має значні доходи від продажу нафти та газу, що дозволяє уряду країни фінансувати власне «зелене» майбутнє. Норвегія в цьому сенсі може слугувати прикладом лише для обраних країн.

Важливо відзначити, що оскільки Україна впевнено стала на шлях Євроінтеграції та робить все, щоб стати повноправним членом Євросоюзу, реалізація Плану сталої міської мобільності гарно вписується в цій процес, крім того є однією із умов фінансових угод Європейським інвестиційним баком (ЄІБ).

Список використаних джерел:

1. Стратегії розвитку міста Харкова до 2030 року. Режим доступу: https://www.city.kharkov.ua/uk/index/strategya-rozvitku-xarkova/strategya-rozvitku-xarkova-2030.html.

2. Інфраструктурні проєкти Харківської міської ради. Режим доступу: https://inkharkiv.com/projects/infrastructure/

3. План сталої міської мобільності міста Харкова. Режим доступу: https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/miskrada-zatverdila-plan-staloi-miskoi-mobilnosti--57000.html

4. Захаров Д.С. Транспортні інвестпроєкти Харкова в умовах воєнного стану. *Підприємництво та бізнес-адміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Харків, 01 – 28 лютого 2024 р. / [редкол. : П. Т. Бубенко, О. Ю. Палант, О. О. Рудаченко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова [та ін.]. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 355-357

Самодай В.П.
к.е.н., доцент кафедри бізнкес-економіки та адміністування
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Ященко Ю.В.
здобувач вищої освіти спеціальності 075 Маркетинг
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В HR – МЕНЕДЖМЕНТІ

У сучасних умовах глобалізації, швидкого розвитку технологій та змін на ринку праці інноваційні підходи в HR-менеджменті набувають усе більшого значення. Водночас на вітчизняних підприємствах, як правило, використовують або застарілі методики управління персоналом, або взагалі не приділяють достатньо уваги такій важливій функції. Здебільшого в полі зору діяльності підприємств залишаються проблеми підвищення ефективності використання матеріальних факторів виробництва, тоді як питання управління людськими ресурсами детально не розглядаються [1]. Однак дедалі більше компаній усвідомлюють, що традиційні методи управління персоналом уже не завжди відповідають потребам часу, і прагнуть створити ефективне та гнучке середовище для залучення та утримання талановитих співробітників. Застосування інноваційних HR-практик дозволяє таким організаціям не тільки адаптуватися до нових викликів, але й отримати стратегічну перевагу, посилюючи свій бренд роботодавця та створюючи корпоративну культуру, орієнтовану на розвиток і добробут співробітників.

Як зазначає Міллер у книзі HR Tech Innovations: Strategies for the Digital Workforce, автоматизація процесів, пов'язаних з рекрутингом та обробкою резюме, значно підвищує швидкість відбору кандидатів та мінімізує людську упередженість у процесі найму [2]. Завдяки автоматизованим системам штучного інтелекту, HR-спеціалісти можуть оперативно аналізувати тисячі резюме, виділяючи найбільш відповідних кандидатів для конкретної посади. Це дозволяє зосередитися на якісному спілкуванні з кандидатами, оцінці їхніх компетенцій та подальшому розвитку в організації. На мою думку, впровадження таких технологій є особливо важливим для компаній, що працюють у висококонкурентних галузях, де швидкість прийняття рішень має вирішальне значення.

Дослідження та аналітика великих даних (Big Data) у HR також відкривають нові можливості для компаній, дозволяючи глибше розуміти потреби персоналу, передбачати плинність кадрів та аналізувати рівень задоволеності співробітників. За даними статті Гаррісона у Harvard Business Review, застосування аналітики великих даних допомагає ідентифікувати ключові показники ефективності HR-відділу та створювати прогнози, які дозволяють краще зрозуміти поведінку працівників [3]. Наприклад, аналізуючи поведінкові дані та тенденції, компанії можуть передбачити, які співробітники можуть розглядати альтернативні варіанти роботи, і вчасно вживати заходів для їхнього утримання. Я вважаю, що впровадження Big Data в HR є не тільки економічно вигідним, але й важливим інструментом у забезпеченні стабільності та продуктивності колективу.

Сьогодні особливої уваги заслуговують гнучкі моделі праці, які стали незамінним елементом сучасного HR-менеджменту. Пандемія COVID-19 продемонструвала, що віддалена робота та гнучкий графік можуть не тільки зберегти рівень продуктивності, але й позитивно впливати на мотивацію співробітників. Дослідження Інституту майбутнього праці показує, що гібридні моделі роботи знижують рівень стресу та сприяють задоволеності співробітників, особливо серед молодих спеціалістів. На мою думку, такі моделі роботи також сприяють розвитку корпоративної культури, яка цінує баланс між роботою та особистим життям, що є важливим фактором для покоління Z.

Ще одним інноваційним підходом є створення ефективного HR-бренду, який допомагає компанії залучати талановитих працівників та підвищувати рівень їхньої лояльності. Згідно з дослідженнями Gartner, формування HR-бренду значно знижує витрати на рекрутинг, оскільки потенційні кандидати вже мають позитивне враження про компанію. Такий бренд будується не лише на конкурентних умовах праці та розвитку, а й на принципах поваги до співробітників, їхньої ментальної та фізичної безпеки. Я вважаю, що розвиток HR-бренду має важливе значення для створення корпоративної культури, яка орієнтована на підтримку та розвиток талантів.

На додаток, сучасні компанії все більше приділяють увагу питанню ментального здоров'я та емоційного добробуту своїх співробітників. Дедалі більше організацій запроваджують програми підтримки, що включають доступ до психологічної допомоги, тренінги з управління стресом та спеціалізовані ресурси для подолання вигорання. Як зазначають Вільямс і Кук у посібнику Mental Wellness in Workplace: A Guide for HR Professionals, такі програми сприяють покращенню загального самопочуття співробітників і знижують ризики пов'язані з вигоранням. Ментальне здоров’я є важливим елементом корпоративної соціальної відповідальності, який демонструє піклування

компанії про своїх працівників, сприяє зміцненню лояльності та довіри до роботодавця [4].

Важливе місце в сучасному HR-менеджменті займає також впровадження політики різноманіття та інклюзії, що має на меті створення сприятливого середовища для всіх співробітників, незалежно від їхньої статі, віку, національності чи інших особистісних характеристик. Звіт McKinsey показує, що компанії, які активно підтримують різноманіття в колективі, демонструють кращі результати, мають вищий рівень залученості та можуть запропонувати більш інноваційні рішення. Я вважаю, що політика різноманіття та інклюзії є важливою частиною соціальної відповідальності компанії та сприяє формуванню позитивного іміджу роботодавця.

Захист персональних даних працівників у цифрову епоху є ще однією важливою складовою сучасного HR-менеджменту. Застосування електронних систем для зберігання інформації про співробітників потребує відповідного рівня безпеки для захисту даних від витоків і кіберзлочинців. Використання багатофакторної аутентифікації, шифрування та регулярні навчання співробітників з кібергігієни є важливими елементами забезпечення кібербезпеки. Безпека даних — це не тільки технічна необхідність, але й аспект довіри, на якому будується успішна взаємодія між компанією та її співробітниками.

Отже, впровадження інноваційних підходів в HR-менеджменті дозволяє організаціям не тільки підвищити ефективність роботи з персоналом, але й створити умови для сталого розвитку, залучення талантів та підвищення задоволеності співробітників. Завдяки автоматизації, Big Data, гнучким моделям роботи, підтримці ментального здоров'я, політиці різноманіття та забезпеченню кібербезпеки, компанії мають можливість побудувати ефективну та прозору систему управління персоналом, що сприяє досягненню стратегічних цілей та підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел:

1. Брич В. та ін. Трансформація системи управління персоналом підприємств: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2020. 212 с.

2. Miller, D. (2021). HR Tech Innovations: Strategies for the Digital Workforce. New York: HR Press, c. 45-58.

3. Harrison, T. (2023). "Big Data in Human Resources: Leveraging Analytics to Drive Retention". Harvard Business Review. [Online]. Available at: https://hbr.org.

4. Williams, K., & Cook, J. (2022). Mental Wellness in Workplace: A Guide for HR Professionals. Kyiv: HR Publishing House, c. 102-115.

СЕКЦІЯ 8.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гетьман А.В.
старший науковий співробітник
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Бондаренко О.Є.
начальник відділу
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Мальцева І.Р.
старший науковий співробітник
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Шугалій О.О.
старший науковий співробітник
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖ 6G В ГАЛУЗІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Модель світового науково-технічного прогресу в галузі телекомунікацій передбачає появу протягом найближчих восьми років наступного покоління мобільного зв'язку – 6G. Незважаючи на те, що запуск перших комерційних мереж 5G у світі відбувся у квітні 2019 р., провідні країни та компанії – розробники технологій 5G вже оголосили про плани створення технологій мобільного зв'язку шостого покоління. Експерти телекомунікаційного ринку припускають, що розгортання мереж 6G почнеться не раніше 2030 р. Як очікується, ці мережі дозволять передавати дані на швидкості понад 1 Тбіт/с.

Тому питання створення науково-технічних центрів у галузі мереж 6G вже набули високої актуальності для світових вендорів та творців електронної компонентної бази. Мережа 6G (від англ. 6th generation - шосте покоління) – шосте покоління мобільного зв'язку, впровадження якого очікується в 2026-2030 роки, на основі стандартів телекомунікацій, наступних за стандартами 5G. *Мережа* 6G буде в 100 разів швидша від мережі 5G і зможе використовувати платформи віртуальної реальності.

Постановка завдання.

Метою даної статті є проведення аналізу основних ключових тенденцій та показників функціонування мереж 6G.

Виклад основного матеріалу

У майбутньому мережі 6G, ймовірно, вийдуть за межі традиційних мобільних мереж, ставши ключовою інфраструктурною основою Інтернету. Вони підтримуватимуть функціонування вертикальних галузей економіки, телекомунікаційного сектору та індустрії зв’язку загалом. Згідно з дослідженнями [1-3], можна визначити кілька основних тенденцій розвитку параметрів мережі 6G:

1. **Зростання обсягу даних і потреба у нових частотних ресурсах.**

Нові сценарії використання, такі як розширена реальність (XR) і технології бездротової взаємодії між комп’ютером і мозком (BCI), потребують у 1000 разів вищих швидкостей передачі даних порівняно з 5G. Це зумовить необхідність освоєння спектру на терагерцевих частотах. Наприклад, Федеральна комісія США вже виділила ліцензії для експериментів на частотах від 95 ГГц до 3 ТГц [4].

2. **Оцінка ефективності спектра в об'ємі простору.**

Мережі 6G враховуватимуть роботу наземних та повітряних пристроїв, змінюючи підхід до оцінки ефективності спектра з одиниці площі до об'єму простору, а також акцентуючи увагу на енергоефективності пристроїв.

3. **Розумні випромінюючі поверхні.**

В мережах 6G базові станції доповнять активні випромінюючі поверхні, наприклад, стіни чи будівлі. Це відкриє нові можливості для створення архітектури мереж.

4. **Масова розподіленість малих даних.**

Обробка даних перейде від централізованих великих сховищ до масового розподілу малих даних. Мережі 6G повинні забезпечувати ефективну передачу таких даних, необхідних для нових сервісів.

5. **Самопідтримувані мережі (SSN).**

Нові мережі змінять підхід до управління, переходячи від самоорганізованих (SON) до самопідтримуваних мереж (SSN), які завдяки штучному інтелекту зможуть адаптуватися до змін конфігурації та умов використання.

6. **Інтеграція комунікацій, обчислень, управління, позиціонування та вимірювання.**

Мережі 6G поєднуватимуть функції зв'язку, обчислень, управління, позиціонування й сенсорного вимірювання, що необхідно для таких застосувань, як XR, робототехніка, автономні системи та блокчейн.

7. **Штучний інтелект як основа 6G.**

Технології штучного інтелекту стануть невід'ємною частиною мереж 6G. Інтелектуальними будуть не лише пристрої та сервіси, але й система управління мережею, що забезпечуватиме її ефективність і гнучкість.

Основні принципи створення та характеристики майбутніх когнітивних мереж наступного покоління

Мережі покоління 6G будуть використовувати нові технології [5-6], які взагалі не враховувалися при проектуванні та розробці мереж 5G і які поєднуватимуться з безліччю інноваційних технологій, які вже були присутні в бездротових стільникових мережах попередніх поколінь.

Технічні вимоги до ключових параметрів мережі покоління 6G, які враховуватимуть низку факторів, що визначають вигляд мережі, повинні:

• ґрунтуватися на граничній щільності мережевої інфраструктури, такої як точки доступу (AP) та інтелектуальні відбивні поверхні (RIS), які взаємодіятимуть, щоб сформувати мережу без утворення стільників з високою якістю обслуговування в зоні покриття;

• використовувати інтенсивно розподілену обробку даних та кеш-пам'ять, наприклад, у вигляді технології хмарної RAN;

• розширювати покриття мережі, що досягається на частотах нижче 6 ГГц, за рахунок використання суттєво більших діапазонів спектру за межами міліметрового діапазону в терагерцевому (ТГц) діапазоні і аж до видимого світла (VLC), щоб забезпечити високу пропускну здатність ліній зв'язку "точка - точка";

• використовувати поділ (сегментування) мережі та граничні обчислення з множинним доступом для нових послуг зі спеціальними вимогами до продуктивності та надавати необхідні ресурси для підтримки програм вертикальних ринків;

• розвивати рівень інтеграції наземних та супутникових мереж (STIN) радіодоступу, в яких велику роль відіграють безпілотні літальні апарати (БПЛА) та мікросупутники на низькій навколоземній орбіті (LEO), щоб заповнити прогалини в зонах 3D-покриття та розвантажити мережу 6G в умовах великого навантаження;

• використовувати машинне навчання (ML) як алгоритм штучного інтелекту для підвищення ефективності традиційних алгоритмів з метою обробки сигналів та розподілу ресурсів мережі.

Технологію 6G зараз розглядають як засіб, який дозволить об'єднати цифровий та фізичний світ та дозволить керувати фізичними об'єктами через їх цифрових двійників. Мережі мобільного зв'язку 6G повинні забезпечувати наскрізну надійність вище 99,99999% та затримку менше 1 мс [7], що створює нові проблеми для проектування фізичного рівня мережі радіодоступу 6G, такі як модуляція, кодування, рознесення та повторне використання ресурсів, включаючи протоколи вищого рівня, управління ресурсами та оптимізацію мережі вище за фізичний рівень. Для порівняння ключових показників ефективності бездротового зв'язку 6G (ключові показники ефективності) було зроблено прогностичний аналіз вимог міжнародних організацій зв'язку (MCE, 3GPP, ETSI та ін.), а також університетських проектів 6G Flagships, 6G Surrey та ін. до ключових параметрів функціонування.

Максимальна пропускна здатність: здатність передавати максимальний обсяг даних за фіксований проміжок часу провідним або бездротовим каналом називається максимальною пропускною здатністю. Мережі 6G підтримуватимуть максимальну пропускну здатність до 100 Гбіт/с.

Пікова швидкість передачі даних: швидкість, з якою дані передаються від джерела до місця призначення по дротовому/бездротовому каналу, називається швидкістю передачі даних. Вона визначається як співвідношення байтів, переданих за одиницю часу (тобто за секунду). У цьому випадку пікова швидкість передачі даних означає максимальну швидкість передачі даних, що підтримується бездротовим зв'язком 6G, і вказується в Мбіт/с або Гбіт/с. Мережа радіодоступу 6G підтримуватиме пікову швидкість передачі близько 1 Тбіт/с.

Ефективність використання спектра – показник того, наскільки ефективно розподілений частотний спектр використовується мережею мобільного зв'язку, тобто мережею 6G чи 5G. Він також відомий під назвою "спектральна ефективність". Спектральна ефективність покращується за рахунок різних параметрів фізичного рівня, таких як схеми модуляції, MIMO, методи доступу та інше. Це відношення чистої швидкості передачі даних (біт/с) до смуги пропускання каналу (Гц). Вимірюється у бітах/сек/Гц. Мережі на базі технології 6G підтримують спектральну ефективність у 5-10 разів вище, ніж аналогічні мережі мобільного зв'язку, що використовують застаріваючу технологію 5G.

Поточна (реальна) спектральна ефективність – це спектральна ефективність, що практично досягається мережею мобільного зв'язку в реальному часі та доступна абонентам чи користувачам. Мережі мобільного зв'язку 6G підтримуватимуть поточну спектральну ефективність у мережі радіодоступу близько 3 біт/с/Гц на одного абонента.

Енергоефективність мережі характеризує енергетичні витрати на запуск бездротової мережі 5G або 6G із заданою ємністю. Параметр енергоефективності вимірюється як з точки зору енергоспоживання на один пристрій, так і з точки зору ефективності передачі даних через мережу. Цей параметр не визначений для мереж, що використовують технологи 5G, де, як і в мережі 6G, вказано значення близько 1 терабіт на джоуль (максимум) або 1 пікоДж/біт.

Пропускна спроможність зони обслуговування визначається як максимальна підтримувана пропускна спроможність у перерахунку на 1 м^2 або 1 км^2. У мережах 5G вимоги до цього параметра встановлені на рівні 10 Мбіт/с/м^2, а в мережах 6G ця вимога визначена як 1 Гбіт/с/м^2.

Щільність підключення абонентів – це вимірювання кількості абонентів або пристроїв, які одночасно підключені до мережі мобільного зв'язку 5G або 6G. Вимоги до мереж 5G визначають як щільність підключення 10^6 пристроїв/км^2, а для мереж 6G – вже 10^7 пристроїв/км^2.

Затримка в мережі: затримка бездротової частини в сумарній затримці E2E залежить від пройденої відстані та швидкості з'єднання та вимірюється за простою командою Ping. Мережева затримка включає затримку за рахунок розповсюдження та затримку серіалізації пакетів. Затримка серіалізації (Serialization Delay) – це час, за який вузол 6G розкладе пакет у біти та помістить у канал (лінк) до наступного вузла мережі 6G. Вона визначається швидкістю передачі у використовуваному інтерфейсі. Формула для розрахунку показника затримки серіалізації представляє результат розподілу довжини пакета (біти) на швидкість передачі в інтерфейсі між двома вузлами мережі 6G (біт/с). Цей параметр затримки для програм, чутливих до затримки, таких як передача мови (голосу), відео та інших типів трафіку з максимальним навантаженням, визначається класом якості обслуговування (QoS). Наскрізна затримка в 1 мс визначена технічними специфікаціями 3GPP та рекомендаціями MCE-T як вимога до мережі 5G, тоді як 10–100 мкс зазначено у специфікаціях для мереж мобільного зв'язку 6G, що розробляються.

Надійність з'єднання: надійність провідного або бездротового з'єднання – це вимірювання його продуктивності в умовах реального часу після розгортання. Вона вимірюється в термінах BER (частота помилок з біт), PER (частота помилок пакетів) або FER (частота помилок з кадрів). Існують вимірювальні інструменти PingTest та SpeedTest для перевірки надійності Інтернет-з'єднання. Устаткування для перевірки надійності інтернет-з'єднання також пропонують компанії Keysight, R&S та Anritsu для мереж мобільного зв'язку 5G та 6G, що вимірюють перелічені вище параметри. Вимоги до частоти помилок на один пакет PER становлять приблизно 10^{-5} для мереж 5G та 10^{-9} для мереж 6G відповідно. Мобільність абонента: цей параметр визначає забезпечення з'єднання в

мережі, коли абоненти рухаються з деякою швидкістю, вказаною в км/год. Іншими словами, при заданій мобільності абонента мережа мобільного зв'язку має працювати, забезпечуючи з'єднання для голосових дзвінків або передачі даних. На заданій технічними вимогами швидкості руху абонента не повинно бути переривання голосових викликів або сесій передачі даних. Мережі мобільного зв'язку 5G функціонують в умовах мобільності абонентів, що рухаються зі швидкістю 500 км/год, тоді як мережі 6G підтримуватимуть з'єднання мобільних абонентів на швидкості до 1000 км/год.

Точність позиціонування визначена технічними специфікаціями 3GPP для мереж 5G у площині 2D як 10 см. Для майбутньої мережі 6G, враховуючи необхідність реалізації послуг MPS у 3D-площині згідно з опублікованим виглядом мереж 6G, точність позиціонування та досягання абонентських 1 см і менше.

Одночасна підтримка всіх KPI для всієї сукупності ключових послуг мережі 5G (eMBB, uRLLC та mMTC) та мережі 6G (mBRLLC, mURLLC, HCS, MPS) неможлива, тому ці KPI повинні співвідноситися з відповідними сценаріями надання послуг та використовуваними програмами. Для різних сценаріїв надання послуг та використання програм потрібний різний набір ключових показників ефективності мереж 5G та 6G.

Висновки.

У роботі проаналізовано ключові тенденції та показники роботи бездротових мереж шостого покоління (6G). Ця технологія, яка є перспективою майбутнього, очікувано почне впроваджуватися у 2030-х роках. Через стрімке зростання мережевого трафіку в повсякденному житті задоволення вимог нових стандартів стає дедалі складнішим завданням. Мережі 6G запропонують значні переваги над 5G, зокрема, у сферах доступності, високої надійності, низької затримки, швидкості передачі даних, екологічності, інтелектуального управління, локалізації та освоєння нових частотних діапазонів. Вони забезпечать підвищення продуктивності та мінімізують енергоспоживання.

Порівняльний аналіз ключових технологічних і функціональних KPI для мереж 5G і 6G демонструє значну перевагу останніх, які мають перевищувати показники 5G у рази. Це підтверджує очікуваний швидкий розвиток технологій, впровадження яких у мережі 6G прогнозується на початок 2030-х років.

Завдяки інтеграції штучного інтелекту (AI) та машинного навчання (ML) мережі 6G будуть автономно управляти мережевим трафіком, оптимізувати розподіл ресурсів та забезпечувати безперебійне підключення навіть у найскладніших середовищах.

Напрямком подальшої роботи є розробка та дослідження моделей та методів аналізу архітектурних рішень когнітивних мереж доступу 6G.

Список використаних джерел:

1. Matinmikko M., Latva-aho M., Ahokangas P., and Seppänen V. On regulations for 5G: Micro licensing locally operated networks // Telecommunications Policy. Sept 2008. Vol. 42. No. 8. P. 622–635.

2. Matinmikko-Blue M., Yrjölä S., Seppänen V., Ahokangas P., Hämmäinen H. and Latva-aho M. Analysis of Spectrum Valuation Elements for Local 5G Networks: Case Study of 3.5-GHz Band // IEEE Transactions on Cognitive Communications and Networking. Sept. 2019. Vol. 5. No. 3. P. 741–753.

3. Qamar F., Siddiqui M.U.A., Hindia M.H.D.N., Hassan R. and Nguyen Q.N. Is- sues, challenges, and research trends in spectrum management: a comprehensive overview and new vision for designing 6g networks // Electronics. 2020. Vol. 9. No. 9. P. 1416–1439.

4. Рекомендация ITU-R SM.1132-2 (10/2001). Общие принципы и методы совместного использования частот службами радиосвязи или между радиостанциями.

5. Saad W., Mehdi B., Mingzhe Ch. A Vision of 6G Wireless Systems: Applications, Trends, Technologies, and Open Research Problems // IEEE Network. May/June 2020. Vol. 34, Issue 3. DOI: 10.1109/MNET.001.1900287.

6. Rajatheva N., Atzeni Italo et al. Scoring the Terabit/s Goal: Broadband Connectivity in 6G Published 17 August 2020, Engineering, Computer Science (Signal Processing), Corpus ID: 221139591.

7. Chen Y., Liu W., Niu Z., Feng Zh., Hu Q., Jiang T. Pervasive Intelligent Endogenous 6G Wireless Systems: Prospects, Theories and Key Technologies, Digital Communications and Networks // https://doi.org/10.1016/j.dcan.2020.07.002.

СЕКЦІЯ 9.
МЕНЕДЖМЕНТ

Shevchuk A.
PhD in Economics, doktorant ,
Private Higher Educational Institution "European University";
Kyiv, Ukraine

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE CHANGING TRENDS OF SEO OPTIMIZATION IN 2025

It is important to note that artificial intelligence in 2025 reaches a new level of user use, which significantly affects business development as it allows faster completion of routine tasks, solving problems and improving management based on qualitatively analyzed large amounts of information. Information in the context of the digital transformation of the economy becomes a digital asset, which is the basis of business process management [1] and the use of AI technology contributes to their optimization.

It is advisable to note that the directions of work of managers are changing as their functions are partially or completely optimized with the help of artificial intelligence and contributes to increasing their productivity and obtaining management efficiency of business processes. This situation requires managers to adapt to new conditions and acquire relevant skills, which has a positive effect on business development [2].

It has been established that today there is a significant impact of artificial intelligence on the management of business processes regarding their optimization and requires a change in the competencies of managers, taking into account the rapid transformation of many management functions based on the introduction of AI technology. There is a need to study the potential benefits of implementing artificial intelligence in the work of managers to optimize business processes in terms of performing tasks to make effective management decisions.

It is important to note that artificial intelligence is a machine that automates the performance of tasks that require human intelligence and is used in various fields, including medicine, finance, and SEO. That is, high-quality professional SEO is a list of actions aimed at internal and external optimization to increase the position of the site in the search engine by creating useful content and other tasks.

Let's consider the main trends acquired in 2024 for SEO optimization, which help SEO specialists:

- familiarization with Gemini as a personal AI assistant based on AI;

- using AI assistants to perform various tasks, such as content analysis, generation of micro-markup and product descriptions;
- adapt the content strategy to new trends in SEO;
- constantly learn and develop as an SEO specialist, which will increase their chances of success in SEO, because AI can replace many professions, including SEO specialists. After all, AI can write content, create websites, accept applications, but it cannot replace a person if you set the task correctly.

Let's consider the main trends that AI significantly affects the development of SEO optimization in the promotion of websites in 2025 (Fig. 1).

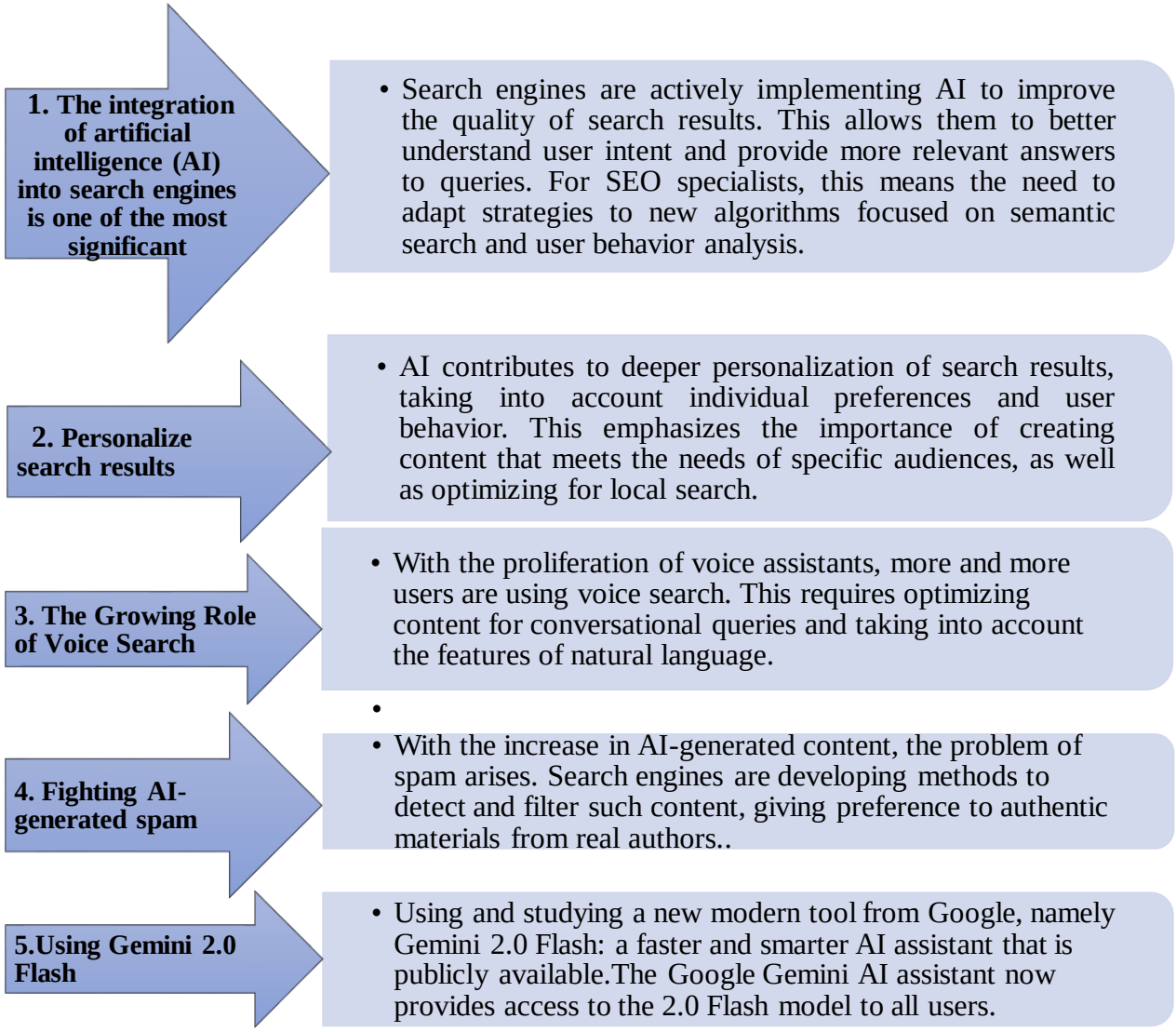

Fig. 1. The main trends of AI influence on the development of SEO optimization in website promotion in 2025

It is established that the development of the 2025 SEO strategy will be based on the adaptation and understanding of the capabilities of AI technology, which affects search algorithms, which will ensure high positions in the search engine results of the necessary information and meet the growing expectations of customers. SEO is a constantly changing environment that requires the introduction of new ideas, strategies, tools and will allow you to determine what works best for a particular business website and customers.

References:

1. Shevchuk A.A. (2024) *Innovative digital asset - the basis of business process management in the context of digital transformation of the economy*. XLV International Scientific and Practical Conference "Modern Aspects of Science Modernization: Status, Problems, Development Trends". (June 7, 2024). Alexandroupolis (Greece) .

2. Chernenko, N. (2022). *Shtuchnyi intelekt v upravlinni personalom* [Artificial intelligence in human resources management]. Tavriiskyi naukovyi visnyk - Tavrian Scientific Bulletin, (12), 76-83. DOI: https://doi.org/10.32851/2708- 0366/2022.12.11 [in Ukrainian].

Sukhomlyn L.V.
Associate Professor of the Department of Management and Marketing
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Kremenchuk, Ukraine

Buturlym T.E.
Student,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Kremenchuk, Ukraine

TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING PROCESS UNDER THE INFLUENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Technology and artificial intelligence (AI) are increasingly impacting management decision processes, changing traditional approaches, reducing decision-making time, improving forecast accuracy, and optimizing resources. The use of the latest technologies opens up new opportunities for organizations and allows managers to make more informed and effective decisions in conditions of high uncertainty and rapid changes.

First, we will consider traditional approaches to management decisions. Before the introduction of the latest technologies, the main tool for making management decisions was the experience and intuition of managers, their ability to navigate in changing conditions and guess about future trends. Decisions were often made under conditions of uncertainty based on a limited amount of data. Important stages of such approaches are shown in Fig. 1 [1].

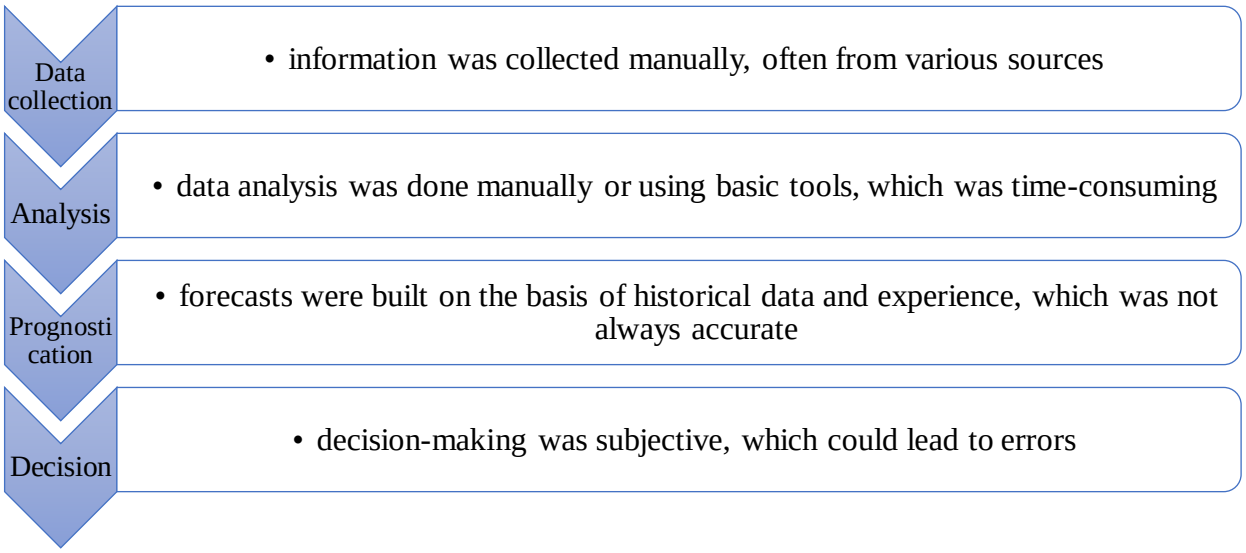

Fig. 1 Important stages of traditional approaches to management decisions

Let's consider how the latest technologies are changing the decision-making process. Now technologies significantly expand the possibilities of management decisions, making them more reasonable, fast and adaptive. The latest technologies, such as analytical platforms (for example, Power BI, Tableau), allow you to automatically collect large volumes of data from various sources and quickly process them. This allows you to receive accurate data in real time, which significantly speeds up the decision-making process.

The implementation of artificial intelligence in business can open up new opportunities for optimizing processes, increasing productivity and competitiveness. Artificial intelligence (AI) helps managers make predictions based on big data using machine learning algorithms. This makes it possible to accurately predict future trends, such as product demand, market changes, or financial results.

Optimization algorithms using AI can automatically select the most effective solutions for management tasks. This applies, in particular, to areas such as supply chain management, financial planning or resource allocation [2, p.28].

New technologies, such as virtual and augmented reality (VR/AR), allow you to simulate different scenarios and test strategies without real risk. This allows managers to test solution options in virtual environments before implementing them in practice.

The advantages of the latest technologies for management decisions are listed in the table. 1 [3, p. 125].

Table 1

Advantages of the latest technologies for management decisions

Advantages of the latest technologies	Example
The speed of making management decisions	The use of analytical platforms (such as Power BI) allows companies to receive relevant data in real time and quickly adjust strategies, for example, to change prices or the amount of inventory.
Reduction of human errors	Optimization algorithms in logistics automatically plan delivery routes, reducing errors that can occur due to human inattention.
Improving forecast accuracy	Based on data from previous seasons, AI predicts future demand for products, such as determining the popularity of certain clothing styles.
Ensuring adaptability	AI allows companies to quickly adjust strategies based on new market conditions, such as adapting to the growth of online sales.

After analyzing this topic, we can conclude that the latest technologies are changing traditional approaches to management decisions, making them more accurate, fast and reasonable. They automate routine processes, optimize the use of

resources, help predict future changes and provide a higher level of decision-making based on accurate and up-to-date data. However, it is important to remember the ethical and social aspects of the application of such technologies in order to maintain a balance between innovation and the human factor.

References:

1. Kravchenko, M., & Golyuk, V. (2022). MAKING ADMINISTRATIVE DECISIONS: ESSENCE AND CURRENT DEVELOPMENT TRENDS. Economy and society, (40) .URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-37
2. Hrapkin O. M. Use of artificial intelligence systems for management decision-making. *Business, education and science: vectors of cooperation: materials of the III International. science and practice of the forum*, April 8–10, 2021 Kyiv, 2021. P. 28–29.
3. Degtyareva O. O. Socio-economic aspects of the application of artificial intelligence in the business environment: advantages and risks. *Herald of socio-economic research*. Odesa: Odesa National University of Economics. 2023. No. 1–2 (84–85). WITH. 118–130.

Піскун А.В.
доцент кафедри менеджменту організацій,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Харчова промисловість завжди була та є однією зі стратегічних галузей розвитку вітчизняної економіки, оскільки відповідає за стабільне постачання населення необхідними продуктами харчування та є важливою ланкою формування експортного потенціалу країни. Проте сьогодні підприємства даної галузі стикаються з багатьма негативними факторами, які загрожують продовольчій безпеці країни. Особливо відчутним є цей вплив на хлібопекарських підприємствах.

Так, через подорожчання всіх складових (яйця, цукор, олія та інші інгредієнти) ціна на хліб за останній час зросла на 20-25%.

Пошкодження енергетичних підстанцій в багатьох містах негативно впливає на галузь, оскільки процес випікання хлібу є постійним та безперервним, а відсутність світла або затримка у постачанні складових елементів приводить до утилізації цілих партій. Саме тому більшості хлібзаводів катастрофічно необхідна реконструкція та модернізація обладнання, або його заміна на більш сучасне, енергозберігаюче.

Слід відмітити, що Міністерство аграрної політики та продовольства України внесли хлібопекарні підприємства до переліку тих, які забезпечують продовольчу безпеку, що дало можливість купувати газ українського видобутку за пільговою ціною.

Зменшення споживчого попиту на хліб відбулося в результаті скорочення населення країни та зниження його купівельної спроможності. Крім того, розвиток здорового способу життя, підвищення харчової свідомості та інші зміни в споживчих уподобаннях призвели до зростання попиту саме на органічний, безглютеновий або функціональний хліб [1].

Саме тому, одним із ключових завдань подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є значне поліпшення задоволення попиту споживачів на якісні хлібобулочні продукти за доступними цінами, забезпечення достатньої рентабельності для підприємств цієї галузі та підвищення ефективності їх функціонування.

Стратегічні перспективи галузі пов'язані з її комплексним розвитком, основними напрямами якого повинні стати технологічне переозброєння

підприємств шляхом заміни устаткування та автоматизації технологій; випуск нових продуктів з метою підвищення прибутковості галузі; формування та використання новітніх технологій, що відповідають економічним, соціальним та екологічним вимогам.

Список використаних джерел:

1. Kuznetsova I., Piskun A., Gorbatiuk V., Mulyk T., Pashchenko O., Hridin O. Peculiarities of formation of competitive strategy of the enterprises of flour-milling branch of Ukraine. Independent Journal of Management & Production. 2021. Vol. 12 (6). P. 516–539. DOI: https://doi.org/10.14807/ijmp.v12i6.1759

Пономарьов О.В.
кандидат економічних наук, доцент,
ДНП Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м.Київ, Україна

Поліщук О.В.
кандидат економічних наук, доцент,
ДНП Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м.Київ, Україна

ГНУЧКІ ПІДХОДИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ

Турбулентність розвитку світової економіки, а саме швидкі зміни економічного, технологічного та соціального середовища вимагають від організацій стрімкої адаптивності. Традиційні бюрократичні моделі управління, засновані на жорсткій ієрархії та централізованому прийнятті рішень, часто виявляються неефективними у таких умовах В свою чергу, гнучкі підходи в адміністративному управлінні дозволяють організаціям реагувати на зміни ефективно та оперативно, підвищуючи ефективність комунікацій та оптимізуючи процеси управління.

У бізнесі гнучкі методи, такі як Agile та Lean Management, застосовуються для покращення внутрішніх процесів і підвищення продуктивності [1,2]. Державне управління також починає інтегрувати ці підходи, забезпечуючи ефективніше надання адміністративних послуг [3].

Основна мета даного дослідження – аналіз сутності та особливостей методологій гнучкого управління в адміністративній сфері, визначення основних його переваг та викликів пов'язаних з застосуванням даних методів, а також оцінка перспективи подальшого розвитку.

Дослідження базується на соснові: аналізу наукових праць, статей та монографій з теми гнучкого управління [4,5]; проведенні порівняльного аналізу, а саме критичній оцінці відмінностей між традиційними та гнучкими підходами в управлінні [6]; методу кейс-стаді, застосування гнучкого управління у бізнесі та державному секторі [7]; емпіричному аналізі.

Гнучке адміністративне управління – це підхід до організації та координації діяльності, який спрямований на швидку адаптацію до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Основними особливостями цього підходу є децентралізація прийняття рішень, гнучкість у плануванні та реалізації стратегій, а також високий рівень взаємодії між учасниками процесу [8,5].

Найбільш поширеними в світовій практиці є такі методології, як:

Agile – методологія управління, що базується на принципах ітеративного розвитку, адаптивного планування та безперервного вдосконалення [1]. Agile широко застосовується у бізнесі та державному управлінні для підвищення ефективності проєктного менеджменту [9]. Agile-методології, які спочатку використовувалися у сфері програмного забезпечення, сьогодні все більше впроваджуються в адміністративне управління. Серед найпопулярніших Agile-фреймворків, що застосовуються у менеджменті, можна виокремити Scrum та Kanban. Scrum забезпечує структуру роботи за допомогою коротких ітерацій (спринтів), у межах яких проводяться регулярні зустрічі та ретроспективи для аналізу ефективності [10]. Kanban, у свою чергу, передбачає візуалізацію поточного стану робочих процесів та керування завданнями за допомогою спеціальних дощок, що дозволяє організаціям ефективніше розподіляти ресурси та мінімізувати простої [11].

Scrum – фреймворк управління проєктами, який передбачає роботу у невеликих командах, розбиття процесу на короткі ітерації (спринти) та постійний зворотний зв’язок [10].

Kanban – метод, що базується на візуалізації робочих процесів та управлінні потоками завдань, що сприяє оптимізації виробничих процесів і підвищенню продуктивності [11].

Lean Management – система управління, орієнтована на усунення втрат та підвищення ефективності процесів. Основна ідея Lean полягає у створенні цінності для кінцевого користувача при мінімальних витратах ресурсів [2].Замість прогнозування майбутнього, розвиток організації відбувається на основі постійного вдосконалення. А саме, через перегляд адміністративних процесів, щодо зменшення бюрократичних етапів та пов’язаних цим витрат, зосереджуючись на процесах, що створюють цінність для користувачів.

Децентралізація управління передбачає делегування прийняття рішень на нижчі рівні організаційної ієрархії, що сприяє підвищенню оперативності та відповідальності. Самоуправління команд дозволяє співробітникам приймати рішення без постійного «контролю зверху», що підвищує їх мотивацію та продуктивність [5]. Одним із прикладів успішного самоуправління є модель холакратії, яка передбачає розподіл відповідальності між окремими ролями замість традиційної ієрархії посад. Завдяки цьому організації можуть швидше адаптуватися до змін та ефективніше використовувати людські ресурси [12].

Гнучке планування дозволяє організаціям оперативно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. Замість статичних довгострокових стратегій використовуються адаптивні підходи, що враховують постійний зворотний зв'язок та коригування планів відповідно до нових умов [9].

Одним із ключових інструментів адаптивного прийняття рішень є методологія OKR (Objectives and Key Results), що використовується для встановлення та оцінки стратегічних цілей компанії. Завдяки цьому підходу організації можуть швидко адаптувати свої цілі до змін ринку та забезпечувати ефективне досягнення цілей [13].

Гібридне управління. Поєднання різних моделей управління (наприклад, традиційного та гнучкого підходів). Це дозволяє організаціям адаптувати свої стратегії залежно від ситуації. Використання традиційних ієрархічних структур для операційних функцій, а для інноваційних чи кризових процесів застосування принципів Agile або Lean.

Управління через цілі (Management by Objectives, MBO). Керівництво разом зі співробітниками визначає конкретні цілі, які повинні бути досягнуті протягом певного часу. Цей підхід підвищує мотивацію і дозволяє краще оцінювати ефективність.

Управління через команди (Team-based Management). Сучасний підхід, який акцентує увагу на ефективних міжфункціональних командах, здатних до самостійного прийняття рішень і вирішення задач у межах своїх функцій.

Отже, гнучкі методи управління персоналом – стратегії, що дозволяють адаптувати підходи до управління кадрами залежно від потреб організації. Це може бути як забезпечення гнучких умов праці, так і індивідуалізовані стратегії мотивації.

Використання «гнучких» технологій управління виокремлюється у впровадженні новітніх IT-рішень, що дозволяють оперативно змінювати стратегії управління, організаційні структури та процеси в реальному часі.

Головні відмінності між традиційним (бюрократичним) та гнучким управлінням представлені у таблиці:

Таблиця 1

Відмінності між традиційним та гнучким адміністративним управлінням

Критерій	**Традиційне управління**	**Гнучке управління**
Структура	Жорстка ієрархія	Гнучкі команди
Прийняття рішень	Централізоване	Децентралізоване
Планування	Довгострокове, фіксоване	Гнучке, адаптивне
Зворотний зв'язок	Формальний, рідкісний	Постійний, швидкий
Основна ціль	Виконання плану	Максимізація цінності

Сформовано авторами

Гнучкі підходи в адміністративному управлінні активно застосовуються в різних сферах економічної діяльності. У державному управлінні їх впровад-

ження сприяє швидшому прийняттю рішень, підвищенню ефективності надання адміністративних послуг та покращенню комунікації між відомствами [3]. У бізнесі використання методологій Agile та Lean Management допомагає компаніям швидше адаптуватися до змін ринку та покращувати конкурентоспроможність [1]. В освіті гнучкі підходи дозволяють створювати більш адаптивні навчальні програми, що відповідають сучасним викликам та потребам студентів [14].

Основними переваги можна зазначити через: підвищену адаптивність, швидкість прийняття рішень, покращену комунікацію між командами та можливість гнучкого розподілу ресурсів [9]. Не слід не враховувати виклики, з якими зіштовхуються організації при впровадження гнучких методів адміністративного управління, зокрема необхідність зміни корпоративної культури, висока потреба у навчанні персоналу та потенційні труднощі у масштабуванні гнучких методів на великі організації [6].

Успішним прикладом застосування гнучкого адміністративного управління є компанія «Spotify», яка використовує власну систему Agile на основі племінної структури для підвищення автономії команд і швидкого реагування на ринкові зміни [15]. Також слід зазначити успіхи застосування у державному управлінні Нідерландів, а саме впровадження Agile-методів для покращення взаємодії між міністерствами та підвищення якості надання державних послуг [3].

Отже, гнучке управління є ефективним підходом для підвищення адаптивності, швидкості прийняття рішень і продуктивності організацій. Основними характеристиками цього підходу є децентралізація, самоуправління, використання гнучких методологій і орієнтація на постійне вдосконалення. Запровадження Agile, Scrum, Kanban та інших методів дозволяє організаціям швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та забезпечувати ефективну комунікацію всередині команд.

Розвиток гнучких методів управління надає можливість їх інтеграції у державні та корпоративні структури. Зростає роль цифрових технологій у підтримці процесів гнучкого управління, що сприяє автоматизації процесів і ефективнішому використанню ресурсів. Також посилиться впровадження моделей самоуправління, що дозволить організаціям підвищувати відповідальність працівників і забезпечить стабільний розвиток навіть в умовах нестабільного середовища.

В умовах війни в Україні, адміністративний менеджмент стикається з безпрецедентними викликами, які вимагають оперативних, ефективних та адаптивних рішень. Гнучкі підходи до управління стають важливими інструментами для забезпечення стабільності, розвитку та адаптації державних та приватних організацій до швидко змінюваних умов. Використання цифрових

технологій, зокрема електронного урядування, стає ще більш важливим в умовах війни. Це дозволяє забезпечити безперервність адміністративних процесів, покращити комунікацію між органами влади та громадянами, а також забезпечити більшу прозорість в управлінні. Водночас, необхідність швидкої адаптації до змін у реальному часі висуває вимогу впровадження гнучких IT-рішень, здатних підтримувати ефективність управлінських процесів в умовах нестабільності. Слід зазначити, що в умовах війни надзвичайно важливим є управління моральним станом людей. Гнучкість у розробці програм підтримки, реабілітації та надання психологічної допомоги стає ключовим фактором для забезпечення стабільності в організаціях та на рівні громади.

Отже, гнучкі підходи в адміністративному управлінні є не тільки необхідними, але й критично важливими для ефективного функціонування органів влади, бізнесу та суспільства в умовах війни. Вони дозволяють швидко адаптуватися до змін, оптимізувати ресурси, підвищити ефективність управлінських процесів і забезпечити сталий розвиток навіть у надскладних умовах.

Список використаних джерел:

1. Highsmith, J. (2010). Agile Project Management: Creating Innovative Products. Addison-Wesley.
2. Womack, J. P., & Jones, D. T. (2003). Lean thinking: Banish waste and create wealth in your corporation. New York, NY: Simon and Schuster.
3. Osborne, S. P. (2020). Public Service Logic: Creating Value for Public Service Users, Citizens, and Society. Routledge.
4. Mintzberg, H. (2019). Simply Managing. Berrett-Koehler Publishers.
5. Laloux, F. (2016). Reinventing Organizations. Nelson Parker.
6. Kotter, J. (2012). Leading Change. Harvard Business Review Press.
7. McAfee, A., & Brynjolfsson, E. (2017). Machine, Platform, Crowd. Norton & Company.
8. Drucker, P. (2017). The Effective Executive. Harper Business.
9. Rigby, D. K., Sutherland, J., & Takeuchi, H. (2016). Embracing Agile. Harvard Business Review. https://hbr.org/2016/05/embracing-agile
10. Schwaber, K., & Sutherland, J. (2020). The Scrum Guide. Scrum.org https://scrumguides.org/docs/scrumguide/v2020/2020-Scrum-Guide-US.pdf.
11. Anderson, D. J. (2010). Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business. Blue Hole Press.
12. Robertson, B. J. (2015). Holacracy: The New Management System for a Rapidly Changing World. Henry Holt and Company. https://www.holacracy.org/blog/holacracy/

13. Doerr, J. (2018). Measure What Matters: How Google, Bono, and the Gates Foundation Rock the World with OKRs. Portfolio. https://bpmtraining.net/wp-content/uploads/2021/07/Measure-What-Matters-John-Doerr.pdf

14. Fullan, M. (2019). Nuance: Why Some Leaders Succeed and Others Fail. Corwin Press.

https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3745187

15. Kniberg, H., & Ivarsson, A. (2012). Scaling Agile @ Spotify. Spotify Engineering. https://blog.crisp.se/wp-content/uploads/2012/11/SpotifyScaling.pdf

Терлецька Ю.О.
доцент кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Бурлака Г.В.
магістр кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ЗМІНАМИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Практичний досвід функціонування суб'єктів підприємницької діяльності свідчить про те, що в умовах сучасних викликів для процесу підтримання їхньої стратегічної стійкості потрібен ефективний механізм управління змінами. Зміни є цілеспрямованим та керованим процесом перетворень у будь-яких підсистемах чи бізнес-процесах з прогнозованим майбутнім впливом на стратегію розвитку підприємства з метою забезпечення його подальшої життєдіяльності. У сучасній теорії та практиці менеджменту сформовано чимало моделей і концепцій управління організаційними змінами, які суб'єкти господарювання у практичній діяльності реалізовують шляхом використання різноманітних підходів та методів [4].

У XX столітті вчені обґрунтували доцільність поетапного проведення фундаментальних змін в організаціях, які на той час відігравали важливу роль у процесі формування теорії управління змінами. На першому етапі відбулось відокремлення функцій управління від власників компаній, а також трансформація менеджменту у професійний вид діяльності. На наступному етапі фундаментальних організаційних змін (20-роки XX століття) з'явились командно-адміністративні організації з вертикальною ієрархією та високим рівнем централізації управлінських рішень. На третьому етапі відбувся перехід до процесу формування організацій, у яких переважали горизонтальні структури управління. У цей період зафіксовано перші спроби використання інформаційних технологій, які передбачали застосування на практиці топ-менеджерами спеціальних знань і системних методів ухвалення раціональних управлінських рішень.

Сучасне технологічне інформаційне середовище руйнує усталену ієрархію управління, створюючи на її місці більш гнучкі структури. Автоматизовані інформаційні системи та новітні технології дозволяють оптимізувати процес реалізації управлінських функцій, відкривають альтернативні варіанти побудови збалансованого суспільства, вдосконалюючи при цьому усі сфери економічної діяльності. Саме тому процес імплементації сучасних інформаційних технологій у всі сфери діяльності державної установи має на меті забезпечення автоматизації методів опрацювання службової інформації, а також організацію інформаційно-комунікативного процесу на якісно вищому рівні [6].

Одним з пріоритетних завдань Пенсійного фонду України є якісне та оперативне надання пенсійних послуг. З метою його виконання впродовж останнього часу створено зручні сучасні сервіси та систематично удосконалюються методи зручного доступу до них громадян. У контексті викладеного вище у Головному управління ПФУ в Чернівецькій області оновлено способи авторизації на вебпорталі з метою забезпечення можливості одержання повного спектру віддалених послуг шляхом використання Інтегрованої системи електронної ідентифікації GOV ID. Вказана система включає усі елементи електронної ідентифікації (електронний підпис, BankID, MobileID, ID-картку), а також забезпечує зручний доступ громадян та бізнес-структур до сайтів державних органів управління. Авторизацію чи реєстрацію на вебпорталі ПФУ шляхом використання системи GOV ID можна здійснити, використавши номер платіжної картки вітчизняного банку або через оператора мобільного зв'язку, якщо SIM-картка містить електронний цифровий підпис. Перелік банкінських установ, які надають клієнтам можливість авторизації через сервіс BankID Національного банку України, вказано на сайті Інтегрованої системи електронної ідентифікації (https://id.gov.ua).

У сучасних умовах сервіс MobileID доступний для всіх користувачів мобільного зв'язку Київстар, Vodafone та Lifecell. Для того, щоб підключити послугу MobileID, слід звернутись до сервісного центру мобільного оператора із заздалегідь підготованим пакетом документів та замінити SIM-картку на нову, котра забезпечуватиме підтримання функції підвищеного захисту конфіденційної інформації у випадку необхідності електронної ідентифікації користувача. Застосувавши сервіс GOV ID, можна увійти на веб-портал з будь-якого електронного пристрою що має з'єднання з мережею Інтернет (ноутбука, комп'ютера, смартфона тощо).

Своєчасна імплементація організаційних змін у структурі Головного управління ПФУ в Чернівецькій області та ефективне управління ними є важливим чинником забезпечення оптимального розвитку організації. Одним з пріоритетних напрямів реорганізації роботи ПФУ та його регіональних

відділень є оцифровування наявної інформації, що передбачає впровадження організаційних змін у сформовану структуру управління. Підрозділи ретроконсервації створено у всіх обласних центрах Пенсійного Фонду України, які займаються оцифровуванням архіву пенсійних справ [1].

Чернівецька область є однією з чотирьох областей, яка в числі перших проходила апробацію нового програмного забезпечення з ретроконверсії та брала участь у його тестуванні в рамках пілотного проекту із створення регіональних центрів ретроконверсії. Процес переведення пенсійних справ у електронний формат здійснюється Пенсійним фондом України у рамках реалізації проекту «Е-ПЕНСІЯ», який передбачає можливість дистанційного подання документів для призначення пенсій через веб-портал електронних послуг шляхом використання спеціального мобільного додатку.

Визначення рівня готовності до організаційних перетворень необхідно проводити із врахуванням поглядів різних категорій працівників (топ-менеджерів, службовців, молодшого обслуговуючого персоналу). Це дозволить ідентифікувати міру готовності персоналу організації до змін на особистому, груповому та системному рівнях з деталізацією опису системи параметрів та показників оцінювання. У процесі проведення організаційно-управлінських перетворень слід враховувати фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, стадію життєвого циклу організації, а також міру потенційної можливості персоналу адекватно реагувати на вплив середовища функціонування організації.

Варто зауважити про те, що опір персоналу потенційним змінам може бути явним і прихованим, тому способи його подолання безпосередньо залежать від активності форми його прояву. Практичний досвід свідчить про те, що 32% працівників схильні до застосування прихованої форми опору організаційним змінам, а понад 15% працівників вважають її більш безпечною та дієвою. При цьому виявлено, що кожен восьмий респондент вважає недоцільним здійснювати активний опір змінам, які впроваджуються в організації, а 14% опитаних осіб не виключають можливості використання форм активного опору інноваціям у випадку виникнення нагальної потреби. Крім того, фахівці стверджують про те, що анонімне тестування підтверджує факт наявності пасивного опору організаційним змінам у той чи інший спосіб з боку 37% респондентів [5].

Отже, пріоритетними напрямами проведення організаційних змін у Головному управлінні ПФУ в Чернівецькій області є процес імплементації сучасних технологій адміністрування, осучаснення інформаційних ресурсів та матеріально-технічної бази, поступовий перехід до використання на практиці системи безпаперових технологій, що передбачає зберігання конфіденційної інформації тільки на електронних носіях. Слід зазначити, що одночасно з

процесом оновлення програмного і технічного забезпечення особливу увагу топ-менеджерам в умовах сучасних викликів необхідно зосередити на необхідності модернізації комплексної системи захисту персональних даних громадян у зв'язку з підвищенням рівня потенційних загроз порушення кіберпростору України.

Список використаних джерел:

1. Веб-сторінка Пенсійного фонду України. URL: http://www.pfu.gov.ua/ pfu /control/uk/index

2. Вернигора О. Як розвиватиметься цифрова економіка у найближчі роки. URL: https://www.epravda.com.ua/ columns/2022/01/13/681412/

3. Гайдей О. О. Управління змінами на підприємстві. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2012. № 3 (19). С.71-75.

4. Гринько Т. В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку. Бізнес Інформ. 2013. № 10. С.247-252.

5. Терлецька Ю. О. Ефективність функціонування механізму управління розвитком пенсійної системи у Чернівецькій області. Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки: монографія (за заг. ред. проф. Галушки З.І.) Чернівці: ЧНУ. 2020. 408 с.

6. Терлецька Ю. О., Нікітюк В. Я. Шляхи підвищення надійності інформаційного забезпечення державної установи в умовах цифрової трансформації. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (7 лютого 2024 р. *м. Анкара (Туреччина)).* 2024. С.382-388.

СЕКЦІЯ 10.
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Гут Л.В.
доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
м. Чернівці, Україна

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НА ДИВЕРСИФІКАЦІЮ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

На сьогоднішній день, широкий спектр банківських продуктів і послуг пропонується майже всіма банками, перелік яких швидко зростає. стійне розширення асортименту послуг і продуктів. В умовах зростаючої конкуренції між банками та іншими фінансовими установами, а також при зниженні прибутковості основних фінансових показників, банки змушенні пропонувати як нові, так і різні варіації традиційних банківських продуктів на ринку банківських послуг. Тому, необхідним і надзвичайно актуальним питанням є визначення і врахування факторів, які впливають на диверсифікацію банківських послуг.

Диверсифікація у банківській сфері передбачає розширення активності комерційних банків, розширення своєї діяльності, а саме вихід за рамки основного бізнесу з метою утримання діяльності на ринку банківських продуктів і послуг, забезпечення ефективної діяльності та своєчасного реагування на зміну ринкової кон'юнктури в умовах конкуренції, сприяє підтримці конкурентних переваг на існуючих сегментах ринку банківських послуг, формуванню нових інноваційних банківських послуг; отриманню додаткових переваг від діяльності існуючих і нових підрозділів; зниженню підприємницьких ризиків та можливості отримати більший прибуток.

На диверсифікацію послуг банків впливають зовнішні і внутрішні фактори.

До складу зовнішніх факторів слід віднести:

1. Політичні фактори: узгодженість дій між різними гілками влади, інтеграційні процеси, військові та державні політичні конфлікти, політичні угоди із зарубіжними країнами, політичні кризи, політичні помилки. При вивченні політичних чинників аналізуються проведення програм різних партійних структур, ставлення уряду до різних секторів і галузей економіки і регіонам країни, прийняття нових законів, політичні зміни, зовнішня політика

країни та ін. Банківська система реагує на імпульси державної політики, формує свою стратегію залежно від проголошених державою цілей розвитку країни.

2. Економічні чинники: темпи економічного зростання (темпи приросту ВВП), темпи інфляції, процентні ставки, ВВП на душу населення, темпи зростання реальних доходів населення, кон'юнктура ринку сприяють виявленню можливостей і потенційних загроз для банку при наданні послуг.

Оцінюючи діяльність банківської системи Катерина Рожкова, перша заступниця Голови НБУ, вважає, що банківська система України пройшла пік кредитних втрат через війну у 2022 році. Разом з банками НБУ напрацював механізми підтримки постраждалого бізнесу (різні механізми реструктуризації, релокації тощо). Програма 5-7-9 була і є важливою під час війни, відбувається зниження відсоткових ставок, покращення стану підприємств [1].

3. Соціальні чинники: культурне середовище і моральні цінності, релігія; ідеологічні фактори; психологічні фактори; демографічна ситуація в країні та регіоні; статево-вікова структура населення; рівень освіти та ін., які дозволяють з'ясувати вплив на діяльність комерційних банків різних соціальних процесів і явищ. Зокрема багато банків до економічної кризової ситуації вели агресивну політику нав'язування споживчих кредитів тим, кому навіть на поточне життя не вистачало коштів, притому не на самих вигідних умовах, що впливало на виникнення недовіри до всієї банківської системи. Причинами виникнення кризи довіри клієнтів до банківських установ є нестійка і нечітка законодавча база банківського сектора, фінансові піраміди, закритість інформації про банки, відсутність чіткого сегментування пропозицій українських банків, що, в свою чергу, виливається в агресивну політику банків, яка в буквальному сенсі тисне психологічно на клієнтів та ін. Вкладник і банк на початкових етапах використовують так званий “кредит довіри”, де за результатами співпраці визначають подальші дії [2, с.24]. Вкладник депозиту здійснює моніторинг банків за такими критеріями: розгалуженістю мережі установ банку, мережею банкоматів, особливостями депозитних та інших продуктів, надійність банків. Ефективним засобом підвищення довіри населення до банківської системи є розширення інформаційного поля про діяльність банків для їх клієнтів та забезпечення прозорості і публічності їх діяльності.

4. Правові фактори: введення санкцій і правил, зміни у законодавстві.

5. Науково-технологічні фактори: інноваційна політика держави, діджиталізація процесів обслуговування клієнтів, ступінь кваліфікованості фахівців, діяльність наукових центрів та ін., дослідження яких передбачає вивчення нових інформаційних технологій, нових стандартів обладнання та якості обслуговування, нових видів банківських послуг та впливає на посилення конкуренції між банками, своєчасне технічне оновлення дозволяє вдосконалити

процес надання послуг і підвищує їх якість. Розвиток інформаційних технологій сприяє забезпеченню безперебійної роботи банку та веде до створення нових банківських продуктів і каналів їх розповсюдження. Онлайн-банкінг сприяє скороченню залежності від дорогих послуг провідних банків, доступу до банківських продуктів та оплати за оплати товарів і різного виду послуг у форматі 24/7, що дозволяє розширити клієнтську базу за допомогою каналів дистанційного банківського обслуговування. як: передача даних через мережу Інтернет, телефон, мережа мобільного зв'язку, цифрове телебачення, пристрої банківського обслуговування, спеціалізовані Інтернет системи, що позитивно сприяє підвищенню якості наданих послуг, утриманню клієнтів в обслуговуючому його банку та підвищенню ефективності банківських операцій.

Однак, впровадження діджиталізації також ставить перед банками нові виклики та завдання, які пов’язані із забезпеченням кібербезпеки та захистом персональних даних клієнтів, а також необхідністю постійного оновлення технологічної інфраструктури для забезпечення безперервності роботи сервісів [3, с.57]. Приказюк Н. та Гуменюк пропонуть для зменшення ризику втрат від кіберзагроз використовувати кіберстрахування [4]

Внутрішні фактори життєздатності банківських послуг обумовлені ресурсним потенціалом банку – це сукупність усіх фінансових коштів банку, які перебувають у безпосередньому його розпорядженні, і ресурсів, які можуть бути залучені банками внаслідок проведення ефективної банківської діяльності, прибутку або збитку внаслідок активних операцій [5 с. 276].

Потенціал банку об’єднує: маркетинговий, інформаційний, технологічний, кадровий, виробничий, фінансовий, інтелектуальний. З сукупного конкурентного потенціалу можна виділити групу потенціалів, що впливають на формування споживчих властивостей банківських послуг і на конкурентоспроможність послуг: маркетинговий потенціал, інноваційний, операційний і інформаційний потенціали банку, інтелектуальний і кадровий потенціал банку, які дозволяють завойовувати і утримувати конкурентні переваги.

Основні фактори, що впливають на формування споживчих властивостей: аспект відносин з клієнтами визначає маркетинговий потенціал банку; аспект внутрішніх бізнес-процесів відображає інноваційний, технологічний, операційний і інформаційний потенціали банку; аспект навчання та розвитку персоналу включає інтелектуальний і кадровий потенціали банку; аспект фінансів характеризує фінансовий та інвестиційний потенціали.

Отже, диверсифікація банківських послуг дозволяє клієнтам визначити банк, в якому його задовольняють банківські продукти і якість надання послуг, ставки за депозитними і кредитними програмами, розмір комісії, кешбек за розрахунками тощо, а банківським установам – забезпечити зростання рейтингу, нарощування ресурсного потенціалу і масштабування капіталу комерційного банку.

Список використаних джерел:

1. Доступ до фінансів під час війни: що варто знати бізнесу URL : https:// eba.com.ua/dostup-do-finansiv-pid-chas-vijny-shho-varto-znaty-biznesu
2. Щуревич О., Стахів Підвищення довіри до банківської системи України. *Світ фінансів.* 2020, №2(63). С. 24-35.
3. Лисьонкова Н.М., Фрідман Д.А. Перспективи розвитку банківського сектору в умовах цифровізації економіки. *Наукові дискусії та розробка рішень: Тези VI Міжнародної науково-практичної конференції.* 2022.С. 56-57
4. Приказюк Н.В., Гуменюк Л.С. Кібер-страхування як важливий інструмент захисту підприємств в умовах цифровізації економіки. *Ефективна економіка.* 2020.
URL:http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/8.pdf
5. Васюренко О., Федосік І. Ресурсний потенціал комерційного банку. *Банківська справа*. 2002. № 1. С. 58–64

Корягін В.М.
аспірант кафедри фінансів,
Інституту економіки і менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ФІНАНСОВИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР БІЗНЕСУ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Роль інтегрованих структур бізнесу в економіках провідних країн світу та України відіграють важливу роль і є засобом здійснення спільної діяльності, взаємовигідного співробітництва, вдосконалення розподілу праці та кооперації шляхом утворення пристосованих до конкретних умов виробничих і організаційних структур [1], [2], [3].

За час розвитку інтегрованих структур бізнесу можна нарахувати значну кількість їх різноманітних форм, а саме: трести, пули, синдикати, картелі, комбінати, асоціації, альянси, конгломерати, консорціуми, концерни, стратегічні альянси, фінансово-промислові групи, корпорації креаторів, стратегічні родини, технологічні парки тощо [4].

Діяльність інтегрованих структур в економіці предмет дослідження багатьох вітчизняних і закордонних вчених [1], [2], [3], [5] та інші.

Дослідження поняття та ролі інтегрованих структур бізнесу в економіці різних країн світу дає змогу визначити такі особливості національних структур бізнесу: це невідповідність формальних і реальних прав власності та поточної ефективності систем управління темам зростання обсягів діяльності; домінуюча орієнтованість на лінійні структури, що не враховує сутнісної трансформації інтеграційних процесів; неефективність розподілу повноважень, пов'язана з розмаїтістю параметрів внутрішнього середовища та відсутністю дієвого підходу до регулювання діяльності інтегрованих структур бізнесу через надмірну амбітність і стратегічні прорахунки [1], [6].

В економічно розвинутих країнах великі інтегровані структури формують вектор розвитку економіки і є основою підтримки стабільності виробництва, в тому числі і в будівельній галузі. Інтеграційні процеси стають дедалі більш значущими і у вітчизняній економіці. Важливими причинами становлення подібних структур реальному секторі економіки є створення сприятливих умов здійснення економічної діяльності, можливість посилення конкурентних позицій та контролю над економічною ситуацією [6]. Ефективність функціонування інтегрованої структури визначається п'ятьма основними видами процесів: матеріальні процеси, пов'язані з придбанням (власним виготовленням), використ-

танням сировини і матеріалів у виробництві готової продукції, а також з реалізацією готової продукції; технічні процеси, пов'язані з придбанням і використанням об'єктів основних засобів у процесі виробничо-господарської діяльності; фінансові процеси, пов'язані із залученням, розподілом і використанням фінансових ресурсів інтегрованої структури при здійсненні фінансово-господарської діяльності; інвестиційні процеси, пов'язані із залученням і використанням ресурсів для фінансування інвестиційних процесів і програм, що реалізуються інтегрованою структурою; процес управління, пов'язані зі здійсненням впливу суб'єкта управління на об'єкти управління окремих бізнес – одиниць в межах інтегрованої структури [5], [6], [7].

Необхідно відзначити, що існують зовнішні і внутрішні фактори, які впливають на ефективність функціонування інтеграційних структур бізнесу [4], [8].

Вивченням особливостей їх функціонування, розробкою організаційно-економічних механізмів їх управління, обгрунтуванням шляхів забезпечення ефективності взаємодії їх елементів займалися такі дослідники: Федулова Л.І. [6], Ганущак-Єфіменко Л.М. [7], Калініченко Л.Л. [4], Бондарчук М.К. [1], Алєксєєв І.В. [2] та інші.

У будівництві інтегровані структури бізнесу діють за законами і правилами діяльності інтегрованих в економіці. Будівельні підприємства діють у складі вертикально-інтегрованих структур. Це дозволяє скоротити витрати виробництва. Ефективність інтегрованих структур у будівництві пов'язана з необхідністю враховувати внутрішні і зовнішні фактори ефективності інтегрованої структури бізнесу, а також факторами ефективності функціонування інтегрованої будівельної структури [7], [8].

Впливає на ефективність роботи будівельних організацій, якість роботи створених великих інтегрованих корпоративних структур. У них відбувається створення вертикальних субхолдингів. Вертикальними інтегрованими корпоративними структурами є холдинги та об'єднання холдингового типу [9], [10].

Важливим фактором для розвитку інтегрованих структур бізнесу в будівельній галузі – визначення основних концептуальних засад функціонування ринку фінансового капіталу в умовах трансформації економіки України [11]. Важливим фактором у розвитку фінансових і економічних структур в будівельній галузі є застосування сучасного інструментарію фінансового управління грошовими потоками, активами, капіталом, інвестиціями підприємства [12].

Список використаних джерел:

1. Бондарчук М.К., Механізм моніторингу функціонування бізнес-структури// Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». – 2023. - № 11.

2. Алєксєєв І.В., Вплив інвестування господарських об'єднань на рівень розвитку національної економіки/І.В. Алєксєєв, Л.С. Федевич // Актуальні проблеми економіки. – 2016. - №8 (182). –С. 103-112. (Sciverse Scopus).

3. Шкварчук Л.О., Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія/ Л.О. Шкварчук, З.В. Юринець, Л.Й. Гнилянська, О.Б. Мних. – Полтава: Астрая – 2022. – 180 с.

4. Калініченко Л.М., Інтегровані бізнес – структури і сутність та оцінка ефективності функціонування / Л.Л. Калініченко//Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011 - №34, - с. 393 – 396.

5. Прохорова В.В., напрями оцінки ефективності функціонування інтегрованих бізнес-структур підприємств машинобудування /В.В. Прохорова, Ю.О. Дружиніна // Бізнес Інформ – 2013. - № 12. – С. 347-352.

6. Федулова Л.І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України [Текст]/ Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. - 2007- №3. – с. 9-31.

7. Ганущак-Єфіменко Л.М., Інтегровані структури бізнесу та їх роль економіках країн світу//Актуальні проблеми економіки. – 2011-№11 (123). – С.121-128.

8. Левченко О.М., Інноваційно-інтегровані структури в сучасній економіці і їх класифікація /О.М. Левченко, О.В. Ткачук, І.О. Царенко //Ефективна економіка. – 2017- № 10.

9. Соколовська К.В., Тенденції розвитку підприємств будівельної галузі / К.В. Соколовська, А.О. Касич// Економіка та суспільство. – 2022. – Випуск 41.

10. Пташенко Л.О., Модель інноваційного розвитку будівельного підприємництва / Л.О. Пташенко//Економіка і регіон. – 2024.- № 3(94) – С. 86-93.

11. Алєксєєв І.В., Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку: Монографія, Київ: КНУІТШ, 2004, 424 с.

12. Фінансовий менеджмент: Навч.посібник /Скаско О.І., Майор О.В., Тимчишин – Чемерис Ю.В., Нашкерська М.М., Виклюк Н.М., Килин О.В., Атаманчук З.А., Свелеба Н.А. – Львів: Растр – 7, 2018.

СЕКЦІЯ 11.
КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Храмова-Баранова О.Л.
д.і.н., професор, завідувач кафедри
графічного дизайну, моди та стилю,
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

Іщенко Ю.П.
доцент кафедри графічного дизайну, моди та стилю,
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

Суржиков І.В.
ст.викладач графічного дизайну, моди та стилю,
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ФЕШН-ІЛЮСТРАЦІЇ ТА ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЯ У ВІЗУАЛЬНІЙ ТВОРЧОСТІ

Fashion-ілюстрація – сфера художньої діяльності, альтернативна історія моди.

Розробка будь-якого мистецького проєкту передбачає дотримання наступних умов:

- наявність художнього образу, задуму, головної ідеї колекції, створення якого залежить від здібностей і таланту митця й носить суб'єктивний характер;
- наявність об'єктивних теоретичних знань художника, необхідних для матеріалізації задуму у формі художнього твору, які є результатом досвіду творця.

Витвір візуального мистецтва впливає на глядача своїм внутрішнім змістом – художнім образом, через суму асоціативних якостей. Лише гармонійне поєднання внутрішнього змісту і форми дозволяє створити вдало скомпонований, цілісний і закінчений витвір мистецтва [1].

Термін „асоціація" в перекладі з латинської мови означає „сполучення, зв'язок", тобто зв'язок між окремими нервово-психічними процесами:

уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення переходить в інше. Асоціації як психічний процес проявляються під час активного спілкування людини з дійсністю й пов'язані безпосередньо з її пізнавальною діяльністю. Тлумачення терміну „ілюстрація" – це „наочне зображення" і означає різновид графічного мистецтва, що має своїм завданням образне доповнення і пояснення тексту книги [2]. Ілюстрація інтуїтивно формується художником на основі ретельно відібраних письменником слів тексту, даючи їм нове життя у кольорі, формі та фактурі художніх образів героїв, доповнюючи текст новими барвами почуттів і емоцій.

Асоціативні ілюстрації оперують образами, що не мають безпосереднього зв'язку з текстом, здатні виражати зміст твору чи його частини й узагальнюють висловлені думки автора. Асоціативні ілюстрації являються носієм психічної інформації стосовно загальної атмосфери книги й впливають на читача, передаючи емоційний стан і почуття героїв твору.

Образ у пластичних мистецтвах сприймається глядачем через першу сигнальну систему. Перша сигнальна система, по І. Павлову, відповідає за процеси сприйняття і представлення оточуючого середовища, виключаючи слово. Це пов'язано із здатністю людини формувати абстрагований від обставин образ. Таким чином, слово-поняття сприймається читачем через другу сигнальну систему по І. Павлову, яка є особливою формою вищої нервової діяльності – системою мовних сигналів, і працює на основі першої сигнальної системи [3].

Мова образотворчого мистецтва є простою і доступною для глядача, адже оперує такими первинними елементами, як точка, лінія, штрих, смуга, пляма, фон, мазок, колір. Найелементарнішим засобом графічного зображення є точка. Візуально людина розрізняє точку як найменш помітний слід на поверхні. Точку розміру меншого за 0,25 мм людина неозброєним оком не розрізняє. Якщо точки розташувати одну за одною ланцюжком на відстані 0,25 мм одна від одної, отримаємо лінію. Лінія – це умовна точка, що рухається по прямій або кривій траєкторії. До функцій лінії належать:

- передавати власну красу;
- розділяти або обмежувати площину або частину простору;
- виражати думку або символізувати щось;
- виражати думку межею або контуром;
- привертати і направляти погляд у потрібному напрямку;
- виконувати тонову градацію;
- створювати схему.

Товщина лінії визначає силу її психологічного впливу при сприйнятті. Засіб підкресленості контуру є однією з найважливіших зорових законо-мірнос-

тей зображення, а його різкість і чіткість – один із способів створення відчуття простору, повітряної перспективи. Чіткість контуру форми прямо пропорційна відстані ока від предмета.

Лінія являє собою подовжений рух пера, олівця чи іншого матеріалу на площині й може творити різні образи за характером руху руки з інструментом для писання. Штрих – коротка лінія, яка, ритмічно повторюючись, здатна створювати графічне штрихування. Повтори лінійного руху створюють тип розчерку. Можливості штриха, штрихування є обмеженими, проте градації сірого засобом штрихування, тобто за допомогою різноманітності штрихів, напрямку їх нанесення і характеру ліній, дозволяють передати колір, який має власний відповідник у сірому тоні.

Схожим за технікою виконання із штрихом є мазок, який утворюється при роботі широкими художніми інструментами чи пальцями руки. Рисунок мазка залежить від матеріалу, яким та на якому його виконано. Іншим графічним засобом, варіантом товстої лінії, є смуга, яку утворюють сукупність точок між двома паралельними прямими на площині. Лінія товщиною 0,5 мм вважається смугою.

Пляма являє собою набір точок на площині певної конфігурації.

Важливим графічним засобом є фон або тло. Термін „тло” походить від латинського „дно”, „основа” і означає основний колір, сукупний тон художнього твору, а також другий план зображення, на якому вимальовуються основні зображення [1].

Колір – це властивість тіл викликати зорові відчуття у відповідності до спектрального складу та інтенсивності видимого випромінювання світлового потоку.

Фешн-ілюстрація вимагає специфічного підходу залежно від типу образу (чоловічий, жіночий, дитячий). Кожен із них має свої особливості в пропорціях, стилізації та акцентах.

Основні етапи роботи над фешн-ілюстрацією [2]:

- Ідея та дослідження: обираємо концепцію (стиль: класичний, casual, спортивний, авангардний). Досліджуємо референси для натхнення: сучасні колекції, тенденції моди, кольорові палітри.
- Ескіз основи (силуету): Створюємо базову фігуру відповідно до обраного типу образу. Важливо дотримуватись пропорцій та характерних рис (для чоловіків – ширші плечі, для жінок – тонша талія, для дітей – округлість форм).

Фешн-ілюстрація формується з деталізації одягу: крій, текстура тканини, аксесуари, основні риси дизайну (лінії, складки, візерунки). Опрацьовується обличчя та зачіска, для фешн-ілюстрацій обличчя часто стилізоване або схема-

тичне, щоб не відволікати увагу від одягу. В остаточній стилізації завершується малюнок, додається тінь, світлові акценти, фонові елементи.

Таким чином, кожен вид мистецтва оперує власними, властивими лише йому, засобами вираження художнього образу. Тому асоціативна фешн-ілюстрація є засобом формування художнього образу, тобто матеріалізує його за допомогою елементів графічної мови.

Список використаних джерел:

1. Чернієнко В.Н. Сприйняття мистецтва. Види образотворчого мистецтва. Зображення на площині. [Електронний ресурс]: стаття / Режим доступу: http://disted.edu.vn.ua/courses/learn/844.

2. Удріс І., Удріс-Бородавко Н. Модний образ у фешн-ілюстрації ар-нуво і арт-деко: сюжет «жінка та авто». Вісник ЛНАМ. Вип.35. С.254-273. https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5100/1/visnyk35.

3. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва: [Навч. посіб.]. Луцьк: ЛДТУ, 2003. 159 с.

СЕКЦІЯ 12.
ПОЛІТОЛОГІЯ

Березанський І.В.
аспірант кафедри політології та
загальноправових дисциплін
Національний університет
«Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ

Глобальних виклики в значній мірі впливають на розвиток міжнародних і національних політичних систем. До найважливіших глобальних викликів можна віднести: кліматичні зміни, зростання соціальної нерівності, глобальні міграційні процеси, пандемії, кіберзагрози, військові конфлікти, в тому числі геополітичні, тероризм. Ці виклики мають системний характер за своїм змістом і не можуть бути вирішені на локальному рівні, що потребує глобальної координації, транснаціонального підходу до політики та адаптації існуючих політичних практик до сучасних реалій, що стає визначальним чинником для забезпечення безпеки та добробуту людства. Тобто особливого значення набувають міждержавна кооперація, гнучкість політичних систем та інноваційність у підходах до прийняття рішень, уміння адаптувати існуючі інститути, формувати нові політичні стратегії.

Зміни у світовому порядку, такі як багатополярність, посилення впливу нових глобальних гравців, створюють як нові можливості, так і виклики для ефективного функціонування політичних систем. У цьому контексті актуальним є аналіз ефективності різних політичних практик, таких як демократія, авторитаризм, мережеве урядування, а також формування нових моделей політичної взаємодії.

Дану проблематику у своїх роботах висвітлювали: С. Кох [2], Р. Крізі [3], Лампарт Х., Х. Гупте [4], Д. Лесмана, М. Афіфуддін, А. Андрійанто [5], В. Меркель [6], А. Пшеворський [7], Р. Хансен і Дж. Гордон [1], та інші.

Одним із найбільших викликів є зміна клімату, яка породжує численні екологічні, економічні та соціальні проблеми. Зміна клімату — це довготривала зміна середніх температур і погодних умов Землі. За останні 100 років світ швидко нагрівається. У зв’язку з цим погодні умови змінюються. За даними

Всесвітньої метеорологічної організації, між 2014 і 2023 роками глобальні температури були в середньому приблизно на 1,2 С вищими, ніж у кінці 19 століття. Починаючи з 1980-х років кожне десятиліття було теплішим за попереднє.

Другим вагомим викликом є зростаюча нерівність, яка загрожує соціальній стабільності та політичній легітимності урядів. Нерівність стосується явища нерівного та/або несправедливого розподілу ресурсів і можливостей між членами певного суспільства. Термін «нерівність» може означати різні речі для різних людей і в різних контекстах. Крім того, нерівність охоплює чіткі економічні, соціальні та просторові виміри, які все ж перетинаються [2]. У цьому контексті потреба у вдосконаленні політичних механізмів перерозподілу ресурсів, розвитку соціальної політики та забезпеченні доступу до базових послуг є надзвичайно актуальною.

Міграційні кризи, викликані війнами, економічною нестабільністю та кліматичними катастрофами, формують виклик для політичних систем.

Міграційна криза може спричинити переміщення населення в межах або за межі країни. Це може статися раптово або поступово, і залежить від міграційних переміщень до кризи, а також змін у подальших моделях міграції. Термін «міграційна криза» описує складні та загалом великомасштабні міграційні потоки, а також моделі мобільності, спричинені кризою, які часто призводять до значної вразливості постраждалих людей і спільнот і створюють серйозні проблеми з управлінням міграцією в довгостроковій перспективі.

Міграційні кризи стосуються посилення міграційних потоків, що є результатом нестабільності та тривалих конфліктів у країні, регіоні. Необхідність створення адаптивних міграційних політик, які б відповідали як гуманітарним принципам, так і інтересам держав, вимагає нових підходів у політичному врядуванні.

Пандемії - це глобальна проблема, яка вимагає від дослідників, політиків і урядів розглядати багато аспектів, які виходять далеко за межі наслідків цієї проблеми для здоров'я та добробуту. Подібно до того, як Цілі сталого розвитку ООН вимагають зосередитися на зв'язках між секторами політики розвитку, пандемія оголила складні глобальні взаємозалежності, які лежать в основі економік, і висвітлила розломи в суспільних структурах, які зберігають етнічну, економічну, соціальну та гендерну нерівність [4].

Інформаційні війни та кіберзагрози визначають додаткові вимоги до політичних практик. Інтеграція цифрових технологій в економічну трансформацію може створити нові ризики та загрози, спричинені появою нових технологій і функцій у цифровій економіці. Урядам вкрай важливо визначити потенційні ризики та загрози, щоб забезпечити безпеку національної економіки

під час цифрової економічної трансформації. Від якості та чіткості реалізованої політики залежить ефективність розроблених та реалізованих заходів щодо мінімізації ризиків та усунення загроз національній економічній безпеці. Комплексний підхід до аналізу ризиків і загроз, пов'язаних з кіберзагрозами в цифровій економіці, необхідний і повинен охоплювати всі економічні процеси, зокрема відносини між суб'єктами, залученими в економічний процес [5]. Забезпечення інформаційної безпеки, боротьба з дезінформацією, захист даних і розвиток етичних принципів у використанні цифрових технологій стають критично важливими завданнями для сучасних політичних систем.

Військові конфлікти, в тому числі глобальні та посилення геополітичної напруженості також впливають на політичні практики. Військові загрози, що виникають через протистояння провідних держав або регіональні конфлікти, вимагають нового підходу до формування систем міжнародної безпеки. Це включає розвиток механізмів колективної оборони, укріплення міжнародних організацій, таких як ООН, і реформування їхнього функціонування в нових умовах. Посилення геополітичної конкуренції розпалювало конфлікти в багатьох країнах. І великі, і середні держави змагаються за вплив у державах чи регіонах, підтримуючи конкуруючі інтереси через постачання військ і зброї.

Тероризм не тільки вбиває невинних: він підриває демократичні уряди, навіть у зрілих демократіях, таких як Сполучені Штати та країнах Європи. Страх, який породжує тероризм, може спотворити публічні дебати, дискредитувати помірковані партії та організації, посилити політичні крайності та поляризувати суспільства. Численні суб'єкти, включаючи уряди, міжнародні інституції та громадянське суспільство, можуть зменшити масштаб і розмах терористичного насильства та пом'якшити його найнебезпечніші політичні наслідки

У відповідь на ці виклики політичні системи змушені впроваджувати інноваційні моделі управління, які поєднують локальні потреби з глобальними перспективами. Мережеві моделі урядування із посиленням ролі громадянського суспільства, розвитком партнерства між державними і недержавними акторами можуть сприяти адаптації політичних практик до наявних викликів.

Список використаних джерел:

1. Hansen R, Gordon JC Deficits, democracy, and demographics: Europe's three crises. *West European Politics*. 2014. № 37(6). P. 1199–1222

2. Koh S.Y. Inequality. In: Kobayashi, A. (Ed.), International Encyclopedia of Human Geography, 2nd edition. *Elsevier*. 2020. vol. 7. P. 269–277.

3. Kriesi H Is there a crisis of democracy in Europe? *Politische Vierteljahresschrift.* 2020. № 61(2). P. 237–260.

4. Lambert H., Gupte J. COVID-19 as a global challenge: towards an inclusive and sustainable future. *The Lancet Planetary Health*. 2020. № 4(8).

5. Lesmana D., Afifuddin M., Adriyanto A. Challenges and Cybersecurity Threats in Digital Economic Transformation. *International Journal Of Humanities Education And Social Sciences*. 2023. Volume 2, Number 6. P. 1917 - 1924

6. Merkel W Challenge or crisis of democracy. In: Kneip S, Merkel W (eds) *Democracy and Crisis: Challenges in Turbulent Times*. Cham: Springer, 2018. P.1–28.

7. Przeworski A (2019) *Crises of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Гученко Р. Р.
аспірант кафедри політології та
загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Політична стабільність є ключовим чинником, який визначає розвиток держави, ефективність її управління та спроможність реалізовувати національні інтереси. В умовах глобалізації, зростання соціальної нерівності, посилення геополітичних конфліктів та поширення гібридних загроз питання стабільності політичної системи набуває особливої значущості. Політичні інститути, як фундаментальні елементи системи управління, виконують вирішальну роль у збереженні та зміцненні стабільності через регулювання суспільних відносин, забезпечення верховенства права, ефективний розподіл влади та підтримку довіри громадян до держави.

Актуальність дослідження ролі політичних інститутів у забезпеченні стабільності політичної системи підсилюється сучасними викликами. Зокрема, зростання політичної поляризації в багатьох країнах створює ризики для функціонування інститутів, посилюючи конфлікти між різними соціальними та політичними групами. Поширення кризових явищ, таких як економічна нестабільність, пандемії, військові конфлікти та екологічні виклики, спричиняють дестабілізацію політичних систем і вимагають адаптації інституційного середовища. Дигіталізація політики також змінює взаємодію між державою та суспільством, що впливає на функціонування виборчих процесів та громадянського суспільства. У постконфліктних суспільствах політичні інститути відіграють ключову роль у відновленні довіри громадян, формуванні нових моделей управління та забезпеченні суспільної злагоди. Окрім того, ефективність політичних інститутів безпосередньо визначає рівень правопорядку, справедливості та соціальної стабільності, забезпечуючи верховенство права.

Дослідження механізмів функціонування політичних інститутів дозволяє виявити їхню здатність адаптуватися до нових викликів, таких як демократичні переходи, авторитарні тенденції, глобальні кризи та внутрішні соціальні потрясіння. Це сприяє розумінню того, як інститути можуть запобігати політичній дестабілізації, забезпечувати легітимність влади та підтримувати суспільну злагоду. Аналіз ролі політичних інститутів у забезпеченні стабільності політич-

ної системи має не лише теоретичне, а й прикладне значення для розробки ефективних стратегій управління та розбудови демократичного суспільства в умовах сучасних глобальних викликів.

Зазначену тему у своїх дослідженням розкривали Л. Гурвіц [1], І. Зартман [4], К. Іу та Н. Мейб [3], М. Маршал [2] та інші дослідники.

Проблемна ситуація у дослідженні ролі політичних інститутів у забезпеченні стабільності політичної системи виникає через взаємодію декількох ключових чинників, які ускладнюють їхнє функціонування та посилюють загрози для політичної стабільності. Однією з головних проблем є зростання політичної поляризації, коли різні соціальні групи, політичні партії або ідеологічні рухи стають дедалі більш роз'єднаними, що призводить до конфліктів, послаблення суспільної злагоди та недовіри до державних інститутів. Ця проблема ускладнюється тенденцією до деградації демократичних норм, коли політичні інститути стають інструментом реалізації інтересів вузької групи еліт, а не механізмом забезпечення загального блага.

Ще однією проблемою є криза легітимності політичних інститутів, зумовлена низьким рівнем довіри громадян до владних структур. Це може бути наслідком корупції, бюрократичної неефективності, непрозорості ухвалення рішень чи неспроможності політичних інститутів оперативно реагувати на виклики сучасності, такі як економічні, соціальні чи екологічні кризи. Важливим аспектом є вплив глобалізаційних процесів та гібридних загроз. У багатьох країнах політичні інститути стикаються з викликами, пов'язаними з втручанням іноземних акторів у внутрішні справи, поширенням дезінформації, кібератаками та іншими формами гібридного впливу. Це створює нестабільність, ставить під сумнів спроможність держави захищати своїх громадян та інтереси. Державна нестабільність може трактуватися, як стан, коли основні функції держави більше не виконуються [4]

Крім того, існує проблема розриву між традиційними моделями функціонування політичних інститутів і швидкими соціальними змінами. Наприклад, дигіталізація суспільства змінює канали взаємодії громадян із державою, посилюючи вимоги до прозорості, швидкості та підзвітності. Однак, у багатьох випадках політичні інститути виявляються неготовими до таких змін, що посилює соціальне напруження.

Таким чином, проблемна ситуація полягає у невідповідності між зростаючими викликами, що постають перед політичними системами, та обмеженими можливостями інститутів ефективно реагувати на ці виклики. Це створює ризики дестабілізації політичної системи, підриву довіри до влади та посилення соціальної напруженості.

Стабільність політичної системи є фундаментальною умовою для функціонування будь-якого суспільства, оскільки вона забезпечує його цілісність і

здатність ефективно реагувати на виклики, уникати хаосу й конфліктів. В даному дослідженні політична стабільність розуміється як стан, у якому існує політичний об'єкт, коли він має здатність запобігти непередбаченим обставинам, які призводять до його руйнування — тобто, від примусової зміни в одному або більше критеріїв ідентичності цього об'єкта [1]. Стабільність — це не застій; радше, це охоплює здатність до мирної зміни управління через законні канали [3]. Політичні інститути відіграють ключову роль у забезпеченні цієї стабільності, виступаючи механізмами управління, регулювання та інтеграції. Вони формують правову основу, яка закріплює передбачуваність суспільних відносин, знижує ризики дезорганізації та сприяє гармонії у взаємодії між різними соціальними групами. Завдяки розробці й реалізації політики, спрямованої на запобігання кризам, політичні інститути стримують розвиток деструктивних явищ, що є важливим фактором стабільності.

Баланс між гілками влади, який забезпечується через систему стримувань і противаг, запобігає концентрації влади в руках окремих осіб чи груп, що також є умовою для збереження стабільності. Інститути, що залучають громадян до процесів управління, підвищують рівень довіри до влади, а довіра є базою легітимності й тривалого суспільного спокою. Завдяки механізмам мирного вирішення конфліктів, таким як парламентські дебати, судові процеси або громадські обговорення, політичні інститути зменшують ризик ескалації напруженості та сприяють підтримці політичного порядку.

Інтеграція суспільства також залежить від діяльності політичних інститутів, які реалізують політику соціальної рівності, захисту прав меншин та економічного добробуту, уникаючи соціального розшарування, яке може дестабілізувати систему. Крім того, інститути демонструють гнучкість і здатність до адаптації, що дозволяє їм реагувати на сучасні виклики, такі як цифровізація або зміни у формах комунікації з громадянами. Особливу роль у збереженні стабільності відіграють демократичні інститути, які забезпечують плюралізм думок і сприяють гармонійній взаємодії різних суспільних груп.

Проте політичні інститути стикаються із численними викликами, які можуть загрожувати стабільності. Це корупція, яка підриває довіру до влади, низький рівень участі громадян у політичному житті, зовнішні втручання, а також внутрішня поляризація суспільства через ідеологічні чи етнічні розбіжності. Попри ці ризики, саме ефективні політичні інститути є фундаментом для стабільного функціонування політичної системи. Вони забезпечують соціальну гармонію, врегулювання конфліктів, адаптацію до змін і підтримку демократичних цінностей. У сучасному світі їхня ефективність і здатність підтримувати довіру з боку громадян визначатимуть рівень стабільності політичних систем у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Hurwitz Leon Contemporary Approaches to Political Stability. *Comparative Politics*. 1973. № 5/3 P.457.

2. Marshall Mony G. Fragility, Instability, and the Failure of States: Assessing the Sources of Systemic Risk. Center for Preventive Action Working Paper 2008. Oct. P.20-25

3. Yiu Chris and Mabey Nick Countries at Risk of Instability: Practical Risk Assessment, Early Warning and Knowledge Management. *PMSU* Background Paper. 2005. February. P. 1-12

4. Zartman I. William Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority. Lynne Rienner Publishers, 1995. 303 p.

Лясота А.Є.
кандидат. політичних наук,
доцент, доцент кафедри політології,
соціології та публічного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м.Дніпро, Україна

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сучасні медіа та рекламні кампанії відіграють важливу роль у формуванні ґендерних орієнтацій людини. Стереотипні образи, які дуже часто нав'язує реклама, зазвичай сприймаються некритично, і нерідко формують певні ставлення та зумовлюють поведінку людини. За результатами моніторингу Інформаційно консультативного жіночого центру кількість реклами, сповненої брутального сексистського змісту, за останній рік значно зросла. Дослідники констатують, що значного поширення набула маніпуляція ґендерними установками, що особливо простежується в рекламних матеріалах, де жінок традиційно представлено в ролі домогосподарки або об'єкту сексуального бажання, а чоловіка у ролі успішної ділової людини, переможця, того, хто робить вибір та впевнено приймає рішення. Такі медіапосилання негативно впливають на зусилля з просування ґендерної рівності, змальовуючи певні образи жінки, які тільки посилюють бар'єри для її активної участі у суспільному житті. А також закріплюють думку, що жінки та чоловіки призначені виконувати традиційні ролі в суспільстві, виправдовують різницю в оплаті праці та посилюють стереотипи щодо неспроможності та некомпетентності жінок у громадському та політичному житті.

Спосіб, в який медіа зображують жінку, і в який вони висвітлюють сфери особливих інтересів жінок, має неабиякий вплив на участь жінок у політиці. Якість висвітлення діяльності жінок у засобах масової інформації є важливішим чинником, ніж кількість присвяченого цьому ефірного часу. Навіть змальовуючи жінок-політиків та громадських діячів медіа частіше апелюють до їхніх позитивних рис у традиційних ролях (приваблива жінка, мати тощо), ніж до професійних якостей та здобутків. Якість інформації в ЗМІ може мати значний вплив на просування жінок, як кандидатів, та як виборців. Водночас, незважаючи на невелику кількість жінок в українській політиці – більшість з них активно спілкуються з пресою і беруть участь у публічних політичних дебатах.

Порівняльний аналіз країн Близького Сходу, Північної Африки та Франції. продемонструє контраст відношення до гендерної рівності. У яких країнах Близького Сходу та Північної Африки жінки мають більше прав? [5]

В арабському суспільстві жінки частіше піддаються дискримінації через культурні та релігійні переконання, які відображаються на законодавчому рівні. Наприклад, у Саудівській Аравії жінки отримали право голосувати на виборах лише у 2015 році, а в Ірані дівчата можуть виходити заміж з 13 років.

У Сирії жінки раніше, ніж у інших країнах Близького Сходу отримали право голосувати на виборах – у 1949 році. Однак досі їхня свобода залишається доволі обмеженою. Вони не можуть самостійно обирати місце проживання, не можуть виходити з помешкання без дозволу чоловіка, не можуть самостійно виїжджати за кордон та влаштовуватись на роботу.

В Алжирі більш лояльні до прав жінок – у Конституції наявна норма, яка забезпечує гендерну рівність, у законодавстві є норми, які стосуються сімейного насилля. Водночас жінки не можуть самостійно звертатися за отриманням паспорта, на відміну від Марокко, наприклад, де у жінок є найбільше прав.

У Єгипті жінки не можуть самостійно отримувати паспорт, але можуть влаштовуватись на роботу без дозволу чоловіка. Мінімальний вік, коли дівчина може виходити заміж без згоди батьків, – 16 років. Найбільш обмежена свобода у жінок серед країн Близького Сходу та Північної Африки в Ірані. Там у законодавстві немає норм про гендерну рівність, жінки не можуть самостійно обирати житло, виходити з дому без дозволу чоловіка, влаштовуватись на роботу, отримувати паспорт та їхати за кордон. Виходити заміж дівчата можуть з 13 років без дозволу батьків.

В Іраці, хоч у Конституції є норма про гендерну рівність, жінки там не можуть без дозволу чоловіка обирати житло, їхати за кордон та виходити з дому. У Йорданії жінки ще й не можуть без дозволу отримати паспорт. В Омані жінки не можуть без дозволу виходити з дому та отримувати паспорт, але можуть їздити за кордон та самостійно влаштовуватись на роботу.

Зазначимо, у середині серпня 2019р. представники ісламістського руху «Талібан» провели в захопленому Кабулі першу пресконференцію. Вони запевнили, що права жінок в країні будуть захищені та розширені тією мірою, в якій це не суперечить ісламу. Однак невдовзі таліби розігнали демонстрацію за права жінок. Мітинг розганяли із застосуванням вогнепальної зброї та сльозогінного газу.

Франція - країна, яка навпаки має сильні позиції в гендерній рівності. Нові глобальні проблеми, наприклад, такі, як пандемія COVID-19 наочно засвідчили необхідність активних зусиль з реалізації гендерної рівності та прав жінок у всьому світі. Від бідності та збройних конфліктів жінки завжди страждають першими, і це означає, що вони стикаються з новими труднощами та дискримінацією скрізь і в усіх сферах. А цю реальність ще більше посилює пандемія COVID-19 та її наслідки. Наприклад, під час першого карантину

кількість випадків, пов'язаних із домашнім насильством, у Франції зросла аж на 36% [4]. Тому одним з пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики Франції є гендерна рівність. Франція активно працює над просуванням амбітних заходів, які відображають її цінності щодо прав, свободи і справедливості для всіх. Також у цьому контексті Франція зробила вагомий внесок у прийняття та імплементацію Резолюцій Ради Безпеки ООН на тему «Жінки, мир і безпека» [1]. Зазначимо, що саме офіційний Париж цілеспрямовано підтримував створення такої структури, як «ООН Жінки» та наразі активно співпрацює в рамках цієї ініціативи з багатьма державами в усьому світі. Наприклад, фінансові внески Франції до загального бюджету «ООН Жінки» роблять Париж одним з 20 найбільших донорів цієї Організації. Франція активно виступає за гендерну рівність на всіх міжнародних форумах і хоче, щоб цю мету враховували в усіх питаннях, – від зменшення нерівності до сталого розвитку, миру та безпеки, клімату та економіки.

Франція бере активну участь у діяльності Комісії зі становища жінок, яка є однією з допоміжних структур при Економічній і Соціальній Раді ООН, що займається питаннями рівності між жінками і чоловіками та просування жінок. Наприклад, ще у жовтні 2010 року Франція на національному рівні затвердила першу стратегію дій, спрямовану на реалізацію Резолюції ООН «Жінки, мир і безпека» у повсякденне життя країни.

Сьогодні Франція посилює узгодженість та ефективність гендерних дій у своїй політиці вже в рамках Третьої міжнародної стратегії гендерної рівності на 2018-2022 роки. Головний акцент робиться на політичну підтримку гендерної рівності, особливо у сфері освіти, професійної підготовки та економічного залучення, а також проблем, пов'язаних із кліматом і репродуктивним здоров'ям і правами кожної людини. У липні 2021-го у Парижі відбувся Форум рівності поколінь, який проводився під спільним головуванням з Мексикою і під егідою «ООН Жінки». Один з головних підсумків форуму стало започаткування Глобального плану прискорення гендерної рівності. Він включає в себе понад 1000 реальних амбітних зобов'язань, а на їх реалізацію буде виділено понад $40 млрд [3] .

Франція в рамках свого головування в Раді з прав людини (у 2021-2023 роках) взяла на себе зобов'язання докладати максимум зусиль щодо активного сприяння забезпеченню прав жінок і щодо боротьби з гендерно мотивованим насильством. Франція є однією з перших країн в Європі, які прийняли в рамках національного законодавства правові антидискримінаційні закони, спрямовані на досягнення рівності між жінками і чоловіками в політичному житті. Наприклад, у 2000 році був прийнятий Закон про забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до депутатських мандатів і виборчих функцій. Незважаючи на

те, що ще у 1981 році у Франції було створено Міністерство з прав жінок, лише тільки у 2014-му був остаточно прийнятий закон, спрямований на забезпечення дійсної рівності жінок і чоловіків.

Однак, Франція активно прагне поліпшити гендерну рівність в країні, в тому числі й у політичному житті. 16 травня 2022 року Елізабет Борн була призначена прем'єр-міністром Франції. Вона стала другою жінкою в країні на цій посаді після Едіт Кресон, яка була прем'єром у 1991-92 роках. За прем'єрства Е. Борн Франція вперше у своїй історії обрала жінку головою нижньої палати парламенту – Національних зборів - Яель Браун Піве,. Наразі Франція є однією з країн ЄС, де частка жінок у парламенті зросла найбільше з 2003 по 2021 рік. Також і в секторі національної безпеки є суттєві зміни в плані гендерної рівності.

Французька армія займає одне з перших місць у світі за кількістю жінок. Причому на найвищих посадах – наприклад, ще у 2020 році командування великою авіабазою, яка розташована в Салон-де-Прованс, довірили генерал-майору Домінік Арбіоль. Вона відома тим, що стала першою жінкою, яка змогла вступити до підготовчого класу авіаційної «Школи 749 «Eleve Jacques Lorenzi». Згодом вона вивчилася на пілота та освоїла винищувачі Mirage F1, а потім Mirage 2000 [2].

Дійсно, за останні роки у міністерстві збройних сил Франції зроблено чимало для професійної рівності між жінками та чоловіками щодо кар'єри, а також оптимізовані умови для інтеграції жінок в усі військові професії. З 2017 року жінки отримали можливість служити навіть на атомних підводних човнах. І на сьогодні у французькій армії, як і у суспільстві загалом, продовжується активна робота щодо гарантування рівного ставлення, запобігання дискримінації та сприяння рівним можливостям.

Таким чином, сприяння ґендерній рівності та збалансованій участі жінок у політиці варто розглядати не як феміністську боротьбу, а як передумови, які має виконати будь яка країна, щоб бути сучасною демократією XXI сторіччя. Необхідно впровадження механізмів недопущення ґендерно-дискримінаційної інформації в ЗМІ та публічних виступах, а також посилення просвітницької діяльності для подолання наявних дискримінаційних стереотипів щодо жінок.

Список використаних джерел:

1. Ґендер та Цілі Розвитку Тисячоліття, Програма розвитку ООН. URL: http://www.undp.org/women/mdgs/gender_MDGs.pdf

2. Report on Gender Equality in the EU. URL: https://commission.europa.eu/ system/files/2023-03/ annual_report_GE_2023_web_EN_0.pdf

3. Consolidated text: Commission Decision of 16 June 2008 relating to the setting up of an Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men (Codified version) (2008/590/EC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02008D0590-20130701

4. Regulation (EU, Euratom) 2021/1163 of the European Parliament of 24 June 2021 laying down the regulations and general conditions governing the performance of the Ombudsman's duties (Statute of the European Ombudsman) and repealing Decision 94/262/ECSC, EC, Euratom. URL:https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R1163

5. South Africa Multi-Country Office [Електронний ресурс] – URL: http://africa.unwomen.org/en/where-we-are/eastern-and-southern-africa/south-africa-mco.

СЕКЦІЯ 13.
ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Глухова В.І.
к.е.н., доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК НЕРЕАЛІЗОВАНА СКЛАДОВА ПОТЕНЦІАЛУ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Формування фінансово спроможних адміністративно-територіальних утворень базового рівня в умовах децентралізації в Україні вимагає нарощування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

Доходи місцевих бюджетів є фінансовою базою діяльності органів місцевого самоврядування, адже вони забезпечують виконання ними власних і делегованих повноважень. В умовах повномасштабної війни з рф потреба у фінансових ресурсах в регіонах значно зростає.

Основу доходів місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів, традиційно формують податкові надходження. Тому податковий потенціал доходної бази місцевих бюджетів відіграє надзвичайно важливу роль.

Нереалізована складова податкового потенціалу включає податкові пільги, податковий борг і розширену базу оподаткування, яка в свою чергу охоплює надходження від виходу з тіньової економіки, розширення податкової бази на наявних підприємствах, а також нові податки на наявні об'єкти.

Розглянемо більш детально податкові пільги як складову нереалізованого податкового потенціалу.

Податкові пільги відіграють важливу роль в стимулюванні економічної діяльності суб'єктів господарювання, реалізації принципів соціальної справедливості стосовно фізичних осіб. Податкові пільги частково або повністю звільняють платника податків від їх сплати, відтерміновують в часі строки сплати. Якщо для платників податкові пільги зменшують податковий тягар, то для держави в цілому, в тому числі і для місцевого самоврядування, вони спричиняють втрату податкових доходів.

Компенсація збитків від отримання податкових пільг для бюджетних доходів можлива шляхом прискорення соціально-економічного розвитку від їх

застосування або шляхом виділення дотації з державного місцевим бюджетам на компенсацію недоотриманих доходів.

Таким чином, нереалізована складова податкового потенціалу у вигляді наданих податкових пільг зумовлює податкові видатки, тобто суму недоотриманих податкових надходжень внаслідок застосування будь-якого положення податкового або митного законодавства, яке визначає податкову пільгу.

Податкові пільги є нереалізованим податковим потенціалом, якщо вони надаються безсистемно, без аналізу їх результативності, впливу на соціально-економічний розвиток.

На жаль, в Україні, хоч публікують офіційно довідники податкових пільг. однак повну звітність по них не оприлюднюють, а така непрозорість веде до марних податкових видатків, нераціонального формування бюджетних ресурсів.

Через обмеження сучасної інформаційної бази по звітності щодо надання податкових пільг і втрат доходів бюджету всього і в тому числі по місцевих бюджетах, проведення глибокого аналізу в цьому аспекті є проблематичним, хоча масштаби пільгового оподаткування є суттєвими. Так, наприклад, обсяги пільг, що ведуть до втрат податкових доходів місцевих бюджетів України за 2018-2022 рр. збільшилися в 1,7 рази: у 2018 р. вони склали 8 956 млн грн, у 2022 р. - 15363 млн грн., серед них більше 90% – по податку на майно [1, с.301]

В умовах сьогодення для більш ефективного впливу пільгового оподаткування доцільно:

- додати до Податкового кодексу України розділ «Податкові пільги", в якому визначити загальний порядок встановлення, зміни та скасування податкових пільг, напрямки їх використання, ведення обліку, здійснення контролю за цільовим використанням коштів, вивільнених у зв'язку з пільговим оподаткуванням [2];

- об'єктивно і компетентно, з урахуванням аналізу впливу на доходи бюджету, переглянути існуючі види пільг щодо податків і зборів на законодавчому рівні;

- впроваджувати зарубіжну практику складання податковими органами щорічних звітів про податкові видатки бюджету та їх оприлюднювати.

Важливо зазначити, що Міністерство фінансів України розробило та затвердило у вересні 2024 року Методологію проведення оцінювання інструментів податкової політики, які призводять до податкових видатків [3].

Оцінка податкових пільг дозволить визначити їх дієвість і більш ефективно використовувати обмежені бюджетні кошти, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Причому передбачається систематичне прогнозне оцінювання на етапі бюджетного планування та ретроспективне оцінювання для визначення ефективності застосування податкових пільг.

Список використаних джерел:

1. Коломієць П. В. Правове регулювання податкової безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право, інформаційне право. Державний податковий університет, Ірпінь, 2024.

2. Глухова В. І. Податкові пільги як інструмент податкової політики держави / Стратегічні пріоритети в XXI столітті : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 лютого 2019 р. – Київ: СПД-ФО Пшонківський О. В., 2019. С. 91-93.

3. Методологія проведення оцінювання інструментів податкової політики, які призводять до податкових видатків. Наказ Міністерства фінансів України від 27 вересня 2024 року № 474.URL:https://mof.gov.ua/storage/files/18000_474_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2.pdf.

Матеріали LIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2025 року, м. Кордова (Іспанія)дистанційно)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 05 лютого 2025 р. Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець: Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Свідоцтво серія ДК No4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.